ڕێزمانا فەرمی

غازی عەلی خورشید

زنجیرەی کتێبی دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم
کتێبی سەردەم ژمارە (٦٤٧)

سەرپەرشتیاری گشتیی زنجیرە
ئازاد بەرزنجی

www.serdem.net
kteb@serdem.net

ڕێزمانا فەرمی

غازی عەلی خورشید

سلێمانی ٢٠١٣

ناوی کتێب: ڕێزمانا فەرمی

نووسینی: غازی عەلی خورشید

بابەت: ڕێزمان

دیزاینی ناوەوە: سەیران عەبدولڕەحمان فەرەج

دیزاینی بەرگ: ئارام عەلی

تیراژ: ٥٠٠ دانە

نرخ: ٥٠٠٠ دینار

چاپی یەکەم: چاپخانەی (سەردەم)-ساڵی ٢٠١٣

کوردستان _ سلێمانی

لەبەڕێوەبەرایەتی گشتی کتێبخانەگشتییەکان ژمارە (٢٦٣٨) ی ساڵی ٢٠١٣ پێدراوە

ناوەڕۆک

پێشەکی

هەتا نها لە کوردستان جیاوازیی لە ناڤبەرا زمانا قسە و نووسین ناهێتە کردن. لە پێش کوردان دوو بژارە هەیە: یان زمانەکا نووسین، فەرمی یان ستاندارد کو دەبێ بێتە پەسەندکردن؛ یان بەردەوام بوون بە ڕەوشا هەنووکەیی کو هەر نووسەر، ڕۆشنبیر و ڕامیارسازەک بە کەیفا خۆ و لەگور/بەپێی دەڤەر، دەڤۆک، زاراڤە و هتد. دەپەیڤێ و دەنووسێ.

سەپاندنا یەک زاراڤە و جووت یان سێ و چار ستانداری ناکردەنی و نەزانییە! بەلێ بۆ زمانەکا یەکگرتی یان ستاندارد کو نووسین و گوتنا کوردان لە باکوور تا باشوور، لە ڕۆژهەلات تا ڕۆژئاڤا لە بوارێن فەرمی یەک دەخا.

ئەگەر کورد دەولەت بڤێ، دەبێ دام و دەزگەێن فەرمی هەبێ. دام و دەزگەێن فەرمی بە زاراڤە، دەڤۆک و دیالێکت ناهێتە ڕێڤەبردن. دەولەت بە زمانا فەرمی دێتە ڕێڤەبەری کردن. زمانا فەرمی پێویستی/پێدڤی بە ڕێزمانا فەرمی هەیە. ئەڤ پەرتووکە ژی ڕێزمانا فەرمییە.

نها/ئێستا پێدڤی نووسەر و خوێنەرێن کورد بۆ ڕێزمانەکا یەکگرتی/فەرمی ئاشکرا دیارە؛ پەرتووکەکا ڕێزمان کو بۆ تێگەیشتن ئاسان بێ و وەکو بناغە لە لایەن زۆرینەی/پرانی کوردان بێتە بەکارهێنان. بۆ ئەڤ مەبەستە ئەڤ پەرتووکە فێرکارییە هاتیە دارشتن کو باس لە ڕێسائێن ڕێزمانی دەکا و شارەزایی دەربارەی یاسائێن فۆنۆلۆجی (دەنگ و تیپ)، مۆرفۆلۆجی (وشەسازی) و سینتاکس (ڕستەسازی) بە خوێنەران پێشکەش دەکا.

ئەڤ پەرتووکە باس لە ڕێسائێن ڕێزمانیی زمانەکا یەکگرتی دەکا کو لە بوارێن فەرمی دێتە بەکارهێنان. لە بوارێن فەرمی دەبێ هەموو کوردان بێنە ئاخافتن و

گوهداری کردن. لەوما/بۆیە زمانا بەکارهاتیی بوارێن فەرمی دەبیَ زمانا هەڤپشک بیَ و لە لایەن هەموو کوردان بێتە تێگەیشن. ئاشکرایە بوارا فەرمی تشتەکا سروشتی نییە، بەلکو تشتەکە کو هاتیە دروست کردن. بە هەمان ئاوایی، رِێزمانا فەرمی تشتەکا سروشتی نییە بەلکو رِێزمانەکە کو لەسەر بناغەی دیالێکتان و زاراڤان هاتیە رِێکخستن و دروستکردن. ئەڤ پەرتووکە لەسەر بناغەی دیالێکتێن کوردی، نەخاسمە هەردوو دیالێکتێن کرمانجیی ژووروو و خواروو، هاتیە دانان.

لە کۆتاییدا/دووماهیدا ئەڤ پەرتووکە لەگۆرِ پێکهاتەی زمان هاتیە دارِشتن. زمان لە دەنگ، وشە و رِستە هاتیە پێکهاتن. من لە پشکا یەکەم بە پێویست زانی کو دەستنیشانا دەنگێن/تیپێن کوردی بکەم و باس لە فۆنێم، گرافێم، مۆرِفێم و برِگە بکەم. پشکا دووهەم و سێهەم باس لە رِێزمان دەکا. رِێزمان لەگەل پێکهاتەی وشە و رِێکخستنا رِستە پەیوەستە. پشکا دووهەم باس لە پێکهاتە و جۆرێن وشە "وشەسازی" دەکا. لە پشکا سێهەم، بێجگە باسکردنا شێوە و ئەرکا رِێزمانی و رِۆلا واتایی وشە لە رِستە، باس لە گریَ و رِستە دێتە کردن. پشکا چارەم چیرۆکەکە کو بە زمانا فەرمی هاتیە نووسین.

غازی عەلی خورشید

١. له دەنگ تاكو بڕگە

١.١ دەنگ و تیپ

پێشتر، بە ئارمانجا دروستکردن و ڕێکخستنا زمانا نووسین، شارەزاێن زمانا کوردی کۆشش کرد کو لە هەمبەر هەر دەنگەک یەک تیپ هەبێ. ئەڤ ئارمانجە تاکو ڕادەی بەرچاڤ هاتیە جێبەجێکردن. ئەمرۆ بە گشتی، تێگەیشتنا خوێنەرێن کورد وسایە کو لە هەمبەر هەر دەنگەک یەک تیپ هەیە. ئەڤ تێگەیشتنە شاشە لێ بووە بە هۆکارا ڕەنگڤەدانا زمانا قسە لە نووسین. بە ئاواییەکی دی هەر تشتەک کو دێتە قسە دێتە نووسین! ئەڤە گەلەک ئاریشە لە پێش ڕێکخستن و یەکخستنا زمانا کوردی، هەروەها نزیکخستنا دیالێکتێن کوردی لە یەکدی، دروستکردیە. لە ڕاستیدا ئەڤە بووە بە هۆکارا دوورکەفتنا دیالێکتێن کوردی لە هەڤدی. ئەڤە ئاساییە کو چەندایەتی دەنگ و چلونایەتیی بێژانکردنا دەنگێن دیالێکت و دەڤۆکێن کوردی وەک یەکدی نییە لێ لە دەما دروستکردن و ڕێکخستنا زمانا نووسین ئارمانجا گشتی و نەتەوەیی بە هەند نەهاتیە وەرگرتن. بە کورتی هەتا نها، نووسەرێن کورد لە ڕوانگەی خودی، نەک ڕێزمان، دەنووسن. ئەڤژی گەلەک ئاریشە بۆ نووسەران و خوێندەواران دروست کردیە و دروست دەکا[1].

---

[1] بۆ نموونە بنەڕە: ئیسماعیل تەها شاهین (٢٠٠٨). ژ بۆ ڕێنڤیسەکێ چێتر. ئەکادیمیای کوردی (٢٠١٠). *ڕاسپاردەکانی کۆنفرانسی بەرەو ڕێنووسێکی یەکگرتووی کوردی.*

نها پێویسته/پێدڤییه، کو سەبارەت بە ژمارەی دەنگ/تیپ و چلۆنایەتی بێژانکردنا وشەێن کوردی، مامۆستا و شارەزایێن زمان ڕێکبکەفن، نەخاسمە مامۆستاێن هەردوو دیالێکتێن سەرەکیی کرمانجیی خواروو و ژووروو. ئەز لە کتێبا (زمانی فەرمی بۆ کوردستان) لە پاش هەمبەرکردنا پتر لە ٦٠٠ وشە لە ناڤبەرا هەموو دیالێکتێن کوردی (ک.ژ.، ک.خ.، لوڕی، هەورامی و زازا) لە ڕوانگەی فۆنۆلۆجی، سیمانتیک و دیالێکت پێشنیارا هەندەک خال بۆ زمانا فەرمی کردیە. من ڤان پێشنیاران لەگەل هەندەک گۆڕانکاری و چەند خالەکا دی نیشان دەدەم[٢]:

١.١.١ ڕوانگەی فۆنۆلۆجی

١. گەلەک جار یەک وشە لە گشت دیالێکتان (ک.خ.، ک.ژ.، لوڕ، هەورامی و زازا) وەک یەک دێتە گۆتن و نووسین بۆ نموونە: *گەنم*، *دۆ*، *ماست*، *چیمەن*. وشەی لە ئەڤ جۆرە بە وشەی زمانا فەرمی دێتە ژماردن.

٢. هەندەک جار هەندەک وشە بۆ هەر دیالێکتەک بە چەند شێوە دێتە گوتن بۆ نموونە لە ک.ژ. *زڤستان* و *زستان*، لە ک.خ. *زستان* و *زمسان*، لە هەورامی و لوڕی *زمسان* و لە زازا *زڤستۆن* و *زڤستان*. من لە ئێرە وشەی *زستان* بۆ زمانا فەرمی بە پەسەند دەزانم چونکە وشەکە لە لایەن زۆرینەی/پڕانی دانیشتوانا کوردستان دێتە بەکارهێنان.

---

[2] ئەڤە لەسەر بنەمای ژێدەرا الامیر جلادت بدرخان و روجیە لسکو "قواعد اللغە الکردیە اللهجە الکرمانجیە". ترجمە و نشر دلاوەر زنکی. سالا چاپکردن نەدیارە. هەلبەت ڤان پێشنیاران لەسەر بنەمای ئیتمۆلۆجیی وشە نەهاتیە دامەزراندن.

٣. هەندەک وشە بە جۆرەها شێوە لە دیالێکتان دێتە گوتن بۆ نموونە: ئەستێرە و هەسارە (ک.خ.)، ستێر (ک.ژ.)، هەسارە (هەورامی و لوڕ) و ئەستارە (زازا). ڤان وشان لە ڕوانگەی فۆنۆلۆجی زۆر لە یەکدی نزیکن بەلام من "ئەستێرە" بۆ زمانا فەرمی هەڵدەبژێرم چونکە دەنگی /ئە/ لە /ستێر/ هاتیە بڕین و لە /ئەستارە/ دەنگی /ا/ بە /ێ/ هاتیە گۆڕین. بەلام وشەی "هەسارە" دەکرێ وەکو هەڤواتا بێتە بەکارهێنان.

٤. لە ک.ژ. هەندەک وشە مینا "گوتن" و "جووت" بۆ "گۆتن" و "جۆت" هاتیە گۆڕین، واتە دەنگا /و/ بۆ /ۆ/ دێتە گۆڕین. دەنگا /و/ بۆ زمانا فەرمی دروستە.

٥. پترکردنا دەنگا /ت/ لە کۆتایی هەندەک کردارێن دەما نها مینا: دبێژێت، دەچێت، دەمرێت، دەخوات هتد. ئەڤ دیاردەیە لە هەردوو دیالێکتێن سەرەکی دیارە. بۆ زمانا فەرمی دەبێ دەنگا /ت/ بێتە لابردن؛ واتە دەبێژێ، دەچێ، دەمرێ، دەخوا دروستە.

٦. فڕێدانا دەنگا /و/ نەبزوێن لە هەندەک وشە لە ک.ژ. بۆ نموونە: خاردن و خاستن. خواردن و خواستن دروستە.

٧. گۆڕانا دەنگا /ف/ لە بڕگەی <u>فتن</u> <u>ftin</u> بۆ /ڤ/ یان لابردنا ئەڤ دەنگە لە ک.ژ. و هەروەها بۆ /و/ لە ک.خ. بۆ نموونە لە: هەنگاڤتن/هەنگاوتن، ئاخاڤتن/ئاخاوتن و کەتن/کەفتن. هەلبەت دەنگا /ف/ لە لوڕی و هەندەک دەڤۆکێن ک.خ. دێتە بەکارهێنان. بەلێ دەنگا /ف/ بۆ زمانا فەرمی دروستە؛ واتە ئاخافتن، کەفتن و هەنگافتن بۆ زمانا فەرمی دروستە.

٨. وشە هەیە کو لە ئەنجاما گۆڕانکاری دوور و درێژا فۆنۆلۆجی لە هەر دوو دیالێکتێن سەرەکی هاتیە گۆڕین؛ بۆ نموونە جیاوازیێن فۆنۆلۆجی لە ناڤبەرا وشەی /هاڤین/ و /هاوین/، /شت/ و /تشت/ و /نیاسین/ و /ناسین/. لە

گۆڕ بنەمای فۆنۆلۆجی وشەی دروست بۆ زمانا فەرمی دێتە هەڵبژاردن. بۆ نموونە وشەی /تشت/ و /سارد/ دروستن لێ /شت/ و /سار/ دروست نییە چونکە دوو وشەکەی پاشتر بە بەردەوامیی کات دەنگەک لێهاتیە بڕین. هەروەها من وشەی /هاڤین/ و /زراڤ/ بە دروست دەزانم لە هەمبەر /هاوین/ و /زراو/ ئەڤژی بۆ کێم کردنا دیفتۆنگ و بە مەبەستا ڕوونتر دەستنیشانکردنا دەنگا بزوێن. دیسان من وشەی وەک /ناسین/ و /ڕژان/ و /گەڕان/ بە پەسەند دەزانم لە هەمبەر /نیاسین/، /ڕژیان/ و /گەڕیان/ چونکە وشەێن پاشتر، بێجگە لە هۆکارێن دیفتۆنگ، یەک دەنگ بۆ هاتییە زێدەکردن.

٩. من بزوێنا درێژ لە هەمبەر بزوێنا کورت پەسەند دەکەم بۆ نموونە دەنگا /ە/ تاکو /أ/ وەک لە ئامرازا پێشبەند /لە/ لە هەمبەر /لأ/، هەروەها دەنگا /ا/، /و/ و /ۆ/ لە هەمبەر /ە/ وەک لە مانگا، کو و بۆق تاکو مانگە، کە و بەق، دیسان دەنگا /ێ/ لە هەمبەر دەنگا /ە/ مینا کێم لە هەمبەر کەم.

١٠. ئاساییانە لە زمانا کوردی دوو وشە پێکڤە دێتە لکاندن و گۆڕین بۆ نموونە "لە ئەم" دەبێ بە "لەم"، "ژ ئەوێ" دەبێ بە "ژێ"، "ب وی" دەبێ بە "ڤێ یان پێ" هتد. لە زمانا فەرمی/نووسین دەبێ ڤان وشان لە یەکدی بێنە جوداکردن. بە ئەڤ دیاردەیە دەگوترێ سووان.

١١. لابردنا دەنگا زیادی /ە/ بۆ نموونە لە وشەی گندۆرە، داپیرە، نەینۆک. وشەی گندۆر، داپیر و نینۆک بۆ زمانا فەرمی دروستە.

١٢. لابردنا دەنگا زێدەی /ێ/ بۆ نموونە لە پێرێ و بەسرپێرێ. وشەی پێر و بەسرپێر دروستە.

١٣. لە هەندەک وشە لە ناڤبەرا دەنگا /ھ/ و /و/ تێکەلی دەکرێ بۆ نموونە <u>هرچ</u> و <u>هشک</u> لەگەل <u>ورچ</u> و <u>وشک</u>. بە بووچوونا من <u>ورچ</u> و <u>وشک</u> باشە. ڤان وشان لە دوو برگە پێکهاتییە. لە زمانا کوردی هیچ وشەیەک بە دەنگا بزوێن /و/ دەست پێناکا.

١٤. لە هەندەک وشە دەنگا /ئ/ جێگای /ھ/ دەگرێ، بۆ نموونە لە <u>ئاریکاری</u> و <u>ئێستر</u>. وشەی <u>هاریکاری</u> و <u>هێستر</u> بۆ زمانا فەرمی دروستە. لە ئێرە پێدەچی کو دەنگا /ھ/ هاتبێ فرێدان یان گۆران. نموونەی دی: <u>هێنان</u> لە ک.ژ. بووە بە <u>ئانین</u>؛ بینە/بێنە لە بهینە/بهێنە هاتیە وەرگرتن. لە هەردوو ک.ژ. و ک.خ. <u>هێلان</u> نەهاتیە گۆڕین؛ مرۆڤ دەبێژێ بهیلە/بهێلە. بەلێ دەنگا /ھ/ بۆ زمانا فەرمی دروستە.

١٥. لە ئەنجاما پرۆسەی فۆنۆلۆجی دەنگا /د/ کو لە پاش دەنگا /ر/ دێ بە /ت/ هاتیە گۆڕین بە تایبەتی لە هەندەک دەڤۆکێن ک.ژ.. بە بەراورد لەگەل دەنگا /د/ شوێنا بێژانکردنا دەنگا /ت/ نزیکترە لە شوێنا بێژانکردنا دەنگا /ر/. بۆ نموونە <u>هەلبژارتن</u> زمانا قسەیە نەک نووسین. قسە خێرا دێتە گوتن. لەوما دەنگا /د/ لە ئەڤ جۆرە وشانە بۆ دەنگی /ت/ دێتە گۆڕین. واتە دەنگا /د/ دروستە بۆ زمانا فەرمی. لە ئێرە دەکرێ هەندەک نموونەی دی بێتە نیشاندان؛ مینا: <u>دێم</u>، <u>دێنم</u>، <u>دێشێ</u> بۆ <u>تێم</u>، <u>تێنم</u> و <u>تێشێ</u> کو لە ک.ژ. و هەندەک دەڤۆکێن ک.خ. و لوڕی دێتە گۆڕین. هەروەها پێشبەندا /د/ لە ک.ژ. کە پێش جێناڤ دێ، هەنگێ دەنگێ /د/ بۆ /ت/ دێتە گۆڕین بۆ نموونە: <u>د وێ</u>، <u>دوی</u>، <u>د ڤی</u> هتد. بۆ <u>تێ</u> دێتە گۆڕین. تەنانەت <u>د هەڤ</u> و <u>د ئێک</u> بۆ <u>تەڤ</u> و <u>تەک</u> دێنە/هاتیە گۆڕین.

١٦. لە زمانێن ئێرانی کۆن و هەورامی/زازا و لوڕ و هەندەک دەڤۆکێن ک.خ. دەنگا /م/ وەک کۆن دێتە بەکارهێنان بەلام لە هەمبەر ئەڤە لە ک.ژ دەنگا

/ڤ/ و له ک.خ. /و/ دێته بەکارهێنان بۆ نموونه: نیم، پیم، خام و هەنگام بۆ نیو/نیڤ، پیو/پیڤ و خاڤ/خاو و هەنگاو/پێنگاڤ هاتیه گۆڕین. به مەبەستا نزیکخستنا هەردوو دیالێکتێن سەرەکی نیڤ، پیڤ، خام و پێنگاڤ بۆ زمانا فەرمی دروسته.

١٧. هەندەک وشه بەپێی چوونا کات یان نەزانی هاتیه بەروڤاژکردن بۆ نموونه تیپ، خاک و زیخ بۆ زمانا فەرمی دروسته بەڵام پیت، ئاخ و خیز هاتیه بەروڤاژکردن.

١٨. دێته گوتن کو له ک.ژ. دەنگی /ڵ/ نییه بەلام بەپێی گوێبیستا من له ئاخێوەرێن ک.ژ. ئەوا ئەوان بۆ هەندەک وشه دەنگا /ڵ/ بەکاردەهێنن هەروەکو ک.خ.، لوڕ، هەورامی و زازا. تەنانەت بۆ پڕانی وشەێن کو دەنگا /ڵ/ یان /ل/ ی هەیه ئەوا دەنگا /ل/ی ساده گۆڕانکاری بەسەر هاتیه و بەرەو لای دەنگا /ڵ/ ی قەڵەو دێته کشان. دیسان جیاوازیێن دەنگ له نێوان /ل/ و /ڵ/ بۆ ژمارەیەکی زۆر کێم له وشه دەبێ به هۆکارا جیاوازیی سێمانتیکی بۆ نموونه <گول> و <گوڵ>، <کەل> و <کەڵ>. هەرچۆنەک بێ، به مەبەستا کێمکردنا جیاوازیی فۆنۆلۆجی له ناڤبەرا هەردوو دیالێکتیێن سەرەکی، تەنها دەنگی /ل/ له زمانا فەرمی هەبێ، باشتره. دیسان هێشتنەوەی خەسڵەتێن (پەسەن) هەر دیالێکتەک کارەکی باشه، بۆ نموونه ئەگەر مرۆڤەک دەنگی /ل/ی له قسه بەکارهێنا هەنگێ مرۆڤ دەزانێ کو ئاخێوەر/قسەکەر سەر به ک.ژ. یان به پێچەوانه.

١.١.٢ ڕوانگەی واتا/سێمانتیک

١. وشە دەکرێ هاوواتا بێ بۆ نموونە *لووت*، *کەپوو* و *پۆز*.

٢. وشە دەکرێ ئاماژە بە کردارەک بدا کو ئاراستەی تشتەک دەکرێ تاکو ئامازە بە تشتەکە بکا بۆ نموونە *پشیلە* ئاماژە بە گیاندارەک دەدا لێ کتک یان کتە ئاماژە بە دەنگەک یان گوتنەک دەدا کو مرۆڤ بە ئەو گیاندارە دەبێژێ داکو گیاندارەکە لە ئەو جێگەیە دووربکەفێ. لە ئێرە وشەی پشیلە دروستە بۆ زمانا فەرمی.

٣. وشە هەیە کو لە زمانێن بێگانە بۆ دیالێکتەک هاتیە قەرزکردن بۆ نموونە *زەرزەوات* لە خضروات، *خنزیر* و *خەزال* لە زمانی عەرەبی بۆ ک.ژ. هاتیە. بە ڤان وشان لە ک.خ. دەگوترێ *سەوزە*، *بەراز* و *ئاسک* کو وشەێن کوردییە. هەلبەت وشەی کوردی بۆ زمانا فەرمی دێتە پەسەند کردن.

٤. وشە هەیە کو ئاماژە بە زیندەوەرەک یان تشتەک دەدا کو ناوەڕۆکەکا نەرێنی دەبەخشێ بۆ نموونە *داپیرۆک* بە *جالجالۆکە* دەگوترێ. لە ئێرە ئەڤ ئاژەڵە کو هەردەم خەریکا داونان و نێچیرکردنە لەگەل مرۆڤەکا مێ و پیر دێتە نەخشاندن. من وشەی جالجالۆکە بۆ زمانا فەرمی پەسەند دەکەم.

٥. دوو وشە دەکرێ هەڤواتا بن بەلام لە کۆنتێکستا جودا بێنە بەکارهێنان؛ وەکو *پێشنیاز* و *پێشنیار*. پێشنیاز لەگەل نیازا مرۆڤێن تاک تاک دێتە پەیوەستکردن لێ پێشنیار لە بوارێن فەرمی بێتە بەکارئینان باشترە.

٦. واتای دوو وشە دەکرێ نزیک بن لە یەکدی لێ مەرج نییە هەڤواتا بن بۆ نموونە: جوداکردن هەمان واتای هەڵاواردن نابەخشێ. هەڵاواردن بە واتای بۆ نموونە جوداکردنا نەرێنی کۆمەلەک مرۆڤ کو خودانا خەسڵەتا/پەسەنا جیاوازن وەکو ئایین، زمان، ڕەگەز هتد. لە کۆمەڵگادا.

٧. وشه هەیه کو بە شێوەیەکا/ئاوایییەکا سروشتی لە دیالێکتەک هەیە بەلام لەبەر نەبوونی هەمان وشە لە دیالێکتێن دی، وشە هاتییە داتاشین. وشەی جڤین و هەڤدیتن لە ک.ژ. بۆ زمانا فەرمی دروستە. لە ک.خ. کۆبوونەوە و چاوپێکەوتن دێتە گوتن.

٨. بە مەبەستا ئاسانکاری، من وشەی کورت تاکو درێژ بۆ زمانا فەرمی بە پەسەند دەزانم. بۆ نموونە ڕێڤەبەر و ڕێڤەبەری تاکو بەڕێوبەر و بەڕێوبەرایەتی.

١.١.٣ لە ڕوانگەی دیالێکتۆلۆجی

١. ئەگەر بڕیار لەسەر وشەی دروست بۆ زمانا یەکگرتی/فەرمی نەیەتە دەرکردن ئەوا/هەنگێ یارمەتی لە دیالێکتێن هەورامی، زازا و/یان لوڕی دێتە وەرگرتن. بۆ نموونە وشەی "شان" لە ک.خ.، لوڕ و هەورامی وەکو یەکە لێ لە کرمانجیی ژووروو دەبێ بە "مل". لە ئێرە من وشەی "شان" بۆ زمانا فەرمی بە پەسەند دەزانم. واتە ڕامیاریی زۆرینە بەرامبەر بە کەمینە دێتە پەیڕەوکردن.

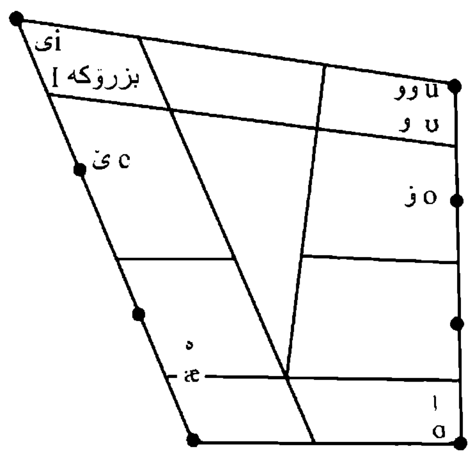
٢. هەندەک جار واتای تشتەک بە چەندین جۆر لە دیالێکتەک دێتە گوتن بۆ نمونە "دڕک، دڕی، دڕدڕک و ستری"ە بە ک.ژ.، لە هەورامی "دڕەی"ە، زازا "تەل" ە، ک.خ. و لوڕ "دڕک". لە ئەڤ ڕەوشە من "دڕک" بۆ زمانا فەرمی پەسەند دەکەم.

١.٢ تیپێن کوردی

له مێژه شارەزایێن زمانا کوردی دەنگێن زمانا کوردی بۆ بزوێن و نەبزوێن دابەشکردنە. بۆ هەر دەنگەک هێمایەک/تیپەک هاتیە دانان. لە ئەڤ پەرتووکە هەردوو دەنگێن/تیپێن بزوێن و نەبزوێن دێنە نیشاندان:

١.٢.١ دەنگێن/تیپێن بزوێن

له زمانا فەرمی دەنگێن بزوێن له هەشت دەنگ پێک دێ[٣]:

---

[3] بڕوانە فۆنەتیک و فۆنۆلۆجی (غازی عەلی خورشید ٢٠١٠:١٣١). هەڵبەت هەشت دەنگێن بزوێن له زمانا کوردی هەیە.

له ڕێنووسێن عەرەبی هێما بۆ دەنگا /بزرۆکە، i/ نییە. ئەز پێشنیارا ئەڤ هێمایە دەکەم /ی°/، /ێ°/. واتە لە سەرووی دەنگا /ی/ بازنەیەکا بچووک هەیە.

١.٢.٢ دەنگ و تیپێن نەبزوێن

لە زمانا کوردی دەنگێن نەبزوێن بە ٢٧ هێما دێنە دیاریکردن، بەپێی نەخشەی ژێرڤە: هەلبەت من دەنگا /ڵ/ ئەژمار نەکردیە. واتە من دەنگا /ڵ/ بۆ زمانا فەرمی بە پێویست نەزانییە.

شوێنی ئارتیكولەكردن											
قورقوراگە Glottal	قورگ Pharygeal	زارە بچكۆلە Uvular	مەلاشووی نەرم Velar	ئارو/ مەلاشووی رەق Alveo-palatal	ئارو Alveolar	ددانی/ ئارو Dental-alveolar	ددانی Inter-dental	لێوی/ ددانی Labio-dental	لێوی bilabial	زینی دەنگی voicing	جۆنیەتی ئارتیكولەكردن Manner of articulation
ʔ ئ		q ق	k ک g گ			t ت d د			p پ b ب	كپ گڕ	وەستاو Stops
h ه	ħ ح ʕ ع		x خ ɣ غ	ʃ ش ʒ ژ			s س z ز	f ف v ڤ		كپ گڕ	خشۆک Fricative
					tʃ چ dʒ ج					كپ گڕ	كۆسپەک Affricative
						l ل				گڕ	لایی Lateral
			ŋ نگ			n ن			m م	گڕ	لووتی Nasal
				r ر R ڕ						گڕ گڕ	لەرزۆک Rhotic
				j ی					w و	گڕ	Glides نیمچە بزوێن

١.٣ دەنگ/فۆنێم و تیپ/گرافێم

ئێمە لە نووسین تیپ (گرافێم) بەکاردەهێنین. ئاساییانە لە زمانا کوردی یەک گرافێم لە نووسین بەرامبەر یەک فۆنێم/دەنگ دەوەستێ بۆ نموونە لە مار، دار و شار. بە ڤان وشان دەگوترێ بێژانا بەتیپکراو، واتە ئەو تشتەی کو دێتە گۆتن دێتە نووسین. هەندەک فۆنێمێن دی پێویستی بە پتر لە یەک تیپ هەیە بۆ نووسین بۆ نموونە /نگ/ لە وشەی *مانگ*. ئەڤ دیاردەیە لە زمانێن دی مینا ئینگلیزی، گەلەک ئاساییترە. لە ڕاستیدا پەیوەندی یەک بەرامبەر یەک لە نێوان دەنگ/فۆنێم و گرافێم/تیپ نییە. ئێمە بەهۆی گرافێم/تیپ قسەناکەین، بەلکو ئێمە تیپ/گرافێم وەک هێما بۆ نووسین بەکاردەهێنین.
دەنگ/فۆنێم لە شێوەی جودا جودا بێ واتایە و ئاساییانە وەکو بچوکترین یەکەی جوداکەر لە زمان دێتە پێناسەکردن. لە ڕێگەی ڤان وشان کو بە **کێمترین جووت** دێنە ناسین مرۆڤ دەتوانێ فۆنێم بە ئاسانترین شێوە باس بکا: مار، دار و شار. بەلابردنا فۆنێما (دەنگا) یەکەم /م/ لە وشەی یەکەم، مار، لە جیاتی ئەو دانانا /د/ یان /ش/ هەنگێ واتای وشەکە دێتە گۆڕین. بە ئەڤ شێوەیە فۆنێم بچوکترین یەکەی واتا جوداکەرە لە زمان.

١.٤ وشە و مۆرفێم

کوڕەک هات. کوڕ — ەک هات.

کوڕەکە هات. کوڕ ـ ەکە هات.

کوڕان هاتن. کوڕ ـ ان هات ـ ن.

کوڕەکان هاتن. کوڕ ـ ەکان هات — ن.

هەر کەس زمانەک بزانیٚ، ئەوا ئەوی/ئەویٚ دەستەلاٚت بەسەر چەندین یەکەی زمانی، مینا یەکەیٚن دەنگ و وشە، هەیە. ئەڤ مرۆڤە دەتوانیٚ ڤان یەکان بەپیٚی ڕیٚسایٚن زمانی پیٚکڤە بلکیٚنیٚ و دەربڕین دروستبکا.

ئیٚمە گاڤەک/کاتەک وشەی کوڕ لە کۆنتیٚکستەکا بەرینتر بەکاردەهیٚنین هەنگیٚ ناکریٚ لەگەڵ دەوروبەرا خۆ بە وشەی تاک تاک پەیوەندی دروستبکەین. لە ئیٚرە ئیٚمە پیٚویستی بە توخمی دی، مۆرفیٚم، هەیە داکو جۆرەها ڕستە دروستبکەین. ئەگەر ئیٚمە دەربارەی تەنها کوڕ-ەک قسەبکەین کو نادیارە ئەوا -ەک بۆ وشەکە پتر دەکریٚ، بەلاٚم ئەگەر ئیٚمە دەربارەی یەک کوڕ کو دیارە/ناسراوە قسەبکەین هەنگیٚ دەبیٚژین کوڕ -ەکە. ئەگەر ئیٚمە دەربارەی چەند کوڕ-یٚن نادیار/نەناسراو قسەبکەین ئەوا دەبیٚژین کوڕ-ان، لیٚ دەبیٚژین کوڕ-ەکان ئەگەر مرۆڤ دەربارەی چەند کوڕیٚن دیار/ناسراو قسەبکا. بنەڕە ڕستەیٚن سەرەڤە و (٢.١.٤).

مۆرفیٚم بچوکترین یەکەی زمانە کو خودانا واتا بیٚ. بۆ تیٚگەیشتنا پتر لە پیٚناسەی مۆرفیٚم، دەکریٚ وشە بەسەر واتایٚن هەلگرتی خۆ بیٚتە دابەشبکردن، مینا نموونەی سەرەڤە. کوڕ مۆرفیٚما فەرهەنگییە/لیٚکسیکالیٚیە کو لە فەرهەنگی وشە هەیە و واتا هەیە لیٚ -ەک، -ەکە، -ان، -ەکان مۆرفیٚمیٚن ڕیٚزمانیین و بیٚ واتان. لە ئیٚرە ڤان مۆرفیٚمان پاشگرن. مۆرفیٚمیٚن دی دەستنیشانا پلەیٚن بەراورد دەکا، بۆ نموونە لە هەڤالناڤا *قورس، قورس-تر، قورس-ترین*. لە ئیٚرە وشەی قورس فەرهەنگییە و واتا هەیە، بەلاٚم تر، ترین مۆرفیٚما ڕیٚزمانین و بیٚ واتان.

مۆرفیٚما پیٚشگرژی هەیە بۆ نموونە لە وشەیٚن: بیٚگومان، بەلەز، لەژیٚر. مۆرفیٚمیٚن پیٚشگر بیٚ، بە، لە بیٚ واتان، لیٚ گومان، لەز، ژیٚر خودانا واتان.

لە پشکا دوو نموونەیٚن دی دیٚنە دەستنیشان کردن و زانیاری پتر دیٚنە باسکردن.

١.٥ برگه

برگە یەکەیەکە، یان ڕێکخستنەکە، کو لە یەک یان زیاتر فۆنێم پێکدێ. هەر برگەیەک لە یەک دەنگا بزوێن و یەک یان زیاتر دەنگێن نەبزوێن کو لە پێش و/یان پاش ئەڤ دەنگە بزوێنە دێ پێکهاتییە. برگە زیاتر یەکەیەکا دەنگییە تاکو یەکەیەکا واتایی. ئەگەر ئێمە بزوێن/ڤاوڵ بە تیپا V و نەبزوێن/کۆنسونانت بە تیپا C دیاربیکەین هەنگێ لە زمانا کوردی دەکرێ ئەڤ چەند جۆر برگە بێنە دەستنیشان کردن:

کردن، مردن CCVCC

تو، کو، مێ CV

کار، گول، نان CVC

ورد، خورت، بەرد، نارد CVCC

چرا، برا CCV

و V (مینا ئامرازا یەکگرتی بۆ نموونە لە گرێی من و تۆ)

٢. وشەسازی

٢.١ ناڤ

له ڕوانگەی واتا ناڤ ئاماژە بە، بۆ نموونە زیندەوەر، شمەک و دیاردە دەدا. بە شێوەیەکا/ئاواییەکا سەرەکی ناڤ بەسەر ناڤا بەرجەستە، ناڤا نابەرجەستە و ناڤا تایبەت دێتە دابەشکردن:

٢.١.١ ناڤا بەرجەستە

ناڤا بەرجەستە دەربڕین لە هەبوونا فیزیکی تشتەک دەکا و لە ڕێگەی هەست ئەو تشتە دێتە دیاریکردن، مینا *ئاگر*، *مێز*، *ئاڤ*، *مندال*، *دەنگ*، *با*. ناڤا بەرجەستە بەسەر ناڤا چەشن، ناڤا مادی و ناڤا کۆمەڵ دێتە دابەشکردن:

- **ناڤا چەشن** ئاماژە بە زیندەوەر یان شمەک دەدا، مینا *سەگ*، *پەرتووک*، *مێز*، *کورسی* هتد.
- **ناڤا مادی** ئاماژە بە ژمارەیەکا نادیارکردیی مادە دەدا، مینا: *زێڕ*، *ئاو*، *هەوا*، *پەنیر*، هتد.
- **ناڤا کۆمەڵ** ئاماژە بە کۆمەلەک لە شمەک یان زیندەوەر دەدا کو وەک یەکەیەک لە لایەن زمان دێتە هەلسەنگاندن، وەک: *خێزان*، *دانیشتوان*، *مێروله* هتد.

٢.١.٢ ناڤا نابەرجەستە

ناڤا نابەرجەستە دەربڕین لە هەندەک دیاردە دەکا کو هەبوونا فیزیکی نییە:

- **خەسلەت/پەسەن**: مینا *هێز*، *باوەڕ*، *خەم*، *شەرم*، *هۆش*.
- **کردار**: مینا *دزی*، *یاری*، *جەنگ*.
- **ڕەوش**: مینا *شەڕ*، *ئاشتی*، *هێمنی*، *پەرێشانی*، *نەخۆشی*.

٢.١.٣ ناڤا تایبەت

بە ئەو جۆرە ئاماژە دەگوترێ کو وەک نیشانە بە زیندەوەر و دیاردەی تاک تاک دێتە لکاندن مینا ناڤا شار (دەرسیم، کرماشان)، هەروەها ناڤا شەقام، گەڕەک، کۆمپانیا، دەریا، تاڤگە، ڕووبار، ڕووداوێن دێروکی و کەلتووری هتد. هەروەها ناڤا تایبەت بۆ مرۆڤ و ئاژەل بۆ هەردوو نێر و مێ هەیە وەک:

ناڤا مرۆڤ بۆ نێر وەک ئازاد، کامەران، شڤان، دلێر. هەروەها ناڤا دی مینا: مێرد، پیاو، برا، باب، کوڕ، زاڤا، ئاپ/مام، خورت، پسمام هتد.. ناڤا پیشەی نێر مینا: نانەوا، شڤان، گاڤان، خزمەتکار. ناڤا مرۆڤ بۆ مێ وەک شیرین، دەلال، نێرگز، گولزار، شەونم. هەروەها ناڤێن دی مینا: خوشک، دایک، بوک، ژن، مەت/میمک/پور، کچ، کەنیشک هتد. ناڤا پیشەی مێ مینا: کابان، مامان (داپیرک)، بەربووک، بێریڤان و تەشی ڕێس.

ناڤا ئاژەل بۆ نێر وەک گا، کەلەشێر، ئەسپ، کەر و بەران. ناڤا ئاژەل بۆ مێ وەک مانگا، مریشک، ماین، ماکەر و مێ.

دیسان گەلەک ناڤ بۆ دەستنیشانکردنا هەردوو ئاژەلا نێر و مێ دێتە بەکارهێنان وەک: شێر، ورچ، کۆتر، گورگ و مار. ناڤا بێلایەن مینا دار، بەرد، شاخ، دەریا، ڕووبار هتد.[٤].

---

[4] لە کرمانجیی ژووروو، زازا و هەورامی ڕەگەز گەلەک چالاکە بەلام لە کرمانجی خواروو و لوڕ کێم چالاکە. لە ک.ژ. پڕانی ناڤ بۆ نێر و مێ دێنە جوداکردن بۆ نموونە: ناڤا ئەندامێن لەشا مرۆڤ بۆ مێ مینا پرچ، دفن "لووت"، لێڤ، تل "پەنجە"، ناڤک، چۆک، برۆ، سپل، زراڤ هتد.

هەروەها ناڤا مێ بۆ تشتێن بەرجەستە مینا: خۆر، هەیڤ، زەڤی، ئاڤ، بەفر، گول، تەندور، سیر، پیاز، باران هتد. دیسان هەموو ناڤێن نابەرجەستە و چاوگ وەک مێ دێتە ئەژماردن. ناڤا ئەندامێن لەشا مرۆڤ بۆ نێر مینا: سەر، چاڤ، گوێ، دەم، ددان، سینگ، دەست، ڕان، باسک هتد. هەروەها ناڤا نێر بۆ تشتێن بەرجەستە مینا: دەریا، ڕووبار، چەم، تاڤگە، سۆلاڤ (بێجگە لە جۆگە)، ڕەنگەکان، بەرهەما ئاژەلێن خۆمالی وەک شیر، پەنیر، نڤیشک هتد. (بێجگە خوری)، میتال وەک ئاسن، زیو هتد.، نان، ئاگر، خانی، باخ، چیا، گۆپال، ئاسمان، دیوار هتد. بۆ زانیاری پتر بنەڕە جگر خوین (١٩٦١:٢٧)، سادق بەهادین ئامێدی (١٩٨٧:١٧٦)، (ئیبراهیم ڕەمەزان زاخۆیی ٢٠٠٨:٤٩)، جەلادەت بەدرخان (١١٢) و (قەناتی کوردۆ ١٩٩٠:٤٤). هەلبەت بۆ مێ دەنگا /ا/ وەکو پاشکۆ لەگەل ناڤ دێتە لکاندن وەکو: قەلەما هێشین ، ئاڤا سار، مالا نوێ. هەروەها بۆ ڕەگەزا نێر دەنگا /ێ/ وەکو پاشکۆ دێتە لکاندن وەکو: دیوارێ سوور، نانێ سپی، ئارێ گەنم. هەرچۆنەک بێ، هەندەک ناڤێن نابەرجەستە و بەرجەستەی دوو لایەن هەیە، واتە ناڤ هەم نێرە و هەم مێ بۆ نموونە: خوندکار، نڤیسکار، هەڤال، خەباتکار، دوژمن، دۆست هتد. بۆیە/لەوما ئەگەر مرۆڤ بێژێ: "هەڤالا من" و "خانیا من " هەنگێ پاشگرا /ا/ و /یا/ نیشانەیە بۆ ڕەگەزا مێ. ئەگەر مرۆڤ بێژێ: "هەڤالێ من" و "خانیێ من" هەنگێ پاشگرا /ێ/ و /یێ/ نیشانەیە بۆ ڕەگەزا نێر. لەسەر هەمان بناغە مرۆڤ دەبێژێ "کوڕێ من" بەلام "کچا من".

هەروەها لە دەما بوری بۆ کردارێن تێنەپەڕ ئامرازێن نێر و مێ هەیە؛ واتە ئامرازا /ی/ نێر و /ێ/ مێ لەگەل کۆتایی ناڤ دێنە لکاندن. بۆ نموونە: سەرداری نان خارد. ئازادی دەرس خویند. سەروەری زەڤی ئاڤدا. هەروەها شرینێ شیڤ خارد. گولیێ تەشی ڕست. نازدارێ گیا دوری. هەروەها جێناڤێن کەسیی سێ تاک بۆ نێر /وی-ئەوی/ و بۆ مێ /وێ —ئەوێ/ هەیە. دیسان جێناڤێن دەست نیشانکردن /ڤی —ئەڤی/ بۆ نێر و /ڤێ —ئەڤێ/ بۆ مێ دێنە جوداکردن. بنەڕە بابەتێن پاشتر.

لە کرمانجیی خواروو یەک دۆخ هەیە و ناڤ لە گۆڕ ڕەگەز نایەتە دابەشکردن. واتە ناڤ نە نێرە نە مێ. تەنها ناڤا تایبەت دەستنیشانا نێر یان مێ دەکا. دەنگا پاشگر لە ک.خ. هەردەم /ی/ە بۆ نموونە: کوڕی من، کچی من، مالی ئێوە، خانیی تو هتد.. هەرچۆنەک بێ، لە ئامرازێن بانگکردن لە ک.خ. ژی جودایی د ناڤبەرا نێر و مێ دێتە کردن. بنەڕە ئامرازا بانگکردن لە (٢.١١.٤)!

٢.١.٤ ناڤا تاک و کۆ

جۆرا یەکەم: ڤان وشان کو بە دەنگا نەبزوێن کۆتایی/دووماهی دێ[5]

ناڤا گشتی	ناڤا تاک/نادیار — ەک	ناڤا تاک/دیار — ەکە	ناڤا کۆ/نادیار — ان	ناڤا کۆ/دیار — ەکان
دار	دارەک	دارەکە	داران	دارەکان
بەراز	بەرازەک	بەرازەکە	بەرازان	بەرازەکان
ژن	ژنەک	ژنەکە	ژنان	ژنەکان
پووندک	پووندکەک	پووندکەکە	پووندکان	پووندکەکان
هاڤین	هاڤینەک	هاڤینەکە	هاڤینان	هاڤینەکان
جڤین	جڤینەک	جڤینەکە	جڤینان	جڤینەکان
ڕۆژ	ڕۆژەک	ڕۆژەکە	ڕۆژان	ڕۆژەکان

جۆرا دووهەم: ڤان وشان کو بە دەنگا بزوێن کۆتایی دێ. ئەڤ جۆرە لەگۆڕ/بەپێی دەنگا بزوێن دێتە دابەشکردن[6]:

[5] ناڤا نادیار بۆ تاک/کۆ بۆ هەردوو ک.ژ. و ک.خ. وەک یەکدییە بەلام ناڤا دیار بۆ تاک/کۆ لە کرمانجیی ژوروو نییە. هەبوونا ناڤا تاک/کۆ بۆ دیار و نادیار بۆ ڕێزمان پێدڤییە/پێویستە. بنەڕە نمونەێن لاپەڕەی پاشتر کو دەربارا ئەڤ بابەتەیە.

[6] ناڤا کۆ/نادیار لە زمانا بەکارهاتی بە کێمی دێتە بەکارهێنان، نەخاسمە ڤان وشان کو بە بزوێنا (ە) دوماهی دێ. هەرچۆنەک بێ هەندەک جار ڕێسای ئاوارتە بۆ ناڤێن وسا هەیە بۆ نموونە: باخچە – باخ — باخات، سەوزە + سەوزەوات، میوە + میوەجات. دیسان هەندەک جار لە نێوان ناڤا کۆ/نادیار لەگەل ناڤا کۆ/دیار تێکەلی دێتە کردن بۆ نموونە برایان و براکان، خانییان و خانییەکان دێتە گوتن.

ناڤا گشتی	ناڤا تاک/نادیار + یەک	ناڤا تاک/دیار کە/ەکە/یەکە	ناڤا کۆ/نادیار ان/یان	ناڤا کۆ/دیار + (ە)کان
فێرگە	فێرگەیەک	فێرگەکە	فێرگان	فێرگەکان
خونچە	خونچەیەک	خونچەکە	خونچان	خونچەکان
باخچە	باخچەیەک	باخچەکە	باخچان	باخچەکان
پەنجەرە	پەنجەرەیەک	پەنجەرەکە	پەنجەران	پەنجەرەکان
دەستە	دەستەیەک	دەستەکە	دەستان	دەستەکان
مردوو	مردوویەک	مردووەکە	مردووان	مردووەکان
مێروو	مێروویەک	مێرووەکە	مێرووان	مێرووەکان
ئەستوو	ئەستوویەک	ئەستووەکە	ئەستووان	ئەستووەکان
مانگا	مانگایەک	مانگاکە	مانگایان	مانگاکان
برا	برایەک	براکە	برایان	براکان
دەریا	دەریایەک	دەریاکە	دەریایان	دەریاکان
خورما	خورمایەک	خورماکە	خورمایان	خورماکان
مامۆستا	مامۆستایەک	مامۆستاکە	مامۆستایان	مامۆستاکان
کانی	کانییەک	کانییەکە	کانییان	کانییەکان
رێڤی	رێڤییەک	رێڤییەکە	رێڤییان	رێڤییەکان
مراوی	مراوییەک	مراوییەکە	مراوییان	مراوییەکان
قوتابی	قوتابییەک	قوتابییەکە	قوتابیان	قوتابییەکان
رێڤەبەری	رێڤەبەرییەک	رێڤەبەرییەکە	رێڤەبەرییان	رێڤەبەرییەکان

خانی	خانییەک	خانییەکە	خانییان	خانییەکان
هەرمێ	هەرمێیەک	هەرمێکە	هەرمێیان	هەرمێکان
مێ	مێیەک	مێکە	مێیان	مێیەکان
جێ	جێیەک	جێکە	جێیان	جێکان
ئەژنۆ	ئەژنۆیەک	ئەژنۆکە	ئەژنۆیان	ئەژنۆکان
برۆ	برۆیەک	برۆکە	برۆیان	برۆکان
زانکۆ	زانکۆیەک	زانکۆکە	زانکۆیان	زانکۆکان

هەندەک نموونە کو دەستنیشانا ناڤێن تاک بۆ دیار و نادیار هەروەها ناڤێن کۆ بۆ دیار و نادیار دەکا:

١. دەرگەڤان: دەرگەڤان دەرگا دەگرێ. دەرگەڤانەک دەرگا دەگرێ. دەرگاڤانەکە دەرگا دەگرێ. دەرگەڤانان دەرگا دەگرن. دەرگاڤانەکان دەرگا دەگرن.

٢. هەرمێ: هەرمێ دێتە خواردن. من هەرمێیەک خوارد. من هەرمێکە خوارد. من هەرمێیان دەخۆم. من هەرمێکان خارد.

٣. بەراز: گۆشتا بەراز نایەتە خواردن. ئەوی بەرازەک کوشت. ئەوی بەرازەکە کوشت. ئەوی بەرازان دەکوژێ. ئەوی بەرازەکان کوشت.

٢.١.٥ هێمای هەڤبەندی

هێمای هەڤبەندی بە ئەو هێمایە دەگوترێ کو ناڤ لەگەل وشەی دی بەند دەکا و پەسەن/خەسلەت، خاوەندارییی یان چلۆنایەتی ناڤەکە نیشان دەدا. لە پاش هێمای هەڤبەند دەکرێ ناڤ، جێناڤ، هەڤالناڤ و هەڤالکردار بێ.

یەکەم: هێمای هەڤبەندی لە ڕەوشا تاک و کۆ بۆ وان ناڤان کو بە دەنگا نەبزوێن کۆتایی هاتیە[7]:

ناڤا تاک + ا [8]	ناڤێن کو+ ێن
کوڕا من	کوڕێن من
دەزگیرانا تو	دەزگیرانێن ئێوە
پەرتووکا ئازاد	پەرتووکێن ئازاد
چاڤا ئەوی	چاڤێن ئەوی
گوندا مەزن	گوندێن مەزن
ئەشکەفتا دێرین	ئەشکەفتێن دێرین
کچا نازدار	کچێن نازدار
شەقاما بەرین	شەقامێن بەرین

[7] هێمای هەڤبەندی لە کرمانجیی ژووروو بە پێی ڕەگەزا نێر و مێ بۆ هەردوو تاک و کۆ جودایە: ا، ە، ێ، ی، ێد، ێت، ێن. لە کرمانجیی خواروو هێمای وابەستە /ی/ ە. هەرچۆنەک بێ جار جار هێمای /ە/ ژی دێتە بەکارئانین.

[8] لە ک.ژ. پاش ناڤا نادیار ئەگەر هەڤالناڤ پاش ناڤ هات هەنگێ هێمای هەڤبەندی بۆ ناڤ پتر دەبێ مینا بۆ مێ: ماهینەکا قنج. شەڤەکا سار، ئاڤەکا چەمان. بۆ نێر: گۆشتەکی سۆر. نانەکی هشک. دارەکی شڤان. واتە بۆ مێ دەنگا /ا/ و بۆ نێر دەنگا /ی/ پتر دەبێ. نموونەکان لە (جەلادەت بەدرخان ١٣٠) هاتیە وەرگرتن.

لە ک.خ. بۆ نێر و مێ بە ئەڤ جۆرە دەبێ: ماینی قنج، شەڤی سارد. نانەکی وشک. دارەکی شڤان.

دووەم: هێمای هەڤبەندی لە ڕەوشا تاک و کۆ بۆ وان ناڤان کو بە دەنگا بزوێن کۆتایی هاتیە:

ناڤا تاک+ ی	ناڤێن کۆ+ ێن
بای سارد	بائێن سارد
زاڤای ئەوێ	زاڤائێن ئێوە
سەیدای هێژا	سەیدائێن هێژا
زانای مەزن	زانائێن مەزن
خەسووی من	خەسووێن ئێمە
مووی ناشیرین	مووێن کرێت
ئاپۆی گەورە	ئاپۆێن من
کەوی کوێستان	کەوێن کوێستان
میوەی جوان	میوەێن جوان
بەهرەی زۆر	بەهرەێن زۆر
پشیلەی ڕەش	پشیلەێن ڕەش
پێشمەرگەی کوردستان	پێشمەرگەێن کوردستان
ڕێڤیی فێلباز	ڕێڤیێن فێلباز
مراویی ڕەنگا و ڕەنگ	مراوییێن ڕەنگا و ڕەنگ

تێبینی: جیاوازی لە ناڤبەرا ناڤا کۆ/ نادیار لەگەل هێمای هەڤبەندی کۆ بکە.
بنەڕە خشتەی ژێرڤە کو دەربارا ئەڤ بابەتەیە:

ناڤا هەڤبەندی کۆ	ناڤا کۆ/نادیار
ئەسپ سوارێن ئێمە گەلەک جەسوورن.	ئەسپ سواران مالا ئێمە تالان کرد.
گولێن باخچە گەش بوو.	شیرین گولان دەچنیّ.
بەهارێن کوردستان ڕەنگینە.	مرۆڤ لە بەهاران گەشت دەکا.
زارۆکێن من دەچن بۆ قوتابخانە.	زارۆکان دەچن بۆ قوتابخانە.

٢.١.٦ ناڤ و جێناڤێن نیشانە

جێناڤا (نزیک) ئەڤ _ ڤان

جێناڤا (دوور) ئەو _ وان

جۆرا یەکەم: ناڤ کو بە دەنگا نەبزوێن کۆتایی دێ[9]:

[9] جێناڤا نیشانە لە کرمانجیی ژووروو لە گۆر دۆخا ئاسایی و ڕەگەز بۆ چەند جۆر دێنە دابەش کردن وەک: ئەڤ/ئەو، ڤی/ئەڤی و وی/ئەوی(نێر)، ڤێ/ئەڤێ، و وێ/ئەوێ (مێ)، ڤان/ئەڤان، وان/ئەوان (کۆ).

فەرمی	ک.ژ.
ئەڤ	ئە/ڤی (نێر)، ئە/ڤێ (مێ)، ئە/ڤان (کۆ)
ئەو	ئە/وی (نێر)، ئە/وێ (مێ)، ئە/وان (کۆ)

وشه	تاک — ه	کۆ — ان
شار	ئەڤ/ئەو شارە	ڤان/وان شاران
گوند	ئەڤ/ئەو گوندە	ڤان/وان گوندان
ولات	ئەڤ/ئەو ولاتە	ڤان/وان ولاتان
مرۆڤ	ئەڤ/ئەو مرۆڤە	ڤان/وان مرۆڤان
زارۆک	ئەڤ/ئەو زارۆکە	ڤان/وان زارۆکان
بازێڕ	ئەڤ/ئەو بازێڕە	ڤان/وان بازێڕان
دیڤار	ئەڤ/ئەو دیڤارە	ڤان/وان دیڤاران
کۆمپیوتەر	ئەڤ/ئەو کۆمپیوتەرە	ڤان/وان کۆمپیوتەران
شەڤ	ئەڤ/ئەو شەڤە	ڤان/وان شەڤان
هەیڤ	ئەڤ/ئەو هەیڤە	ڤان/وان هەیڤان

جۆرا دووهەم: ناڤ کو بە دەنگا بزوێن کۆتایی دێ:

ئەڤ پەرتوکا منە. ئەو سێڤا تەیە. پەرتوکا ڤی یە. پێنوسا ڤێ سۆرە. ئەڤێ، ئەڤی. ڤان زەلامان. ڤێ بالیفێ. ڤی نانی. وێ لێنوسکێ. وی زێڕی.

جێناڤا نیشانە لە کرمانجیی خواروو دوو جۆرن: ئەم/ئەو بۆ تاک و ئەمان/ئەوان بۆ کۆ.

وشه	تاک	زێدەکرد نا	کۆ	زێدەکرد نا
خۆزگه	ئەڤ/ئەو خۆزگەیە		ڤان/وان خۆزگان	/ان/
خونچه	ئەڤ/ئەو خونچەیە		ڤان/وان خونچان	لێ
باخچه	ئەڤ/ئەو باخچەیە	یە	ڤان/وان باخچان	لابردنا
سەدە	ئەڤ/ئەو سەدەیە		ڤان/وان سەدان	(ە)
دەیە	ئەڤ/ئەو دەیەیە		ڤان/وان دەیان	
مێروو	ئەڤ/ئەو مێرووە	ە	ڤان/وان مێرووان	/ان/
ئەستوو	ئەڤ/ئەو ئەستووە		ڤان/وان ئەستووان	
مانگا	ئەڤ/ئەو مانگایە		ڤان/وان مانگایانە	
برا	ئەڤ/ئەو برایە		ڤان/وان برایان	
دەریا	ئەڤ/ئەو دەریایە	یە	ڤان/وان دەریایان	/یان/
خورما	ئەڤ/ئەو خورمایە		ڤان/وان خورمایان	
کانی	ئەڤ/ئەو کانییە		ڤان/وان کانییان	
ڕێڤی	ئەڤ/ئەو ڕێڤییە		ڤان/وان ڕێڤییان	
مراوی	ئەڤ/ئەو مراوییە	یە	ڤان/وان مراوییان	/یان/
ڕێڤەبەری	ئەڤ/ئەو ڕێڤەبەرییە		ڤان/وان ڕێڤەبەرییان	
خانی	ئەڤ/ئەو خانییە		ڤان/وان خانییان	
هەرمێ	ئەڤ/ئەو هەرمێیە	یە	ڤان/وان هەرمێیان	/یان/

ئەژنۆ	ئەڤ/ئەو ئەژنۆیە	یە	ڤان/وان ئەژنۆیان	/یان/
برۆ	ئەڤ/ئەو برۆیە		ڤان/وان برۆیان	
زانکۆ	ئەڤ/ئەو زانکۆیە		ڤان/وان زانکۆیان	

بەکارئینانا جێناڤا نیشانە، کو ڕۆلا جێناڤا کەسا سێی هەیە، لە ڕستەی بێ کردار بۆ ناڤێن تاک/کۆ دەبێ بە ئەڤ جۆرە بێ:

تاک	دووبارە	کۆ	دووبارە
ئەڤ/ئەو شاخە بەرزە .	ئەڤە/ئەوە بەرزە .	ڤان/وان شاخان بەرزن.	ڤانە/وانە بەرزن.
ئەڤ/ئەو شارە جوانە.	ئەڤە/ئەوە جوانە.	ڤان/وان شاران جوان.	ڤانە/وانە جوانن.
ئەڤ/ئەو زارۆکە زیرەکە	ئەڤە/ئەوە زیرەکە.	ڤان/وان زارۆکان زیرەک.	ڤانە/وانە جوانن.
ئەڤ/ئەو دەریایە بەرینە	ئەڤە/ئەوە بەرینە.	ڤان/وان دەریایان بەرینن.	ڤانە/وانە بەرینن.
ئەڤ/ئەو هەرمێیە خۆشە.	ئەڤە/ئەوە خۆشە.	ڤان/وان هەرمێیان خۆشن.	ڤانە/وانە خۆشن.
ئەڤ/ئەو زانکۆیە کەڤنە.	ئەڤە/ئەوە کەڤنە.	ڤان/وان زانکۆیان کەڤنن.	ڤانە/وانە کەڤنن

٢.١.٧ ناڤێن نوێ

نموونەیێن پێشتر دەربارا ناڤێن سادە بوون مینا: کەو، نان، دایک، دەشت، باران، ئەژنۆ، هەنار هتد. لێ ناڤێن دارِشتی نوێ بە هاریکاری پاشگر چێ دەبێ. هەروەها ناڤێن نوێ لە ڕێگەی لێکدانا دوو ناڤ، ناڤەک لەگەل هەڤالناڤ، کردار، هەڤالکردار و ژمارە دێتە دروستکردن.

٢.١.٧.١ ناڤێن دارِشتی:

یەکەم: ناڤا سادە + پاشگر

پاشگر	نموونە
گەر	ئاسنگەر، زیڤگەر، مزگەر
دار	گیاندار، دوکاندار، بریندار، ئەڤیندار
باز	سەرباز، کەوباز، کۆترباز، کەلەکباز
بەند	نالبەند، هەڤالبەند، تەختەبەند
ڤان	گاوان، دەزڤان، باخەڤان، نێچیرڤان
ین	سەرین، نڤین
چی	چایچی، قاوەچی، خانچی
مەند	هونەرمەند، هۆشمەند، دەولەمەند
کەر	ڕاڤکەر، خەباتکەر، نانکەر
گا	کۆگا، دەزگا،
گە	کارگە، هاڤینگە، پرسگە، ڕێگە، جێگە
دان	گولدان، شەکردان، کەڤچیدان، خوێدان، سۆزدان
خانە	چایخانە، بەندیخانە، مەیخانە، ئاشخانە
ستان	لوڕستان، گولستان، دارستان
زار	گولزار، لالەزار
لان	کوندەلان، میزەلان، بەردەلان

جاڕ	نێرگزەجاڕ، توتنەجاڕ
وار	شوێنەوار، کەڤنەوار، کولەوار
خانە	کتێبخانە، مەیخانە، چایخانە
چە	باخچە، دەریاچە، قالیچە
وور	دەستوور، زەمبوور
ەمەنی	شیرەمەنی، خاردەمەنی، چاپەمەنی
گار	پەروەردگار، ڕۆژگار، یادگار
گین	غەمگین، لەزگین، بەنگین، ڕەنگین
ل	زەنگل، گوینگل، پشقل

دووەم: هەڤالناڤ + پاشگر

پاشگر	نموونە
ی	کەسکی، جوانی، کرێتی/ناشرینی
ایەتی	بلندایەتی، کەمایەتی
لان	نەرمەلان، سەوزەلان، بەردەلان
ێنە	سپێنە، زەردێنە
کە	پیسکە، ڕەشکە
ندە	دڕندە، مەزندە
ەمەنی	ساردەمەنی، شیریەمەنی
ین	نازەنین، نەرمین، بەفرین، شەرمین

سێهەم: کردارێن سادە (ڕەگا کردار+ پاشگر)

نموونە	پاشگر
گوتار، کوشتار	ار
کڕیار، پرسیار	یار
نووسەر/نڤیسەر، دانەر	ەر

چارەم: پاشگر+ هەڤالکردار

نموونە	پاشگر
بنار	ار
پێشەوا	ەوا
بەرۆک، خالخالۆک، خشۆک	ۆک

پێنجەم: ژمارە+ ناڤ

نموونە	پێشگر
یەکئاهەنگ، یەکدەنگ، یەکپەرست	یەک+ ناڤ
دووپێ، دووڕوو	دوو+ناڤ
چارگۆشە، چارپێ، چارسوکە	چار+ناڤ

٢.١.٧.٢ ناڤێن لێکدراو

ناڤا لێکدراو لە ئەنجاما لێکدانا دوو وشەی واتادار دێتە دروست کردن بۆ نموونە: ناف + ناڤ، ناڤ + هەڤالناڤ، ناڤ + هەڤالکردار، ناڤ + ڕەگا کردار هتد.
هەنووکە لەگەل هەندەک نموونە:

جۆر	نموونە
ناڤ+ ناڤ	گولاو، شاهەنگ، گاسن، گەلامێو
ئاڤ+ ناڤ	ئاڤگۆشت، ئاڤگێڕ، ئاڤدەست، ئاڤزێڕ
چاڤ+ ناڤ	چاڤبرسی، چاڤفرە، چاڤتەنگ
ناڤ+ە+ناڤ	بەردەنوێژ، مانگەشەڤ، گولەگەنم، دەستەڤاژە
ناڤ+و+ناڤ	هێلکەوڕۆن، لەرزوتا، دەنگوباس
ناڤ+ هەڤالناڤ	مێرگەسۆر، کێلەسپی، ڕیش سپی
هەڤالناڤ+ ناڤ هەڤالناڤ +ە +ناڤ	ڕەشمار، ڕەشمال، خۆشناڤ گەنەموو، گەنەپیاو
هەڤالکردار+ناڤ هەڤالکردار+ە +ناڤ	بەرمال، ژێرپیالە، ژێرکراس پاشەلەقە، پاشەڕۆژ، پاشەڕۆ
دوو ناڤ	گڤەگڤ، قرچەقرچ، دەنگەدەنگ، بۆلەبۆل، توتەتوت، گڕەگڕ،

٢.٢ جێناڤ

جێناڤ بە ئاسانی نایەتە پێناسەکردن. هەندەک جێناڤ لە جێی ناڤ لە ڕستە دێنە دانان[10]:

ئازاد و نەوزاد بران. ئەوان بران.

دایکا ئازاد پزیشکە. ئەوێ پزیشکە.

جێناڤ لە ژمارەیەک جۆر پێکهاتییە و هەندەک جار دەستنیشانکرنا سنوورا جێناڤ لەگەل هەڤالناڤ و هەڤالکردار بە ئاسانی نایەتە دیاریکردن. ئەز هێدی هێدی باس لە ڤان جۆران دەکەم:

٢.٢.١ جێناڤێن کەسی

ژمارە	کەس	جێناڤا کەسی[11]	جێناڤا خودی

[10] بۆ جێناڤ ڤان چەمکان هاتییە بەکارهێنان: زەمیر، کێشک، بۆناو و ڕاناو. بنەڕە ڕێزمانی ئاخاوتنی کوردی (٢٠١١:٢٥).

[11] لە کرمانجیی ژووروو جێناڤا کارا بۆ کەسا یەکەم تاک/کۆ بە ئەڤ جۆرەیە: ئەز/ئەم، تو/هون، ئەو/ئەوان. جێناڤا بەرکار بۆ کەسا یەکەم تاک/کۆ بە ئەم جۆرەیە: من مە، تە وە، ئەوی، "وی، ئەوێ"، وێ، ئەوێ"/ئەوان،وان. لە کرمانجیی خوارووی جێناڤ بۆ کارا (بکەر) و بەرکار نایەتە دابەش کردن چونکە جێناڤا کارا یان بەرکار لە ڕستە ئاشکرا دیارە. جێناڤا کەسی بۆ کرمانجیی خواروو بۆ تاک/کۆ بریتییە لە: من/ئێمە، تو/ئێوە، ئەو ئەوان. لە هەندەک دەڤۆکێن ک.خ. و ک.ژ لە شوونا هوون/ئێوە هنگۆ/ئەنگۆ و هەوە دێتە بەکارهێنان. لە گۆڕ خشتەی ژێرڤە ئەوا بکەر و بەرکار لە ڕستە ئاشکرا دیارە چونکە بکەر لە پێش بەرکار دێ:

تاک	١	ئەز/من	خۆ
	٢	تو	خۆ
	٣	ئەوی (نێر)، ئەوێ (مێ)	خۆ
کۆ	١	ئێمە	خۆ
	٢	ئێوە/هوون	خۆ
	٣	ئەوان	خۆ

٢.٢.٢ جێناڤێن کەسیی لکاو

ئەڤ جێناڤە پتر لەگەل تیپا کۆتایی کردار دێتە لکاندن.

ژمارە	کەس	کردارێن نها تێپەڕ/تێنەپەڕ	کردارێن بوری/تێنەپەڕ
تاک	١	م	م
	٢	ی	ی
	٣	ێ، ا	(.)، ی
	١	ین	ین
	٢	ن	ن
کۆ[١٢]	٣	ن	ن

<u>من بە ئەوێ گوت. ئەوان بە ئێمە گوت. تو بە من گوت. ئێوە/هوون بە ئێمە گوت.</u>

ئەز تو دەبینم. ئەوێ من دەبینێ. ئەوان هوون دەبینن. ئەوێ ئەوی دەبینێ.

[12] لە ک.خ. و لوڕ جێناڤێن لکاو **م/مان، ت/تان و ی/یان** هەیە. بە مەبەستا جوداکردنا زمانا نووسین لە قسە و نزیکخستنا ک.ژ. و ک.خ. لە یەکدی پێویستە/پێدڤییە ڤان جێناڤان بۆ زمانا فەرمی نەبێ. هەلبەت لە ک.ژ. ڤان جێناڤان نییە. بنەڕە نموونەێن ژێرڤە:

ک.خ.	زمانا فەرمی
پێم وت	من بە ئەوی/ئەوێ گۆت
پێم وتی	من بە تو گوت
پێت وتم	تو بە من گوت
پێی وتم	ئەوی/ئەوێ بە من گوت
پێم وتن	من بە ئێوە/هوون گوت
پێیانم وت	من بە ئەوان گوت
پێتان وتم	ئێوە/هوون بە من گوت
پێیان وتم	ئەوان بە من گوت

ک.خ.	زمانا فەرمی
بابم — بابمان	بابا من — بابا ئێمە
بابت — بابتان	بابا تو — بابا ئێوە/هوون
بابی- بابیان	بابا ئەوی/ئەوێ — بابا ئەوان

ک.خ.	زمانا فەرمی
بۆم — بۆت — بۆی	بۆ من — بۆ تو — بۆ ئەوی/ئەوێ
بۆمان — بۆتان- بۆیان	بۆ ئێمە- بۆ ئێوە/هوون — بۆ ئەوان

بەپێی قەناتێ کوردۆ (٩٩:١٩٩٠) هۆکارا لکاندن و خەپتاندنا جێناڤێن م/مان، ت/تان، ی/یان، واتە دروستبوونا ڤان جێناڤان، لەوانەیە ئەمە بێ: پێشتر لە زمانا کوردی جێناڤ لە ڕستە پاش کردار هاتیە بۆ نموونە: کرد من — کرد تو — کرد ئەوی. پاشتر بەهۆی گۆڕانکاری لە پرۆسەی فۆنۆلۆجی لە ک.خ. ئەوا ئەڤ جۆرە گوتنە بە ئەڤ جۆرە هاتیە گۆڕین: کردم — کردت — کردی. واتە فڕێدانا دەنگ لە جێناڤ بووە بە هۆکارا پەیدابوونا جێناڤێن لکاو. هەتا نها لە کرمانجیی ژووروو گەلەک جار لە ڕستەی ڕاگەیاندن مرۆڤ دەبێژێ: کتێب من نڤیسی" لە جیاتی "من کتێب نڤیسی" یان "نان تە خار" لە شونا "تە نان خار . بە ڤی ئاڤایی دەنگێن

نموونەی جێناڤێن کەسیی لکاو لە ڕستە:

بۆ کردارێن تێپەڕ:

ژمارە	کەس	کردارێن نها	کردارێن بوری
تاک	١	ئەز نان دەکڕم	من/ئەز نان کڕی
	٢	تو نان دەکڕی	تو نان کڕی
	٣	ئەوی/ئەوێ نان دەکڕێ	ئەوێ نان کڕی
کۆ	١	ئێمە نان دەکڕین	ئەوان نان کڕی
	٢	هوون/ئێوە نان دەکڕن	هوون نان کڕی
	٣	ئەوان نان دەکڕن	ئەوان نان کڕی

بۆ کردارێن تێنەپەڕ:

ژمارە	کەس	کردارێن نها	کردارێن بوری
تاک	١	ئەز دێم	ئەز هاتم
	٢	تو دێی	تو هاتی
	٣	ئەوی/ئەوێ دێ	ئەوێ هات

/م/، /ت/ و /ی/ لە کورتکردنا /من/، /تە/ و /ئەوی/ لە ک.خ. پەیدابووە. هەروەها بەپێی دێنیز ئێکچی (٢٠٠٧:١٠) دارشتنا بەرکار پێش بکەر هەتا نها لە باکوورا دیالێکتا ک.ژ. دێتە بەکارئینان مینا "یەک پۆزێ من هەیە" و "دوو دەستێن من هەیە" بەلام لە دەڤۆکا بادینان بەرکار لە پێش بکەر دێ و "من یەک پۆز هەیە" و "من دوو دەست هەیە" دێتە گوتن.

بە هەمان جۆر جێناڤێن لکاو بۆ کۆ لە دەنگێن /م/، /ت/ و /ی/ پەیدابووە. ئەو ژی بە پترکردنا نیشانەی کۆمکردن /ان/ بۆ نموونە ژن — ژنان، مێرد — مێردان. ولات- ولاتان. بە ڤی ئاڤایی /م/ بووە بە /مان/، /ت/ بووە بە /تان/ و /ی/ بووە بە /یان/.

کۆ	١	ئێمە دێین	ئێمە هاتین
	٢	هوون/ئێوە دێن	هوون هاتن
	٣	ئەوان دێن	ئەوان هاتن

٢.٢.٣ جێناڤێن کەسیی لکاو لە رستەی بێ کردار[١٣]

ژمارە	کەس	جێناڤا کەسیی لکاو	لە ڕستە
تاک	١	م	من مەردم
	٢	ی	تو مەردی
	٣	ە/یە[١٤]	ئەوی مەردە
کۆ	١	ین	ئێمە مەردین
	٢	ن	ئێوە/هوون مەردن
	٣	ن	ئەوان مەردن

٢.٢.٤ جێناڤا نیشانە[١٥]

پانتایی	تاک	کۆ
نزیک	ئەڤ (ئەڤە)	ڤان (ڤانە)
دوور	ئەو (ئەوە)	وان (وانە)

[13] لە نموونەی دی لەگەل جێناڤا نیشانە: ئەڤ سێفە خۆشە. ڤان سێفان خۆشن. ئەڤ خانییە گەورەیە.

[14] بۆ وان وشان کو بە دەنگا بزوێن دوماهی دێ، جێناڤێن کەسی بۆ کەسا سێهەم بە /یە/ کۆتایی دێ بۆ نموونە: ئەوێ/ئەوی ئازایە.

[15] بنەڕە ٢.١.٦ ناڤ و جێناڤا نیشانە.

٢.٢.٥ جێناڤا پرس

کێ	کەنگێ/کەی	کام/کیژ[١٦]
چەند	بۆچی	چی
کانێ/کوا	چۆن/چەوا	کوێ

٢.٢.٦ جێناڤا چەندایەتی

٢.٢.٦.١ جێناڤا ئامارژەداری فرەیی:

هەموو، هەردوو

٦.٢.٢.٢ جێناڤا گشتی:

کەس، هەر کەس، فلان/بیڤان، فیسار/بیڤار، یارۆ.

٢.٢.٦.٣ جێناڤا دابەشکردی

یەکەک، هەریەکەک، کەسەک، هەر کەسەک

٢.٢.٦.٤ جێناڤا چەندیەتی:

چەند/چەندە، ئەوەندە، ئەمەندە، هێندە، هەندەک، چەندە، ئەمەندە، ئەوەندە[١٧].

---

16 کیژان، کامیان و کامتان هەیە لێ ڤان وشان بە زمانا قسە دێتە ئەژماردن. کیژان لە کیژ لە ڤان/وان هاتیە. کامیان لە کام لە ئەوان هاتیە. کامتان لە کام لە نێوە هاتیە.

٢.٢.٦.٥ جێنافا ڕێژەیی

زۆربە/پڕانی

٢.٢.٦.٦ جێنافا نادیار

جێنافا نادیار ئاماژە بە ژمارەک یان ڕێژەیەکا نادیار لە کەس و شمەک دەدات.

یەکەک، کەسەک، تشتێک، ژمارەک، گەلەک، زۆرەک هتد.

هەر- کەس/تشت (کەسەک، مرۆڤەک هتد.)

٢.٢.٦.٧ جێنافا هەیی:

هی، هی دی، هی دن (هی ئەوان، هی من، هی تو ...)

٢.٢.٦.٨ جێنافا نەبوو:

ئەڤ جێناڤە ئاماژە بە نەبوونا کەس، کەسەک، تشت، تشتەک هتد. دەدا. ئەڤ جێناڤە دوو دانەیە: هیچ و توو.

توو/هیچ- کەس، تشت، تشتەک، کەسەک هتد. هیچ کەس، تووکەس هتد.

٢.٢.٦.٩ جێنافا هەڤپشک:

یەکدی، هەریەک، هەردوو، هەڤدی، پێکەڤە، هەڤڕا.

---

[17] هەلبەت لە ک.ژ. ئەڤ هێندە/ئەڤەندە و ئەوەندە دێتە بەکارهێنان. لەوما بۆ زمانا فەرمی چقاس، ئەڤقاس و ئەوقاس نەپێدڤییە. من لە پشکا یەکەم "دەنگ/تیپ" گوت کو دەنگا /م/ بۆ /ڤ/ و /و/ هاتیە گۆڕین. بلا بۆ زمانا فەرمی ئەمەندە و ئەوەندە بێتە بەکارهێنان.

٢.٣ هەڤالناف

هەڤالناف بە ئەو وشە دەگوترێ کو بەیانا چۆنیەتی، خەسلەت/پەسن و نیشان و وابەستەیی کەسەک یان تشتەک دەکا. لە ڕوانگەی دەربڕین هەڤالناڤ خەسلەتێن/پەسنێن ناف یان جێناف لە ڕستە نیشان دەدا[١٨].

٢.٣.١ هەڤالناڤا چۆنیەتی

هەڤالناڤا چۆنیەتی خەسلەتا کەسەک یان تشتەک دیاردەخا مینا: سەوز، وشک، بەلەنگاز، ترش، پاکژ، ڕەزیل، بەرین، ئازا، نەبەرد، زراڤ، چالاک، تەمبەل، خورت هتد.

٢.٣.٢ هەڤالناڤا وابەستەیی

هەڤالناڤا وابەستەیی ئامارە بۆ کۆمەلەک یان توخمەک دەدا وەک: کوردی، فەڕەنسی، کرمانجی، ئەفریقی، دهۆکی، زستانی، گوندی، پۆلایی، دەشتەکی، پیاوانە، مندالانە هتد. ئەڤ جۆرە هەڤالناڤە لە ڕێگەی پاشگر دێتە دروستکردن.

---

18 بۆ هەڤالناف ڤان چەمکان هاتییە بەکارهێنان: سیفە، ئاوەڵناو، ناونیشانە، ڕەوش، پەسن، خەسیەتناف. بنەڕە ڕێزمانی ئاخاوتنی کوردی (٢٠١١:٦٦).

٢.٣.٣ هەڤالناڤا نادیار

هەڤالناڤا نادیار ئاماژە بە خەسلەتا تشتەکا یان کەسەکا دیاریکردی ناکا لێ واتای هەڤالناڤا نادیار دەکەڤێتە چوارچێوەی دەمەکا دیاریکردی. ئەڤ هەڤالناڤە بریتییە لە هەردوو هەڤالناڤێن جیاکردن (دی) و دیاریکردن (وسا)[١٩].

٢.٣.٤ هەڤالناڤێن نوێ

لە زمانا کوردی، وەک پرانی زمانێن جیهان، دەکرێ هەردەم هەڤالناڤا نوێ بێتە دروستکردن، بۆ نموونە لە رێگەی پاشگر و پێشگر (هەڤالناڤێن دارشتی)، یان لە رێگەی گرێدانا دوو وشە (هەڤالناڤێن لێکدراو).

٢.٣.٤.١ هەڤالناڤێن دارشتی

یەکەم: لە رێگەی پێشگر، بۆ نموونە:

پێشگر	هەڤالناڤێن نوێ
بێ+ ناڤ	بێهۆش، بێهێز، بێگیان، بێویژدان، بێرەوشت، بێبار.
بە- ناڤ	بەهێز، بەجەرگ، بەبازوو، بەتوانا، بەپێز، بەتام، بەرێز.
نە+	نەخۆش، نەساخ

19 هەڤالناڤا نادیارا /دی/ بە چەندین جۆر دێتە گوتن مینا: ئیدی، تر، ئیتر، دیکە، ئیدیکە، کە، دن هتد. ئەز /دی/ بۆ زمانا فەرمی هەلبژارد چونکە لە هەردوو دیالێکتێن سەرەکی ک.خ. و ک.ژ. دێتە بەکارهێنان. هەروەها /وسا/ بە چەندین جۆر دێتە گوتن مینا: ئاوا، ئاوها، وەهە، وا، وەسا، وسان، ئەلیوا، ئوسا، وەرگ هتد. بۆ زانیاری پتر بنەرە رێزمانی کوردی. بەشی سێهەم — ئاوەڵناو — (د. ئەورەحمانی حاجی مارف ١٩٩١:٧٧) و باڤێ بەرزان (٢٠١١:١٦٣)

هەڤالناڤ نا+هەڤالناڤ	ناپاک، ناخۆش، نارێک، ناڕاست، ناپەسەند.
نە+ڕەگا کردار ب+ڕەگا کردار	نەبەز، نەزان، نەمر، نەهات بوێر، بنووس، بکوژ، ببڕ

دووەم: لە رێگەی پاشگر بۆ نموونە:

پاشگر	هەڤالناڤێن نوێ
ناڤ+ی	جیهانی، کەرکوکی، بەهاری، نارنجی، دێروکی، کرمانجی.
ناڤ+ین	زێڕین، ئاگرین، بەفرین، زیڤین، ئاسنین، ڕەنگین.
ناڤ+ن	ورگن، تووکن، شەرمن، چلکن، کۆکن، کرمن، کولمن.
ناڤ+دار	ئاگادار، ناڤدار، نازدار، زامدار، بریندار، دیندار، ئەڤیندار.
ناڤ+انە	پیاوانە، شاهانە، زانستانە، کوڕانە، کچانە، ژنانە.
ناڤ+انی	مێرانی، شەڕانی، کچانی، کوڕانی، ژنانی.
ناڤ+ ە	هاڤینە، بەهارە، زستانە، پایزە.
ناڤ+باز	فێلباز، کۆترباز، گیانباز، چەنەباز، حیلەباز، سەرباز.
هەڤالناڤ+انی	تەختانی، وشکانی، نەرمانی، ڕەقانی
ڕەگا چاوگ+ ۆک ڕەگا چاوگ+ ا	لەرزۆک، گەڕۆک، برۆک زانا، توانا، دانا مردی، خەفتی، تۆپی

ڕەگا چاوگ+ی	
هەڤالکردار +ەکی هەڤالکردار+وو هەڤالکردار+ین	سەرەکی، پێشەکی، پاشەکی، بنەکی، لاوەکی سەروو، خواروو، پێشوو، بەرین، پێشین، پاشین

٢.٣.٤.٢ هەڤالناڤێن لێکدراو

جۆرێن لێکدراو	نموونە
ناڤ+ناڤ	گەردن بلوور، بالا نەمام، بەژن زراڤ، گرانبەها
ناڤ+بە+ناڤ	قوڕبەسەر، هەڕی بەسەر
ناڤ- ڕەگا کردار	ئاشتی خواز، سەربەست، دەستبڕ، دەمشڕ،
دووپات کردنا ناڤ	کون کون، خال خال
ناڤ+ هەڤالناڤ	سەرخۆش، سەر ڕووت، چاڤرەش، دلشاد، پێخواس
هەڤالناڤ+ناڤ	خۆش باوەڕ، خۆش مرۆڤ، خوەشزار، خوەشگۆ
هەڤالناڤ+ە + ناڤ	پیرەمێرد، کورتەبالا، تاریکەشەڤ،
هەڤالناڤ+ڕەگا چاوگ	دووربین، ڕەشپۆش، ڕاستگۆ،
ژمارە+ناڤ	دوودل، دووڕوو، یەک چاڤ
هەڤالکردار+ناڤ	ژێردەست، بندەست، ژێر چەپۆک
هەڤالکردار+ڕەگا چاوگ	کەمخۆر، فرەخۆر، کەم بلێ
دووپاتکردنا هەڤالناڤ	ورد ورد، جوان جوان، نەرم نەرم

٢.٣.٥ هەڤالناڤ و پۆلە وشەێن دی

هەندەک جار هەڤالناڤ لە پۆلەوشەی هەڤالکردار و ناڤ نایەتە جوداکردن. لەوما جێگەی سەرسوڕمان نییە کو هەندەک نووسەر تێکەلی لە ناڤبەرا پۆلەوشەی "ناڤ، هەڤالناڤ و هەڤالکردار" بکەن، بۆ نموونە هەندەک جار یەک وشە لە ڕستە وەکو هەڤالکردار، ناڤ و هەڤالناڤ ئەرک دەبینیێ مینا:

جوان زیرەکە. ناڤ

نەسرین جوان-ە. هەڤالناڤ

نەسرین جوان دەڕوات. هەڤالکردار

٢.٣.٦ هەڤالناڤا بەراوردکاری

ئەڤ جۆرە هەڤالناڤە بەراورد لە نێوان دوو کەس، دوو تشت یان دوو کۆمەل دەکا:

هەڤالناڤ	پلەی بەراورد+ تر	پلەی بالا+ ترین
ئازا	ئازاتر	ئازاترین
ترسنۆک	ترسنۆکتر	ترسنۆکترین
دڕندە	دڕندەتر	دڕندەترین
پیس	پیستر	پیسترین
پاک	پاکتر	پاکترین
جەسوور	جەسوورتر	جەسوورترین
شەڕەنگێز	شەڕەنگێزتر	شەڕەنگێزترین
غەمگین	غەمگینتر	غەمگینترین
هێژا	هێژاتر	هێژاترین
بەلەنگاز	بەلەنگازتر	بەلەنگاترین

٢.٣.٧ دژەواتا

نها لەگەل هەندەک هەڤالناڤێن دژەواتا. هەلبەت هەندەک هەڤواتا لە خشتەی ژێرڤە دێنە دیتن.

دژەواتا	دژەواتا	دژەواتا
توند >< سست	وشک >< تەڕ	ڕەق >< نەرم
ئازا >< ترسنۆک	زیر >< گێل/دەبەنگ	ڕژی >< چەور
باش >< خراپ	کەهی/مالی >< کێڤی	دلشاد >< غەمگین
بلند/بەرز >< نزم	کەڤن >< نویێ/تازە	شرین >< تال
برسی >< تێر	لاو/گەنج >< پیر	ترش >< تفت
جوان >< کرێت/ناشرین	مەزن/گەورە ><بچووک	ڤالا >< پڕ
خێرا >< هێواش چەلەنگ >< لەسەرخۆ	قورس >< سڤک گران >< هەرزان	تەنک/زراڤ >< ئەستوور زراڤ/باریک >< پان
گەرم >< سارد	پاک >< پیس	تاریک >< ڕوون/ڕۆشنا
درێژ >< کورت	ڕاستگۆ >< درۆزن	هەژار >< دەولەمەند
دوور >< نزیک	ڕاست >< چەپ	زیندی >< مردی
فراوان >< تەنگ/تەسک	شاش >< دروست	گەهشتی >< کەرک

٢.٤ هەڤالکردار

٢.٤.١ پێشەکی

هەڤالکردار بە ئاسانی نایەتە پێناسە کردن. هەڤالکردار دەتوانێ ئاماژە بە گەلەک جۆر ڕەوش بدا وەک[20]:

دەم: دوایی، زوو، ئێستا/نها، هەنووکە.

چۆنیەتی: هێدی، خێرا، لەسەرخۆ، چاک، خراپ، لە ناکاو/لە نشکاڤ، لە خۆڕا، لە هەڤڕا، بەهەڤڕا.

شوون/شوێن: ژوور، ژێر، بن، پاش، پێش.

پلە: زۆر، کێم، فرە، هێجگار، گەلەک.

پەیوەندیی لۆجیکی: چونکە، لەبەرئەوەی، بە ئەنقەست، داکو/بۆ ئەوەی.

هەلوێست نیشاندان: بەخۆشی><ناخۆشی، بەزەردەخەنە><بە خەمساردی، بە هەناسەساردی.

دلنیایی: هەلبەت، بێگومان

دووبارەکردن: دووبارە، دیسان، هەروەها.

نەفی: هەرگیز/تووجار، بە هیچ جۆرەک، بە هیچ شێوەیەک.

بە گشتی هەڤالکردار ئاماژە دەدا بە:

١. **کردار**: ئازاد زۆر دەخوا.

[20] بۆ هەڤالکردار ڤان چەمکان هاتییە بەکارهێنان: زەرف، ئاوەڵکردار، نیر و هۆکەر.

٢. **هەڤالناڤ**: ئازاد <u>زۆر</u> جوان دەخوا.

٣. **هەڤالکردار**: ئازاد <u>زۆر</u> بە خێرایی دەخوا.

٢.٤.٢ واتای هەڤالکردار

هەڤالکردار لە ڕوانگەی واتا دەکرێ بە دوو دەستە:

دەستەی یەکەم: هەڤالکردار دەربڕین لە واتای **کات/دەم، شوێن، شێوە، هۆکار، چەندایەتی و چۆنیەتی** دەکا. ئەڤ دەستەیە بەرسڤا پرسیارێن **کەنگێ، کوێ، لە کوێ، چۆن، بۆچی، چەند، تا چی ڕادەیەک** دەدا.

<u>**کات**</u>: ئەودەم، ئێستا، هەنووکە، دواتر، دوێنی، ئەمسال، هەمیشە/هەردەم، هەرگیز/تووجار، هتد.

<u>**شوون/شوێن**</u>: ئێرە، ئەوێ، لە ماڵ، دەرەڤە، ژوورەڤە.

<u>**شێوە**</u>: خێرا، هێدی، باش، بەژێری، لەسەرخۆ، یەکسەر، هەرڕۆژ، دەست بەجێ، بە یەکجاری هتد.

<u>**هۆکار**</u>: بۆیە/لەوما/لەوڕا، چونکە، لەبەرئەوە، داکو، بە ئەنقەست، ئەگینا (ئەگەر نا) هتد.

<u>**چەندایەتی**</u>: زۆر، فرە، گەلەک، بە یەکجار، پڕ، پیچەک، نەختەک، تۆزەک، بەس، هتد.

<u>**چۆنیەتی**</u>: پێکڤە، مەردانە، مندالانە، دەبەنگانە، ژیرانە، جەسوورانە هتد.

دەستەی دووهەم: ئەڤ جۆرە هەڤالکردارە وابەستەی هەموو ئەو ڕستەیە دەبن کو هەڤاکردارەکە تێی کەفتییە، وەک:

هەڤالکردارا نەفی: بە دەگمەن، هەرگیز/توجار، بە هیچ جۆرەک.

هەڤالکردارا هەلوێست هەلگر: بێ گومان، بە دڵنیایی، نە خاسمە، نمازە، هەلبەت، لەوانەیە، ئاساییانە، مخابن هتد.

هەڤالکردارا گرێدانا تێکستی: هەروەها، بە ئەڤ شێوەیە/بە ڤی ئاڤایی، بە جۆرەکا دی، بە پێچەوانە/بەروڤاژ، هەرچۆنەک بێ/هەر چەوا بی، بێجگە لە ئەڤە/ئەوە، لە ڕاستیدا، لە هەمبەر/ بەرامبەردا، هەرچەندە، ئینجا، تەنانەت، بە لایەنی کێم، لە بەر ئەڤە/ئەوە، بڤێ و نەڤێ، بە کورتی، داکو، ئانکو، بۆ ئەوەی هتد.

٢.٤.٣ هەڤالکردارێن نوێ

لە زمانا کوردی هەڤالکردار دەکرێ **سادە** بێ مینا *خێرا، خراپ، چەپ، ڕاست، ژێر، ژوور*، **دارشتی** بێ لە ڕێگەی (پاشگر و پێشگر) مینا: *بێگومان، بەگوڕ، بە لەز، بەتەنیا، ئێڤاران* یان **لێکدراو** بێ لە ڕێگەی دوو وشە وەک: *پۆل پۆل، هێدی هێدی، ڕۆژبەڕۆژ، گورج و گۆڵ، تێروپڕ*.

٢.٤.٣.١ هەڤالکردارێن دارشتی

لە ڕێگەی پێشگر: لە ڕاستیدا ڤان پێشگران ئامرازا پێشبەندن کو پێش هەڤالناڤ و هەڤالکردارێن دی دەکەڤن:

پێشگر	نموونە
بێ	بێگومان، بێنان، بێنەوا، بێوچان
بە	بەپەلە، بەلەز، بەگوڕ، بەتەنێ، بەتەڤایی، بە ڕاستی، بە ڕێژەی، بە ئاراستەی/ بە ئالی
لە	لەبن، لەژێر، لەبان، لەکن، لەپێش، لەپاش، لە ناڤ، لە دەر، لە هنداڤ

لە ڕێگەی پاشگر:

نموونە	پاشگر
ئیڤارێ، سبەهێ، هاڤینێ، بەهارێ، خوارێ، سەرێ، ژێرێ، ژوورێ.	ناڤ + ێ
ئیڤاران، سبەینان، شەڤان، سالان، جاران، جەژنان، زستانان.	ناڤ + ان
مەردانە، ژیرانە، گێلانە، زارۆکانە، ژنانە، جەسوورانە.	ناڤ/هەڤالناڤ + انە
شێرئاسایی، ڕیڤی ئاسایی، تو ئاسایی، کوورئاسایی.	ناڤ/جێناڤ/هەڤالناڤ + ئاسایی
ڕۆژەک، سالەک، سبەینانەک، گەلەک، چەندەک، هەیڤەک	ناڤ/جێناڤ +ەک
پێشڤە، دەرڤە، پاشڤە، ژوورڤە	هەڤالکردار+ ڤە

پێشگر و پاشگر: وشەی نێوان پێشگر و پاشگر دەکرێ ناڤ یان هەڤالناڤ بێ.

نموونە	پێشگر +وشە +پاشگر
بێباکانە، بێشەرمانە، بێویژدانانە بێنازی، بێئاڤی، بێشوێنی، بێمالی، بێپارەیی، بێویژدانی	بێ+ وشە+ انە بێ+ وشە+ ی
بەژیری، بەخۆشی، بە چاکی، بەخراپی، بە ڕاستی، بەوشکی. بەبرایەتی، بەدۆستایەتی، بەدوژمنایەتی،	بە +هەڤالناڤ+ ی بە +ناڤ+یەتی بە +ناڤ+ێتی

بە+هەڤالکردار+یی	بە دۆستێتی، بە خزمێتی، بەهەڤالێتی
لە/بە+جێناڤ+ڕا	بە تۆپزیی، بە پانیی، بە تاریکیی، بە هەژاریی، بە نازداریی.
لە+ هەڤالکردار+ڕا	لەهەڤڕا، بەهەڤڕا، لەخۆڕا، بەخۆڕا.
لە+ناڤ+ دا	لەپڕا (لە نشکافە)
لە+هەڤالکردار+ڤە	لە ڕاستیدا، لە تەنگیدا، لە بەرنگاریدا، لە زۆریدا/پڕانیدا لە دەرڤە، لە پێشڤە، لە ژێرڤە، لە ژوورڤە،

٢.٤.٣.٢ هەڤالکردارێن لێکدراو

لە دووبارەبوونا یان گرێدانا دوو وشە (ناڤ، ژمارە، هەڤالناڤ، هەڤالکردار) دێتە دروست کردن:

جۆرا لێکدان	نموونە
دووبارەکردن ناڤ+ناڤ ژمارە+ژمارە هەڤالناڤ+ هەڤالناڤ هەڤالکردار +هەڤالکردار	پۆل پۆل، دەستە دەستە، تۆرە تۆرە، جارجار، تووجار یەک یەک، دوودوو، دەدە، بیست بیست جوان جوان، نەرم نەرم، بەرز بەرز، نزم نزم کێم کێم، هێدی هێدی، زووزوو، خێرا خێرا، تاو تاو
ناڤ+او+ناڤ	پشتاوپشت، دولاودول، شاخ و شاخ
ناڤ+ەو+ناڤ	شاخەوشاخ، بانەوبان، شانەوشان
ناڤ+بە+ناڤ	ڕۆژبەڕۆژ، شەڤبەشەڤ، چیا بە چیا، سال بە سال
ناڤ+لە+ناڤ	یەک لە دوو، دەست لە دەست، شان لە شان، دل

	له دل
ـەڤلناف+بە+ناف	پرپەدڵ، پرپەدەم، پڕ بە گیان
ژ...ره -ـ ڤ/هەڤالکردار	یەکسەر، یەکجار، یەکشەم، دواجار، نیڤشەڤ، نیڤرۆ، دووسبە
هەر + ـ ڤ/ژمارە/هەڤالکردار	هەرشەڤ، هەررۆژ، هەردەم، هەریەک، هەرچار، هەرگاڤ، هەرکات، هەرسال
هەڤالکردار + و + هەڤالکردار + هەڤالکردار	تێرویڕ، زۆروکێم، گورجوگۆل، پانوپۆڕ، بەری نها، کێمجار
ناف+ا+دی	هەیڤا دی، سالا دی، شەڤا دی
دەستەڤاژە	بە خۆش بێ یان ناخۆشی، بە هیچ ڕەنگێ/جۆرێ، بە دوژمنایەتی یان دۆستایەتی، بڤێ و نەڤێ، بە لەز و بەز

٢.٥ کردار

٢.٥.١ واتا و ئەرک

٢.٥.١.١ کردارێن سەرەکی

چەمکەکا گشتی بۆ ئەو تشتەی کو کردارا سەرەکی ئاماژەی بۆ بکا کردەوە – یە (ڕەوش، ڕووداو/بوەیەر و پرۆسە). لە کردەوە (مرۆڤ، ئاژەل، دەزگا، کەرەستە، ئامێر و تشتێن دی) پشکدارە[٢١].

بە گشتی کردار ئاماژە بە سێ بژارە دەکا:

١. **ڕەوش** وەک: هەبوون و گرتن[٢٢]. ئازاد دوو خانی هەیە. مرۆڤ ڕێز لە زانست دەگرێ. ئاڤا ئەوێ نازدارە.

٢. **ڕووداو/بوەیەر** وەک: مردن، کەفتن، ڕەڤین. ئازاد مرد. نەوزاد کەفت. نێرگز ڕەڤی.

٣. **پرۆسە** وەک: نووسین، کڕین، ڤەشارتن. ئازاد کارا خۆ کرد. نەوزاد خانی کڕی. من نامەکە ڤەشارت.

---

21 بۆ کردار ڤان چەمکان هاتییە بەکارهێنان: فیعل، کار، کرن، کردێر، پشک و فێل. بنەڕە ڕێزمانی ئاخاوتنی کوردی (٢٠١١:٨٠).

22 ڤان کرداران لە فۆرما چاوگ هاتیە نیشاندان؛ بنەڕە لاپەڕەی پاشتر.

سنوورا نێوان ئەڤ سێ بژارەیە نایەتە دیاریکردن چونکە هەمان کردار دەکرێ ئاماژە بە ڕەوش، پرۆسە و ڕووداو بدا. بۆ نموونە کردارا دەرچوون لە ئەڤ ڕستە دەکرێ ئاماژە بە پرۆسە و ڕووداو بدا: ئازاد لە خولا شۆفێری دەرچوو.

٢.٥.١.٢ مەیدانا واتا

کردەوە کو کردار ئاماژەی بۆ دەکا دەکرێ بۆ سێ مەیدان بێتە دابەشکردن:

١. **مەیدانا جەستەیی:** هەبوون (ژیان، وەستان، دانیشتن)، جولە (ناردن، هاتن، هێنان)، بەرهەمهێنان (نانکردن، پالافتن، دروون)، بەکاربردن (خواردن، دڕاندن، ڤەخواردن)، کارا جەستەیی دی (قرتاندن، گەستن، وێنەکێشان، کۆکین، هەرسکردن). لە ئەڤ مەیدانە **کردەوە** لە لایەن هەست دێتە درک پێکردن: دیتن، بیستن، هەستپێکردن، بۆنکردن، تامکردن.

٢. **مەیدانا جەستەیی و جڤاکی:** دەرککردن (دیتن، بیستن، تامکردن)، پەیوەندی (داواکردن، پێشنیارکردن، ئاماژەکردن، نووسین)، یادگاری و هزر (تێگەیشتن، لەبیرکردن، باوەڕهێنان، گومانکردن، زانین)، هەلوێست (پلاندانان، هەولدان، جەختکردن)، توانا (توانین، بەرگەگرتن، بەردەوامبوون)، کردەوە و پەیوەندیی جڤاکی (یارمەتیدان، ژن هێنان، شووکردن، جودابوون، بە تەنگ بوون). لە ئەڤ مەیدانە **کردەوە** دەربارەی چالاکی مەژی و بەسەربردن – ە.

٣. **مەیدانا لۆجیکی:** هۆ و کاریگەری (پەیوەست بوون، بوون بە هۆکارا، هێنانە دی، چێبوون)، لێکچوون (بەراوردکردن، لە هەمبەرکردن. لێکچوون)، ئاماژدان (ئاماژەکردن، نوێنەرایەتی کردن، دەستنیشانکردن)، هەبوون

(هەبوون، گومبوون، دەرکەفتن، پەیدابوون)، جلۆنایەتی (کێمبوون، پتربوون، بەرینکردن، کێشان)، خودانداری (کڕین، فرۆشتن، بەخشین، پەیداکردن)، بەش — فرە بەش (پێکهاتن لە، دابەشکردن، کۆمکردن). لە ئەڤ مەیدانە کردەوە دەربارەی پەیوەندیی نابەرجەستەیە کو بە چەندین جۆر دێتە نیشاندان.

٢.٥.١.٣ رۆلا کردار

لە هەندەک کردار بکەر نییە؛ واتە هیچ کەس لە کردەوە پشکدار نەبووە. بۆ نموونە باران بارین. خۆر هەلهاتن. خۆر ئاڤابوون. گەلا وەرین. بە ڤان کرداران دەگوترێ کردارا ناکەسی. هەلبەت چاوگا "بارین، هەلهاتن، ئاڤابوون" وەک کەسا سێی تاک دێتە ئاماژەپێدان لێ "وەرین" ئاساییانە وەک کەسا سێی کۆ. چاوگێن دی مینا "وەرین، بارین، قوقان هتد." زیاتر لەگەل ئاژەل پەیوەستە، واتە لەگەل کەسا سێ بۆ هەردوو تاک و کۆ.

هەندک جۆر لە کردارێن دی وەک چاوگێن تێنەپەڕ "برژاندن، خنکاندن، ڕژاندن، ڕووخاندن، سووتاندن، کولاندن و لەوەڕاندن" هەیە کو هۆکارا یان کەسا پاش کردەوەکە نادیارە. ڤان کرداران تێنەپەڕن و بکەرێن ڕاستەقینەی پاش کردەوەکان نادیارن. گۆشتەکە دێتە/هاتە برژاندن. ئاڤەکە دێتە/هاتە ڕژاندن. پەزەکان دێنە/هاتنە لەوەڕاندن. کێ و چۆن کردەوەکان هاتیە ئەنجامدان نادیارە. هەرچەندە "گۆشتەکە، ئاڤەکە، پەزەکان" رۆلا بکەر لە ڕستە دەبینین بەلام لە ڕاستیدا ڤان وشان وەک بەرکار بەر کرەدەوەی بکەرەک کەفتنە. لە بنەڕەتدا ڤان کرداران ناچالاکن[٢٣].

---

[23] لە ک.خ. ڤان ڕستان بە ئەڤ جۆرە دێنە گوتن: گۆشتەکە برژا. مندالەکە خنکا. ئاڤەکە ڕژا. پەزەکان لەوەڕان. بە مەبەستا ئاسانکردنا ڕێسای ڕێزمان من شێوازا ک.خ. بە پەسەند نازانم بۆ زمانا فەرمی. بنەڕە ٢.٥.٧ کردارێن دیار و کردارێن نادیار.

دیسان هەندەک جۆر لە چاوگێن/کردارێن دی هەیە مینا "ئاوسان، ئێشان، ئالۆزکان، ژاکان و تلۆقان، کولان" تێنەپەڕن لێ ڤان کرداران دەستنیشانا پارچەیەک لە ئەنداما لەشا مرۆڤ یان ئاژەل دەکەن کو دەکەفنە ژێر کاریگەری کردەوەیەک. واتە پارچەیەک کو وابەستەی پارچەیەکا دییە:

لە ڕستەی چالاک	لە ڕستەی ناچالاک
من برینا دەستا تو کولاند/ئاوساند.	برینا دەستا من دێنە/هاتە کولاندن/ئاوساندن.
تو پرچا سەرا ئەوێ ئالوزکاند/ ژاکاند.	پرچا سەرا ئەوێ دێنە/هاتە ئالۆزکاندن/ ژاکاندن.
ئەوی سەرا من ئێشاند.	سەرا من دێتە/هاتە ئێشاندن.

بە کورتی لە پڕانی کردارەکان مرۆڤ چاوەڕێ دەکا کو پشکداربوویەک یان پتر لە کردەوەیەک پشکدار بێ. بۆ نموونە لە کردارا خواردن مرۆڤ چاوەڕوان دەکا کو پشکداربوویەک کردەوەیەک ئەنجام بدا: من نان خوارد. دیسان لە کردارا وێنە کێشان مرۆڤ چاوەڕوان دەکا کو کەسەک وێنەی تشتەک بکێشێ. لە ڤان کرداران مرۆڤ چاوەڕوان دەکا پشکداربووی وەک (مرۆڤ، ئاژەل، دەزگا، ئامێر و کەرەستە) لە واتای کردار هەبێ. بە ئەو ڕۆلە کو پشکداربوو لە ڤان کرداران هەیەتی دەگوترێ ڕۆلا وابەستە. ڕۆلێن گرنگا وابەستەی پشکداربوو لەگەل کردار دەکرێ لە چار خالا گرنگ بێتە دەست نیشان کردن:

- ئەو کەسەی کو کردەوە دەکا: کاوە گوتار دەبێژێ. گوتار دێتە گوتن.
- ئەو تشتە/کەسەی کو بەر کردەوە دەکەفێ: ئەوی سەگەکە دەبەستێ. دایک زارۆکا خۆ هەلدەگرێ. مامۆستا وانە بە خوێنکاران دەبێژێ. خوێنکاران وانە دەخوێنن.

- دەرئەنجاما کردەوە: ئەوێ ڕۆمان دەنووسێ. شیلان کراس دەدوورێ.
- ئەو کەسەی کو پەیوەنددارە لە کردەوە: ئەوان کۆمپیوتەرەک بۆ نەرمین کڕی. کۆمپیتەرەک بۆ نەرمین هاتە کڕین لە لایەن ئەوان ڤە.

لە خالا یەکەم و ڕستەی یەکەم ڕۆلا پشکداربووان وەک "بکەر و بەرکار" لە ڕستە دیارە. لە رستەی گوتار دێتە گوتن "دێتە گوتن" کردەوەیەک نییە کو "گوتار" وەک بکەر دەیکا، بەلکو "گوتار" بە خۆ بەرهەما کردەوەیە. لە ڕوانگەی ڕستە "گوتار" بکەرە بەلام لە ڕاستیدا "بەرکار"ە. لە رستەی "کۆمپیتەرەک بۆ نەرمین هاتە کڕین لە لایەن ئەوان ڤە" کۆمپیوتەر کردەوە ئەنجام نادا بەلکو ئەو بە خۆ کردەوە بەسەر هاتیە ئەنجامدان. ئێمە بە ڕۆلا پشکداربوو لە ڤان ڕستان دەبێژین **ڕۆلا وابەستە** (بە کردار)، واتە کردار لە لایەن بکەر نەهاتییە ئەنجامدان بەلکو بکەر بە خۆژی لە ژێر کاریگەریی کردارە.

لە هەمبەر ڕۆلا وابەستە، **ڕۆلا ئازاد** هەیە کو ئامارە بە دەم، جێگا و کەرەستە دەدا: کاوە لە مال پارە بە زارۆکان دا. ئەوێ تەلەفیزیۆنەکە بە پارچەیەک قوماش پاک کرد. نها من پاسکیلەک دەکڕم. لە کردارێن "دان، پاککردن و کڕین" دەبێ بکەر هەبێ کو تشتەک بەسەر کەسەک یان تشتەکا دی ئەنجام دەدا. بە کورتی هەندەک کرادر بکەر و بەرکار دەخوازێ. هەندەک ڕستە بۆ دەست نیشانکردنا دەما کردار هەڤالکردار دەخوازێ. ئێمە پاشتر هێدی هێدی باس لە ڤان بابەتان دەکەین (بنەڕە پشکا سێهەم).

٢.٥.٢ کردارێن تێپەڕ و کردارێن تێنەپەڕ

کردار، لە سەر بناغەی بوونیادا ڕستە "سینتاکس"، بۆ کردارا تێپەڕ و کردارا تێنەپەڕ دێتە دابەشکردن. کردارا تێپەڕ لە ڕستە پێویستی/پێدڤی بە بەرکار هەیە، لێ کردارا تێنەپەڕ لە ڕستە پێویستی بە بەرکار نییە.

کردارێن تێپەڕ لە ڕستە وەک: ئازاد تۆپەکە فڕێدا، ژیان نان دەخوات، جووتیار زەوی دەکێلێ. من دارەکە ناشت.

کردارێن تێنەپەڕ لە ڕستە وەک: ئازاد مرد، نازدار گریا، خانییەکە سووتا، زارۆکەکە نووست.

کردار هەیە کو دوو بەرکار لە ڕستە دەخوازێ بۆ نموونە:

ئازاد دیارییەک بە شیلان پێشکەش کرد.

ڕێڤەبەر دیاریی قوتابخانە بە شەونم دا.

دایک شیر بە زارۆکا خۆ دەدا.

ئازاد پارە بە برای خۆ دا.

من گولەک بە ئەوێ دا

٢.٥.٣ دەم و ڕێژەێن کردار

مرۆڤ بە گشتی باس لە دوو دەم دەکا: دەما بوری و دەما نها. ئێمە دەزانین کو کردارێن کوردی بۆ تێپەڕ و تێنەپەڕ دێنە دابەشکردن و جیێدڤا لکاو لە گۆڕ

کەسێن تاک/کۆ-ی یەک، دوو و سێ لەگەل کردار دێنە لکاندن. دیسان لە زمانا کوردی مرۆڤ باس لە سێ ڕێژەی کردار دەکا.

١. ڕێژەی ڕاگەیاندن: لە ئەڤ ڕێژەیە کردار ڕوودانا کردەوە نیشان دەدا کو لە لایەن کەسەک/تشتەک یان پتر هاتیە ئەنجام دان.
٢. ڕێژەی دانان: ئەڤ ڕێژەی کردارە باس لە ڕووداوەک/بویەرەک ناکا کو هاتیە یان دێتە ئەنجامدان لە لایەن کەسەک/تشتەک یان پتر، بەلکو کردار دەکەفێتە نێو ڕستەی خۆزگەیی و ئەگەری.
٣. ڕێژەی داخوازی: ئەڤ ڕێژەیە پەیوەستە بە فەرماندان؛ کەسا یەکەم داوا لە کەسا دووەما تاک/کۆ دەکا کو کردەوەیەک ئەنجام بدا/بدەن.

ئێمە یەکەم جار باس لە ڕێژەی کردارێن ڕاگەیاندن دەکەین، پاشتر دانان و داخوازی. هەرچۆنەک بێ ئێمە دەبێ یەکەم جار باس لە چاوگ بکەین چونکە چاوگ بۆ کردار بناغەیە.

٢.٥.٣.١ چاوگ

ئێمە گریمانە دەکەین کو هەموو کردارێن زمانا کوردی لە چاوگ دێنە وەرگرتن[٢٤]. چاوگ وەک کردەوە ئامارە بە ڕوودانەک/بویەرەک، ڕەوشەک یان پرۆسەیەک دەدا. هەموو چاوگ – ێن کوردی بە دەنگا /ن/ یان /ی°ن/، واتە /n/ یان /in/ کۆتایی دێ. ئەگەر چاوگەک بە دەنگا {نەبزوێن + /ن/} کۆتایی بێ ئەوا کۆتایی

[24] دیار نییە کو ئایا چاوگ سەرچاوەی کردارە یان کردار سەرچاوەی چاوگە (د. ئەوڕحمانی حەجی مارف – کردار- ٢٠٠٠:٢٠). لە چاوگ کردار، هەڤالناڤ و ناڤ دێتە دەرهێنان.

چاوگەکە بە دەنگا /یٖن/ /in/ دوماهی دێ بەلام ئەگەر چاوگەک بە دەنگا {بزوێن + /ن/} کۆتایی بێ ئەوا کۆتایی چاوگەکە بە دەنگا /ن/ /n/ دوماهی دێ. لە پێش دەنگا نونا چاوگ، واتە لە پێش دەنگا /ن/ یان /یٖن/ یەکەک لە ئەم پێنج دەنگە دێ[25]:

١. دەنگا /ا/.
٢. دەنگا /ی/.
٣. دەنگا /وو/.
٤. دەنگا /ت/.
٥. دەنگا /د/.

ئێمە چاوگێن زمانا کوردی بەپێی/لەگۆڕ ئەڤ پێنج دەنگە و بەپێی تێپەڕ و تێنەپەڕ دابەش دەکەین. ئێمە لە ئێرە ڕەگ و قەدا چاوگ بەپێی خشتە و بەپێی دەما بووری و نها بۆ ڕێژەی ڕاگەیاندن، دانان و داخوازی نیشان دەدەین.

٢.٥.٣.٢ ڕێژەی ڕاگەیاندن

٢.٥.٣.٢.١ دەما بووری

دەما بوری پێکهاتییە لە:

[25] چاوگ لە ڕستە وەک ناڤ دێتە بەکاهێنان و فۆڕما تاک/کۆ و دیار نادیار وەردەگرێ. دیسان چاوگ بۆ دروستکردنا گەلەگ ناڤ، کردار، هەڤالناڤ و هەڤالکردار دێتە بەکاهێنان.

ڕابردووی نزیک: کردار پێش دەما گوتن هاتییە ڕوودان.

ڕابردووی بەردەوام: پێش دەما گوتن یان کردنا کردارەک، کردارەکی دی بەردەوام هەبووە.

ڕابردووی دوور: لە ئێرە دوو کردار هەیە. یەکەم کردار پێش ڕوودانا کردارا دووەم چێ بووە/تەواو بووە. کردارا یەکەم ڕابرووردی تەواوە و کردارا دووەم ڕابردووی نزیکە.

ڕابردووی تەواو: کردار کۆتایی هاتییە.

۲.۵.۳.۲.۱.۱ چاوگێن تێنەپەڕ

دەمێن بوری	قەدا چاوگ	جێناڤا لکاو بۆ کەسا				
		۱ تاک	۲ تاک	۳ تاک	۱ کۆ	۲، ۳ کۆ
ڕابردووی نزیک		م	ی	–	ین	ن
ڕابردووی بەردەوام		دە+م	دە+ی	دە	دە+ین	دە+ین
ڕابردووی دوور		بوو+م	بوو+ی	بوو	بوو+ین	بوو+ن
ڕابردووی تەواو		م+ ە	ی- تە	یە	ین+ ە	ن+ە

هەنووکە لەگەل هەندەک ڕستە بۆ چاوگێن تێنەپەڕ:

ڕابردووی نزیک مینا: ئەز/من چووم. تو چووی. ئەوی چوو. ئێمە چووین. (هوون)ئێوە/ئەوان چوون.

ڕابردووی بەردەوام مینا: گاڤا تو هاتی، من دەکەنیم/ ئەوان دەکەنین/ ئێمە دەکەنین/ هوون/ئێوە دەکەنین.

ڕابردووی دوور مینا: پێش گەیشتنا ئازاد، من ڕەڤی<u>بووم</u>/ تو ڕەڤی<u>بووی</u>/ ئەوی ڕەڤی<u>بوو</u>/ ئێمە ڕەڤی<u>بووین</u>/ ئێوە/ئەوان ڕەڤی<u>بوون</u>.

ڕابردووی تەواو مینا: من هات<u>مە</u>. تو هات<u>یە</u>. ئەوێ هاتیە. ئێمە هات<u>ینە</u>. هوون، ئێوە/ئەوان هات<u>نە</u>.

٢.٥.٣.٢.١.١.١ کۆمەلا /ان/

ڕابردووی نزیک: قەدا چاوگ+ جێناڤا لکاو

چاوگ	قەدا چاوگ	جێناڤا لکاو بۆ کەسا				
		تاک			کۆ	
		١ قەد+ م	٢ قەد+ ی	٣ قەد	١ قەد+ین	٢ ، ٣ قەد+ ن
تۆران	تۆرا	تۆرام	تۆرای	تۆرا	تۆراین	تۆران
خنکان	خنکا	خنکام	خنکای	خنکا	خنکاین	خنکان
ڕازان	ڕازا	ڕازام	ڕازای	ڕازا	ڕازاین	ڕازان
ڕووخان	ڕووخا	ڕووخام	ڕووخای	ڕووخا	ڕووخاین	ڕووخان
شێوان	شێوا	شێوام	شێوای	شێوا	شێواین	شێوان
گەڕان	گەڕا	گەڕام	گەڕای	گەڕا	گەڕاین	گەڕان
گلان	گلا	گلام	گلای	گلا	گلاین	گلان
شکان	شکا	شکام	شکای	شکا	شکاین	شکان

دڕان	دڕا	دڕام	دڕای	دڕا	دڕاین	دڕان
ترسان	ترسا	ترسام	ترسای	ترسا	ترساین	ترسان
وەستان	وەستا	وەستام	وەستای	وەستا	وەستاین	وەستان
سووتان	سووتا	سووتام	سووتای	سووتا	سووتاین	سووتان
گریان	گریا	گریام	گریای	گریا	گریاین	گریان
مان	ما	مام	مای	ما	ماین	مان

ڕابردووی بەردەوام: دە+ قەد+ جێناڤا لکاو

چاوگ	قەدا چاوگ	جێناڤا لکاو بۆ کەسا				
		تاک			کۆ	
		١ دە +قەد +م	٢ دە +قەد +ی	٣ دە + قەد	١ دە +قەد +ین	٢ ، ٣ دە +قەد + ن
تۆران	تۆرا	دەتۆرام	دەتۆرای	دەتۆرا	دەتۆراین	دەتۆران
خنکان	خنکا	دەخنکام	دەخنکای	دەخنکا	دەخنکاین	دەخنکان
ڕازان	ڕازا	دەڕازام	دەڕازای	دەڕازا	دەڕازاین	دەڕازان
ڕووخان	ڕووخا	دەڕووخام	دەڕووخای	دەڕووخا	دەڕووخاین	دەڕووخان
شێوان	شێوا	دەشێوام	دەشێوای	دەشێوا	دەشێواین	دەشێوان
گەڕان	گەڕا	دەگەڕام	دەگەڕای	دەگەڕا	دەگەڕاین	دەگەڕان
گلان	گلا	دەگلام	دەگلای	دەگلا	دەگلاین	دەگلان
شکان	شکا	دەشکام	دەشکای	دەشکا	دەشکاین	دەشکان
دڕان	دڕا	دەدڕام	دەدڕای	دەدڕا	دەدڕاین	دەدڕان
ترسان	ترسا	دەترسام	دەترسای	دەترسا	دەترساین	دەترسان

وەستان	وەستا	دەوەستام	دەوەستای	دەوەستا	دەوەستاین	دەوەستان
سووتان	سووتا	دەسووتام	دەسووتای	دەسووتا	دەسووتاین	دەسووتان
گریان	گریا	دەگریام	دەگریای	دەگریا	دەگریاین	دەگریان
مان	ما	دەمام	دەمای	دەما	دەماین	دەمان

ڕابردووی دوور: قەدا چاوگ + بوو+ (جێناڤا لکاو).

چاوگ	قەدا چاوگ	جێناڤا لکاو بۆ کەسا				
		تاک			کۆ	
		١ قەد+بوو+م	٢ قەد+بوو+ی	٣ قەد+بوو	١ قەد+بوو+ین	٢، ٣ قەد+بوو+ن
تۆران	تۆرا	تۆرابووم	تۆرابووی	تۆرابوو	تۆرابووین	تۆرابوون
خنکان	خنکا	خنکابووم	خنکابووی	خنکابوو	خنکابووین	خنکابوون
ڕازان	ڕازا	ڕازابووم	ڕازابووی	ڕازابوو	ڕازابووین	ڕازابوون
ڕووخان	ڕووخا	ڕووخابووم	ڕووخابووی	ڕووخابوو	ڕووخابووین	ڕووخابوون
شێوان	شێوا	شێوابووم	شێوابووی	شێوابوو	شێوابووین	شێوابوون
گەڕان	گەڕا	گەڕابووم	گەڕابووی	گەڕابوو	گەڕابووین	گەڕابوون
گلان	گلا	گلابووم	گلابووی	گلابوو	گلابووین	گلابوون
شکان	شکا	شکابووم	شکابووی	شکابوو	شکابووین	شکابون
دڕان	دڕا	دڕابووم	دڕابووی	دڕابوو	دڕابووین	دڕابوون
ترسان	ترسا	ترسابووم	ترسابووی	ترسابوو	ترسابوین	ترسابوون
وەستان	وەستا	وەستابووم	وەستابووی	وەستابوو	وەستابووین	وەستابوون
سووتان	سووتا	سووتابووم	سووتابووی	سووتابوو	سووتابووین	سووتابوون

گریان مان	گریا ما	گریابووم مابووم	گریابووی مابووی	گریابوو مابوو	گریابووین مابووین	گریابوون مابوون

ڕابردووی تەواو: قەد+ جێناڤا لکاو + (ە)

چاوگ	قەدا چاوگ	جێناڤا لکاو بۆ کەسا				
		تاک			کۆ	
		١ قەد+م +ە	٢ قەد+ی +تە	٣ قەد+یە	١ قەد+ین +ە	٢ ، ٣ قەد+ن +ە
تۆران	تۆرا	تۆرامە	تۆرایتە	تۆرایە	تۆراینە	تۆرانە
خنكان	خنكا	خنكامە	خنكایتە	خنكایە	خنكاینە	خنكانە
ڕازان	ڕازا	ڕازامە	ڕازایتە	ڕازایە	ڕازاینە	ڕازانە
ڕووخان	ڕووخا	ڕووخامە	ڕووخایتە	ڕووخایە	ڕووخاینە	ڕووخانە
شێوان	شێوا	شێوامە	شێوایتە	شێوایە	شێواینە	شێوانە
گەڕان	گەڕا	گەڕامە	گەڕایتە	گەڕایە	گەڕاینە	گەڕانە
گلان	گلا	گلامە	گلایتە	گلایە	گلاینە	گلانە
شكان	شكا	شكامە	شكایتە	شكایە	شكاینە	شكانە
دڕان	دڕا	دڕامە	دڕایتە	دڕایە	دڕاینە	دڕانە
ترسان	ترسا	ترسامە	ترسایتە	ترسایە	ترساینە	ترسانە
وەستان	وەستا	وەستامە	وەستایتە	وەستایە	وەستاینە	وەستانە
سووتان	سووتا	سووتامە	سووتایتە	سووتایە	سووتاینە	سووتانە

گریان	گریا	گریامە	گریایتە	گریایە	گریاینە	گریانە
مان	ما	مامە	مایتە	مایە	ماینە	مانە

٢.٥.٣.٢.١.١.٢ کۆمەلا /ین/

ڕابردووی نزیک: قەدا چاوگ + جێناڤا لکاو

چاوگ	قەدا چاوگ	جێناڤا لکاو بۆ کەسا			
		تاک			کۆ
		١ قەد+ م	٢ قەد	٣ قەد	١، ٢، ٣ قەد+ن
بەزین	بەزی	بەزیم	بەزی	بەزی	بەزین
پەیڤین	پەیڤی	پەیڤیم	پەیڤی	پەیڤی	پەیڤین
پەڕین	پەڕی	پەڕیم	پەڕی	پەڕی	پەڕین
تەزین	تەزی	تەزیم	تەزی	تەزی	تەزین
تەقین/	تەقی/	تەقیم/	تەقی/	تەقی/	تەقین/
پەقین	پەقی	پەقیم	پەقی	پەقی	پەقین
تۆقین	تۆقی	تۆقیم	تۆقی	تۆقی	تۆقین
خزین	خزی	خزیم	خزی	خزی	خزین
خەنین/	خەنی/	خەنین/	خەنی/	خەنی/	خەنین/
کەنین	کەنی	کەنین	کەنی	کەنی	کەنین

ڕۆیین	ڕۆی	ڕۆیم	ڕۆی	ڕۆی	ڕۆیین
چەقین	چەقی	چەقیم	چەقی	چەقی	چەقین
ڕوانین/	ڕوانی/	ڕوانیم/	ڕوانی/	ڕوانی/	ڕوانین/
نەڕین	نەڕی	نەڕیم	نەڕی	نەڕی	نەڕین
لەقین	لەقی	لەقیم	لەقی	لەقی	لەقین
کۆکین	کۆکی	کۆکیم	کۆکی	کۆکی	کۆکین
گەنین	گەنی	گەنیم	گەنی	گەنی	گەنین
نالین	نالی	نالیم	نالی	نالی	نالین
فڕین	فڕی	فڕیم	فڕی	فڕی	فڕین
زڤڕین	زڤڕی	زڤڕیم	زڤڕی	زڤڕی	زڤڕین
ڕەڤین	ڕەڤی	ڕەڤیم	ڕەڤی	ڕەڤی	ڕەڤین

ڕابردووی بەردەوام: دە+ قەدا چاوگ+ جێناڤا لکاو

چاوگ	قەدا چاوگ	جێناڤا لکاو بۆ کەسا			
		تاک			کۆ
		١	٢	٣	١، ٢، ٣
		دە +قەد +م	دە +قەد	دە +قەد	دە +قەد +ین
بەزین	بەزی	دەبەزیم	دەبەزی	دەبەزی	دەبەزین
پەیڤین	پەیڤی	دەپەیڤیم	دەپەیڤی	دەپەیڤی	دەپەیڤین
پەڕین	پەڕی	دەپەڕیم	دەپەڕی	دەپەڕی	دەپەڕین
تەزین	تەزی	دەتەزیم	دەتەزی	دەتەزی	دەتەزین

تەقین/	تەقی/	دەتەقیم/	دەتەقی/	دەتەقی/	دەتەقین/
پەقین	پەقی	دەپەقیم	دەپەقی	دەپەقی	دەپەقین
تۆقین	تۆقی	دەتۆقیم	دەتۆقی	دەتۆقی	دەتۆقین
خزین	خزی	دەخزیم	دەخزی	دەخزی	دەخزین
خەنین/	خەنی/	دەخەنین/	دەخەنی/	دەخەنی/	دەخەنین/
کەنین	کەنی	دەکەنین	دەکەنی	دەکەنی	دەکەنین
ڕۆیین	ڕۆی	دەڕۆیم	دەڕۆی	دەڕۆی	دەڕۆیین
چەقین	چەقی	دەچەقیم	دەچەقی	دەچەقی	دەچەقین
ڕوانین/	ڕوانی/	دەڕوانیم/	دەڕوانی/	دەڕوانی/	دەڕوانین/
نەڕین	نەڕی	دەنەڕیم	دەنەڕی	دەنەڕی	دەنەڕین
لەقین	لەقی	دەلەقیم	دەلەقی	دەلەقی	دەلەقین
کۆکین	کۆکی	دەکۆکیم	دەکۆکی	دەکۆکی	دەکۆکین
گەنین	گەنی	دەگەنیم	دەگەنی	دەگەنی	دەگەنین
نالین	نالی	دەنالیم	دەنالی	دەنالی	دەنالین
فڕین	فڕی	دەفڕیم	دەفڕی	دەفڕی	دەفڕین
زڤڕین	زڤڕی	دەزڤڕیم	دەزڤڕی	دەزڤڕی	دەزڤڕین
ڕەڤین	ڕەڤی	دەڕەڤیم	دەڕەڤی	دەڕەڤی	دەڕەڤین

ڕابردووی دوور: قەدا چاوگ+ بوو + جێناڤا لکاو

چاوگ	قەدا چاوگ	جێناڤا لکاو بۆ کەسا				
		تاک			کۆ	
		١ قەد+ بوو +م	٢ قەد+بوو +ی	٣ قەد+بوو	١ قەد+بوو +ین	٢، ٣ قەد+بوو+ ن
بەزین	بەزی	بەزیبووم	بەزیبووی	بەزی بوو	بەزی بووین	بەزی بوون
پەیڤین	پەیڤی	پەیڤیبووم	پەیڤیبووی	پەیڤی بوو	پەیڤی بووین	پەیڤی بوون
پەڕین	پەڕی	پەڕیبووم	پەڕیبووی	پەڕی بوو	پەڕی بووین	پەڕی بوون
تەزین	تەزی	تەزیبووم	تەزیبووی	تەزی بوو	تەزی بووین	تەزی بوون
تەقین/	تەقی/	تەقیبووم	تەقیبووی	تەقی بوو/	تەقی بووین/	تەقی بوون
پەقین	پەقی	پەقیبووم	پەقیبووی	پەقی بوو	پەقی بووین	پەقی بوون
تۆقین	تۆقی	تۆقیبووم	تۆقیبووی	تۆقی بوو	تۆقی بووین	تۆقی بوون
خزین	خزی	خزیبووم	خزیبووی	خزی بوو	خزی بووین	خزی بوون
خەنین/	خەنی	خەنیبوون	خەنیبووی	خەنی بوو	خەنی بووین	خەنی بوون
کەنین	کەنی	کەنیبوون	کەنیبووی	کەنی بوو	کەنی بووین	کەنی بوون
ڕۆیین	ڕۆی	ڕۆیبووم	ڕۆیبووی	ڕۆی بوو	ڕۆیی بووین	ڕۆیی بوون
چەقین	چەقی	چەقیبووم	چەقیبووی	چەقی بوو	چەقی بووین	چەقی بوون
نەڕین	نەڕی	نەڕیبووم	نەڕیبووی	نەڕی بوو	نەڕی بووین	نەڕی بوون
لەقین	لەقی	لەقیبووم	لەقیبووی	لەقی بوو	لەقی بووین	لەقی بوون
کۆکین	کۆکی	کۆکیبووم	کۆکیبووی	کۆکی بوو	کۆکی بووین	کۆکی بوون
گەنین	گەنی	گەنیبووم	گەنیبووی	گەنی بوو	گەنی بووین	گەنی بوون
نالین	نالی	نالیبووم	نالیبووی	نالی بوو	نالی بووین	نالی بوون
فڕین	فڕی	فڕیبووم	فڕیبووی	فڕی بوو	فڕی بووین	فڕی بوون
زڤڕین	زڤڕی	زڤڕیبووم	زڤڕیبووی	زڤڕی بوو	زڤڕی بووین	زڤڕی بوون

ڕەڤین	ڕەڤی	ڕەڤیبووم	ڕەڤیبووی	ڕەڤی بوو	ڕەڤی بووین	ڕەڤی بوون
ئانین	ئانی	ئانیبووم	ئانیبووی	ئانی بوو	ئانی بووین	ئانی بوون
زاین	زای	زاییبوم	زاییبووی	زایی بوو	زایی بووین	زایی بوون

ڕابردووی تەواو: قەدا چاوگ+ جێناڤا لکاو — (ە)

چاوگ	قەدا چاوگ	جێناڤا لکاو بۆ کەسا			
		تاک			کۆ
		١ قەد+م+ە	٢ قەد+تە	٣ قەد+یە	١، ٢، ٣ قەد+ن+ە
بەزین	بەزی	بەزیمە	بەزیتە	بەزییە	بەزینە
پەیڤین	پەیڤی	پەیڤیمە	پەیڤیتە	پەیڤییە	پەیڤینە
پەڕین	پەڕی	پەڕیمە	پەڕیتە	پەڕییە	پەڕینە
تەزین	تەزی	تەزیمە	تەزیتە	تەزییە	تەزینە
تەقین/	تەقی/	تەقیمە/	تەقیتە/	تەقییە/	تەقینە/
پەقین	پەقی	پەقیمە	پەقیتە	پەقییە	پەقینە
تۆقین	تۆقی	تۆقیمە	تۆقیتە	تۆقییە	تۆقینە
خزین	خزی	خزیمە	خزیتە	خزییە	خزینە
خەنین/	خەنی/	خەنیمە/	خەنیتە/	خەنییە/	خەنینە/
کەنین	کەنی	کەنیمە	کەنیتە	کەنییە	کەنینە
ڕۆیین	ڕۆی	ڕۆیمە	ڕۆیتە	ڕۆییە	ڕۆینە
چەقین	چەقی	چەقیمە	چەقیتە	چەقییە	چەقینە

نەڕین	نەڕی	نەڕیمە	نەڕیتە	نەڕییە	نەڕینە
لەقین	لەقی	لەقیمە	لەقیتە	لەقییە	لەقینە
کۆکین	کۆکی	کۆکیمە	کۆکیتە	کۆکییە	کۆکینە
گەنین	گەنی	گەنیمە	گەنیتە	گەنییە	گەنینە
نالین	نالی	نالیمە	نالیتە	نالییە	نالینە
فڕین	فڕی	فڕیمە	فڕیتە	فڕییە	فڕینە
زڤڕین	زڤڕی	زڤڕیمە	زڤڕیتە	زڤڕییە	زڤڕینە
ڕەڤین	ڕەڤی	ڕەڤیمە	ڕەڤیتە	ڕەڤییە	ڕەڤینە

٢.٥.٣.٢.١.١.٣ کۆمەلا /وون/

ڕابردووی نزیک: قەدا چاوگ+ جێناڤا لکاو

چاوگ	قەدا چاوگ	جێناڤا لکاو بۆ کەسا				
		تاک			کۆ	
		١ قەد+ م	٢ قەد+ ی	٣ قەد	١ قەد+ین	٢ ، ٣ قەد+ ن
بوون	بوو	بووم	بووی	بوو	بووین	بوون
چوون	چوو	چووم	چووی	چوو	چووین	چوون

ڕابردووی بەردەوام: دە+ قەدا چاوگ+ جێناڤا لکاو

چاوگ	قەدا چاوگ	جێناڤا لکاو بۆ کەسا				
		تاک			کۆ	
		١ دە+قەد+م	٢ دە+قەد+ی	٣ دە + قەد	١ دە+قەد +ین	٢ ، ٣ دە+قەد+ ن
بوون چوون	بوو چوو	دەبووم دەچووم	دەبووی دەچووی	دەبوو دەچوو	دەبووین دەچووین	دەبوون دەچوون

رابردووی دوور: قەدا چاوگ+ بوو+ جێناڤا لکاو

چاوگ	قەدا چاوگ	جێناڤا لکاو بۆ کەسا				
		تاک			کۆ	
		١ قەد+بوو م	٢ قەد+بوو ی	٣ قەد+بوو	١ قەد+بوو+ین	٢ ، ٣ قەد+بوو ن
بوون چوون	بوو چوو	بوو بووم چوو بووم	بوو بووی چوو بووی	بوو بوو چوو بوو	بوو بووین چوو بووین	بوو بوون چوو بوون

رابردووی تەواو: قەدا چاوگ+ جێناڤا لکاو+ ە

چاوگ	قەدا چاوگ	جێناڤا لکاو بۆ کەسا				
		تاک			کۆ	
		١ قەد+ م+ە	٢ قەد+ ی+تە	٣ قەد+یە	١ قەد+ین+ە	٢، ٣ قەد+ ن+ ە
بوون	بوو	بوومە	بوویتە	بوویە	بووینە	بوونە
چوون	چوو	چوومە	چوویتە	چوویە	چووینە	چوونە

٢.٥.٣.٢.١.١.٤ کۆمەلا /تن/

قەدا چاوگ بە لابردنا دەنگا/تیپا /ن/ دێتە دروستکردن.

رابردووی نزیک: قەدا جاوگ+ جێناڤا لکاو

چاوگ	قەدا چاوگ	جێناڤا لکاو بۆ کەسا				
		تاک			کۆ	
		١ قەد+ م	٢ قەد+ ی	٣ قەد	١ قەد+ین	٢، ٣ قەد+ ن
ئاخافتن	ئاخافت	ئاخافتم	ئاخافتی	ئاخافت	ئاخافتین	ئاخافتن
بزووتن	بزووت	بزووتم	بزووتی	بزووت	بزووتین	بزووتن
خەفتن	خەفت	خەفتم	خەفتی	خەفت	خەفتین	خەفتن
کەفتن	کەفت	کەفتم	کەفتی	کەفت	کەفتین	کەفتن
نیشتن	نیشت	نیشتم	نیشتی	نیشت	نیشتین	نیشتن

گەیشتن	گەیشت	گەیشتم	گەیشتی	گەیشت	گەیشتین	گەیشتن
نووستن	نووست	نووستم	نووستی	نووست	نووستین	نووستن
ڕۆیشتن	ڕۆیشت	ڕۆیشتم	ڕۆیشتی	ڕۆیشت	ڕۆیشتین	ڕۆیشتن
هاتن	هات	هاتم	هاتی	هات	هاتین	هاتن

رابردووی بەردەوام: دە+ قەدا چاوگ+ جێناڤا لکاو

چاوگ	قەدا چاوگ	جێناڤا لکاو بۆ کەسا				
		تاک			کۆ	
		١	٢	٣	١	٢ ، ٣
		دە +قەد +م	دە +قەد +ی	دە + قەد	دە +قەد +ین	دە +قەد +ن
ئاخافتن	ئاخافت	دەئاخافتم	دەئاخافتی	دەئاخافت	دەئاخافتین	دەئاخافتن
بزووتن	بزووت	دەبزووتم	دەبزووتی	دەبزووت	دەبزووتین	دەبزووتن
خەفتن	خەفت	دەخەفتم	دەخەفتی	دەخەفت	دەخەفتین	دەخەفتن
کەفتن	کەفت	دەکەفتم	دەکەفتی	دەکەفت	دەکەفتین	دەکەفتن
نیشتن	نیشت	دەنیشتم	دەنیشتی	دەنیشت	دەنیشتین	دەنیشتن
گەیشتن	گەیشت	دەگەیشتم	دەگەیشتی	دەگەیشت	دەگەیشتین	دەگەیشتن
نووستن	نووست	دەنووستم	دەنووستی	دەنووست	دەنووستین	دەنووستن
ڕۆیشتن	ڕۆیشت	دەڕۆیشتم	دەڕۆیشتی	دەڕۆیشت	دەڕۆیشتین	دەڕۆیشتن
هاتن	هات	دەهاتم	دەهاتی	دەهات	دەهاتین	دەهاتن

رابردووی دوور: قەدا چاوگ+ بوو+ جێناڤا لکاو

چاوگ	قەدا چاوگ	جێناڤا لکاو بۆ کەسا				
		تاک			کۆ	
		١ قەد+ بوو +م	٢ قەد+بوو +ی	٣ قەد+بوو	١ قەد+بوو +ین	٢ ، ٣ قەد+بوو +ن
ئاخافتن	ئاخافت	ئاخافت بووم	ئاخافت بووی	ئاخافت بوو	ئاخافت بووین	ئاخافت بوون
بزووتن	بزووت	بزووت بووم	بزووت بووی	بزووت بوو	بزووت بووین	بزووت بوون
خەفتن	خەفت	خەفت بووم	خەفت بووی	خەفت بوو	خەفت بووین	خەفت بوون
کەفتن	کەفت	کەفت بووم	کەفت بووی	کەفت بوو	کەفت بووین	کەفت بوون
نیشتن	نیشت	نیشت بووم	نیشت بووی	نیشت بوو	نیشت بووین	نیشت بوون
گەیشتن	گەیشت	گەیشت بووم	گەیشت بووی	گەیشت بوو	گەیشت بووین	گەیشت بوون
نووستن	نووست	نووست بوم	نووست بووی	نووست بوو	نووست بووین	نووست بوون
ڕۆیشتن	ڕۆیشت	ڕۆیشت بووم	ڕۆیشت بووی	ڕۆیشت بوو	ڕۆیشت بووین	ڕۆیشت بوون
هاتن	هات	هات بووم	هات بووی	هات بوو	هات بووین	هات بوون

ڕابردووی تەواو: قەدا چاوگ + جێناڤا لکاو+ ە

چاوگ	قەدا چاوگ	جێناڤا لکاو بۆ کەسا				
		تاک			کۆ	
		١ قەد+م +ە	٢ قەد+ی +تە	٣ قەد+یە	١ قەد+ین+ە	٢، ٣ قەد+ن+ە
ئاخافتن	ئاخافت	ئاخافتمە	ئاخافتیتە	ئاخافتیە	ئاخافتینە	ئاخافتنە
بزووتن	بزووت	بزووتمە	بزووتیتە	بزووتیە	بزووتینە	بزووتنە
خەفتن	خەفت	خەفتمە	خەفتیتە	خەفتیە	خەفتینە	خەفتنە
کەفتن	کەفت	کەفتمە	کەفتیتە	کەفتیە	کەفتینە	کەفتنە
نیشتن	نیشت	نیشتمە	نیشتیتە	نیشتیە	نیشتینە	نیشتنە
گەیشتن	گەیشت	گەیشتمە	گەیشتیتە	گەیشتیە	گەیشتینە	گەیشتنە
ڕۆیشتن	ڕۆیشت	ڕۆیشتمە	ڕۆیشتیتە	ڕۆیشتیە	ڕۆیشتینە	ڕۆیشتنە
هاتن	هات	هاتمە	هاتیتە	هاتیە	هاتینە	هاتنە

٢.٥.٣.٢.١.١.٥ کۆمەلا /دن/

ڕابردووی نزیک: قەدا چاوگ+ جێناڤا لکاو

چاوگ	قەدا چاوگ	ڕەگا کردار	جێناڤا لکاو بۆ کەسا				
			تاک			کۆ	
			١ قەد+ م	٢ قەد+ ی	٣ قەد	١ قەد+ین	٢، ٣ قەد+ ن
مردن	مرد	مر	مردم	مردی	مرد	مردین	مردن

ڕابردووی بەردەوام: دە+قەدا چاوگ+ جێناڤا لکاو

چاوگ	قەدا چاوگ	ڕەگا کردار	جێنافا لکاو بۆ کەسا				
			تاک			کۆ	
			١	٢	٣	١	٢ ، ٣
			دە +قەد +م	دە +قەد +ی	دە + قەد	دە +قەد +ین	دە +قەد +ن
مردن	مرد	مر	دەمردم	دەمردی	دەمرد	دەمردین	دەمردن

ڕابردووی دوور: قەدا چاوگ+ بوو+ جێنافا لکاو

چاوگ	قەدا چاوگ	ڕەگا کردار	جێنافا لکاو بۆ کەسا				
			تاک			کۆ	
			١	٢	٣	١	٢ ، ٣
			قەد+ بوو+م	قەد+بوو +ی	قەد+بوو	قەد+بوو +ین	قەد+ بوو+ن
مردن	مرد	مر	مردبووم	مرد بووی	مرد بوو	مردبووین	مردبوون

ڕابردووی تەواو: قەدا چاوگ+ جێنافا لکاو+ ە

چاوگ	قەدا چاوگ	جێنافا لکاو بۆ کەسا				
		تاک			کۆ	
		١	٢	٣	١	٢ ، ٣
		قەد+م+ە	قەد+ی+تە	قەد+یە	قەد+ین+ە	قەد+ن+ە
مردن	مرد	مردمە	مردیتە	مردیە	مردینە	مردنە

٢.٥.٣.٢.١.٢ چاوگێن تێپەڕ

لەگەل چاوگێن تێپەڕ بکەر و بەرکار هەیە. چاوگێن تێپەڕ بۆ دەما بوری هەرگیز/تووجار نایەنە گەردان کردن. واتە جێناڤا لکاو لەگەل چاوگێن تێپەڕ نییە. هەلبەت بەرکار دەکرێ ناڤ یان جێناڤ بێ.

٢.٥.٣.٢.١.٢.١ کۆمەلا /ان/

لە ئەڤ کۆمەلە قەدا چاوگ بە لابرنا دەنگا/تیپا /ن/ دروست دەبێ.

چاوگ	قەدا چاوگ	ڕابردووی نزیک = قەد	ڕابردووی بەردەوام دە + قەد	ڕابردووی دوور قەد + بوو	ڕابردووی تەواو قەد+ یە
بێژان	بێژا	بێژا	دەبێژا	بێژا بوو	بێژایە
پێچان	پێچا	پێچا	دەپێچا	پێچا بوو	پێچایە
پیڤان	پیڤا	پیڤا	دەپیڤا	پیڤا بوو	پیڤایە
دان	دا	دا	دەدا	دابوو	دایە
هێنان[٢٦]	هێنا	هێنا	دەهێنا	هێنا بوو	هێنایە
کێلان	کێلا	کێلا	دەکێلا	کێلا بوو	کێلایە
شێلان	شێلا	شێلا	دەشێلا	شێلا بوو	شێلایە
کێشان	کێشا	کێشا	دەکێشا	کێشا بوو	کێشایە

[26] بنەڕە کردارا "ئانین" لە کۆمەلا /ین/ ٢.٥.٣.٢.١.٢.٢ کو لەگەل "هێنان" هەڤواتایە.

نموونە:

ژمارە	کەس	ڕستەی سادە	ڕستەی لێکدراو
تاک	١	من ساڤەرکە بێژا.	دەما تو هاتی من ساڤەر دەبێژا.
	٢	تۆ قەپانەکە کێشا.	پێش هاتنا ئەوی، من قەپان کێشابوو.
	٣	ئەوی پەتووەکە پێچایە.	دەما ئازاد هات ئەوێ پەتووەکە دەپێچا.
کۆ	١	ئێمە زەوییەکە کێلا.	ئێمە زەوییەکە دەکێلا کاتێ ئەوی هات.
	٢	هوون/ئێوە ئازاد هێنا.	کو ئەوی هات ئێوە زەوی دەکێلا.
	٣	ئەوان پارە دایە.	پێش چوونا من ئەوان پارە دابوو.

٢.٥.٣.٢.١.٢.٢ کۆمەلا /ین/

لە ئەڤ کۆمەلە قەدا چاوگ بە لابردنا دەنگا/تیپا /ن/ دێتە دروست کردن.

چاوگ	قەدا چاوگ	ڕابردووی نزیک = قەدا چاوگ	ڕابردووی بەردەوام دە +قەدا چاوگ	ڕابردووی دوور قەدا چاوگ + بوو	ڕابردووی تەواو قەدا چاوگ + یە
ئاژنین	ئاژنی	ئاژنی	دەئاژنی	ئاژنی بوو	ئاژنییە
ئانین	ئانی	ئانی	دەئانی	ئانی بوو	ئانییە
بڕین	بڕی	بڕی	دەبڕی	بڕی بوو	بڕییە
بەخشین	بەخشی	بەخشی	دەبەخشی	بەخشی بوو	بەخشییە

بوورین	بووری	بووری	دەبووری	بووری بوو	بوورییە
بینین	بینی	بینی	دەبینی	بینی بوو	بینییە
پۆشین	پۆشی	پۆشی	دەپۆشی	پۆشی بوو	پۆشییە
پشکنین	پشکنی	پشکنی	دەپشکنی	پشکنی بوو	پشکنییە
پرسین	پرسی	پرسی	دەپرسی	پرسی بوو	پرسییە
تاشین	تاشی	تاشی	دەتاشی	تاشی بوو	تاشییە
چنین	چنی	چنی	دەچنی	چنی بوو	چنییە
دڕین	دڕی	دڕی	دەدڕی	دڕی بوو	دڕییە
دزین	دزی	دزی	دەدزی	دزی بوو	دزییە
دۆزین	دۆزی	دۆزی	دەدۆزی	دۆزی بوو	دۆزییە
دۆشین	دۆشی	دۆشی	دەدۆشی	دۆشی بوو	دۆشییە
زانین	زانی	زانی	دەزانی	زانی بوو	زانییە
ژەنین	ژەنی	ژەنی	دەژەنی	ژەنی بوو	ژەنییە
سڕین	سڕی	سڕی	دەسڕی	سڕی بوو	سڕییە
سمین	سمی	سمی	دەسمی	سمی بوو	سمییە
کڕین	کڕی	کڕی	دەکڕی	کڕی بوو	کڕییە
مالین	مالی	مالی	دەمالی	مالی بوو	مالییە
مژین	مژی	مژی	دەمژی	مژی بوو	مژییە
نووسین	نووسی	نووسی	دەنووسی	نووسی بوو	نووسییە
هاڕین	هاڕی	هاڕی	دەهاڕی	هاڕی بوو	هاڕییە

نموونە:

ڕستەی لێکدراو	ڕستەی سادە	ژمارە	کەس
دەما تو هاتی من ئەوی دەبووری.	من ئەوی بووری.	١	تاک
پێش هاتنا من، ئەوی دیارییکە بەخشی بوو.	تو دیارییەکە بەخشی.	٢	
ئەوێ پێشتر گوندەکە نەدی بوو.	ئەوی/ئەوێ گوندەکە بینی.	٣	
کو هوون هاتن ئێمە کراسەکان پۆشیبوو.	ئێمە کراسەکە پۆشی.	١	کۆ
بەر لە چوونا من هوون پارەکە دزی بوو.	هوون/ئێوە پارەکە دزی.	٢	
پێش ئێمە، ئەوان نهێنییەکە زانی بوو.	ئەوان نهێنییەکە زانییە.	٣	

٢.٥.٣.٢.١.٢.٣ کۆمەلا /وون/

لە ئەڤ کۆمەلە قەد و ڕەگا چاوگ بە لابردنا دەنگا/تیپا /ن/ دێتە دروستکردن.

چاوگ	قەدا چاوگ	ڕابردووی نزیک = قەدا چاوگ	ڕابردووی بەردەوام دە +قەدا چاوگ	ڕابردووی دوور قەدا+ بوو	ڕابردووی تەواو قەدا چاوگ +یە
دروون	دروو	دروو	دەدروو	دروو بوو	درووبە
گروون	گروو	گروو	دەگروو	گروو بوو	گرووبە
جوون	جوو	جوو	دەجوو	جوو بوو	جووبە
سوون	سوو	سوو	دەسوو	سوو بوو	سووبە

نموونە:

ژمارە	کەس	ڕستە
تاک	١	پێش هاتنا من تو کراسەکە درووبوو.
	٢	تو بنێشتەکە جوو؟
	٣	ئەوێ کراسەکە درووبە.
کۆ	١	ئێمە کراسەکە دروو.
	٢	هوون/ئێوە بنێشت جوو.
	٣	ئەوان کراسەکە دروو.

٢.٥.٣.٢.١.٢.٤ کۆمەلا /تن/

لە ئەڤ کۆمەلە قەدا چاوگ بە لابردنا دەنگا/تیپا /ن/ دێتە دروست کردن.

چاوگ	قەدا چاوگ	ڕابردووی نزیک = قەدا چاوگ	ڕابردووی بەردەوام دە+قەد	ڕابردووی دوور قەد+ بوو	ڕابردووی تەواو قەد+ یە
ئاژوتن	ئاژوت	ئاژوت	دەئاژوت	ئاژوت بوو	ئاژوتیە
ئاڤێژتن	ئاڤێژت	ئاڤێژت	دەئاڤێژت	ئاڤێژت بوو	ئاڤێژتیە
بیستن	بیست	بیست	دەبیست	بیست بوو	بیستیە
بەستن	بەست	بەست	دەبەست	بەست بوو	بەستیە
پالافتن	پالافت	پالافت	دەپالافت	پالافت بوو	پالافتیە
پاراستن	پاراست	پاراست	دەپاراست	پاراست بوو	پاراستیە

پەرستن	پەرست	پەرست	دەپەرست	پەرست بوو	پەرستیە
چێژتن	چێژت	چێژت	دەچێژت	چێژت بوو	چێژتیە
خستن	خست	خست	دەخست	خست بوو	خستیە
دیتن	دیت	دیت	دەدیت	دیت بوو	دیتیە
ڕشتن	ڕشت	ڕشت	دەڕشت	ڕشت بوو	ڕشتیە
کرۆشتن	کرۆشت	کرۆشت	دەکرۆشت	کرۆشت بوو	کرۆشتیە
کوشتن	کوشت	کوشت	دەکوشت	کوشت بوو	کوشتیە
گرتن	گرت	گرت	دەگرت	گرت بوو	گرتیە
گۆتن	گۆت	گۆت	دەگۆت	گۆت بوو	گۆتیە
گەستن	گەست	گەست	دەگەست	گەست بوو	گەستیە
هاڤیشتن	هاڤیشت	هاڤیشت	دەهاڤیشت	هاڤیشتبوو	هاڤیشتیە
هێشتن	هێشت	هێشت	دەهێشت	هێشت بوو	هێشتیە
ویستن	ویست	ویست	دەویست	ویست بوو	ویستیە

نموونە:

ژمارە	کەس	ڕستە
تاک	١	من ئۆتۆمبیلەکە ئاژوتیە.
	٢	تو قسەکە بیست.
	٣	ئەوی بەردەک هاڤێژت.
کۆ	١	پێش هاتنا ئێوە، ئێمە نەفتەکە پالافت بوو.
	٢	هوون/ئێوە خواردنەکە چێژت.
	٣	دەما ئێمە چووین ئەوان پەیکەرەکە دەخست.

٢.٥.٣.٢.١.٢.٥ کۆمەلا /دن/

لە ئەڤ کۆمەلە قەدا چاوگ بە لابردنا دەنگا/تیپا /ن/ دێتە دروست کردن.

چاوگ	قەدا چاوگ	رابردووی نزیک = قەدا چاوگ	رابردووی بەردەوام دە + قەد	رابردووی دوور قەد+ بوو	رابردووی تەواو قەد+ یە
بردن	برد	برد	دەبرد	برد بوو	بردیە
بژاردن	بژارد	بژارد	دەبژارد	بژارد بوو	بژاردیە
بواردن	بوارد	بوارد	دەبوارد	بوارد بوو	بواردیە
خاردن	خارد	خارد	دەخارد	خارد بوو	خاردیە
خاندن	خاند	خاند	دەخاند	خاند بوو	خاندیە
چاندن	چاند	چاند	دەچاند	چاند بوو	چاندیە
ژماردن	ژمارد	ژمارد	دەژمارد	ژمارد بوو	ژماردیە
ژەندن	ژەند	ژەند	دەژەند	ژەند بوو	ژەندیە
سپاردن	سپارد	سپارد	دەسپارد	سپارد بوو	سپاردیە
سەندن/	سەند/	سەند/	دەسەند/	سەند بوو/	سەندیە/
ستاندن	ستاند	ستاند	دەستاند	ستاند بوو	ستاندیە
کردن	کرد	کرد	دەکرد	کرد بوو	کردیە

نموونە:

ڕسته	کەس	ژمارە
من پارەکە دەبرد کو تو هاتی.	١	تاک
تو چیرۆکەکە خوێند بوو، پێش هاتنا ئێمە.	٢	
ئەوێ شمشالەکە ژەندیە.	٣	
پێش سالەک ئێمە دارەکە چاندیە.	١	کۆ
هوون/ئێوە نامەکە بە ئێمە سپارد.	٢	
کو ئێمە چووین ئەوان کارەکە کرد بوو.	٣	

٢.٥.٣.٢.٢ دەما نها

لە زمانا کوردی دەما نها بۆ دەما نها و دەما ئایندە دێتە دابەشکردن.

١. کردارێن دەما نها باس لە کەسەک دەکا کو هەنووکە کردارەک دەکا، یان کەسەک باس لە تشتەک وەک (چالاکی، گۆڕانکاری یان ڕەوش)ەکی هەنووکەیی دەکا. هەنووکە دەکرێ ئێستا، ئەمڕۆ، ئەڤ هەفتە، ئەڤ سال یان ئەڤ سەدە بێ. واتە دەما/کاتا کردەوەی کردار بەردەوامە و دوماهی نەهاتییە.

چالاکی مینا: ئازاد وەرزش دەکا. نەسرین بۆ قوتابخانە دەڕوا. ئێمە نان دەخۆین. ئەوان خەما ئێمە دەخۆن.

گۆڕانکاری مینا: شیلان جلک دەشۆرێ. ئازاد تەندروستی باش دەبێ. ڕەوشەکە باشتر دەبێ. ئێوە زیرەک تر دەبن.

ڕەوش مینا: باران دەبارێ. لە پایزان گەلای داران دەوەرێ.

٢. کردارێن دەما ئایندە باس لە کردەوەی کردارەک بۆ پاش نها دەکا. کردارێن دەما ئایندە بە یارمەتی هەڤالکردار و کردارێن هاریکار دێنە چێکردن[٢٧].

---

[27] بنەڕە کردارێن هاریکار ٢.٥.٦.

ئازاد سبەی وەرزش دەکا. ئازاد دەبێ وەرزش بکا. هوون دەبێ بچن بۆ قوتابخانە. ئەوان هەیڤەکا دی دەچن بۆ باژێرا مەندەلی.

پرانی کردارێن نها لە رەگا چاوگ، تێپەر یان تێنەپەر، دێنە وەرگرتن. هەرچۆنەک بێ هەندەک چاوگ رێسای ناوێز بە خۆ هەنە. ئاساییانە رەگا چاوگ بە لابردنا نیشانەی /ان/، /ین/، /وون/، /تن/ و /دن/ بۆ هەردوو چاوگێن تێپەر و تێنەپەر چێ دەبێ. ئێمە یەکەم جار باس لە وان چاوگان دەکەین کو بەر رێسای ئاسایی دەکەفن و پاشتر باس لە وان چاوگان دەکەین کو بەر رێسای ناوێز دەکەفن. من هەنووکە هێدی هێدی بەپێی وان پێنج کۆمەلە ئاماژە بە چاوگ و فۆرما کردارا نها دەکەم.

٢.٥.٣.٢.٢.١ کۆمەلا /ان/

چاوگ	رەگا چاوگ	جێناڤا لکاو				
		تاک			کۆ	
		١ دە +رەگ +م	٢ دە +رەگ +ی	٣ دە + رەگ + ێ	١ دە + رەگ+ ین	٢، ٣ دە + رەگ + ن
تۆران	تۆر	دەتۆرم	دەتۆری	دەتۆرێ	دەتورین	دەتۆرن
خنکان	خنک	دەخنکم	دەخنکی	دەخنکێ	دەخنکین	دەخنکن
رازان	راز	دەرازم	دەرازی	دەرازێ	دەرازین	دەرازن
رووخان	رووخ	دەرووخم	دەرووخی	دەرووخێ	دەرووخین	دەرووخن
شێوان	شێو	دەشێوم	دەشێوی	دەشێوێ	دەشێوین	دەشێون

گەڕان	گەڕ	دەگەڕم	دەگەڕی	دەگەڕێ	دەگەڕین	دەگەڕن
گلان	گل	دەگلم	دەگلی	دەگلێ	دەگلین	دەگلن
شکان	شک	دەشکم	دەشکی	دەشکێ	دەشکین	دەشکن
دڕان	دڕ	دەدڕم	دەدڕی	دەدڕێ	دەدڕین	دەدڕن
ترسان	ترس	دەترسم	دەترسی	دەترسێ	دەترسین	دەترسن
وەستان	وەست	دەوەستم	دەوەستی	دەوەستێ	دەوەستین	دەوەستن
سووتان	سووت	دەسووتم	دەسووتی	دەسووتی	دەسووتین	دەسووتن
گریان	گری	دەگریم	دەگری	دەگریێ	دەگرین	دەگرین
بێژان	بێژ	دەبێژم	دەبێژی	دەبێژێ	دەبێژین	دەبێژن
پێچان	پێچ	دەپێچم	دەپێچی	دەپێچێ	دەپێچین	دەپێچن
پیڤان	پیڤ	دەپیڤم	دەپیڤی	دەپیڤێ	دەپیڤین	دەپیڤن
هێنان	هێن	دەهێنم	دەهێنی	دەهێنی	دەهێنین	دەهێنن
کێلان	کێل	دەکێلم	دەکێلی	دەکێلێ	دەکێلین	دەکێلن
شێلان	شێل	دەشێلم	دەشێلی	دەشێلێ	دەشێلین	دەشێلن
کێشان	کێش	دەکێشم	دەکێشی	دەکێشێ	دەکێشین	دەکێشن

٢.٥.٣.٢.٢.٢ کۆمەلا /ین/

چاوگ	ڕەگا چاوگ	جێناڤا لکاو				
		تاک			کۆ	
		١ دە +ڕەگ +م	٢ دە +ڕەگ +ی	٣ دە + ڕەگ + ێ	١ دە + ڕەگ + ین	٢، ٣ دە + ڕەگ + ن
بەزین	بەز	دەبەزم	دەبەزی	دەبەزێ	دەبەزین	دەبەزن
پەیڤین	پەیڤ	دەپەیڤم	دەپەیڤی	دەپەیڤێ	دەپەیڤین	دەپەیڤن
پەڕین	پەڕ	دەپەڕم	دەپەڕی	دەپەڕێ	دەپەڕین	دەپەڕن
تەزین	تەز	دەتەزم	دەتەزی	دەتەزێ	دەتەزین	دەتەزن
تەقین/	تەق/	دەتەقم	دەتەقی	دەتەقێ/	دەتقین/	دەتەقن/
پەقین	پەق	دەپەقم	دەپەقی	دەپەقێ	دەپەقین	دەپەقن
تۆقین	تۆق	دەتۆقم	دەتۆقی	دەتۆقێ	دەتۆقین	دەتۆقن
خزین	خز	دەخزم	دەخزی	دەخزێ	دەخزین	دەخزین
خەنین/	خەن/	دەخەنم/	دەخەنی/	دەخەنێ/	دەخەنین/	دەخەنن/
کەنین	کەن	دەکەنم	دەکەنی	دەکەنێ	دەکەنین	دەکەنن
چەقین	چەق	دەچەقم	دەچەقی	دەچەقێ	دەچەقین	دەچەقن
نەڕین	نەڕ	دەنەڕم	دەنەڕی	دەنەڕێ	دەنەڕین	دەنەڕن
لەقین	لەق	دەلەقم	دەلەقی	دەلەقێ	دەەلقین	دەلەقن
کۆکین	کۆک	دەکۆکم	دەکۆکی	دەکۆکێ	دەکۆکین	دەکۆکن
گەنین	گەن	دەگەنم	دەگەنی	دەگەنێ	دەگەنین	دەگەنن
نالین	نال	دەنالم	دەنالی	دەنالێ	دەنالین	دەنالن
فڕین	فڕ	دەفڕم	دەفڕی	دەفڕێ	دەفڕین	دەفڕن

زڤڕین	زڤڕ	دەزڤڕم	دەزڤڕی	دەزڤڕێ	دەزڤڕین	دەزڤڕن
ڕەڤین	ڕەڤ	دەڕەڤم	دەڕەڤی	دەڕەڤێ	دەڕەڤین	دەڕەڤن
ئاژنین	ئاژن	دەئاژنم	دەئاژنی	دەئاژنێ	دەئاژنین	دەئاژنن
بڕین	بڕ	دەبڕم	دەبڕی	دەبڕێ	دەبڕین	دەبڕن
بەخشین	بەخش	دەبەخشم	دەبەخشی	دەبەخشێ	دەبەخشین	دەبەخشن
بوورین	بوور	دەبوورم	دەبووری	دەبوورێ	دەبوورین	دەبوورن
بینین	بین	دەبینم	دەبینی	دەبینێ	دەبینین	دەبینن
پۆشین	پۆش	دەپۆشم	دەپۆشی	دەپۆشێ	دەپۆشین	دەپۆشن
پشکنین	پشکن	دەپشکنم	دەپشکنی	دەپشکنێ	دەپشکنین	دەپشکنن
پرسین	پرس	دەپرسم	دەپرسی	دەپرسێ	دەپرسین	دەپرسن
تاشین	تاش	دەتاشم	دەتاشی	دەتاشێ	دەتاشین	دەتاشن
چنین	چن	دەچنم	دەچنی	دەچنێ	دەچنین	دەچنن
دڕین	دڕ	دەدڕم	دەدڕی	دەدڕێ	دەدڕین	دەدڕن
دزین	دز	دەدزم	دەدزی	دەدزێ	دەدزین	دەدزن
دۆزین	دۆز	دەدۆزم	دەدۆزی	دەدۆزێ	دەدۆزین	دەدۆزن
دۆشین	دۆش	دەدۆشم	دەدۆشی	دەدۆشێ	دەدۆشین	دەدۆشن
زانین	زان	دەزانم	دەزانی	دەزانێ	دەزانین	دەزانن
ژەنین	ژەن	دەژەنم	دەژەنی	دەژەنێ	دەژەنین	دەژەنن
سڕین	سڕ	دەسڕم	دەسڕی	دەسڕێ	دەسڕین	دەسڕن
سمین	سم	دەسمم	دەسمی	دەسمێ	دەسمین	دەسمن
کڕین	کڕ	دەکڕم	دەکڕی	دەکڕێ	دەکڕین	دەکڕن
مالین	مال	دەمالم	دەمالی	دەمالێ	دەمالین	دەمالن
مژین	مژ	دەمژم	دەمژی	دەمژێ	دەمژین	دەمژن
نووسین	نووس	دەنووسم	دەنووسی	دەنووسێ	دەنووسین	دەنووسن
هاڕین	هاڕ	دەهاڕم	دەهاڕی	دەهاڕێ	دەهاڕین	دەهاڕن

٢.٥.٣.٢.٢.٣ کۆمەلا /وون/

چاوگ	ڕەگا چاوگ	جێناڤا لکاو				
		تاک			کۆ	
		١ دە +ڕەگ +م	٢ دە +ڕەگ +ی	٣ دە + ڕەگ + ێ	١ دە + ڕەگ + ین	٢، ٣ دە + ڕەگ + ن
بوون	ب	دەبم	دەبی	دەبێ	دەبین	دەبن
چوون	چ	دەچم	دەچی	دەچێ	دەچین	دەچن
دروون	درو و	دەدرووم	دەدرووی	دەدرووێ	دەدرووین	دەدروون
گروون	گروو	دەگرووم	دەگرووی	دەگرووێ	دەگرووین	دەگروون
جوون	جوو	دەجووم	دەجووی	دەجووێ	دەجووین	دەجوون
سوون	سوو	دەسووم	دەسووی	دەسووێ	دەسووین	دەسوون

٢.٥.٣.٢.٢.٤ کۆمەلا /تن/

چاوگ	ڕەگا چاوگ	جێناڤا لکاو				
		تاک			کۆ	
		١ دە +ڕەگ +م	٢ دە +ڕەگ +ی	٣ دە + ڕەگ + ێ	١ دە + ڕەگ + ین	٢، ٣ دە + ڕەگ + ن
ئاخافتن	ئاخاف	دەئاخفم	دەئاخفی	دەئاخفێ	دەئاخفین	دەئاخفن
بزووتن	بزوو	دەبزووم	دەبزووی	دەبزووێ	دەبزووین	دەبزوون

نیشتن	نیش	دەنیشم	دەنیشی	دەنیشێ	دەنیشین	دەنیشن
خەفتن	خەف	دەخەفم	دەخەفی	دەخەفێ	دەخەفین	دەخەفن
کەفتن	کەف	دەکەفم	دەکەفی	دەکەفێ	دەکەفین	دەکەفن
ئاژوتن	ئاژو	دەئاژوم	دەئاژوی	دەئاژوێ	دەئاژووین	دەئاژوون
ئاڤێژتن	ئاڤێژ	دەئاڤێژم	دەئاڤێژی	دەئاڤێژێ	دەئاڤێژین	دەئاڤێژن
بیستن	بیس	دەبیسم	دەبیسی	دەبیسێ	دەبیسین	دەبیسن
بەستن	بەس	دەبەسم	دەبەسی	دەبەسێ	دەبەسین	دەبەسن
پەرستن	پەرس	دەپەرسم	دەپەرسی	دەپەرسێ	دەپەرسین	دەپەرسن
چێژتن	چێژ	دەچێژم	دەچێژی	دەچێژێ	دەچێژین	دەچێژن

٢.٥.٣.٢.٢.٥ کۆمەلا /دن/

چاوگ	ڕەگا چاوگ	جێناڤا لکاو				
		تاک			کۆ	
		١ دە + ڕەگ+م	٢ دە + ڕەگ+ی	٣ دە + ڕەگ+ ێ	١ دە + ڕەگ+ین	٢، ٣ دە + ڕەگ+ن
مردن	مر	دەمرم	دەمری	دەمرێ	دەمرین	دەمرن
ژەندەن	ژەن	دەژەنم	دەژەنی	دەژەنێ	دەژەنین	دەژەنن
سەندن	سەن	دەسەنم	دەسەنی	دەسەنێ	دەسەنین	دەسەنن
شۆردن	شۆر	دەشۆرم	دەشۆری	دەشۆرێ	دەشۆرین	دەشۆرن

٢.٥.٣.٢.٢.٦ کۆمەلا ناوێز

ڕێگەی بنەڕەتی بۆ دەرهێنانا ڕەگا کردار لە چاوگ لابردنا نیشانەی چاوگە؛ واتە لابردنا دەنگێن /ان/، /ین/، /وون/، /دن/ و /تن/ ە. پرانی چاوگێن خشتەێن ژوورو بەپێی ڕێسای بنەڕەتی بۆ ڕەگا کردار دێتە گۆڕین. هەرچۆنەک بێ هەندەک چاوگ لەگۆڕ ئەڤ ڕێسایە نایەتە گۆڕین. ئێمە بە ڤان چاوگان دەبێژین ناوێز. ئێمە چاوگێن ناوێز بەپێی ئەڤ پێنج کۆمەلە دەستنیشان دەکەین:

چاوگ	ڕەگا چاوگ	جێناڤا لکاو				
		تاک			کۆ	
		١ دە+ڕەگ+م	٢ دە+ڕەگ+ی	٣ دە+ ڕەگ+ ێ، ا، -	١ دە+ ڕەگ+ ین	٢، ٣ دە+ ڕەگ+ ن
نان	نێ	دەنێم	دەنێی	دەنێ	دەنێین	دەنێن
دان	د	دەدەم	دەدەی	دەدا	دەدەین	دەدەن
مان	م	دەمێنم	دەمێنی	دەما	دەمێنین	دەمێنن
هاتن	–	دێم	دێی	دێ	دێن	دێن
ڕۆیین	ڕۆ	دەڕۆم	دەڕۆی	دەڕوا	دەڕۆین	دەڕۆن
ژین	ژ	دەژیم	دەژی	دەژێ	دەژین	دەژین
زاین	زێ	دەزێم	دەزێی	دەزێ	دەزێین	دەزێن
خستن	خ	دەخەم	دەخەی	دەخا	دەخەین	دەخەن
دیتن	بین	دەبینم	دەبینی	دەبینێ	دەبینین	دەبینن
گرتن	گر	دەگرم	دەگری	دەگری	دەگرین	دەگرن

گوتن	—	دەبێژم	دەبێژی	دەبێژێ	دەبێژین	دەبێژن
هێشتن	هێ	دەهێلم	دەهێلی	دەهێلێ	دەهێلین	دەهێلن
پالافتن	پالف	دەپالفم	دەپالفی	دەپالفێ	دەپالفین	دەپالفن
بردن	—	دەبەم	دەبەی	دەبا	دەبەین	دەبەن
بژاردن	بژێ	دەبژێرم	دەبژێری	دەبژێرێ	دەبژێرین	دەبژێرن
بواردن	بوو	دەبوورم	دەبووری	دەبوورێ	دەبوورین	دەبوورن
خواردن	—	دەخۆم	دەخۆی	دەخوا	دەخۆین	دەخۆن
خوێندن	—	دەخینم	دەخینی	دەخێنێ	دەخینین	دەخینن
چاندن	چێ	دەچێنم	دەچێنی	دەچێنێ	دەچێنین	دەچێنن
ژماردن	ژمێ	دەژمێرم	دەژمێری	دەژمێرێ	دەژمێرین	دەژمێرن
سپاردن	سپێ	دەسپێرم	دەسپێری	دەسپێرێ	دەسپێرین	دەسپێرن
کردن	—	دەکەم	دەکەی	دەکا	دەکەین	دەکەن
گەیشتن	—	دەگەم	دەگەی	دەگا	دەگەین	دەگەن

ڕەگا کردار بۆ هەموو چاوگێن تێپەڕ لە کۆمەلا /وون/ بە لابردنا /ن/ چێ دەبێ؛ واتە ڕەگ و قەدا کردار وەک یەکدییە:

چاوگ	ڕەگ و قەدا چاوگ	جێناڤا لکاو				
		تاک			کۆ	
		١ دە+ڕەگ+م	٢ دە+ڕەگ+ی	٣ دە+ ڕەگ+ ێ	١ دە+ ڕەگ+ ین	٢، ٣ دە+ ڕەگ+ ن
دروون	دروو	دەدرووم	دەدرووی	دەدرووێ	دەدرووین	دەدروون

گروون	گروو	دەگرووم	دەگرووی	دەگرووێ	دەگرووین	دەگروون
جوون	جوو	دەجووم	دەجووی	دەجووێ	دەجووین	دەجوون
سوون	سوو	دەسووم	دەسووی	دەسووێ	دەسووین	دەسوون

پاش لابردنا دەنگێن /تن/ لە کۆمەلا /تن/ ئەوا دەنگێن /ش/ بۆ /ژ/ و /س/ بۆ /ز/ دێتە گۆڕین:

چاوگ	ڕەگا چاوگ	جێناڤا لکاو				
		تاک			کۆ	
		١ دە +ڕەگ +م	٢ دە +ڕەگ +ی	٣ دە + ڕەگ +ێ	١ دە + ڕەگ +ین	٢، ٣ دە + ڕەگ +ن
کوشتن	کوژ	دەکوژم	دەکوژی	دەکوژێ	دەکوژین	دەکوژن
کرۆشتن	کرۆژ	دەکرۆژم	دەکرۆژی	دەکرۆژێ	دەکرۆژین	دەکرۆژن
ڕشتن	ڕژ	دەڕژم	دەڕژی	دەڕژێ	دەڕژین	دەڕێژن
هاڤیشتن	هاڤێژ	دەهاڤێژم	دەهاڤێژی	دەهاڤێژێ	دەهاڤێژین	دەهاڤێژن
پاراستن	پارێز	دەپارێزم	دەپارێزی	دەپارێزێ	دەپارێزین	دەپارێزن
گەستن	گەس	دەگەزم	دەگەزی	دەگەزێ	دەگەزین	دەگەزن
خواستن	خواس	دەخوازم	دەخوازی	دەخوازێ	دەخوازین	دەخوازن

٢.٥.٣.٢ ڕێژەی دانان

کردار لە ڕێژەی دانان دەربارەی کردارێن مەرجی، ئەگەری و خۆزگەیی یە.

٢.٥.٣.٢.١ دەما بوری

دەما بوری لە "ڕابردووی نزیک، ڕابردووی بەردەوام، ڕابردووی دوور و ڕابردووی تەواو" پێک هاتییە. هەلبەت خشتەێن ژێرڤە سەبارەت بە هەر پێنج کۆمەلا چاوگە: واتە /ان/، /ین/، /وون/، /تن/ و /دن/.

٢.٥.٣.٢.١.١ کردارێن تێنەپەڕ

دەمێن بوری قەدا چاوگ	چێناڤا لکاو بۆ کەسا				
	١ تاک	٢ تاک	٣ تاک	١ کۆ	٢، ٣ کۆ
ڕابردووی نزیک[28]	قەد+ با+ م	قەد+ با+ی	قەد+ با	قەد+ با+ین	قەد+ با+ ن
ڕابردووی بەردەوام	ب+قەد +با+م	ب+قەد+با +ی	ب+قەد +با	ب+قەد+با +ین	ب+قەد +با+ن
ڕابردووی دوور	قەد+بوو +م+ا	قەد+بوو+ی +ا	قەد+بوو +ا	قەد+بوو +ین+ا	قەد+بوو +ن+ا
ڕابردووی تەواو	قەد+ب +م	قەد+ب+ی	قەد+ب +ێ	قەد+ب+ین	قەد+ب +ن

[28] لە زمانا قسەکردن دەنگا /ب/ بۆ هەردوو دەمێن ڕابردووی نزیک و ڕابردووی بەردەوام دێتە نەمان/سووان، واتە دەنگا /ب/ بۆ ئەڤ دوو دەمە نایەتە گوتن. دیارە هەندک پەرتووکێن ڕێزمان ئەڤ دەنگە بە هەند وەرنەگرتنە.

٢.٥.٣.٣.١.١.١ ڕابردووی نزیک: خۆزگە خواستن بە کردنا کردارەک، هەبوونا پرۆسەیەک یان بویەرەک لە پێش نها.

جێناڤا لکاو کەسا	ڕستە
یەکەم تاک	خۆزگە من نەخۆش نەکەفتبام.
دووهەم تاک	خۆزگە تو نەخۆش کەفتبای.
سێهەم تاک	خۆزگە ئەوی/ئەوێ نەخۆش نەکەفتبا.
یەکەم کۆ	خۆزگە ئێمە نەخۆش نەکەفتباین، .
دووهەم/سێهەم کۆ	خۆزگە هوون ئێوە/ئەوان نەخۆش کەفتبان.

چاوگ	قەدا چاوگ	جێناڤا لکاو بۆ کەسا				
		تاک			کۆ	
		١ قەد+با+م	٢ قەد+با+ی	٣ قەد+ با	١ قەد+با+ین	٢، ٣ قەد+ با+ن
گەڕان	گەڕا	گەڕابام	گەڕابای	گەڕابا	گەڕاباین	گەڕابان
گلان	گلا	گلابام	گلابای	گلابا	گلاباین	گلابان
شکان	شکا	شکابام	شکابای	شکابا	شکاباین	شکابان
دڕان	دڕا	دڕابام	دڕابای	دڕابا	دڕاباین	دڕابان
ترسان	ترسا	ترسابام	ترسابای	ترسابا	ترساباین	ترسابان
وەستان	وەستا	وەستابام	وەستابای	وەستابا	وەستاباین	وەستابان
سووتان	سووتا	سووتابام	سووتابای	سووتابا	سووتاباین	سووتابان

گریان	گریا	گریابام	گریابای	گریابا	گریاباین	گریابان
مان	ما	مابام	مابای	مابا	ماباین	مابان
بەزین	بەزی	بەزیبام	بەزیبای	بەزیبا	بەزیباین	بەزیبان
پەیڤین	پەیڤی	پەیڤیبام	پەیڤیبای	پەیڤیبا	پەیڤیباین	پەیڤیبان
تۆقین	تۆقی	تۆقیبام	تۆقیبای	تۆقیبا	تۆقیباین	تۆقیبان
خزین	خزی	خزیبام	خزیبای	خزیبا	خزیباین	خزیبان
کەنین	کەنی	کەنیبام	کەنیبای	کەنیبا	کەنیباین	کەنیبان
ڕۆیین	ڕۆی	ڕۆیبام	ڕۆیبای	ڕۆیبا	ڕۆییباین	ڕۆییبان
چەقین	چەقی	چەقیبام	چەقیبای	چەقیبا	چەقیباین	چەقیبان
نەڕین	نەڕی	نەڕیبام	نەڕیبای	نەڕیبا	نەڕیباین	نەڕیبان
بوون	بوو	بووبام	بووبای	بووبا	بووباین	بووبان
چوون	چوو	چووبام	چووبای	چووبا	چووباین	چووبان
ئاخافتن	ئاخافت	ئاخافتبام	ئاخافتبای	ئاخافتبا	ئاخافتباین	ئاخافتبان
بزووتن	بزووت	بزووتبام	بزووتبای	بزووتبا	بزووتباین	بزووتبان
خەفتن	خەفت	خەفتبام	خەفتبای	خەفتبا	خەفتباین	خەفتبان
کەفتن	کەفت	کەفتبام	کەفتبای	کەفتبا	کەفتباین	کەفتبان
هاتن	هات	هاتبام	هاتبای	هاتبا	هاتباین	هاتبان
مردن	مرد	مردبام	مردبای	مردبا	مردباین	مردبان

٢.٥.٣.٣.١.١.٢ ڕابردووی بەردەوام: خۆزگە یان ئەگەر لە کردنا یان هەبوونا یان خۆزگە خواستن لە کردنا یان هەبوونا کردەوەیەک، کارەک، بویەرەک یان پرۆسەیەک لە پێش کردنا کردارەکا پێش نها.

جێناڤا لكاو كەسا	ڕستە
یەكەم تاك	خۆزگە من بترساباام لێ نەهاتبام بۆ ئێرە.
دووەم تاك	ئەگەر تو بترساباى نەدەهاتى بۆ ئێرە.
سێهەم تاك	ئەگەر ئەوێ نەخۆش بكەفتبا نەدەهات بۆ ئێرە.
یەكەم كۆ	خۆزگە ئێمە لە شوونا ئێوە نەخۆش بكەفتباین.
دووەم/سێهەم كۆ	خۆزگە هوون ئێوە/ئەوان لە شونا ئێمە نەخۆش بكەفتبان.

چاوگ	قەدا چاوگ	جێناڤا لكاو بۆ كەسا				
		تاك			كۆ	
		١ ب+قەد +با+م	٢ ب+قەد +با+ى	٣ ب+قەد +با	١ ب+قەد +با+ین	٢، ٣ ب+قەد +با+ن
گەڕان	گەڕا	بگەڕابام	بگەڕاباى	بگەڕابا	بگەڕاباین	بگەڕابان
گلان	گلا	بگلابام	بگلاباى	بگلابا	بگلاباین	بگلابان
شكان	شكا	بشكابام	بشكاباى	بشكابا	بشكاباین	بشكابان
دڕان	دڕا	بدڕابام	بدڕاباى	بدڕابا	بدڕاباین	بدڕابان
ترسان	ترسا	بترسابام	بترساباى	بترسابا	بترساباین	بترسابان
وەستان	وەستا	بوەستابام	بوەستاباى	بوەستابا	بوەستاباین	بوەستابان
سووتان	سووتا	بسووتابام	بسووتاباى	بسووتابا	بسووتاباین	بسووتابان
گریان	گریا	بگریابام	بگریاباى	بگریابا	بگریاباین	بگریابان
مان	ما	بمابام	بماباى	بمابا	بماباین	بمابان

بەزین	بەزی	ببەزیبام	ببەزیبای	ببەزیبا	ببەزیباین	ببەزیباین
پەیڤین	پەیڤی	بپەیڤیبام	بپەیڤیبای	بپەیڤیبا	بپەیڤیباین	بپەیڤیباین
تۆقین	تۆقی	بتۆقیبام	بتۆقیبای	بتۆقیبا	بتۆقیباین	بتۆقیباین
خزین	خزی	بخزیبام	بخزیبای	بخزیبا	بخزیباین	بخزیباین
کەنین	کەنی	بکەنیبام	بکەنیبای	بکەنیبا	بکەنیباین	بکەنیباین
ڕۆیین	ڕۆی	بڕۆییبام	بڕۆییبای	بڕۆییبا	بڕۆییباین	بڕۆییباین
چەقین	چەقی	بچەقیبام	بچەقیبای	بچەقیبا	بچەقیباین	بچەقیباین
نەڕین	نەڕی	بنەڕیبام	بنەڕیبای	بنەڕیبا	بنەڕیباین	بنەڕیباین
بوون	بوو	ببووبام	ببووبای	ببووبا	ببووباین	ببووبان
چوون	چوو	بچووبام	بچووبای	بچووبا	بچووباین	بچووبان
ئاخافتن	ئاخافت	بئاخفتبام	بئاخفتبای	بئاخفتبا	بئاخفتباین	بئاخفتبان
بزووتن	بزووت	ببزووتبام	ببزووتبای	ببزووتبا	ببزووتباین	ببزووتبان
خەفتن	خەفت	بخەفتبام	بخەفتبای	بخەفتبا	بخەفتباین	بخەفتبان
کەفتن	کەفت	بکەفتبام	بکەفتبای	بکەفتبا	بکەفتباین	بکەفتبان
هاتن	هات	بهاتبام	بهاتبای	بهاتبا	بهاتباین	بهاتبان
مردن	مرد	بمردبام	بمردبای	بمردبا	بمردباین	بمردبان

٢.٥.٣.٣.١.١.٣ ڕابردووی دوور: ئەگەری یان خۆزگە خواستن بە ڕوودانا پرۆسەیەک یان کردارەک لە پێش تەواوبوونا کردارا نها.

جێناڤا لکاو کەسا	ڕستە
یەکەم تاک	خۆزگە من پێشتر هاتبوومە بۆ ئێرە.
دووەم تاک	خۆزگە تو پێشتر هاتبوویا بۆ ئێرە.

سێهەم تاک	خۆزگە ئەوێ پێشتر هاتبووا بۆ ئێرە.
یەکەم کۆ	خۆزگە ئێمە هاتبووینا بۆ ئێرە.
دووەم/سێهەم کۆ	خۆزگە ئێوە/ئەوان ژی هاتبوونا بۆ ئێرە.

چاوگ	قەدا چاوگ	جێناڤا لکاو بۆ کەسا				
		تاک			کۆ	
		١ قەد+بوو + م+ا	٢ قەد+بوو +ی+ا	٣ قەد+ بوو+ ا	١ قەد+بوو +ین+ا	٢، ٣ قەد+بوو +ن+ا
گەڕان	گەڕا	گەڕابووما	گەڕابوویا	گەڕابووا	گەڕابووینا	گەڕابوونا
گلان	گلا	گلابووما	گلابوویا	گلابووا	گلابووینا	گلابوونا
شکان	شکا	شکابووما	شکابوویا	شکابووا	شکابووینا	شکابوونا
دڕان	دڕا	دڕابووما	دڕابوویا	دڕابووا	دڕابووینا	دڕابوونا
ترسان	ترسا	ترسابووما	ترسابوویا	ترسابووا	ترسابووینا	ترسابوونا
وەستان	وەستا	وەستابووما	وەستابوویا	وەستابووا	وەستابووینا	وەستابوونا
سووتان	سووتا	سووتابووما	سووتابوویا	سووتابووا	سووتابووینا	سووتابوونا
گریان	گریا	گریابووما	گریابوویا	گریابووا	گریابووینا	گریابوونا
مان	ما	مابووما	مابوویا	مابووا	مابووینا	مابوونا
بەزین	بەزی	بەزیبووما	بەزیبوویا	بەزیبووا	بەزیبووینا	بەزیبوونا
پەیڤین	پەیڤی	پەیڤیبووما	پەیڤیبوویا	پەیڤیبووا	پەیڤیبووینا	پەیڤیبوونا
تۆقین	تۆقی	تۆقیبووما	تۆقیبوویا	تۆقیبووا	تۆقیبووینا	تۆقیبوونا
خزین	خزی	خزیبووما	خزیبوویا	خزیبووا	خزیبووینا	خزیبوونا
کەنین	کەنی	کەنیبووما	کەنیبوویا	کەنیبووا	کەنیبووینا	کەنیبوونا
ڕۆیین	ڕۆی	ڕۆیبووما	ڕۆیبوویا	ڕۆیبووا	ڕۆییبووینا	ڕۆییبوونا
چەقین	چەقی	چەقیبووما	چەقیبوویا	چەقیبووا	چەقیبووینا	چەقیبوونا

نەرین	نەری	نەریبووما	نەریبوویا	نەریبووا	نەریبووینا	نەریبوونا
بوون	بوو	بووبووما	بووبوویا	بووبووا	بووبووینا	بووبوونا
چوون	چوو	چووبووما	چووبوویا	چووبووا	چووبووینا	چووبوونا
ئاخافتن	ئاخافت	ئاخافتبووما	ئاخافتبوویا	ئاخافتبووا	ئاخفتبووینا	ئاخافتبوونا
بزووتن	بزووت	بزووتبووما	بزووتبوویا	بزووتبووا	بزووتبووینا	بزووتبوونا
خەفتن	خەفت	خەفتبووما	خەفتبوویا	خەفتبووا	خەفتبووینا	خەفتبوونا
کەفتن	کەفت	کەفتبووما	کەفتبوویا	کەفتبووا	کەفتبووینا	کەفتبوونا
هاتن	هات	هاتبووما	هاتبوویا	هاتبووا	هاتبووینا	هاتبوونا
مردن	مرد	مردبووما	مردبوویا	مردبووا	مردبووینا	مردبوونا

٢.٥.٣.٣.١.١.٤ ڕابردووی تەواو: خۆزگە خواستن بە کردنا یان ئەنجامدانا یان ڕوودانا تشتەک، کارەک یان بویەرەک.

جێناڤا لکاو کەسا	ڕستە
یەکەم تاک	خۆزگە من ژی هاتبم.
دووەم تاک	خۆزگە تو ژی هاتبی.
سێهەم تاک	خۆزگە ئەوێ هاتبێ.
یەکەم کۆ	خۆزگە ئێمە هاتبین.
دووەم/سێهەم کۆ	خۆزگە ئێوە/ئەوان هاتبن.

چاوگ	قەدا چاوگ	جێناڤا لکاو بۆ کەسا				
		تاک			کۆ	
		١	٢	٣	١	٢ ، ٣
		قەد+ب	قەد+ب+ی	قەد+ب	قەد+ب	قەد+ ب
		+ م		ا+	+ین	+ن

گەڕان	گەڕا	گەڕابم	گەڕابی	گەڕابا	گەڕابین	گەڕابن
گلان	گلا	گلابم	گلابی	گلابا	گلابین	گلابن
شکان	شکا	شکابم	شکابی	شکابا	شکابین	شکابن
ترسان	ترسا	ترسابم	ترسابی	ترسابا	ترسابین	ترسابن
وەستان	وەستا	وەستابم	وەستابی	وەستابا	وەستابین	وەستابن
سووتان	سووتا	سووتابم	سووتابی	سووتابا	سووتابین	سووتابن
گریان	گریا	گریابم	گریابی	گریابا	گریابین	گریابن
مان	ما	مابم	مابی	مابا	مابین	مابن
بەزین	بەزی	بەزیبم	بەزیبی	بەزیبا	بەزیبین	بەزیبن
پەیڤین	پەیڤی	پەیڤیبم	پەیڤیبی	پەیڤیبا	پەیڤیبین	پەیڤیبن
تۆقین	تۆقی	تۆقیبم	تۆقیبی	تۆقیبا	تۆقیبین	تۆقیبن
خزین	خزی	خزیبم	خزیبی	خزیبا	خزیبین	خزیبن
کەنین	کەنی	کەنیبن	کەنیبی	کەنیبا	کەنیبین	کەنیبن
ڕۆیین	ڕۆی	ڕۆیبم	ڕۆیبی	ڕۆیبا	ڕۆییبین	ڕۆییبن
چەقین	چەقی	چەقیبم	چەقیبی	چەقیبا	چەقیبین	چەقیبن
نەڕین	نەڕی	نەڕیبم	نەڕیبی	نەڕیبا	نەڕیبین	نەڕیبن
بوون	بوو	بوویم	بوویی	بوویا	بووبین	بووبن
چوون	چوو	چوویم	چوویی	چوویا	چووبین	چووبن
ئاخافتن	ئاخافت	ئاخافتبم	ئاخافتبی	ئاخافتبا	ئاخافتبین	ئاخافتبن
بزووتن	بزووت	بزووتبم	بزووتبی	بزووتبا	بزووتبین	بزووتبن
خەفتن	خەفت	خەفتبم	خەفتبی	خەفتبا	خەفتبین	خەفتبن
کەفتن	کەفت	کەفتبم	کەفتبی	کەفتبا	کەفتبین	کەفتبن
هاتن	هات	هاتبم	هاتبی	هاتبا	هاتبین	هاتبن
مردن	مرد	مردبم	مردبی	مردبا	مردبین	مردبن

٢.٥.٣.٣.١.٢ چاوگێن تێپەڕ

هەروەک پێشتر هاتە باسکردن کو لە چاوگێن تێپەڕ بکەر و بەرکار هەیە. بەرکار دەکرێ ناڤ یان جێناڤ بێ بەلام جێناڤا کەسیی لکاو لەگەل کردار یان بەرکار نایەتە لکاندن. بنەرە خشتەی ژێرڤە:

هەرچۆنەک بێ قەدا چاوگ بۆ هەر چار جۆرێن دەما بوری لەگور ئەڤ خشتەیە دێنە گەردان کردن:

دەمێن بوری قەدا چاوگ	چێناڤا لکاو بۆ کەسا				
	١ تاک	٢ تاک	٣ تاک	١ کۆ	٢، ٣ کۆ
ڕابردووی نزیک	قەد + با	قەد + با	قەد + با	قەد + با	قەد + با
ڕابردووی بەردەوام	ب+قەد +با	ب+قەد +با	ب+قەد +با	ب+قەد +با	ب+قەد +با
ڕابردووی دوور	قەد+بوو+ا	قەد+بوو+ا	قەد+بوو+ا	قەد+بوو+ا	قەد+بوو+ا
ڕابردووی تەواو	قەد+بێ	قەد+بێ	قەد+بێ	قەد+بێ	قەد+بێ

١.٢.٥.٣.٣.١.٢ کۆمەلا /ان/

له ئەڤ کۆمەله قەدا چاوگ بە لابردنا دەنگا/تیپا /ن/ دێتە دروست کرن.

(قەدا چاوگ)	ڕستە
ڕابردووی نزیک	خۆزگە هوون ساڤەرەکە بێژابا.
ڕابردووی بەردەوام	خۆزگە، لە دەما هاتنا ئەوان، من ساڤەرەکە بخواردبا.
ڕابردووی دوور	خۆزگە ئێمە ساڤەرەکە بێژابووا.
ڕابردووی تەواو	خۆزگە تو ساڤەرەکە بێژابێ.

چاوگ	قەدا چاوگ	ڕابردووی نزیک قەد+ با	ڕابردووی بەردەوام ب+قەد+با	ڕابردووی دوور قەد+بوو+ا	ڕابردووی تەواو قەد+ب
بێژان	بێژا	بێژابا	ببێژابا	بێژابووا	بێژابێ
پێچان	پێچا	پێچابا	بپێچابا	پێچا بووا	پێچابێ
پیڤان	پیڤا	پیڤابا	بپیڤابا	پیڤا بووا	پیڤابێ
هێنان	هێنا	هێنابا	بهێنابا	هێنا بووا	هێنابێ
کێلان	کێلا	کێلابا	بکێلابا	کێلا بووا	کێلابێ
شێلان	شێلا	شێلابا	بشێلابا	شێلا بووا	شێلابێ
کێشان	کێشا	کێشابا	بکێشابا	کێشا بووا	کێشابێ
دان	دا	دابا	بدابا	دا بووا	دابێ
نان	نا	نابا	بنابا	نابووا	نابێ

٢.٥.٣.٣.١.٢.٢ کۆمەلا /ین/

لە ئەڤ کۆمەلە قەدا چاوگ بە لابردنا دەنگا/تیپا /ن/ دێتە دروست کردن.

(قەدا چاوگ)	ڕستە
ڕابردووی نزیک	خۆزگە تو ئازاد بووریبا.
ڕابردووی بەردەوام	خۆزگە ئێمە ئازاد ببووریبا.
ڕابردووی دوور	خۆزگە ئەوی ئازاد بووری بووا.
ڕابردووی تەواو	خۆزگە من ئازاد بووری بێ.

چاوگ	قەدا چاوگ	ڕابردووی نزیک قەد+با	ڕابردووی بەردەوام ب+قەد+با	ڕابردووی دوور قەد+بوو+ا	ڕابردووی تەواو قەد+بێ
ئاژنین	ئاژنی	ئاژنیبا	بئاژنیبا	ئاژنی بووا	ئاژنیبێ
بڕین	بڕی	بڕیبا	ببڕیبا	بڕی بووا	بڕیبێ
بەخشین	بەخشی	بەخشیبا	ببەخشیبا	بەخشی بووا	بەخشیبێ
بوورین	بووری	بووریبا	ببووریبا	بووری بووا	بووریبێ
بینین	بینی	بینیبا	ببینیبا	بینی بووا	بینیبێ
پۆشین	پۆشی	پۆشیبا	بپۆشیبا	پۆشی بووا	پۆشیبێ
پشکنین	پشکنی	پشکنیبا	بپشکنیبا	پشکنی بووا	پشکنیبێ
پرسین	پرسی	پرسیبا	بپرسیبا	پرسی بووا	پرسیبێ
تاشین	تاشی	تاشیبا	بتاشیبا	تاشی بووا	تاشیبێ
چنین	چنی	چنیبا	بچنیبا	چنی بووا	چنیبێ
دڕین	دڕی	دڕیبا	بدڕیبا	دڕی بووا	دڕیبێ

دزین	دزی	دزیبا	بدزیبا	دزی بووا	دزیبێ
دۆزین	دۆزی	دۆزیبا	بدۆزیبا	دۆزی بووا	دۆزیبێ
دۆشین	دۆشی	دۆشیبا	بدۆشیبا	دۆشی بووا	دۆشیبێ
زانین	زانی	زانیبا	بزانیبا	زانی بووا	زانیبێ
ژەنین	ژەنی	ژەنیبا	بژەنیبا	ژەنی بووا	ژەنیبێ
سڕین	سڕی	سڕیبا	بسڕیبا	سڕی بووا	سڕیبێ
سمین	سمی	سمیبا	بسمیبا	سمی بووا	سمیبێ
کڕین	کڕی	کڕیبا	بکڕیبا	کڕی بووا	کڕیبێ
مالین	مالی	مالیبا	بمالیبا	مالی بووا	مالیبێ
مژین	مژی	مژیبا	بمژیبا	مژی بووا	مژیبێ
نووسین	نووسی	نووسیبا	بنووسیبا	نووسی بووا	نووسیبێ
هاڕین	هاڕی	هاڕیبا	بهاڕیبا	هاڕی بووا	هاڕیبێ

٢.٥.٣.٣.١.٢.٣ کۆمەلا /وون/

لە ئەڤ کۆمەلە قەد و ڕەگا چاوگ بە لابردنا دەنگا/تیپا /ن/ دێتە دروستکردن.

(قەدا چاوگ)	ڕستە
ڕابردووی نزیک	ئەگەر من کراسەکە درووبا.
ڕابردووی بەردەوام	خۆزگە تو کراسەکە بدرووبا.
ڕابردووی دوور	خۆزگە هوون کراسەکە درووبووا.
ڕابردووی تەواو	ئەگەر ئەوان کراسەکە درووبێ.

چاوگ	قەدا چاوگ	ڕابردووی نزیک قەد+با	ڕابردووی بەردەوام ب+قەد+با	ڕابردووی دوور قەد+بوو+ا	ڕابردووی تەواو قەد+بێ
دروون	دروو	درووبا	بدرووبا	دروو بووا	درووبێ
گروون	گروو	گرووبا	بگرووبا	گروو بووا	گرووبێ
جوون	جوو	جووبا	بجووبا	جوو بووا	جووبێ
سوون	سوو	سووبا	بسووبا	سوو بووا	سووبێ

۱.۳.۳.۵.۲.٤.۲ کۆمەلا /تن/

لە ئەڤ کۆمەلە قەدا چاوگ بە لابردنا دەنگا/تیپا /ن/ دێتە دروست کردن.

(قەدا چاوگ)	ڕستە
ڕابردووی نزیک	خۆزگە تو ئۆتۆمبیلەکە ئاژوتبا.
ڕابردووی بەردەوام	ئەگەر من ئۆتۆمبیلەکە بئاژووتبا باشتر دەبوو.
ڕابردووی دوور	خۆزگە ئەوێ ئۆتۆمبیلەکە ئاژووتبووا.
ڕابردووی تەواو	خۆزگە ئێمە ئۆتۆمبیلەکە ئاژووتبێ.

چاوگ	قەدا چاوگ	ڕابردووی نزیک قەد+با	ڕابردووی بەردەوام ب+قەد+با	ڕابردووی دوور قەد+ بوو+ا	ڕابردووی تەواو قەدا+ بێ
ئاژوتن	ئاژوت	ئاژوتبا	بئاژوتبا	ئاژوت بووا	ئاژوتبی
ئاڤێژتن	ئاڤێژت	ئاڤێژتبا	بئاڤێژتبا	ئاڤێژت بووا	ئاڤێژتبێ
بیستن	بیست	بیستبا	ببیستبا	بیست بووا	بیستبێ
بەستن	بەست	بەستبا	ببەستبا	بەست بووا	بەستبێ
پالافتن	پالافت	پالافتبا	بپالافتبا	پالافت بووا	پالافتبێ
پاراستن	پاراست	پاراستبا	بپاراستبا	پاراست بووا	پاراستبێ
پەرستن	پەرست	پەرستبا	بپەرستبا	پەرست بووا	پەرستبێ
چێژتن	چێژت	چێژتبا	بچێژتبا	چێژت بووا	چێژتبێ
خستن	خست	خستبا	بخستبا	خست بووا	خستبێ
دیتن	دیت	دیتبا	بدیتبا	دیت بووا	دیتبێ
ڕشتن	ڕشت	ڕشتبا	بڕشتبا	ڕشت بووا	ڕشتبێ
کرۆشتن	کرۆشت	کرۆشتبا	بکرۆشتبا	کرۆشت بووا	کرۆشتبێ
کوشتن	کوشت	کوشتبا	بکوشتبا	کوشت بووا	کوشتبێ
گرتن	گرت	گرتبا	بگرتبا	گرت بووا	گرتبێ
گۆتن	گۆت	گۆتبا	بگۆتبا	گۆت بووا	گۆتبێ
گەستن	گەست	گەستبا	بگەستبا	گەست بووا	گەستبێ
هاڤیشتن	هاڤیشت	هاڤیشتبا	بهاڤیشتبا	هاڤیشت بووا	هاڤیشتبێ
هێشتن	هێشت	هێشتبا	بهێشتبا	هێشت بووا	هێشتبێ
ویستن	ویست	ویستبا	بویستبا	ویست بووا	ویستبێ

٢.٥.٣.٣.١.٢.٥ کۆمەلا /دن/

لە ئەڤ کۆمەلە قەدا چاوگ بە لابردنا دەنگا/تیپا /ن/ دێتە دروست کردن.

(قەدا چاوگ)	ڕستە
ڕابردووی نزیک	ئەگەر تو نامەکە بردبا ئاسایی بوو.
ڕابردووی بەردەوام	خۆزگە تو نامەکە ببردبا.
ڕابردووی دوور	خۆزگە ئازاد نامەکە بردبووا.
ڕابردووی تەواو	خۆزگە ئێوە نامەکە بردبێ.

چاوگ	قەدا چاوگ	ڕابردووی نزیک قەد+با	ڕابردووی بەردەوام ب+قەد+با	ڕابردووی دوور قەدا+ بوو+ا	ڕابردووی تەواو قەد+بێ
بردن	برد	بردبا	ببردبا	برد بووا	بردبێ
بژاردن	بژارد	بژاردبا	ببژاردبا	بژارد بووا	بژاردبێ
بواردن	بوارد	بواردبا	ببواردبا	بوارد بووا	بواردبێ
خواردن	خوارد	خواردبا	بخواردبا	خوارد بووا	خواردبێ
خاندن	خاند	خاندبا	بخاندبا	خاند بووا	خاندبێ
چاندن	چاند	چاندبا	بچاندبا	چاند بووا	چاندبێ
ژماردن	ژمارد	ژماردبا	بژماردبا	ژمارد بووا	ژماردبێ
ژەندن	ژەند	ژەندبا	بژەندبا	ژەند بووا	ژەندبێ
سپاردن	سپارد	سپاردبا	بسپاردبا	سپارد بووا	سپاردبێ

سەندن/	سەند/سد	سەندبا/	بسەندبا/	سەند بووا/	سەندبێ/
ستاندن	تاند	ستاندبا	بستاندبا	ستاند بووا	ستاندبێ
کردن	کرد	کردبا	بکردبا	کرد بووا	کردبێ

٢.٥.٣.٣.٢ دەما نها

بۆ هەردوو چاوگێن تێپەڕ و تێنەپەڕ دەنگا/تیپا /ب/ پێش ڕەگا چاوگ دێتە دانان و پاش چاوگ جێناڤا لکاوی کەسی دێتە دانان. بنەڕە هەردوو خشتەێن ژێرڤە کو هەر پێنج کۆمەلا چاوگ، واتە /ان/، /ین/، /وون/، /تن/ و /دن/ و چاوگێن ناوێز دەگرنەخۆ. هەلبەت ئێمە باس لە ڕێژەی دانان بۆ دەما نها دەکەین. هەنووکە لەگەل هەندەک ڕستە:

جێناڤا لکاو بۆ	ڕستە
کەسا ١ تاک	ئەگەر من بترسم کار ناکەم.
کەسا ٢ تاک	ئەگەر تو بترسی کار ناکەی.
کەسا ٣ تاک	ئەگەر ئەوی/ئەوێ بترسێ کار ناکا.
کەسا ١ کۆ	ئەگەر ئێمە بترسین کار ناکەین.
کەسا ٢، ٣ کۆ	ئەگەر هوون/ئەوان بترسن کار ناکەن.

٢.٥.٣.٣.٢.١ کۆمەلێن /ان/، /ین/، /وون/، /تن/، /دن/ بۆ هەردوو چاوگێن تێپەڕ و تێنەپەڕ

چاوگ	ڕەگا چاوگ	جێناڤا لکاو				
		تاک			کۆ	
		١ ب+ڕەگ +م	٢ ب+ڕەگ +ی	٣ ب+ڕەگ + ێ	١ ب+ڕەگ +ین	٢، ٣ ب+ڕەگ +ن
تۆران	تۆر	بتۆرم	بتۆری	بتۆرێ	بتۆرین	بتۆرن
خنکان	خنک	بخنکم	بخنکی	بخنکێ	بخنکین	بخنکن
ڕازان	ڕاز	بڕازم	بڕازی	بڕازێ	بڕازین	بڕازن
شێوان	شێو	بشێوم	بشێوی	بشێوێ	بشێوین	بشێون
گەڕان	گەڕ	بگەڕم	بگەڕی	بگەڕێ	بگەڕین	بگەڕن
گلان	گل	بگلم	بگلی	بگلێ	بگلین	بگلن
شکان	شک	بشکم	بشکی	بشکێ	بشکین	بشکن
دڕان	دڕ	بدڕم	بدڕی	بدڕێ	بدڕین	بدڕن
ترسان	ترس	بترسم	بترسی	بترسێ	بترسین	بترسن
وەستان	وەست	بوەستم	بوەستی	بوەستێ	بوەستین	بوەستن
سووتان	سووت	بسووتم	بسووتی	بسووتێ	بسووتین	بسووتن
گریان	گری	بگریم	بگری	بگرێ	بگرین	بگرن
بێژان	بێژ	ببێژم	ببێژی	ببێژێ	ببێژین	ببێژن
پێچان	پێچ	بپێچم	بپێچی	بپێچێ	بپێچین	بپێچن
پیڤان	پیڤ	بپیڤم	بپیڤی	بپیڤێ	بپیڤین	بپیڤن

هێنان	هێن	بهێنم	بهێنی	بهێنێ	بهێنین	بهێنن
کێلان	کێل	بکێلم	بکێلی	بکێلێ	بکێلین	بکێلن
شێلان	شێل	بشێلم	بشێلی	بشێلێ	بشێلین	بشێلن
کێشان	کێش	بکێشم	بکێشی	بکێشێ	بکێشین	بکێشن
بەزین	بەز	ببەزم	ببەزی	ببەزێ	ببەزین	ببەزن
پەیڤین	پەیڤ	بپەیڤم	بپەیڤی	بپەیڤێ	بپەیڤین	بپەیڤن
پەڕین	پەڕ	بپەڕم	بپەڕی	بپەڕێ	بپەڕین	بپەڕن
تەزین	تەز	بتەزم	بتەزی	بتەزێ	بتەزین	بتەزن
تەقین	تەق/	بتەقم/	بتەقی/	بتەقێ/	بتەقین/	بتەقن/
پەقین	پەق	بپەقم	بپەقی	بپەقێ	بپەقین	بپەقن
تۆقین	تۆق	بتۆقم	بتۆقی	بتۆقێ	بتۆقین	بتۆقن
خزین	خز	بخزم	بخزی	بخزێ	بخزین	بخزن
خەنین	خەن/	بخەنم/	بخەنی/	بخەنێ/	بخەنین/	بخەنن/
کەنین	کەن	بکەنم	بکەنی	بکەنێ	بکەنین	بکەنن
چەقین	چەق	بچەقم	بچەقی	بچەقێ	بچەقین	بچەقن
نەڕین	نەڕ	بنەڕم	بنەڕی	بنەڕێ	بنەڕین	بنەڕن
لەقین	لەق	بلەقم	بلەقی	بلەقێ	بلەقین	بلەقن
کۆکین	کۆک	بکۆکم	بکۆکی	بکۆکێ	بکۆکین	بکۆکن
گەنین	گەن	بگەنم	بگەنی	بگەنێ	بگەنین	بگەنن
نالین	نال	بنالم	بنالی	بنالێ	بنالین	بنالن
فڕین	فڕ	بفڕم	بفڕی	بفڕێ	بفڕین	بفڕن
زڤڕین	زڤڕ	بزڤڕم	بزڤڕی	بزڤڕێ	بزڤڕین	بزڤڕن
ڕەڤین	ڕەڤ	بڕەڤم	بڕەڤی	بڕەڤێ	بڕەڤین	بڕەڤن

ئاژنین	ئاژن	بئاژنم	بئاژنی	بئاژنێ	بئاژنین	بئاژنن
بڕین	بڕ	ببڕم	ببڕی	ببڕێ	ببڕین	ببڕن
بەخشین	بەخش	ببەخشم	ببەخشی	ببەخشێ	ببەخشین	ببەخشن
بوورین	بوور	ببوورم	ببووری	ببوورێ	ببوورین	ببوورن
بینین	بین	ببینم	ببینی	ببینێ	ببینین	ببینن
پۆشین	پۆش	بپۆشم	بپۆشی	بپۆشێ	بپۆشین	بپۆشن
پشکنین	پشکن	بپشکنم	بپشکنی	بپشکنێ	بپشکنین	بپشکنن
پرسین	پرس	بپرسم	بپرسی	بپرسێ	بپرسین	بپرسن
تاشین	تاش	بتاشم	بتاشی	بتاشێ	بتاشین	بتاشن
چنین	چن	بچنم	بچنی	بچنێ	بچنین	بچنن
دڕین	دڕ	بدڕم	بدڕی	بدڕێ	بدڕین	بدڕن
دزین	دز	بدزم	بدزی	بدزێ	بدزین	بدزن
دۆزین	دۆز	بدۆزم	بدۆزی	بدۆزێ	بدۆزین	بدۆزن
دۆشین	دۆش	بدۆشم	بدۆشی	بدۆشێ	بدۆشین	بدۆشن
زانین	زان	بزانم	بزانی	بزانێ	بزانین	بزانن
ژەنین	ژەن	بژەنم	بژەنی	بژەنێ	بژەنین	بژەنن
سڕین	سڕ	بسڕم	بسڕی	بسڕێ	بسڕین	بسڕن
سمین	سم	بسمم	بسمی	بسمێ	بسمین	بسمن
کڕین	کڕ	بکڕم	بکڕی	بکڕێ	بکڕین	بکڕن
مالین	مال	بمالم	بمالی	بمالێ	بمالین	بمالن
مژین	مژ	بمژم	بمژی	بمژێ	بمژین	بمژن
نووسین	نووس	بنووسم	بنووسی	بنووسێ	بنووسین	بنووسن
هاڕین	هاڕ	بهاڕم	بهاڕی	بهاڕێ	بهاڕین	بهاڕن

بوون	ب	ببم	ببی	ببێ	ببین	ببن
چوون	چ	بچم	بچی	بچێ	بچین	بچن
دروون	دروو	بدرووم	بدرووی	بدرووێ	بدرووین	بدروون
گروون	گروو	بگرووم	بگرووی	بگرووێ	بگرووین	بگروون
جوون	جوو	بجووم	بجووی	بجووێ	بجووین	بجوون
سوون	سوو	بسووم	بسووی	بسووێ	بسووین	بسوون
ئاخافتن	ئاخاف	بئاخفم	بئاخفی	بئاخفێ	بئاخفین	بئاخفن
بزووتن	بزوو	ببزووم	ببزووی	ببزووێ	ببزووین	ببزوون
نیشتن	نیش	بنیشم	بنیشی	بنیشێ	بنیشین	بنیشن
ئاژوتن	ئاژو	بئاژوم	بئاژوی	بئاژوێ	بئاژوین	بئاژون
گرتن	گر	بگرم	بگری	بگرێ	بگرین	بگرن
ئاڤێژتن	ئاڤێژ	بئاڤێژم	بئاڤێژی	بئاڤێژێ	بئاڤێژین	بئاڤێژن
بیستن	بیس	ببیسم	ببیسی	ببیسێ	ببیسین	ببیسن
بەستن	بەس	ببەسم	ببەسی	ببەسێ	ببەسین	ببەسن
پەرستن	پەرس	بپەرسم	بپەرسی	بپەرسێ	بپەرسین	بپەرسن
چێژتن	چێژ	بچێژم	بچێژی	بچێژێ	بچێژین	بچێژن
مردن	مر	بمرم	بمری	بمرێ	بمرین	بمرن
ژەندەن	ژەن	بژەنم	بژەنی	بژەنێ	بژەنین	بژەنن
سەندن	سەن	بسەنم	بسەنی	بسەنێ	بسەنین	بسەنن
شۆردن	شۆر	بشۆرم	بشۆری	بشۆرێ	بشۆرین	بشۆرن

٢.٢.٣.٣.٥.٢ کۆمەلا ناوێز

ڤان چاوگان لە دەما نها دەبن بە ناوێز

چاوگ	ڕەگا چاوگ	جێناڤا لکاو				
		تاک			کۆ	
		١ ب+ڕەگ +م	٢ ب +ڕەگ +ی	٣ ب+ڕەگ +ا/ێ	١ ب+ڕەگ +ین	٢، ٣ ب+ڕەگ +ن
نان	نێ	بنێم	بنێی	بنێ	بنێین	بنێن
دان	د	بدەم	بدەی	بدا	بدەین	بدەن
مان	مێ	بمێنم	بمێنی	بمێنێ	بمێنین	بمێنن
زاین	زێ	بزێم	بزێی	بزێ	بزێین	بزێن
ژین	—	بژیم	بژیی	بژێ	بژین	بژین
خستن	—	بخەم	بخەی	بخا	بخەین	بخەن
گوتن	—	ببێژم	ببێژی	ببێژێ	ببێژین	ببێژن
هێشتن	هێ	بهێلم	بهێلی	بهێلێ	بهێلین	بهێلن
خواستن	—	بخوازم	بخوازی	بخوازێ	بخوازین	بخوازن
پالافتن	پالف	بپالفم	بپالفی	بپالفێ	بپالفین	بپالفن
بردن	—	ببەم	ببەی	ببا	ببەین	ببەن

بژاردن	بژێ	ببژێرم	ببژێری	ببژێرێ	ببژێرین	ببژێرن
خواردن	—	بخۆم	بخۆی	بخوا	بخۆین	بخۆن
خیندن	—	بخینم	بخینی	بخینێ	بخینین	بخینن
چاندن	چێ	بچێنم	بچێنی	بچێنێ	بچێنین	بچێنن
ژماردن	ژمێ	بژمێرم	بژمێری	بژمێرێ	بژمێرین	بژمێرن
سپاردن	سپێ	بسپێرم	بسپێری	بسپێرێ	بسپێرین	بسپێرن
کردن	—	بکەم	بکەی	بکا	بکەین	بکەن
گەیشتن	گە	بگەم	بگەی	بگا	بگەین	بگەن
خەفتن	خەف	بخەفم	بخەفی	بخەفێ	بخەفین	بخەفن
کەفتن	کەف	بکەفم	بکەفی	بکەفێ	بکەفین	بکەفن
ڕۆیین	ڕۆ	بڕۆم	بڕۆی	بڕوا	بڕۆین	بڕۆن

٢.٥.٣.٤ ڕێژەی داخوازی

لە ڕێژەی داخوازی مرۆڤ داوا لە مرۆڤەک یان پتر لە دوو مرۆڤێن دی دەکا کو فەرمانەک جێبەجێ بکا یان بکەن؛ واتە ڕێژەی داخوازی بۆ کەسا یەکەما تاک و کۆ هەیە. لە ڕێژەی داخوازی تەنها دەما نها و ئایندە هەیە. ئەڤ ڕێژەیە لە ڕێگەی ڕەگا چاوگ دێتە دروست کردن. ئەڤژی بە ئەڤ جۆرە:

ب+ ڕەگا چاوگ+ جێناڤا لکاو

تێبینی:
ئەگەر ڕەگا چاوگ بە دەنگا بزوێن دوماهی بێ، ئەوا هەنگێ کردارا داخوازی بۆ کەسا یەکەم/تاک بە هەمان دەنگا بزوین دوماهی دێ. ئەگەر ڕەگا چاوگ بە دەنگا نەبزوێن دوماهی بێ هەنگێ کردارا داخوازی بۆ کەسا یەکەم/تاک بە دەنگا /ە/ دوماهی دێ. کردارا داخوازی بۆ کۆ هەردەم بە دەنگا /ن/ کۆتایی دێ.
ڤان چاوگان کو بە دەنگا /ڤ/ دەست پێدەکەن کردارا داخوازی ژی بە دەنگا /ڤ/ دەست پێدەکا.

٢.٥.٣.٤.١ كۆمەڵێن /ان/، /ین/، /وون/، /تن/، /دن/

هەنووکە ئێمە لە گۆر هەر پێنج جۆرێن چاوگ تەماشای ژمارەک نموونە لە کردارا داخوازی دەکەین:

چاوگ	ڕەگا چاوگ	داخوازی بۆ کەسا یەکەم تاک	داخوازی بۆ کەسا یەکەم کۆ
تۆران	تۆر	بتۆرە	بتۆرن
گەڕان	گەڕ	بگەڕە	بگەڕن
گلان	گل	بگلە	بگلن
دڕان	دڕ	بدڕە	بدڕن
دان	د	بدە	بدەن
ترسان	ترس	بترسە	بترسن
وەستان	وەست	بوەستە	بوەستن
سووتان	سووت	بسووتە	بسووتن
گریان	گری	بگری	بگرین
بێژان	بێژ	ببێژە	ببێژن
پێچان	پێچ	بپێچە	بپێچن
پیڤان	پیڤ	بپیڤە	بپیڤن
هێنان	هێن	بهێنە	بهێنن
کێلان	کێل	بکێلە	بکێلن
شێلان	شێل	بشێلە	بشێلن
کێشان	کێش	بکێشە	بکێشن

بەزین	بەز	ببەزە	ببەزن
پەیڤین	پەیڤ	بپەیڤە	بپەیڤن
پەڕین	پەڕ	بپەڕە	بپەڕن
تەزین	تەز	بتەزە	بتەزن
تەقین	تەق	بتەقە	بتەقن
تۆقین	تۆق	بتۆقە	بتۆقن
خزین	خز	بخزە	بخزن
خەنین	خەن	بخەنە	بخەنن
ڕۆیین	ڕۆ	بڕۆ	بڕۆن
چەقین	چەق	بچەقە	بچەقن
نەڕین	نەڕ	بنەڕە	بنەڕن
لەقین	لەق	بلەقە	بلەقن
کۆکین	کۆک	بکۆکە	بکۆکن
گەنین	گەن	بگەنە	بگەنن
نالین	نال	بنالە	بنالن
فڕین	فڕ	بفڕە	بفڕن
زڤڕین	زڤڕ	بزڤڕە	بزڤڕن
ڕەڤین	ڕەڤ	بڕەڤە	بڕەڤن
ئاژنین	ئاژن	بئاژنە	بئاژنن
بڕین	بڕ	ببڕە	ببڕن
بەخشین	بەخش	ببخشە	ببخەشن
بوورین	بوور	ببوورە	ببوورن
بینین	بین	ببینە	ببینن
پۆشین	پۆش	بپۆشە	بپۆشن

پشکنین	پشکن	بپشکنه	بپشکنن
پرسین	پرس	بپرسه	بپرسن
تاشین	تاش	بتاشه	بتاشن
چنین	چن	بچنه	بچنن
درِین	درِ	بدرِه	بدرِن
دزین	دز	بدزه	بدزن
دروون	دروو	بدروو	بدروون
گروون	گروو	بگروو	بگروون
جوون	جوو	بجوو	بجوون
سوون	سوو	بسوو	بسوون
بوون	ب	ببه	ببن
چوون	چ	بچۆ	بچن
ئاژوتن	ئاژو	بئاژۆ	بئاژۆن
ئاڤێژتن	ئاڤێژ	بئاڤێژه	بئاڤێژن
بیستن	بیس	ببیسه	ببیسن
بەستن	بەس	ببەسه	ببەسن
پالافتن	پالاف	بپالفه	بپالفن
پەرستن	پەرس	بپەرسه	بپەرسن
چێژتن	چێژ	بچێژه	بچێژن
ئاخافتن	ئاخاف	بئاخفه	بئاخفن
خەفتن	خەف	بخەفه	بخەفن
کەفتن	کەف	بکەفه	بکەفن

نیشتن	نیش	بنیشە	بنیشن
نووستن	نووس	بنووسە	بنووسن
ڕۆیشتن	ڕۆیش	بڕۆ	بڕۆن
مردن	مر	بمرە	بمرن
ڤەکێشان	ڤەکێش	ڤەکێشە	ڤەکێشن
ڤەرەڤین	ڤەرەڤ	ڤەرەڤە	ڤەرەڤن
ڤەهێلان	ڤەهێل	ڤەهێلە	ڤەهێلن
ڤەگەڕان	ڤەگەڕ	ڤەگەڕە	ڤەگەڕن
ڤەگرتن	ڤەگر	ڤەگرە	ڤەگرن
ڤەگواستن	ڤەگواس	ڤەگوازە	ڤەگوازن
ڤەشاردن	ڤەشار	ڤەشارە	ڤەشارن
ڤەڕشان	ڤەڕش	ڤەڕشە	ڤەڕشن

٢.٥.٣.٤.٢ کۆمەلا /اندن/

لە ئێرە /اندن/ بۆ تاک بە /ئینە/ و بۆ کۆ بە /ینن/ یان /ێنن/ دێتە گۆڕین. هەلبەت دەنگا /ب/ بۆ ڕەگێن ڤان چاوگان بۆ هەردوو تاک/کۆ دێتە زیادکردن.

چاوگ	ڕەگا چاوگ	داخوازی بۆ کەسا یەکەم تاک	داخوازی بۆ کەسا یەکەم کۆ
برژاندن	برژ	ببرژینە	ببرژێنن
ڕەڤاندن	ڕەڤ	بڕەڤینە	بڕەڤینن
ستاندن	ست	بستینە	بستینن

سووتاندن	سووت	بسووتینه	بسووتێنن
پژاندن	پژ	بپژینه	بپژینن
پەژراندن	پەژر	بپەرژینە	بپەرژینن
گەیاندن	گەی	بگەینە	بگەینن
هنگڤاندن	هنگڤ	بهنگڤینە	بهنگڤینن
ڕژاندن	ڕژ	برژینە	برژێنن

٢.٥.٣.٤.٣ کۆمەلا ناوێز

چاوگ	ڕەگا چاوگ	داخازی بۆ کەسا یەکەم تاک	داخازی بۆ کەسا یەکەم کۆ
کردن/	کە	بکە	بکەن
ڤەکردن	ڤەکە	ڤەبکە	ڤەبکەن
مان/	مێن	بمێنە	بمێنن
ڤەمان	ڤەمێن	ڤەمێنە	ڤەمێنن
دان/	د	بدە	بدەن
ڤەدان	ڤەد	ڤەبدە	ڤەبدەن
زان	زێ	بزێ	بزێن
گوتن	بێژ	بێژە	بێژن
بردن	ب	ببە	ببەن
خواردن	خۆ	بخۆ	بخۆن
ڤەخواردن	ڤەخۆ	ڤەبخۆ	ڤەبخۆن
چاندن	چێن	بچێنە	بچێنن

ژماردن	ژمێر	بژمێره	بژمێرن
سپاردن	سپێر	بسپێره	بسپێرن
ناردن	نێر	بنێره	بنێرن
بژاردن	بژێر	ببژێره	ببژێرن
خاستن	خاز	بخازه	بخازن
گەستن	گەز	بگەزه	بگەزن
پاراستن	پارێز	بپارێزه	بپارێزن
کوشتن	کوژ	بکوژه	بکوژن
هاڤیشتن	هاڤێژ	بهاڤێژه	بهاڤێژن
چێشتن	چێژ	بچێژه	بچێژن
ڕشاندن/	ڕێژ	بڕێژه/	بڕێژن
ڕشتن	ڕێژ	بڕێژه	بڕێژن

٢.٥.٤ کردارا هەبوون/نەبوون

هەبوون لە زمانا کوردی دوو واتای هەیە:یەکەم هەبوونا فیزیکی، دووەم خودانداری. لە جۆرا یەکەم کردارا هەبوون تێنەپەڕە لێ بە واتای خودانداری کردارا هەبوون تێپەڕە، واتە کردار لە ڕستە بەرکار دەخوازێ. بەرکار دەکرێ ناڤ یان جێناڤ بێ. هەلبەت لە ئێرە بەرکار دێتە گەردان کردن نەک کردار. هەنووکە ئێمە هێدی هێدی باس لە هەر دوو جۆرێن کردارا هەبوون/نەبوون بۆ هەر سێ ڕێژەی ڕاگەیاندن، دانان و داخوازی دەکەین. تێبینی بکە کو لە دەما نەفی، واتە (نەهەبوون) دەنگا /هە/ دێتە لابردن/قرتاندن.

٢.٥.٤.١ هەبوون/نەبوون مینا هەبوونا فیزیکی کو تێنەپەڕە:

٢.٥.٤.١.١ دەمێن بوری

٢.٥.٤.١.١.١ ڕێژەی ڕاگەیاندن

دەمێن بوری	چێناڤا لکاو بۆ کەسا				
کردارا هەبوون/نەبوون	١ تاک	٢ تاک	٣ تاک	١ کۆ	٢، ٣ کۆ
ڕابردووی نزیک	هەبووم	هەبووی	هەبوو	هەبووین	هەبوون
	نەبووم	نەبووی	نەبوو	نەبووین	نەبوون
ڕابردووی بەردەوام	دەبووم	دەبووی	دەبوو	دەبووین	دەبوون
	نەدەبووم	نەدەبووی	نەدەبوو	نەدەبووین	نەدەبوون
ڕابردووی دوور	هەبووبووم	هەبووبووی	هەبووبوو	هەبووبووین	هەبووبوون
	نەبووبووم	نەبووبووی	نەبووبوو	نەبووبووین	نەبووبوون
ڕابردووی تەواو	هەبوومە	هەبوویە	هەبووە	هەبووینە	هەبوونە
	نەبوومە	نەبوویە	نەبووە	نەبووینە	نەبوونە

ئەگەر هەڤالناڤ و هەڤالکردار کەفتە پێش کردارا هەبوون، هەنگێ دەنگا /هە/ دێتە لابردن، بۆ نموونە:

ئەز دەولەمەند بووم. تو دەولەمەند بووی. ئەوی/ئەوێ دەولەمەند بوو. ئێمە دەولەمەند بووین. هوون/ئێوە دەولەمەند بوون. ئەوان دەولەمەند بوون.

ئەگەر من سالا ١٩٥٠ ولات هەبووبووبایە، من لە ئەورووپا ئاوارە نەدەبووم.

ئەز دەولەمەند بوومە. تو دەولەمەند بوویە. ئەوێ دەولەمەند بووە. ئێمە دەولەمەند بووینە. هوون/ئێوە دەولەمەند بوونە. ئەوان دەولەمەند بوونە.

٢.٥.٤.١.١.٢ ڕێژەی دانان

دەمێن بوری کردارا هەبوون/نەبوون	چێناڤا لکاو بۆ کەسا				
	١ تاک	٢ تاک	٣ تاک	١ کۆ	٢، ٣ کۆ
ڕابردووی نزیک	هەبوویام	هەبوویای	هەبوویا	هەبوویاین	هەبوویان
	نەبوویام	نەبوویای	نەبوویا	نەبوویاین	نەبوویان
ڕابردووی بەردەوام	–	–	–	–	–
ڕابردووی دوور	هەبووبوویام	هەبووبوویای	هەبووبوویا	هەبووبوویاین	هەبووبوویان
	نەبووبوویام	نەبووبوویای	نەبووبوویا	نەبووبوویاین	نەبووبوویان
ڕابردووی تەواو	هەبوویام	هەبوویای	هەبوویا	هەبوویاین	هەبوویان
	نەبوویام	نەبوویای	نەبوویا	نەبوویاین	نەبوویان

ئەگەر ئەز دەولەمەند بووبوویام، (ئەز) هاریکاری تو دەکرد.

ئەگەر تو لە ئەوێ بوویای، گەلەک باش دەبوو.

ئەگەر بابا من دەولەمەند بووبوویا، من هەژار نەدەبووم.

٢.٥.٤.١.٢ دەما نها

٢.٥.٤.١.٢.١ ڕێژەی ڕاگەیاندن

دەمێن نها	چێناڤا لکاو بۆ کەسا				
	١ تاک	٢ تاک	٣ تاک	١ کۆ	٢، ٣ کۆ
هەبوون	هەم	هەی	هەیە	هەین	هەن
نەبوون	نیم	نی	نییە	نین	نین

٢.٥.٤.١.٢.٢ ڕێژەی دانان

دەمێن نها	چێناڤا لکاو بۆ کەسا				
	١ تاک	٢ تاک	٣ تاک	١ کۆ	٢، ٣ کۆ
هەبوون	هەبم	هەبی	هەبێ	هەبین	هەبن
نەبوون	نەبم	نەبی	نەبێ	نەبین	نەبن

له هەندەک ڕستە دەکرێ/ هە/ بێتە لابردن یان قرتاندن؛ بۆ نموونە:

ئەگەر تو سەرکەفتی بی، من دلشاد دەبم/ ئەوێ دلشاد دەبێ.

٢.٥.٤.١.٢.٣ ڕێژەی دلخوازی

دەمێن نها	چێناڤا لکاو بۆ کەسا	
	٢ تاک	٢ کۆ
هەبوون	هەبە	هەبن
نەبوون	نەبە	نەبن

٢.٥.٤.٢ هەبوون/نەبوون وەک واتاى خودانداری

لە ئێرە هەبوون/نەبوون تێپەڕن، واتە کردار بەرکار، کو دەکرێ ناڤ یان جێناڤ بێ، دەخوازێ. لە ئێرە کردار نایەتە گەردان کردن.

٢.٥.٤.٢.١ دەمێن بورى

٢.٥.٤.٢.١.١ ڕێژەی ڕاگەیاندن

دەمێن بورى کردارا هەبوون/نەبوون	چێناڤا لکاو بۆ کەسا ١، ٢، ٣ تاک/کۆ
ڕابردووی نزیک	هەبوو
	نەبوو
ڕابردووی بەردەوام	دەبوو
	نەدەبوو
ڕابردووی دوور	هەبوو بوو
	نەبوو بوو
ڕابردووی تەواو	هەبووە
	نەبووە

<u>ڕابردووی نزیک :</u>

من خانی هەبوو/نەبوو. تو خانی هەبوو/نەبوو. ئەوی خانی هەبوو/نەبوو. ئێمە خانی هەبوو/نەبوو. هوون/ئێوە خانی هەبوو/نەبوو. ئەوان خانی هەبوو/نەبوو.

رابردووی بەردەوام :

ئەگەر من خانی دەبوو/نەدەبوو. ئەگەر تو خانی دەبوو/نەدەبوو. ئەگەر ئەوی خانی دەبوو/نەدەبوو. ئەگەر ئێمە خانی دەبوو/نەدەبوو. ئەگەر هوون/ئێوە خانی دەبوو/نەدەبوو. ئەگەر ئەوان خانی دەبوو/نەدەبوو...

رابردووی تەواو :

من خانی هەبووە/نەبووە. تو خانی هەبووە/نەبووە. ئەوی خانی هەبووە/نەبووە. ئێمە خانی هەبووە/نەبووە. هوون/ئێوە خانی هەبووە/نەبووە. ئەوان خانی هەبووە/نەبووە.

رابردووی دوور :

من خانییەک هەبوو بوو/نەبوو بوو. تو خانییەک هەبوو بوو/نەبوو بوو. ئەوی خانییەک هەبوو بوو/نەبوو بوو. ئێمە خانییەک هەبوو بوو/ نەبوو بوو. هوون/ئێوە خانییەک هەبووبوو/ نەبوو بوو. ئەوان خانییەک هەبوو بوو/ نەبوو بوو.

٢.١.٢.٤.٥.٢ ڕێژەی دانان

دەمێن بوری	چێناڤا لکاو بۆ کەسا
کردارا هەبوون/نەبوون	١، ٢، ٣ تاک/کۆ
ڕابردووی نزیک	هەبوو بایە
	نەبوو بایە
ڕابردووی بەردەوام	دەبوو
	نەدەبوو
ڕابردووی دوور	هەبوو بوو بایە

	نەبوو بوو بایە
ڕابردووی تەواو	هەبوو بێ
	نەبوو بێ

<u>ڕابردووی نزیک:</u>

ئەگەر من ولات هەبوو بایە/ نەبوو بایە. ئەگەر تو ولات هەبوو بایە/ نەبوو بایە. ئەگەر ئەوێ/ی ولات هەبوو بایە/ نەبوو بایە. ئەگەر ئێمە ولات هەبوو بایە/ نەبوو بایە. ئەگەر هوون/ئێوە ولات هەبوو بایە/ نەبوو بایە. ئەگەر ئەوان ولات هەبوو بایە/ نەبوو بایە.

<u>ڕابردووی بەردەوام :</u>

ئەگەر من خانی دەبوو/نەدەبوو. ئەگەر تو خانی دەبوو/نەدەبوو. ئەگەر ئەوی خانی دەبوو/نەدەبوو. ئەگەر ئێمە خانی دەبوو/نەدەبوو. ئەگەر هوون/ئێوە خانی دەبوو/نەدەبوو. ئەگەر ئەوان خانی دەبوو/نەدەبوو...

<u>ڕابردووی دوور:</u>

ئەگەر من ولات هەبوو بوو بایە/ نەبوو بوو بایە. ئەگەر تو ولات هەبوو بوو بایە/ نەبوو بوو بایە. ئەگەر ئەوێ/ی ولات هەبوو بوو بایە/ نەبوو بوو بایە. ئەگەر ئێمە ولات هەبوو بوو بایە/ نەبوو بوو بایە. ئەگەر هوون/ئێوە ولات هەبوو بوو بایە/ نەبوو بوو بایە. ئەگەر ئەوان ولات هەبوو بوو بایە/ نەبوو بوو بایە.

<u>ڕابردووی تەواو:</u>

ئەگەر من ولات هەبووبێ، لە ئێرە ئاوارە نەدەبووم. ئەگەر تو ولات هەبووبێ ئاوارە نەدەبووی ...

٢.٥.٤.٢.٢ دەما نها

٢.٥.٤.٢.٢.١ ڕێژەی ڕاگەیاندن

دەمێن نها	چێناڤا لکاو بۆ کەسا
	١، ٢، ٣ تاک/کۆ
هەبوون/نەبوون (نها)	هەیە/نییە
هەبوون/نەبوون (ئایندە)	دەبیَ/نابیَ

من ولات هەیە/نییە. تو ولات هەیە/نییە. ئەویَ/ئەوی ولات هەیە/نییە. ئێمە ولات هەیە/نییە. ئێوە/هوون ولات هەیە/نییە. ئەوان ولات هەیە/نییە.

لە پاش هەیڤەک تو زارۆک دەبیَ/نابیَ. ئەگەر تو ولات دەبیَ/نابیَ.

٢.٥.٤.٢.٢.٢ ڕێژەی دانان

دەمێن نها	چێناڤا لکاو بۆ کەسا
	١، ٢، ٣ تاک/کۆ
هەبوون	هەبیَ
نەبوون	نەبیَ

ئەگەر من ولات هەبیَ/نەبیَ ... ئەگەر تو ولات هەبیَ/نەبیَ ... ئەگەر ئەوی/ئەویَ ولات هەبیَ/نەبیَ ... ئەگەر ئێمە ولات هەبیَ/نەبیَ ... ئەگەر ئێوە/هوون ولات هەبیَ/نەبیَ ... ئەگەر ئەوان ولات هەبیَ/نەبیَ ...

٢.٥.٥ کردارا ڤیان

٢.٥.٥.١ ڕێژەی ڕاگەیاندن

دەمێن بوری کردارا	جێناڤ
ڤیان	١، ٢، ٣ تاک/کۆ
ڕابردووی نزیک	ڤیا
	نەڤیا
ڕابردووی بەردەوام	دڤیا
	نەدڤیا
ڕابردووی دوور	ڤیابوو
	نەڤیا بوو
ڕابردووی تەواو	ڤیایە
	نەڤیایە

من ڤیا کراسەک بکڕم. من دڤیا کراسەک بکڕم. من ڤیابوو کراسەک بکڕم. من ڤیایە کراسەک بکڕم.

٢.٥.٥.٢ ڕێژەی دانان

دەمێن بوری کردارا	جێناڤا لکاو بۆ کەسا
ڤیان	١، ٢، ٣ تاک
ڕابردووی نزیک	ڤیابا
	نەڤیابا

ڕابردووی دوور	ڤیایی بووا
	نەڤیایی بووا

ئەگەر من ڤیابا بزڤرم، هەنگێ (من) دزڤرِیم.

ئەگەر من ڤیایی بووا زڤرِیبام، هەنگێ (من) زڤرِیبووم.

٢.٥.٦ کردارێن هاریکار

کردارێن هاریکار بە وان کرداران دەگوترێ کو دەبن بە هاریکار بۆ کردارێن سەرەکی لە ڕستە. واتە کردارا هاریکار پێدڤی/پێویستی بە کردارا سەرەکی هەیە لە ڕستە، ئەگەر نا ڕستە لە ڕوانگەی ڕێزمان و واتا ناتەواو دەبێ. لە زمانا کوردی ڤان کرداران هەیە: بوون، ڤیان[٢٩]، شیان، خواستن، پێچوون، کردن و توانین[٣٠]. لە ڕستە کردارا سەرەکی بەپێی کەسا یەکەم، دووەم و سێهەم بۆ تاک/کۆ دێتە گەردان کردن لەوما پێدڤی نییە لە هەمان ڕستە کردارا هاریکار ژی بێتە گەردان کردن. بنەڕە نموونەێن ژێرڤە:

---

29 کردارا "ڤیان" و "ویستن" و "تواستن" هاوواتان لێ "ویستن" و "تواستن" دەبێ لە ڕستە لە گۆر جێناڤا تاک/کۆی کەسێن یەکەم، دووەم و سێهەم بێتە گەردان کردن. لەوما بەکارهێنانا "ڤیان" بۆ زمانا فەرمی دروست ترە.

30 "توانین" هەمان واتای "کارین" و "توانستن"ی هەیە. مرۆڤ دەبێژێ دەتوانم، دکارم، دەتوانی/دکاری هتد. هەرچۆنەک بێ من "توانین" بە پەسەند دەزانم چونکە لە ڕوانگەی سێمانتیک "کارین" لە "کار" هاتیە کو ئەڤ ژی واتای "توانین"ی نییە. لە ڕوانگەی دیالێکتۆلۆجی "توانین" نزیکە لە "توانستن" ی لوری.

دەما بوری	دەما نها	چاوگ
دەبووا/نەدەبووا	دەبێ/نابێ	بوون/نەبوون
ڤیا/نەڤیا	دڤێ/ناڤێ	ڤیان/نەڤیان
شیا/نەشیا	دەشێ/ناشێ	شیان/نەشیان
پێدەچوو/پێنەدەچوو	پێدەچێ/پێناچێ	پێچوون/پێنەچوون
خواست/نەخواست	دەخواست/نەخواست	خواستن/نەخواستن
دەکرا/نەدەکرا	دەکرێ/ناکرێ	کردن
توانی/نەتوانی	دەتوانی/نەتوانی	توانین/نەتوانین

نموونەی کردارێن هاریکار لە ڕستە:

لە دەما نها:

هوون/ئێوە دەبێ بچن بۆ بازێر. تو دڤێ بچی بۆ بازێر. ئەوی ناشێ بچێ بۆ بازێر. ئێمە پێدەچێ بچین بۆ بازێر. ئەوان نەخواست بچن بۆ بازێر. پڕۆژەکە دەکرێ بێتە چێکردن. من دەتوانی بچم بۆ بازێر. تو دەبێ زەوییەکە بکێلی. زەوییەکە دەبێ بێتە کێلان.

لە دەما بوری:

من دەبووا بچم بۆ بازێر. ئەوێ ڤیا بچێ بۆ بازێر. هوون شیا بچن بۆ بازێر. ئەوان پێدەچوو بچن بۆ بازێر. ئێمە خواست بچین بۆ بازێر. پڕۆژەکە دەکرا بێتە چێکردن. ئەز توانی بچم بۆ بازێر. تو دەبووا زەوییەکە بکێلی. زەوییەکە دەبووا بێتە کێلان.

تێبینی:

له زمانا فەرمی کردارێن هاریکار ناهێنە گەردان کردن.

کردارا سەرەکی پاش کردارا هاریکار له ڕسته هەردەم/هەمیشه له دەما نها و ڕێژەی دانان دایه[٣١].

٢.٥.٧ کردارا دیار و کردارا نادیار

ئەگەر بکەر له ڕسته دیاربوو، هەنگێ ئەو ڕسته چالاکه. بەرۆڤاژ ژی ئەگەر بکەر له ڕسته نادیار بوو، هەنگێ ئەو ڕسته ناچالاکه. هەلبەت کرادرێن دیار هەردەم تێپەڕن چونکه بەرکار دەخوازن. بنەڕە خشتەی ژێرڤه کو له ئەوێ ڕستەی چالاک بۆ ڕستەی ناچالاک دێته ڤەگواستن[٣٢]:

---

31 ئەڤ ڕستەیە ڕستەی بێ کردارە. وشەی کۆتایی "دایه" کردار نییه (بنەڕە ٢.٢.٣). "دا" ئامرازا پاشبەندە. "یه" جێناڤا کەسیی لکاوە بۆ کەسا سێهەم. کردارا "دان" تێپەڕە بنەڕە ٢.٥.٣.٢.١.٢.١ ڕێژەی ڕاگەیاندن/دەما بوری، ٢.٥.٣.٢.٢.٦ ڕێژەی ڕاگەیاندن/دەما نها، ٢.٥.٣.٣.١.٢.١ ڕێژەی دانان/دەما بوری، ٢.٥.٣.٣.٢.٢ ڕێژەی دانان/دەما نها، ٢.٥.٣.٤.١ ڕێژەی داخوازی.

32 گۆڕینا ڕستەی چالاک بۆ ناچالاک له ڕێگەی نادیارکردنا کردارا دیار له کرمانجی ژووروو ئاشکراترە و ئاسانترە، بۆیە/لەوڕا بۆ زمانا فەرمی دروستە.

٢.٥.٧.١ دەما بوری

- لە خشتەکان وشەی نیڤ کەوانەکان دەکرێ نەهێتە نووسین بۆ نموونە: دلۆڤان هاتە ڕەنجاندن. دلۆڤان هاتییە ڕەنجاندن.
- بۆ هەر دۆخەک لە دەما بوری یەک ڕستەی نەرێنی وەک نموونە هاتیە پێشکەش کردن و بە شێوازا تۆخ هاتیە نووسین.

٢.٥.٧.١.١ ڕێژەی ڕاگەیاندن

بۆ ڕابردووی نزیک، بەردەوام، تەواو و دوور.

ڕستەی چالاک	ڕستەی ناچالاک
نەسرین دلۆڤان ڕەنجاند.	دلۆڤان هاتە ڕەنجاندن (ژ لایەن نەسرین ڤە).
نەسرین دلۆڤان نەڕەنجاند.	**دلۆڤان نەهاتە ڕەنجاندن (ژ لایەن نەسرین ڤە).**
میڤانان نان خوارد.	نان هاتە خواردن (لە لایەن میڤانان ڤە).
ئازاد خانی دروستکرد.	خانی هاتە دروست کردن (لە لایەن ئازاد ڤە).
دەما من چووم نەسرین دلۆڤان دەڕەنجاند.	دەما من چووم دلۆڤان دەهاتە ڕەنجاندن (ژ لایەن نەسرین ڤە).
دەما من چووم نەسرین دلۆڤان نەدەڕەنجاند.	**دەما من چووم دلۆڤان نەدەهاتە ڕەنجاندن (ژ لایەن نەسرین ڤە).**
دەما من چووم میڤانان نان دەخوارد.	دەما من چووم نان دەهاتە خواردن (لە لایەن میڤانان ڤە).
دەما من چووم ئازاد خانی دروست دەکرد.	دەما من چووم خانی دەهاتە دروست کردن (لە لایەن ئازاد ڤە).

نەسرین دلۆڤان ڕەنجاندییە.	دلۆڤان هاتییە ڕەنجاندن (ژ لایەن نەسرین ڤە).
نەسرین دلۆڤان نەڕەنجاندییە.	**دلۆڤان نەهاتییە ڕەنجاندن (ژ لایەن نەسرین ڤە).**
میڤانان نان خواردییە.	نان هاتییە خواردن (لە لایەن میڤانان ڤە).
ئازاد خانی دروست کردییە.	خانی هاتییە دروست کردن (لە لایەن ئازاد ڤە).
دەما من چووم نەسرین دلۆڤان ڕەنجاندبوو.	دەما من چووم دلۆڤان هاتبوو ڕەنجاندن (لە لایەن نەسرین ڤە).
دەما من چووم نەسرین دلۆڤان نەڕەنجاندبوو.	**دەما من چووم دلۆڤان نەهاتبوو ڕەنجاندن (لە لایەن نەسرین ڤە).**
دەما من چووم میڤانان نان خواردبوو	دەما من چووم نان هاتبوو خواردن (لە لایەن میڤانان ڤە).
دەما من چووم ئازاد خانی دروست کربوو.	دەما من چووم خانی هاتبوو دروست کردن (ژ لایەن ئازاد ڤە).

٢.٥.٧.١.٢ ڕێژەی دانان

ڕستەی چالاک	ڕستەی ناچالاک
خۆزگە نەسرین دلا دلۆڤان ڕەنجاندبا.	خۆزگە دلا دلۆڤان هاتبووا ڕەنجاندن (ژ لایەن نەسرین ڤە).
خۆزگە نەسرین دلا دلۆڤان نەڕەنجاندبا.	**خۆزگە دلا دلۆڤان نەهاتبووا ڕەنجاندن (ژ لایەن نەسرین ڤە).**
خۆزگە میڤانان نان خواردبا.	خۆزگە نان هاتبووا خواردن (ژ لایەن میڤانان ڤە).
خۆزگە ئازاد خانی دروست کربا.	خۆزگە خانی هاتبووا دروست کردن (ژ لایەن ئازاد ڤە)

٢.٥.٧.٢ دمێن نها

٢.٥.٧.٢.١ ڕێژەی ڕاگەیاندن

ڕستەی چالاک	ڕستەی ناچالاک
نەسرین دلۆڤان دەڕەنجێنیَ.	دلۆڤان دێتە ڕەنجاندن (ژ لایەن نەسرین ڤە).
نەسرین دلۆڤان ناڕەنجێنیَ.	**دلۆڤان ناهێتە ڕەنجاندن (ژ لایەن نەسرین ڤە).**
میڤانەکە نان دەخوا.	نان دێتە خواردن (ژ لایەن میڤانەکەڤە).
ئێمە خانی دروست دەکەین.	خانی دێتە دروست کردن (ژ لایەن ئێمە).

٢.٥.٧.٢.٢ ڕێژەی دانان

ڕستەی چالاک	ڕستەی ناچالاک
خۆزگە نەسرین دلۆڤان بڕەنجێنیَ.	خۆزگە دلۆڤان بێتە ڕەنجاندن.
خۆزگە نەسرین دلۆڤان نەڕەنجێنیَ.	**خۆزگە دلۆڤان نەهێتە ڕەنجاندن.**
ئەگەر میڤانەکە نان بخوا من دلشاد دەبم.	ئەگەر نان بێتە خواردن من دلشاد دەبم.
ئەگەر ئێمە خانی دروست بکەین هەموو ئاسوودە دەبین.	ئەگەر خانی بێتە دروست کردن، هەموو ئاسوودە دەبین.

٢.٥.٨ جۆر و دروستکردنا کردارێن نوێ

کردار بۆ سێ جۆر دێته دابەشکردن:

٢.٥.٨.١ کردارێن سادە

هەلبەت پرانی کردارێن پێشتر لە جۆرا سادە بوون، مینا چوون، کردن، خواردن، هاتن هتد.

٢.٥.٨.٢ کردارێن نەسادە

کردارێن نەسادە بۆ کردارێن دارِشتی و لێکدراو دێته دابەشکردن:

کردارێن دارِشتی بە هاریکاری پێشگر و پاشگر دێنە چێکردن.

کردارێن لێکدراو بە هاریکاری ناڤ، هەڤالناڤ، هەڤالکردار، ژمارە دێتە چێکردن.

٢.٥.٨.٢.١ کردارێن دارِشتی

یەکەم بە هاریکاری پێشگر: لە زمانا کوردی ڤان پێشگران هەیە:

پێشگر	کردارێن نوێ
لا	لادان، لابردن، لاخستن، لاچوون
ڕا	ڕادان، ڕاگرتن، ڕاخستن، ڕابوون، ڕاپەڕین، ڕاگرتن، ڕاکێشان/ڕاکشاندن
پال	پالدان، پالنان
هەل	هەلکردن، هەلبڕین، هەلبوون، هەلگرتن، هەلفڕین، هەلکەفتن، هەلچوون، هەلدان
دا	داگرتن، داکەفتن، داخستن، دانان، دابەزین، دادان

وەر	وەرگەڕین، وەرگرتن، وەرچەرخان
ڕێ	ڕێگرتن، ڕێکردن، ڕێکخستن
پێ	پێگرتن، پێکردن، پێکەنین، پێگەیشتن، پێکەفتن
تێ	تێکەفتن، تێگرتن، تێگەیشتن، تێکردن، تێخستن
لێ/ ژێ	لێدان، لێنان، لێکەفتن لێڤەبوون، لێکردن، لێهاتن لێپرسین/ژێپرسین، ژێبڕین/لێبڕین، ژێگرتن/لێگرتن
ڤە[33]	ڤەکردن، ڤەخواردن، ڤەکشان، ڤەگرتن، ڤەشارتن، ڤەبردن، ڤەکۆلین، ڤەگوڕین، ڤەژیاندن، ڤەدروون، ڤەڕژاندن، ڤەڕشین، ڤەدان، ڤەبوون، ڤەکێشان، ڤەنان، ڤەهاتن، ڤەپەڕین
پێدا	پێدان، پێداگرتن، پێدابردن، پێداکردن، پێداچوون
پێڤا	پێڤاگرێدان، پێڤادروون، پێڤائالاندن، پێڤاکردن
تێدا	تێداچوون، تێدابوون، تێدامان
تیڤا	تیڤاچوون، تیڤازەلقاندن
پێڕا	پێڕاگەیشتن، پێڕاچوون، پێڕاهاتن، پێڕاگەیاندن
پێک	پێکهاتن، پێکهێنان/پێکئانین،

[33] پێشگرا /ڤە/ لە پێش چاوگ بە واتای "دووبارە" دێ. لە کرمانجیی خوارروو پێشگرا /ڤە/ دەبێ بە پاشگرا /ەوە/ کو زێدە دێتە بەکارهێنان. ئەڤ پاشگرە بۆ دروستکردنا چاوگا نوێ دێتە بەکارهێنان. من ناڤێ لەسەر ئەڤ پێشگر یان پاشگرە زێدە بنووسم بەلام باشترە /ڤە/ وەکو ئامرازا دووبارە لە زمانا فەرمی بێتە بەکارهێنان. ڕاستە لە کرمانجیی ژووروو "هاتەڤە، گەڕایەڤە" دێنە گوتن لێ بە هزرا من باشترە "ڤەهاتن، ڤەگەڕان" بێنە گوتن (جەمال نەبەز ١٩٧٦:٣٠). هەندەک جار پاشگرا /ەوە/ زێدەیە و نەپێویستە بێتە بەکارهێنان مینا بریسکانەوە، هۆنینەوە، سلمینەوە، پلیشانەوە. ڤان وشان دەکرێ وەک "بریسکان، هۆنین، سلمین، پلیشان" بێنە بەکارهێنان. هەلبەت هەندەک چاوگ لە کرمانجیی خوارروو هەیە کو بە پاشگرا /ەوە/ دوماهی دێ و خودانا واتای تایبەتە مینا "دۆزینەوە، توانەوە، پاڕانەوە، خوێندنەوە هتد." ڤان چاوگان دەکرێ بێنە ژماردن و بۆ زمانا فەرمی بێنە دەست نیشان کردن.

تێک	تێکدان، تێکچوون
لێک	لێکدان، لێکچوون
ڕێک	ڕێکخستن، ڕێکبوون

دووەم بە هاریکاری پاشگر: لە زمانا کوردی یەک پاشگر هەیە: ندن.

چاوگ	چاوگ+ ندن	چاوگ	چاوگ+ ندن
تۆران	تۆراندن	گەڕان	گەڕاندن
ڕووخان	ڕووخاندن	ڕژان	ڕژاندن
شکان	شکاندن	برژان	برژاندن
گریان	گریاندن	دڕان	دڕاندن
بەزین	بەزاندن	سووتان	سووتاندن
لەقین	لەقاندن	لەرزان	لەرزاندن
نالین	نالاندن	مردن	مراندن
کەفتن	کەفاندن	خەفتن	خەفاندن

٢.٥.٨.٢.٢ کردارێن لێکدراو

کردارێن لێکدراو لە ڕێگەی ناڤ، هەڤالناڤ، هەڤالکردار، ئامراز، ژمارە دێتە دروست کردن:

ناڤ+ کردار		هەڤالناڤ+ کردار		هەڤالکردار+کردار		ژمارە+ کردار	
مل	ملنان	لاواز	لاوازبوون	دەر	دەرکردن	هیچ	هیچکردن
شەڕ	شەڕکردن	سوور	سوورکردن	فرە	فرەبوون		هیچبوون
جێگا	جێگاگرتن	ئازاد	ئازادکردن	کێم	کێمبوون	یەک	یەکگرتن
ڕێگا	ڕێگاگردن	بلند	بلندبوون	دوا/	دواکەفتن		یەکخستن

ئاڤا	ئاڤاکردن	شەرم	شەرمکردن	پاش	پاشخستن		
پەروەدە	پەروەردە	زەفت	زەفتکردن	پێش	پێشخستن		
	— کردن	دلخۆش	دلخۆشبوون		پێشڤەچوون		
نان	ناندان/ نانکرین	ڕەش	ڕەشبوون	پتر	پترکردن		

لەگەل ئامراز مینا: **ئاخ/داخ** هەلکێشان، **خۆزگە** خواستن/کردن.

هەروەها لەگەل هەندەک وشەی بێ واتای دی مینا: وازهێنان/وازئانین، تووش بوون، پەککەفتن، نقوومبوون، هاندان هتد.

٢.٥.٩ دەستەواژەی کرداری

بە ڤان کرداران کو لە سێ وشە یان پتر (پێشبەند، ناڤ، جێناڤ، هەڤالناڤ، کردار) پێک هاتبێ دەگوترێ دەستەواژەی کرداری. کردار، لە دەستەواژەی کرداری، بە کرۆکا واتا دێتە خەملاندن. نها لەگەل هەندەک دەستەواژەی کرداری:

کرۆکا دەستەواژە	دەستەواژەی کرداری
بوون	بە تەنگەڤە بوون، بە دۆست بوون
چوون	لە هۆش خۆ چوون/ لە هۆشڤە چوون، بە هۆش خۆ هاتن
کردن	بە ڕێ کردن، بە هیچ کردن، بە ئەنقەست کردن، بە جینۆساید کردن، بە زۆر پێ کردن، بە دوژمن کردن.

	دەست پێ کردن، دەست لە ناڤ دەست کردن. ناو بڕی کردن. خۆ گێل کردن، خۆ بە هێز کردن، خۆ پڕ چەک کردن. لە هەمبەر کردن، بەراورد کردن. شەرمەزار کردن، پرۆتیستۆ کردن. سەرخۆشی کردن. دەست بە دەست کردن، تەم و مژاوی کردن، هەرزان فرۆش کردن، سووکایەتی پێ کردن، هات و چۆ کردن، گەلە کۆمە کردن، سەردانی کردن، بێ کەلک کردن، نەفرەت لێ کردن
دان	لە هەڤ دان، بەرێ خۆ دان، دەرزی لێ دان، پیا هەلدان
هێنان	دان پێ هێنان، باوەڕ پێ هێنان
کەفتن	بە ڕێ کەفتن، لە هەڤ کەفتن
گرتن	بە هەند وەرگرتن، کەلک وەرگرتن
هاتن	هاتنە سەر خۆ، هاتنە هۆش خۆ
خستن	خستنە ژێر پێ، خستنە ژێر/سەر ئاڤ، خستنە ناڤ هەڕی/قوڕ.

٢.٥.١٠ له چاوگ بۆ ناڤێن نوێ

به پترکردنا پێشگر یان پاشگر بۆ ڕەگا چاوگ وشەی نوێ (ناڤا کارا) دێنه دروست کردن. ناڤا کارا وەک خەسلەت/پەسن بۆ بکەرا کردار دێتە ئەژماردن.

٢.٥.١٠.١ له ڕێگەی پێشگرێن /ب/ و /نه/ یان تەنها به لابردنا نیشانەی چاوگ.

چاوگ	ڕەگا چاوگ	پێشگر	ناڤا نوێ
وێران	وێر		بوێر
کوشتن	کوش	ب	بکوژ
نووسین	نووس		بنووس
بڕین	بڕ		ببڕ
مردن	مر		نەمر
بەزین	بەز		نەبەز
ترسان	ترس	نه	نەترس
بەردان	بەرد		نەبەرد
دیتن	دی		نەدی
زانین	زان		نەزان
دەستبڕین	دەستبڕ		دەستبڕ
خوێن مژین	خۆێنمژ		خۆێنمژ
ڕەشپۆشین	ڕەشپۆش	-----	ڕەشپۆش
دووربینین	دووربین		دووربین
پێش گرتن	پێشگر		پێشگر
پاشگرتن	پاشگر		پاشگر

٢.٥.١٠.٢ له ڕێگەی پاشگرێن /ەر/، /ا/، /یار/ /ۆک/، /ەوار/، /ەک/، /ندە/، دە/یدە/:

چاوگ	ڕەگا چاوگ	پاشگر	ناڤێن نوێ
خوێندن	خوێن		خوێنەر
نووسین	نووس		نووسەر
تێکۆشان	تێکوش		تێکۆشەر
داهێنان	داهێن	ەر	داهێنەر
دانان	دان		دانەر
کردن			بکەر
بردن			ببەر
دان			بدەر
توانین	توا		توانا
زانین	زان	ا	زانا
بینین	بین		بینا
کڕین	کڕ		کڕیار
فرۆشتن	فرۆش	یار	فرۆشیار
زانین	زان		زانیار
گەڕان	گەڕ		گەڕۆک
خشان	خش	ۆک	خشۆک
لەرزین	لەرز		لەرزۆک
پسان	پس		پسۆک
ترسان	ترس		ترسنۆک
گریان	گر	نۆک	گرینۆک

خوێندن	خوێند	ەوار	خوێندەوار
ڕووان	ڕوو	ەک	ڕووەک
گەزین	گەز		گەزندە
بەخشین	بەخش	ندە	بەخشندە
کوشتن	کوش		کوشندە
دیتن	دی	دە/یدە	دیدە
گەڕان	گەڕ		گەڕیدە

٢.٥.١٠.٣ نافێن چاوگ

بێ هیچ گۆڕانکارییەک لە ڕەگا هەندەک چاوگ ناف دێتە دروست کردن. مینا:

چاوگ	ڕەگا چاوگ	نافا چاوگ
لەرزان/لەرزین	لەرز	لەرز
ئێشان	ئێش	ئێش
لەوەڕان/لەوەڕین	لەوەڕ	لەوەڕ
ترسان	ترس	ترس
پێچان	پێچ	پێچ
پرسین	پرس	پرس
پاراستن	پارێز	پارێز
چێژتن	چێژ	چێژ

لە ڕێگەی هەندەک پاشگر نافێن نوێ لە ڕەگا چاوگ دێنە دروست کردن مینا:

چاوگ	ڕەگا چاوگ	پاشگر	ناڤا نوێ
لەرزان/لەرزین	لەرز		لەرزە
کۆکین	کۆک		کۆکە
نالین	نال	ە	نالە
لەقین	لەق		لەقە
لەنگین	لەنگ		لەنگە
کێشان	کێش		کێشە
پرسین	پرس		پرسە
هاڕین	هاڕ		هاڕە
ڕەڤین	ڕەڤ		ڕەڤە
پەککەفتن	پەککەفت	ە	پەککەفتە
کوشتن	کوشت		کوشتە
ڕستن	ڕست		ڕستە
توانین	توان	ست	توانست
زانین	زان		زانست
پۆشین	پۆش	اک	پۆشاک
خواردن	خۆر		خۆراک
بڕین	بڕ	ەگە	بڕگە

٢.٥.١٠.٤ لە قەدا چاوگ بۆ ناڤێن نویێ: مینا

چاوگ	قەدا چاوگ	پاشگر	ناڤا نوێ
بژاردن	بژارد		بژاردە
پالافتن	پالافت	ە	پالافتە
گوتن	گوت		گوتە
کوشتن	کوشت		کوشتار
کردن	کرد	ار	کردار
گوتن	گوت		گوتار
کردن	کرد	ەوە	کردەوە
خاردن	خارد	ەمەنی	خاردەمەنی
سووتان	سووت		سووتەمەنی
تەقین	تەق		تەقەمەنی

٢.٥.١٠.٥ لە چاوگ بۆ ناڤا جێگە

چاوگ	ڕەگا چاوگ	پاشگر	ناڤا نوێ
لەوەڕین	لەوەڕ		لەوەڕگە
ڕوانین	ڕوان	گە	ڕوانگە
فڕین	فڕ		فڕگە
کێلان	کێل		کێلگە
پەرستن	پەرست		پەرستگە
فرۆشتن	فرۆش		فرۆشگە
خوێندن	خوێند		خوێندنگە

٢.٥.١٠.٦ لە چاوگ بۆ ناڤا ئامێر/کەرەستە

چاوگ	ڕەگا چاوگ	پاشگر	ناڤا چاوگ
کوتان بڕین	کوت بڕ	ەک	کوتەک بڕەک
پێچان	پێچ	ک	پێچک
پێچان	پێچ	کە	پێچکە
فڕین	فڕ	ۆکە	فڕۆکە
گیران	گیر	ە	گیرە
بەفرمالین دەستکێشان دەستهاڕین دەستشۆردن ملپێچان بەریەستن دووربینین	بەفرمال دەستکێش دەستهاڕ دەستشۆر ملپێچ بەریەست دووربین	++++	بەفرمال دەستکێش دەستهاڕ دەستشۆر ملپێچ بەریەست دووربین

٢.٦ ژمارە

ژمارە بەپێی چەندایەتی و پلەی بەراوردکاری/هەمبەرکردی بۆ سێ جۆر دێتە دابەش کردن. ژمارە تەنها بۆ ئەڤ سێ جۆرە دێتە دابەشکردن:

٢.٦.١ ژمارەی بنجی مینا:

یەک، دوو، سێ، چار، پێنج، شەش، حەفت، هەشت، نۆ، دە، یازدە، دوازدە، سێزدە، چاردە، پازدە، شازدە، حەڤدە، هەژدە، نۆزدە، بیست، بیست و شەش، سی، سی و یەک، چل، چل و نۆ، پەنجا، شێست، حەفتا، هەشتا، نەوەد، سەد، سەد و بیست و یەک، سێ سەد، سێ سەد و پەنجا و چار، هەزار، سێ هەزار، چار هەزار و پێنج سەد چل و حەفت، ملیۆن، ملیارد.

٢.٦.٢ ژمارەی پلەیی:

ژمارەی پلەیی لە رێگەی پترکردنا (+ ەم[٣٤]، + ەمین) دێتە چێ بوون، مینا:
یەکەم- یەکەمین، دووەم- دووەمین، سێهەم- سێهەمین، چارەم + چارەمین، پێنجەم- پێنجەمین، دەهەم- دەهەمین، سەدەم- سەدەمین، هەزارەم- هەزارەمین.

---

34 ژمارەی پلەیی بۆ وان ژماران کو بە نەبزوێن کۆتایی دێ، /ەم/ زێدە دەکرێ لێ بۆ وان ژماران کو بە بزوێن دوماهی دێ، /هەم/ زێدە دەکرێ مینا: دە- دەهەم، سێ — سێهەم.

٢.٦.٣ ژمارەی کەرتی:

سێ یەک، چار یەک، پێنج یەک، هەشت یەک، لە دە پێنج، لە سەد دە، لە هەزار دوو.

نموونەی ژمارە لە ڕستە:

ژمارەی بنجی	ژمارەی پلەیی	ژمارەی کەرتی
من دوو خانی هەیە. ئازاد چل مانگا هەیە. شەرمین هەشت لیرە هەیە.	لە پێشبرکێی تۆپا پێ، تیما کوردستان یەکەم بوو. ئازاد پلەی سێهەم لە پولا خۆ بەدەست هێنا.	بلا سێ لە چارا قازانج بۆ من بێ. ئازاد یەک لە پێنجا قەرزا خۆ نەدایە. یەک لە چارا دانیشتوانا عێراق کوردە.

٢.٧ ئامرازێن یەکگرتی

یەکگرتن بە واتای "گرێدانا" دوو یەکە دێ لە کۆنتێکستەکا ڕێزمانی. ئامرازێن یەکگرتی لە حەفت وشە پێک هاتییە: و، بەلام/لێ، لەگەل، نە+ و+ نە، یان+ یان، یان، هەم+ و+ هەم[٣٥].

ئامرازێن یەکگرتی	ڕستە
و	ئازاد و نەوزاد چوون بۆ بازێڕ.
بەلام/لێ	ئازاد چوو بۆ بازێڕ لێ/بەلام نەوزاد چوو بۆ مال.
لەگەل	من لەگەل ئازاد چووم بۆ بازێڕ.
نە-و — نە	نە من و نە ئازاد وسا نەگوتییە.
یان — یان	یان ئازاد یان تو لە قوتابخانە بە یەکەم دەردەچێ.
هەم — هەم	هەم من هەم تو لە قوتابخانە سەردەکەفین.

[35] بۆ ئامرازێن یەکگرتی ڤان چەمکان هاتییە بەکارهێنان: عەتف، لێکدەر، یەکخەر، پەڤگرێک، پێبەست، پێوەند و بەستنەوە. بنەڕە ڕێزمانی ئاخاوتنی کوردی (٢٠١١: ٢٧٣).

٢.٨ ئامرازێن پێشبەند

پێشبەند "پێش + بەند" بە واتای پێش وشە دێ کو ئەڤ وشە لەگەل ڕستە پەیوەست دەکا. وشەێن پاش ئامرازێن پێش بەند ناڤە. ئامرازێن پێشبەند لە سادە و لێکدراو پێک هاتییە. پێشبەندێن سادە بریتییە لە: بۆ، بە، بێ، لە "ل/ژ/د"، پێش، پاش[٣٦][٣٧].

٢.٨.١ ئامرازێن پێشبەندا سادە

پێشبەند	ڕستە
بە	من بە کەفچک نیسک خوارد.
بێ	ئەز ناڤێ بێ تو بژیم.
بۆ	من بۆ ئامەد دەچم.
پێش	ئازاد پێش نەوزاد هات.
پاش	ئازاد پاش نەوزاد هات.
لە	من لە سلێمانی هاتم.
تا	من تا جەلەولا دەڕۆم.
مینا/وەک	شارا خانەقین وەک/مینا قەسری شیرین جوانە.

---

[36] بۆ ئامرازێن پێشبەند ڤان چەمکان هاتییە بەکارهێنان: پریپۆزیشن، ئەدات، بەرناڤ، پێربەست و پەیوەندی. بنەڕە ڕێزمانی ئاخاوتنی کوردی (٢٠١١:٢٥٧).

[37] بەپێی پێشنیارێن فۆنۆلۆجی، (١.١.١) خالا ٩، باشترە ئامرازا پێش بەندا /لە/ لە شوونا "ل، ژ، د" لە زمانا فەرمی بێتە بەکارئینان؛ واتە نەپێویستە/نەپێدڤییە /ل/، /ژ/ و /د/ لە زمانا فەرمی بێتە بەکارئینان.

٢.٨.٢ ئامرازێن پێشبەندا ناسادە

خشتەی ژێرڤە ئاماژە بە هەندەک ئامرازێن پێشبەندا ناسادە یان لێکدراو دەکا:

لە ژێر	لە پێش	لە ناوەڕاست	بە بێ
لە ژوور	لە هەمبەر	لە نێوەند	بە پێی/ لە گوێ
لە بان	لە بەرامبەر	بە نێوەند	لە بری
لە بن	لە ناڤ	بە ئاراستەی	لە شوونا/جیاتی
لە کن	لە نێوان	بە لای	لە هەر سێ لا
لە لا	لە دەورووبەری	بە ژێر	لە هەر چار لا
لە پاش/دوا	لە ناڤین	بە دوا	لە شوونا/جێگەی

٢.٩ ئامرازێن پاشبەند

پاشبەند "پاش+ بەند" لە پاش وشە "ناڤ، جێناڤ و هەڤالکردار" دێتە دانان. پاشبەند لە ڕوانگەی ژمارە و واتا سنووردارە و ئەرکا ڕێزمان ژی نییە. ئامرازێن پاشبەند لە سێ دانە پێک هاتیە[38]: دا، ڤە و ژی[39]:

ئامرازا پاشبەند	نموونە
دا	لە ڕاستیدا، لە بناغەدا، لە هەولێردا هتد.
ڤە	ژێرڤە، پاشڤە، ژوورڤە، دوورڤە، نزیکڤە هتد.
ژی	منژی، ئازادژی، ئەوانژی، هەولێرژی هتد.

[38] لەگوڕ/بەپێی ئاگاداریی من هیچ نووسەرەک باس لە ئامرازا پاشبەند نەکردییە.

[39] لە ک.خ. پاشبەندێن /ڤە/ و /ژی/ نییە بەلکو لە شوونا وان /ەوە/ و /یش/ هەیە. من /ڤە/ و /ژی/ هەلبژارد چونکە دەنگێن /ڤ/ و /ژ/ پتر لە کوردی دێتە بەکارئینان تاکو لە زمانا فارسی. ئەڤ دوو دەنگە لە عەرەبی و تورکی نییە. لە ڕاستیدا گەلەک جار هەردوو دەنگێن /ڤە/ و /ەوە/ وەک پاشبەند پێدڤی نییە بۆ نموونە: لە هەولێرڤە تا دهۆک. لە کەلارەوە تا سلێمانی. لە زمانا نووسین/فەرمی دەبێ مرۆڤ بێژێ/بنووسێ: لە هەولێر بۆ دهۆک، لە کەلار بۆ سلێمانی.

دیسان پاشبەندی /ڕا/ لە هەردوو دیالێکتێن ک.ژ. و ک.خ. دێنە گوتن لێ من ئەڤ پاشبەندە بۆ زمانا فەرمی پەسەند نەکردییە چونکە زێدەیە.

چەک و سیلاح ژ منڕا بینن. ئەوی ژ برێ خوەڕا کاغەز نڤیسی. (قەناتی کوردۆ ٦١:١٩٩٠).

کەریم لە کتێبخانەرا کتێبی هێنا. (ئەحمەدی قازی ٦٧:١٣٦٧).

لە سلێمانی ڕا، لە هەولێرڕا (د. ئەورەحمانی حاجی مارف ١٦٢:١٩٩٨) ژمارە و ئاوەڵکردار، بەشی چوارەم.

مە ژی وە ڕا گۆشت کڕین. بۆ زمانا فەرمی دەکری ئەڤە بێتە نووسین: ئێمە بۆ ئێوە گۆشت کڕی.

٢.١٠ ئامرازێن گەیەنەر

ئامرازێن گەیەنەر پتر بۆ گرێدانا ڕستەی ناسەرەکی لەگەل ڕستەی سەرەکی دێتە بەکارهێنان[40]. بنەڕە خشتەی ژێر ڤە:

ئامرازێن گەیەنەر	ڕستە
وەک	وەک تو، من ژی دەچم.
نەک	لەز/پەلە نەکە ئەگەر نا دەکەفی.
ئەگەر	ئەگەر تو بچی، من ژی دەچم.
هێند	نەسرین هێند گریا تا بێهۆش کەفت.
چقاس/ئەوقاس	ئێمە چقاس کار بکەین ئەوقاس ژی قازانج دەکەین.
ئەمەندە	من ئەمەندە پارە هەیە کو خانییەک بکرم.
ئەوەندە/هێندەی	ئەوەندەی تو، من پارە هەیە.
چونکە	ئەوێ نەهات چونکە نەخۆش بوو.
هەرچەند	هەرچەند من تو دەبینم، دلشاد دەبم.
لەوما/بۆیە/لەوڕا	ئازاد نەهات، بۆیە نەوزاد ژی نەهات.
لەبەرئەوەی	ئازاد نەهات لەبەرئەوەی نەخۆش بوو.
کەنگێ/کاتێ/گاڤا	کەنگێ بەهار بێ گول دەپشکڤن.
هەنگێ	هوون هەنگێ ئازاد دەبن کو خودانا ولات بن.
کو[41]	ئەڤ پارە کو تو بلاڤ دەکەی، سامانا میلەتە.
چۆن/چەوا	چۆن/چەوا هاتی وسا بزڤڕە.
بەلکو	بەردەوام بە، بەلکو ئەوان باوەڕ بە تو بهێنن!
بەشکو	بەردەوام بە، بەشکو ئەوان باوەڕ بە تو بهێنن!
داکو	مەشق بکە داکو سەربکەفی!

40 لەگۆڕ ئاگادارییی من هەتا نها/ئێستا ئامرازا گەیەنەر وەک بەشەکا/پشکەکا جیاکردی و سەرەکی ڕێزمان نەهاتییە خەملاندن.

٢.١١ ئامرازێن سەرسوڕمان

ئامرازێن سەرسوڕمان بۆ چار جۆر دێتە دابەشکردن[٤٢]:

هەستا خۆشی و گالتەجاڕی	هەستا سەرسوڕمان و ناڕازیی بوون:	هەستا پەژارەیی و دلّتەنگی	بانگکردن
دەک	وای	داد و بێداد	هۆ هۆ!
هاها	ئیو/عیو	ئای/ئوی	فلان! فیسار!بیڤار!
هەی هەی	هەک/دەک	ئاخ و داخ	کابرا!
ئۆخەی	پەک/پەکو	حەیف	کوڕۆ! بابۆ!
	هەی/هەیهو/هەیها	ئۆف	کچێ! خوشکێ!
	پەح		خزمینە! کوڕینە!

ئامرازا بانگکردن بۆ نێر بە دەنگا /ۆ/ کۆتایی دێ، بۆ مێ بە /ێ/ کۆتایی دی و بۆ کۆ بە /ینە/ کۆتایی دێ[٤٣].

---

41 لە ک.خ. ئامرازا گەیەنەر /کە/ دێتە بەکارهێنان، بۆ نموونە: ئەو پارە کە تۆ بلاّوی دەکەی، سامانی میلەتە.

42 بۆ ئامرازێن سەرسوڕمان ڤان چەمکان هاتییە بەکارهێنان: ترجي، تعجب و ئالاڤی هێڤی. بنەڕە ڕێزمانی ئاخاوتنی کوردی (٢٠١١:٣٤٩).

43 لە ک.ژ. و ک.خ. ئامرازا بانگکردن بۆ مێ بە دەنگا /ێ/ کۆتایی دێ. ئامرازا بانگکردن بۆ نێر لە ک.ژ. بە /ۆ/ کۆتایی دی و لە ک.خ. بە دەنگا /ە/ کۆتایی دێ. ئامرازا بانگکردن بۆ کۆ لە ک.ژ. بە /ئینۆ/ کۆتایی دێ بۆ نموونە: هەڤالینۆ، براینۆ. ئامرازا بانگکردن بۆ کۆ لە ک.خ. بە /ئینە/ کۆتایی دێ بۆ نموونە: هەڤالینە. براینە. مەبەست لە هەلبژاردنا سێ دەنگ لە کۆتایی وشەێن بانگکردن تەنها بۆ ئاسانتر جوداکردنا بانگکردنا مێ. نێر و کۆ یە. دەنگێن /ین/ دەکرێ وەک هێما بۆ کۆ بێتە خەملاندن و دەنگا /ە/ ژی وەک هێما بۆ دەستنیشانکردن: هەڤالینە، کوڕینە، مەردینە هتد.

٣. ڕستەسازی

٣.١ شێوە، ئەرک و واتا

ئێمە بە ئاستێن جودا جودای زمان دەبێژین شێوە، مینا **ناڤ**، **جێناڤ**، **هەڤالناڤ** **هتد**. لە لایەکی دن، پشکێن ڕستە، کو لە ڤان ئاستان پێک هاتییە، ئەرکا جودا دەبینن. وشەی وەک زارۆک و شیر هەردەم **ناڤ**+ە لێ لە ئەڤ ڕستە "زارۆک شیر دەخوا" "زارۆک" بکەرە بەلام "شیر" بەرکارە. هەلبەت بکەر و بەرکار بە پەیوەندی لەگەل کردار دێتە تێگەیشتن لێ ئەڤە هەموو ڕاستییەک نییە. لە ڕستەی "**شیر هاتە خوارنەڤە لە لایەن زارۆکەڤە**" وشەی "شیر" لە چوارچێوەی "واتا" سێمانتیک بەرکارە بەلام لە چوارچێوەی سینتاکسدا "بکەر"ە. هەلبەت خوێنەر جیاوازی لە ناڤ ڕستەی یەکەم، کو چالاکە، و دووەم، کو ناچالاکە، دەکا. لەوما خوێنەر دەبێ جیاوازی لە ناڤبەرا شێوە (ئاستا زمان)، ئەرک (ئەرکا ڕێزمانی لە ڕستە) و واتا (واتای وشە لە ڕستە) بکا.

ڕستە بە ڕیزەک وشە دەگوترێ کو لە پاش یەکدی هاتبن و یەکەیەک چی بکەن[٤٤]. لە ڕستە ڕۆلا (بکەر، بەرکار هتد.) دیارە. ڕستە لە ڕوانگەی پێکهاتەی ڕێزمانی وەک "تشتەک کو سەبارەت بە بکەر هاتیە گوتن" یان تشتەک ***گوزارشت*** لە بکەر دەکا دێتە ناسین. من هێدی هێدی و بە کورتی باس لە ڤان ئەرکان دەکەم.

ئەرکێن ڕێزمانی
• بکەر
• کردار

[44] بۆ وشە ڤان چەمکان دێتە بەکارهێنان: واژە، پەیڤ و کلمە. بۆ ڕستە ڤان چەمکان دێتە بەکارهێنان: هەڤۆک و جملە.

- تەواوکەر
  - بەرکار
    - بەرکارا ڕاستەوخۆ
    - بەرکارا ناڕاستەوخۆ
  - تەواوکەرا گوزارەیی
    - پەیوەست بە بکەر
    - پەیوەست بە بەرکار
    - پەیوەست بە کردار

٣.١.١ بکەر

بکەر ئاماژە بە ئەو یەکە (زیندەوەر یان تشت) دەدا کو کارەک چی دەکا یان چێ کردیە و لە لایەن کردار هاتیە دیاریکردن. بکەر لە ڕستەێن ژێرڤە بە لاری هاتیە نووسین:

پۆلیس دزەکە گرت.

من نان خێرا خوارد.

ئەو ڕەزڤانە دلسۆزە زەوی ئاڤدا.

لە ڕستەێن سەرڤە بکەر کردەوەی فیزیکی چی دەکا. لێ لە ڕستەێن ژێرڤە بکەر هیچ کردەوەیەک چێ ناکا بەلکو کردار گوزارشت یان باس لە پەسەن/خەسلەتا بکەر دەکا:

دادگاێن ڕۆژهەلاتا ناڤین سەربەخۆ نین.

ئازاد له دەنگا کاوێز ئاغا حەز دەکا.

بەهارا کوردستان گەلەک ڕەنگینە.

بکەر دەکرێ له تەنها یەک وشه پێک هاتبێ بەلام دەکرێ له گرێیەکا ناڤی ژی پێک هاتبێ، مینا (ئەو ڕەزڤانه دلسۆزە، داگاێن ڕۆژهەلاتا ناڤین و بەهارا کوردستان). بکەر دەکرێ ناڤ، جێناڤ یان ژی گرێیەک بێ.

١.٢.٣ کردار

پۆلیس دزەکه *گرت*.

من خێرا نان *خوارد*.

دادگاێن ڕۆژهەلاتا ناڤین سەربەخۆ *نەبوون*.

ئازاد له دەنگا کاوێز ئاغا *حەز دەکا*.

له هەموو نموونەێن سەرڤه کردار گوزارشت له کردەوە، ڕووداو/بویەر، ڕەوش یان پڕۆسەیەکا هزری (هەست کردن، بیرکردنەڤە، دیتن، بیستن) دەکا.

٣.١.٣ بەرکار

بەرکار به ئەو زیندەوەرە، تشته یان یەکه دەگوترێ کو دەکەڤێته ژێر کردەوەی بکەر. ئەگەر له ڕسته بەرکار هەبوو، هەنگێ کردارا ڕسته تێپەڕە. بەرکار دەکرێ یەک وشه بێ یان وەک گرێیەکا پێشبەند بێته نیشان دان. بەرکار دەکرێ جێناڤ ژی بێ لێ جێناڤ هەردەم له پاش بکەر دێ. بەرکار دەکرێ ڕاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆ بێ:

⮚ بەرکارا ڕاستەوخۆ:

پۆلیس <u>دزەکە</u> گرت.

ئەوێ بە <u>من</u> گوت.

من <u>*نان*</u> خێرا خوارد.

ئازاد <u>*لە دەنگا کاوێز ئاغا*</u> حەز دەکا.

میڤان <u>نان</u> خوارد. (نان هاتە خواردن)

هەندەک خەسلەتا/پەسنا بەرکارا ڕاستەوخۆ:

- ئاماژە بە کەسەک، تشتەک یان یەکەیەک دەدا کو دەکەفێتە ژێر کاریگەری بکەر.
- دەکرێ وەک گرێ — یەکا ناڤی بێتە نیشان دان.
- لە ڕستەی ناچالاک ڕۆلا بکەر هەنە (ڕستەی ٥).

⮚ بەرکارا ناڕاستەوخۆ

ئازاد چەپکەک *گول* (١) بە *نەسرین* (٢) پێش کەش کرد.

ئەوان *زارۆکێن* خۆ (١) بە *من* (٢) سپارد.

من پەرتوکەکە (١) لە چاپخانە (٢) وەرگرت.

دەولەتا نەژادپەرستا عێراق نەتەوەی کورد (١) بە چەکا کیمیایی (٢) تۆپباران کرد.

هەندەک خەسلەت/پەسنا بەرکارا ناڕاستەوخۆ:

- ئامازە بە زیندەوەر، تشت یان یەکە دەکا کو وەکو ئارمانجا یان دەرئەنجاما کردەوەی بکەر دێنە دیاریکردن.
- دەکرێ لە پاش یان لە پێش بەرکارا ڕاستەوخۆ بێ.
- لە پاش ئامرازێن پێش بەند دێن.
- دەکرێ وەکو گرێی ناڤی بێنە نیشان دان.

٣.١.٤ تەواوکەرا گوزارەیی

زانیاری زێدەتر دەربارەی بکەر، بەرکار یان کردار نیشان دەدا:

٣.١.٤.١ تەولوکەرا بکەر

ئازاد، مینا نەناسەک، لەگەل من دەئاخفت.

نەسرین، کو ڕێڤەبەرا دەزگای وەشان و چاپەمەنی پایتەختا هەرێما کوردستانە، دۆتماما منە.

ڤان گوندان، کو دەولەتا داگیرکەرێن کوردستان کاولکرد، کوردیی بوون.

هەندەک خەسلەت/پەسنا تەواوکەرا بکەر:

- زانیاری نوێ و زێدە سەبارەت بە بکەر نیشان دەدا.
- وەک گرێی هەڤالکرداری دێتە نیشان دان.
- وەک ڕستەی هاریکار دێتە چێکردن.

٣.١.٤.٢ تەواوکەرا بەرکار

من، مافا خۆ، کو لە لایەن داگیرکەران هاتیە زەفت کردن، دەستینم.

هەندەک خەسلەت/پەسنا تەواوکەرا بەرکار:

- زانیاری نوێ سەبارەت بە بەرکار نیشان دەدا.
- وەک گرێی هەڤالکرداری دێتە نیشان دان.
- وەک ڕستەی هاریکار دێتە چێکردن.

٣.١.٤.٣ تەواوکەرا کردار

تەواوکەرا کردار ئاماژە لە چلۆنایەتی ئەو کردوە دەکا کو هاتیە ئەنجامدان یان دێتە ئەنجام دان لە لایەن بکەرڤە. هەلبەت هەڤالکردار وەک تەواوکەرا کردار دێتە ئەژماردن.

ئازاد *گەلەک بە خێرایی* چوو.

زارۆکەکە *هێدی هێدی* ڕازا.

٣.٢ گرێ

گرێ دەکرێ بریتی بێ لە تەنها وشەیەک یان لە هەندەک وشە کو لەگەل وشەیەکا سەرەکی پەیوەست بن. وشەی سەرەکی دەکرێ ناڤ، جێناڤ، هەڤالناڤ، هەڤالکردار، کردار و پێش بەند بێ. جۆرێن گرێ بریتییە لە:

٣.٢.١ گرێی ناڤی:

پۆلیس دزەکە گرت.

من نان خێرا خوارد.

دادگاێن رۆژهەلاتا ناڤین سەربەخۆ نەبوون.

ئازاد لە دەنگا کاوێز ئاغا حەز دەکا.

بەهارا کوردستان گەلەک ڕەنگینە.

دەولەتا نەژادپەرستا عێراق نەتەوەی کورد بە *چەکا کیمیایی* تۆپباران کرد.

وشەێن سەرڤە کو هێل هاتیە بەژێردا گرێی ناڤین. گرێی ناڤی دەکرێ یەک وشە بێ، مینا ناڤ یان جێناڤ، یان کۆمەلەک وشە بێ کو لەگەل یەک وشەی سەرەکی پەیوەست بن. گرێی ناڤی دەکرێ ڕۆلا بکەر و بەرکار لە ڕستە هەبێ.

لە ڕستەی چارەم و شەشەم دوو گرێی پێشبەندی هەیە: لە دەنگا کاوێز ئاغا و بە چەکا کیمیایی. هەلبەت ئەگەر ئامرازا پێشبەندا لە و بە لە ڤان دوو گرێیان بێتە لابردن، هەنگێ دوو گرێی ناڤی دەمێنن.

۳.۲.۲ گرێی کرداری:

ئازاد چەپکەک *گول* بە *نەسرین* پێش کەش کرد.

ئەوان *زارۆکێن* خۆ بە من سپاردن.

پێشەوا قازی محەمەد وەک سەرکردەیەکا دێروکی دێتە ناس کردن.

دەولەتا نەژادپەرستا عێراق نەتەوەی کورد بە چەکا کیمیایی تۆپباران کرد.

وشەێن ڕستەێن سەرڤە کو هێل هاتیە بە ژێردا گرێی کردارین. گرێی کرداری دەکرێ لە یەک یان پتر وشە پێک هاتبێ. هەلبەت دەستەواژەی کرداری وەک گرێی کرداری دێتە ژماردن (بنەڕە دەستەواژەی کرداری ۲.۵.۹).

٣.٢.٣ گرێی هەڤالنافی

دەولەتا نەژاد پەرستا عێراق نەتەوەی کورد بە چەکا کیمیایی تۆپباران کرد.

بفەرموو، نانەکا گەرم و نەرم بخۆ!

وشەێن ڕستەێن سەرڤە کو هێل هاتیە بە ژێردا گرێی هەڤالنافین. گرێی هەڤالنافی دەکرێ لە یەک یان پتر وشە پێک هاتبێ.

٣.٢.٤ گرێی هەڤالکرداری

ئازاد گەلەک بە خێرایی چوو.

زارۆکەکە هێدی هێدی ڕازا.

ئازاد بە لەز چوو.

وشەێن ڕستەێن سەرڤە کو هێل هاتیە بە ژێردا گرێی هەڤالکردارین. گرێی هەڤالکرداری دەکرێ لە یەک یان پتر وشە پێک هاتبێ.

٣.٢.٥ گرێی پێشبەندی

ئازاد لە دەنگا کاوێژ ئاغا حەز دەکا.

ئازاد گەلەک بە خێرایی چوو.

ئازاد بە لەز چوو.

ڤان وشان لە ڕستەێن سەرڤە کو هێل هاتیە بە ژێردا گرێی پێشبەندین. گرێی پێشبەندی لە دوو وشە یان پتر پێک دێ.

٣.٢ ڕسته

ڕسته به کۆمەلەک وشه دەگوتریّ کو له پاش یەکدی هاتبنه ڕیزکردن و واتای تەواو و سەربەخۆ بدا. هەلبەت وشەیّن ڕسته به هەرەمەکی نایەنه ڕیزکردن، بەلکو بەپیّی ڕیّسای ڕیّزمانی دیّنه ڕیزکردن. ڕسته به خال کۆتایی دیّ[٤٥] [٤٦].

هەندەک خەسلەتیّن/پەسنیّن ڕستەیّن کوردی:

- بکەر هەردەم له پیّش کردار دیّ.
- بکەر هەردەم له پیّش بەرکار دیّ.
- بەرکار هەردەم له پیّش کردار دیّ.
- (تەواوکەر) هەڤالکردارا شویّنی و دەمی دەکریّ پیّش یان پاش بکەر و کردار بیّن.

ڕسته بەپیّی ئەڤ خشتەیە دیّته دروست کردن؛ بۆ نموونه:

دویّنیّ من به لەز نامەکه به ئازاد دا.

---

[45] وشەی "ڕسته" له چاوگا "ڕستن" هاتییه و له لایەن پرانی کوردان دیّته بەکارهیّنان. له ک.ژ. "هەڤۆک" ژی دیّته بەکارهیّنان. له ئیّره "ڕسته" به واتای ڕیزکردنا ژمارەک له وشه دیّ به مەبەستا دەربڕینا بیرۆکەیەک یان ناڤەڕۆکەک.

[46] پرانی ڕستەیّن کوردی کو به ڕیّنووسا عەرەبی هاتییه و دیّنه نووسین ڕەنگڤەدانا زمانا قسەکردنه. ئاساییانه تیّکستەکا نووسراو له هەندەک پارچه تیّکست دیّته چیّکردن. هەر پارچه تیّکستەک ژی له هەندەک ڕسته دیّته دروستکردن. هەلبەت ڕسته، نەمازه ڕستەی ڕاگەیاندن، به لایەنی کێم له بکەر و بەرکار پیّکهاتییه لیّ گەلەک جاران بکەر له ڕسته نایەته نووسین. دیسان گەلەک جاران یەک پارچه تیّکست له یەک ڕستەی گەلەک دریّژ پیّک هاتییه. له ڤان ڕستان شیکارکردن گەلەک دژوار دەبیّ (بنەڕه شیکارکردن ٣.٥).

تەواوکەر[47]	بکەر	تەواوکەر	بەرکار	بەرکار	کردار	تەواوکەر
دوێنێ	من	بەلەز	نامەکە	بە ئازاد	دا	
	من	بەلەز	نامەکە	بە ئازاد	دا	دوێنێ
بەلەز	من		نامەکە	بە ئازاد	دا	دوێنێ

لە ڕستە شوونا/جێی بکەر، بەرکار و کردار نایەتە گۆڕین.

ڕستە لە ڕوانگەی چلۆنایەتی و پێکهاتەڤە بۆ دوو جۆر دێتە دابەشکردن:

٣.٣.١ ڕستە لە ڕوانگەی چلۆنایەتی

ڕستە لە ڕووی چلۆنایەتی بۆ چار جۆر دێتە دابەشکردن:

٣.٣.١.١ ڕستەی ڕاگەیاندن

ڕستەی ڕاگەیاندن زانیاری دەربارەی زیندەوەر یان تشت دەدا. زیندەوەر دەکرێ مرۆڤ یان ئاژەل بێ لێ تشت دەکرێ دەربارەی هەموو تشتێن هەستپێکردی بێ. دیسان تشت دەکرێ دەربارەی بویەر/ڕووداو، باس، هەوال یان هەر دەربڕینەکا دی بێ. ڕستەی ڕاگەیاندن لە هەردوو دەمێن نها و بوری دێتە بەکارهێنان.

ئەڤ سال دەولەتا ئێران ئاڤا ڕووبارا ئەلوەن لە خانەقین وشک کرد.

ئەڤدال لە کرماشان بۆ شرناخ دەچێ.

47 هەلبەت ڕستەی هاریکار ژی وەکو تەواوکەر دێتە ژماردن.

ئازاد نان دەخوا.

حەسەن زیرەک ستران بێژەکا بە ناڤ و دەنگ بوو.

٣.٣.١.٢ ڕستەی پرسیاری

لە ڕستەی پرسیاری کەسەک/کەسانەک پرسیار لە کەسەکا/کەسانەکا دی دەکەن. مەبەست لە ڕستەی پرسیاری بە دەستهێنانا زانیارییە. ڕستەی پرسیاری بە نیشانەی پرسیار کۆتایی دێ. ڕستەی پرسیاری لە دەمین نها و بوری دێتە چێکردن. ڕستەی پرسیاری بەپێی بەرسڤ بۆ دوو جۆر دێتە دابەشکردن:

یەکەم: ڤان ڕستان، کو بە بەلێ/نەخێر دێنە بەرسڤ دان، دەبێ بە نیشانەی پرسیارا "ئایا" بێنە دەستپێکردن مینا[٤٨]:

ئایا تو ئاڤ دەخۆی؟ بەلێ/نەخێر من ئاڤ نا/دەخۆم.

ئایا هوون نان خوارد؟ بەلێ/نەخێر ئێمە نان نە/خوارد.

ئایا ئەوان بۆ بازێر دەچن؟ بەلێ/نەخێر ئەوان بۆ بازێر نا/دەچن.

ئایا ئێوە بۆ بازێڕ چوون؟ بەلێ/نەخێر ئێمە بۆ بازێر نە/چووین.

دووەم: ڤان ڕستان کو جێناڤێن پرسیار بەکاردەهێنن، مینا:

ئەوێ بۆ کوێ دەچێ؟

---

[48] هەلبەت هەندەک وشەی دن ژی دێنە بەکارهێنان مینا: ئەرێ، جا، ئینجا هتد. لە بنەڕەتدا وشەی "ئایا" هیچ ڕۆل و ئەرکا ڕێزمانی نییە. هەرچۆنەک بێ، من وشەی "ئایا" بۆ زمانا فەرمی بە باش دەزانم. ئەڤژی بە مەبەستا ئاسانکاری، ڕێکخستنا ڕێزمانا فەرمی و جوداکردنا زمانا نووسین لە قسە.

تو دڤیا چی بخۆی؟

ئەوان کەنگێ دێن بۆ ئێرە؟

کوردستان بۆ چەند بەش هاتیە پارچە کردن؟

"هوون/ئێوە" بۆچی کاردەکەن؟

٣.٣.١.٣ ڕستەی داخوازی

لە ئێرە کەسا یەکەم داوا لە کەسا دووەم تاک/کۆ دەکا بۆ کردنا کارەک یان چالاکییەک، مینا:

هەستە!

هەستن!

بڕۆ!

بڕۆن!

٣.٣.١.٤ ڕستەی سەرسوڕمان

ڕستەی سەرسوڕمان، هەروەکو ئامرازێن سەرسوڕمان دەربارەی دەربڕینا هەستێن جیاوازە مینا: هەستا خۆشی و ناخۆشی، گالتەجاڕی، سەرسوڕمان و ناڕازیی، پەژارەیی دڵتەنگی و هتد. دیسان ڕستەی سەرسوڕمان دەکرێ دەربارەی بانگکردن بێ. ئاساییانە ڕستەی سەرسوڕمان لە ڕوانگەی ڕێزمان تەواو نییە، مینا:

هەی هەی!

ئۆخەی!

وای!

ئۆف!

کورۆ! بابۆ!

کچێ!

ئەو کچە چەند جوانە!

وەک دیارە، هەردوو ڕستەی داخوازی و سەرسوڕمان بە نیشانەی سەرسوڕمان کۆتایی دێ.

٣.٣.٢ ڕستە لە ڕووی پێکهاتەڤە

ڕستە لە ڕووی پێکهاتەڤە دەکرێ تەواو یان ناتەواو بێ. ڕستەی تەواو واتای تەواو دەبەخشێ بەلام ڕستەی ناتەواو واتای تەواو نابەخشێ. دوو ڕستەی تەواو لە ڕێگەی ئامرازا یەکگرتی دێنە یەکگرتن. مرۆڤ بە ئەڤ جۆرە ڕستە دەبێژێ ڕستەی یەکگرتی.

٣.٣.٢.١ ڕستەی سەرەکی

ڕستەی سەرەکی دەکرێ سادە بێ و تەنها لە دوو (بکەر و کردار) یان سێ وشە (بکەر، بەرکار و کردار) پێک هاتبێ، مینا:

من دەچم.

ئازاد دێ.

من نان دەخۆم.

ئازاد مۆز دەخوا.

ڕستە دەکرێ درێژ بێ و لە چەند وشەیەک (بکەر، هەڤالناڤ، بەرکار، کردار، ژمارە، هەڤالکردار، ئامرازا پێش بەند، ئامرازا پاش بەند) پێک هاتبێ، مینا:

هەیڤا پێشوو من دە دولار بە ئازاد دا.

من ژی ڤان سەرکەفتنێن مەزن لە هەموو پیرۆز دەکەم.

من بە دیتنا ڕەشبەلەکا تو گەلەک کەیف خۆش بووم.

بارەگای سەرەکی نەتەوەێن یەکگرتی لە شارا نیویۆرکە.

من بەرسڤا خۆ بە کورتی و ڕندکی دەدەم.

٣.٣.٢.٢ ڕستەی هاریکار

ڕستەێن هاریکار لە ڕوانگەی سینتاکس/ڕستەسازی و واتا تەواو نییە. ڕستەی هاریکار دەبێ بە تەواوکەرا ڕستەی سەرەکی. ڕستەی هاریکار وەک گرێ +یەکا هەڤالکرداری بۆ ڕستە دێتە خەملاندن. ئێمە بە ڕستەێن هاریکار دەبێژین **ڕستەێن هاریکاریی هەڤالکرداری**. هەلبەت چەند جۆرێن ڕستەێن هاریکاریی هەڤالکرداری هەنە؛ بۆ نموونە:

- **ڕستەێن هاریکاریی هەڤالکرداریی دەمی/کاتی**: وان وشەێن هەڤالکردار کو دەستنیشانا دەم/ کات دەکەن و دەبن بە سەرەتا بۆ ڕستەێن هاریکار؛ مینا **کاتێ، دەمێ، کەنگێ، پێش، پاش، بەر لە، تاکو:**

تاکو من نەیەم، تو نەڕۆ.

کەنگیٚ خۆر هەلهات، هەموو بۆ کار دەچن.

بەر لە/پێش هاتنا من، ئازاد چوو بوو.

• **ڕستەێن هاریکاریی هەڤالکرداریی شوێنی:** وان وشەێن هەڤالکردار کو دەستنیشانا شوێن/جیٚ دەکەن و دەبن بە سەرەتا بۆ ڕستەێن هاریکار؛ مینا **کویٚ، ئێرە، ئەویٚ:**

تو بۆ کویٚ بچی، من دێم.

تو لە کویٚ بژی، من ژی دەژیم.

تو لە ئێرە بژی، من ژی دەژیم.

• **ڕستەێن هاریکاریی هەڤالکرداریی ئەگەری:** **"ئەگەر"** وشەیەکە کو دەستنیشانا ئەگەر لە ڕستە دەکا و دەبیٚ بە سەرەتا بۆ ڕستەی هاریکار؛ مینا:

ئەگەر من هاتم، تو برۆ!

ئەگەر باران بباریٚ، ئێمە بۆ سەیران ناچین.

ئەگەر ئەوان پرسیار هەنە، بلا بێژن.

• **ڕستەێن هاریکاریی هەڤالکرداریی هەمبەرکردی/بەراوردکاری:** وان وشەێن هەڤالکردار کو بەراوردکاری لە ناڤبەرا دوو کەسان یان تشتان لە ڕستە دەکەن و دەبن بە سەرەتا بۆ ڕستەێن هاریکار؛ مینا **وەک، هەروەک**، مینا:

تو خراپ کار دەکەی، هەروەک نەزانەک.

وەک زالمەک، خراپەکاری نەکە!

پارەکە بۆ ئەوی حەلالە، هەروەک شیرا دایکا خۆ.

• **ڕستەێن هاریکاریی هەڤالکرداریی هۆکاری:** وان وشەێن هەڤالکردار کو دەستنیشانا هۆکاربوون لە ڕستە دەکەن و دەبن بە سەرەتا بۆ ڕستەێن هاریکار؛ مینا **لەبەرئەوەی، چونکە، داکو:**

لەبەر ئەوەی دنیا سارد بوو، ئازاد ئاگرەک چێکرد.

ئازاد لە پێشبڕکێکە پشکدار نەبوو، چونکە "ئەوی" نەخۆش بوو.

• **ڕستەێن هاریکاریی هەڤالکرداریی دانپێهێنەری:** وان وشەێن هەڤالکردار کو دەستنیشانا دانپێهێنان لە ڕستە دەکەن و دەبن بە سەرەتا بۆ ڕستەێن هاریکار؛ مینا **هەرچەندە، تەنانەت، تەنانەت ئەگەر:**

ئازاد هەر چەندە بێژێ، من بە قسەی ئەوی ناکەم.

هەرچەندە تو زازا و من ژی لوڕ، لێ ئێمە هەردوو کوردین.

• **ڕستەێن هاریکاریی هەڤالکرداریی دیارخەری:** "کو" وشەیەکە کو دەبێ بە دیارخەر و سەرەتا بۆ ڕستەی هاریکار:

ئازاد، کو خوێندکارا زانکۆیە، بە شەڤان کاردەکا.

هەڤالا من، کو لە کرماشان دەژی، ئەندازیارە.

وشە کەرەستەیەکا زمانییە، کو لە بڕگەیەک یان زێدەتر پێکهاتییە.

۳.۳.۲.۳ ڕستەی یەکگرتی

ڕستەی یەکگرتی بریتییە لە یەکگرتنا دوو ڕستەی سەرەکی. بۆ زانیاری زیاتر بنەڕە ئامرازێن یەکگرتی (۲.۷).

ئازاد چوو لێ من هاتم.
ئازاد نان دەخوارد و ئێمە ژی تەماشای تەلەفیزیۆن دەکرد.
ئەگەر تو حەز دەکەی وەرە لێ/بەلام ئەگەر حەز ناکەی نەیە.

٣.٤ ڕستەی نەرێنی

نەرێنی دەکرێ بۆ هەردوو ڕستەی سەرەکی و هاریکار بێتە بەکارهێنان. هەر چار جۆرا ڕستەێن کوردی دەکرێ بێنە نەرێنی کردن. بۆ نەرێنی کردنا ڕستە دەکرێ ڤان وشان بێنە بەکارهێنان: **نە، نا، تووجار/هەرگیز، هیچ کەس، هیچ ئاژەل، هیچ زیندەوەر و هیچ تشت.**

ئەڤدال بۆ زاخۆ ناچێ.
ماستا هەولێر ترش نییە.
ئەگەر تو نەساخی، نەچۆ بۆ قوتابخانە!
من گەلەک کارکرد لێ هیچ قازانج نەکرد.
ئەو پیاوە چەند نامەردە!
ئایا تو ناچی بۆ بازێڕ؟
ئەوێ قسەی وسا تووجار نەگوتییە.

٣.٥ شیکارکردن

ئەڤ تێکستە لە مالپەڕا "رێڤەبەریا گشتی یا ساخلەمیا پارێزگەها دهۆکێ" لە هەرێما کوردستان لە بەروارا ٢٠١١.١١.٠٧ هاتییە وەرگرتن. هەلبەت من هەندەک گۆڕانکاری لە ئەڤ تێکستە کردییە[٤٩].

---

[49] تێکستا مالپەڕ بێ گۆڕانکاری:

بو یەکەم جار شاندەکا نوژدارێن ئەلمانی گەهشتنە پارێزگەها دهوک

ل گورەی وان بزاڤ و چالاکێن رێڤەبەریا گشتی ساخلەمیا پارێزگەها دهوکێ ژبو گەهاندنا باشترین چارەسەری بو خەلکێ کوردستانێ و بتایبەت بو خەلکێ پارێزگەها دهوک تیمەکێ نوژدارێن بسپور ل وارێ نشتەرگەریا جوانکاریێ ل وەلاتێ ئەلمانیا دەست بکارێ خو کرن و ئەڤرو نێزیکی (٥٠) نەخوش هاتنە پشکنین و بریار ئەوە کو یا پێتڤی بو ڤان نەخوشا بهێتەکرن وەک دەرمان یان ئەنجامدانا کریارێن نشتەرگەری د. ئەلمونتی گوت ئەز وەک سەروکی شادی پشتی مە نەخوشخانا سوتن و نشتەرگەریا جوانکاریێ ل پارێزگەها دهوک دیتی ل دیڤ هزارا مە نە دەرکەت مە گوت دێ چین و نەخوشخانەکا زور یا بچویکە و چ کار تێدا ناهێتەکرن لێ بەروڤاژی ڤێ ڤێ چەندێ دەرکەت و مە دگەل خو ئینااینە تیمەکێ تابیەتمەند و دەرمان کەل و پەلێن پێتڤی بو ئەنجامدانا چەند کریارێن نشتەرگەری و هەروەسا ئەڤە دوماهیک جار نابیت و دێ بەردەوامێ دەینە ئەڤی پروگلرگرامی ژ بو خزمەتکرنا خەلکێ کوردستانێ د. عبدالله سعید رێڤەبەرێ گشتی ساخلەمیا پارێزگەها دهوک گوت پشتی هەول و بزاڤێن بەردەوام دگەل ڤان نوژدارا ئەم ب رێک کەڤتین و ئەڤ شاندە بهێتە دهوکێ و مەژی ژ لایێ خوڤە هەمی بەرهەڤی بوان ئامادەکرینە وەکی بەرهەڤکرنا نێزیکی (١٢٠) نەخوشان و نوژدارو کارمەندێن ڤێ نەخوشخانێ بو هاریکاریا وان ژ بو پێشکێشکرنا باشترین خزمەتێن نوژداری بو خەکێ دهوکێ

بو یەکەم جار شاندەکا نوژدارێن ئەلمانی بۆ پارێزگای دهۆک هاتن

بە هاریکاری رێڤەبەریی گشتیی تەندروستیی پارێزگای دهوک، تیمەکا نوژدارێن پسپور لە بوارا نەشتەرگەریی جوانکاری لە ولاتا ئەلمانیا بۆ دهۆک هاتن. ئەڤ تیمە ئەمرۆ دەست بە کارا خو کرد و پشکنین بۆ نێزیکەی (٥٠) نەخوش کرد. پێدڤی ڤان نەخوشان وەک دەرمان یان ئەنجامدانا نەشتەرگەری دی پاشتر دێتە چێکردن. د. ئەلمونتی سەرۆکا تیم گوتی؛ ئێمە وادەزانی کو نەخۆشخانەی سووتان و نەشتەرگەریی دهۆک بچووکە لێ بە بەروڤاژی هزرا ئێمە دەرکەفت کو ئەڤ نەخۆشخانە نەبچووکە. ناڤبری گوتی کو ئەڤ تیمە تایبەتمەندە و دەرمان و کەل و پەلێن پێدڤی بۆ ئەنجامدانا چەند جۆران نەشتەرگەری هێنایە. دیسان ئەوی گۆت کو ئەڤ سەردانە دواهەمین نییە، بەلکو هاریکاری و هەڤکاری لە ناڤبەرا ئێمە و نەخۆشخانەی سووتان و نەشتەرگەری دهۆک بەردەوام دەبێ. د. عبدالله سعید رێڤەبەرا گشتی تەندروستیی دهوک گوتی؛ پاش هەول و بزاڤێن بەردەوام لەگەل ڤان نوژداران، ئێمە رێکەڤتین کو ئەڤ تیمە بێن بۆ دهوک. ئەوی گۆت کو نەخۆشخانە، نوژدار و کارمەندێن تەندروستیی دهۆک ئامادەکاری تەواو بۆ هاتنا ئەڤ تیمە کردیە. شایانا گوتنە کو هەڤکاری لە ناڤبەرا ئێمە و دامودەزگاێن تەندروستیی بیانی کارەکی پێدڤییە و ئەڤە دەبێ بە هۆکارا بلندکردنا ئاستا تەندروستی لە کوردستان .

شیکارکرنا تێکست:

٣.٥.١ ڕوانگەی ژمارە و جۆرێن ڕستە

لە خشتەی ژێرڤە ژمارەی ڕستە، ژمارەی وشە، ژمارە و جۆرێن گرێ، هەروەها ژمارە و جۆرێن ڕستە بۆ هەموو تێکستەکە دێتە دیاریکردن.

گ.ن (گرێی ناڤی)، گ.ک. (گرێی کرداری)، گ.هە (گرێی هەڤالکرداری)، گ.پ (گرێی پێشبەندی)

ڕستە	ژ.وشە	ژمارە و جۆرێن گرێ	ژمارە و جۆرێن ڕستە
١	٢٠	گ.پ. (٢)، گ.ن. (١)، گ.ک. (١)	ڕستەی هاریکار (١)، ڕستەی تەواو (١)
٢	١٥	گ.ن. (٢)، گ.ک. (٢)، گ.هە. (١)	ڕستەی یەکگرتی (٢)
٣	١٢	گ.ن.(١)، گ.هە. (١)، گ.ک. (١)	ڕستەی تەواو (١)
٤	٢٤	گ.ن.(٢)، گ.ک.(٥)، گ.پ. (٣)	ڕستەی هاریکار (٢)، ڕستەی یەکگرتی (٢)
٥	١٨	گ.ن.(٢)، گ.ک.(٣)	ڕستەی هاریکار (١)، ڕستەی یەکگرتی (٢)
٦	٢٣	گ.ن.(٣)، گ.هە.(١)، گ.ک. (٣)	ڕستەی هاریکار (١)، ڕستەی یەکگرتی (٢)
٧	٢٤	گ.ن. (٢)، گ.هە. (١)، گ.پ.(٢)، گ.ک.(٣)	ڕستەی هاریکار (٣)، ڕستەی تەواو (١)

٨	١٦	گ.ن. (١)، گ.هه.(١)، گ.پ. (٢)، گ.ک. (١)	ڕستەی هاریکار (١)، ڕستەی تەواو (١)
٩	٢٣	گ.ن. (١)، گ.هه.(١)، گ.پ. (٢). گ.ک.(٣)	ڕستەی هاریکار (١)، ڕستەی تەواو (٢)
تێکڕا	١٧٥	گ.ن (١٥)، گ.ک. (٢٢)، گ.هه (٦)، گ.پ. (١١) = ٥٤	ڕستەی هاریکار (١٠)، ڕستەی تەواو (٦)، ڕستەی یەکگرتی (٨) = ٢٤

٣.٥.٢ له مۆرفێم تاكو ڕسته

ئێمە ڕستەی یەکەم، دووهەم و سێهەم لە ئاستا مۆرفێم تاکو ڕستە شیکاردەکەین.

ڕستەی یەکەم:

بە هاریکاریی ڕێڤەبەریی گشتی تەندروستیی پارێزگای دهوک (گرێی پێشبەندی)، تیمەکا نوژدارێن پسپور لە بوارا نەشتەرگەریی جوانکاری (گرێی ناڤی) لە ولاتا ئەلمانیا بۆ دهۆک (گرێی پێشبەندی) هاتن (گرێی کرداری).

تێبینی بکە: لە گرێی ناڤی "گرێی دووەم" گرێیەکا پێشبەندی دی هەیە (لە بوارا نەشتەرگەریی جوانکاری).

ڕوانگەی ئەرکێن ڕێزمانی:

بکەر	کردار
بە هاریکاری ڕێڤەبەریی گشتی تەندروستیی پارێزگای دهوک، تیمەکا نوژدارێن پسپور لە بوارا نەشتەرگەریی جوانکاری لە ولاتا ئەلمانیا بۆ دهۆک	هاتن

ڕوانگەی گرێ و مۆرفۆلۆجی:

ژ	گرێ	تێبینی
١	{بە}، هاریکاری (ی)، ڕێڤەبەری (ی)، گشتی (ی)، تەندروستی (ی)، پارێزگا (ی)، دهۆک	{بە = ئامرازا پێشبەند}، {هاریکاری، ڕێڤەبەری، گشتی،تەندروستی، پارێزگا، دهۆک = ناڤ}. (ی) هێمای هەڤبەندی
٢	تیم (ەک) (ا)، نوژدار (ێن)، پسپۆڕ، {لە} بوار (ا)، نەشتەرگەری (ی)، جوانکاری	(ەک) هێمای ناڤا تاک/نادیار، (ا) هێمای هەڤبەندی، (ی) هێمای هەڤبەندی، (لە) ئامرازا پێشبەند، {تیم، نوژدار، پسپۆڕ، نەشتەرگەری، جوانکاری = ناڤ}
٣	{لە}، ولات (ا)، ئەلمانیا، {بۆ}، دهۆک	{لە، بۆ = ئامرازا پێشبەند}، {ولات، ئەلمانیا، دهۆک = ناڤ}، (ا) هێمای هەڤبەندی
٤	هاتن	کردارا دەما بوری (کۆ)

رستەی دووەم:

ئەڤ تیمە (گرێی ناڤی) ئەمڕۆ (گرێی هەڤالکرداری) دەست بە کارا خو کرد (گرێی کرداری) و (ئامرازا یەکگرتی) بۆ نێزیکەی (٥٠) نەخوش (گرێی پێشبەندی) پشکنین کرد (گرێی کرداری).

تێبینی بکە: لە گرێی پێشبەندی یەک گرێی ژمارەیی هەیە (پەنجا نەخۆش).

ڕوانگەی ئەرکێن ڕێزمانی:

تێبینی بکە کو ئەڤ ڕستە، لە ڕێگەی ئامرازا یەکگرتیی "و"، لە دوو ڕستەی سەرەکی هاتییە پێک هاتن. لە ڕستەی سەرەکی دووهەم بکەر نە پێدڤی/پێویست بوو دووبارە بێتە نووسین.

ڕستە	بکەر	بەرکار	تەواوکەر	کردار
١	ئەڤ تیمە	–	ئەمڕۆ	دەست بە کارا خۆ کرد
٢		بۆ نێزیکەی پەنجا نەخۆش		پشکنین کرد

ڕوانگەی گرێ و مۆرفۆلۆجی:

ژ	گرێ و هتد.	تێبینی
١	ئەڤ، تیم (ە)	(ئەڤ) جێناڤا دەستنیشانکردن، (تیم) ناڤ، (ە) هێمای دیار/تاک
٢	ئەمڕۆ	هەڤالکردارا دەمی
٣	دەست، بە، کار (ا)، خۆ، کرد	{دەست، کار = ناڤ}، {خۆ = جێناڤا خۆیی}، {کرد کردار}، (بە) ئامرازا پێشبەند، (ا) هێمای هەڤبەندی
٤	و	ئامرازا یەکگرتن

٥	بۆ، نێزیکەی، پەنجا، نەخۆش	{بۆ= ئامرازا پێشبەند}، {نێزیکەی= هەڤالکردارا چلۆنایەتی}، {پەنجا= ژمارە}، {نەخۆش= ناڤ}
٦	پشکنین کرد	کردار

رستەی سێهەم:

پێدڤیی ڤان نەخوشان (گ.ن) وەک دەرمان یان ئەنجامدانا نەشتەرگەریی دی (گ.هە) پاشتر (گ.هە) دێتە چێکردن (گ.ک)

ڕوانگەی ئەرکێن ڕێزمانی

رستە	بکەر	تەواوکەر	کردار
١	پێدڤیی ڤان نەخوشان	وەک دەرمان یان ئەنجامدانا نەشتەرگەری دی پاشتر	دێتە چێکردن

ڕوانگەی گرێ و مۆرفۆلۆجی

ژ	گرێ و هتد.	تێبینی
١	پێدڤی (ی) ڤان نەخوش (ان)	(پێدڤی) ناڤ، (ی) هێمای هەڤبەندی، (ڤان) جێناڤا دەستنیشانکردن، (نەخۆش) ناڤ، (ان) هێمای دیار/کۆ
٢	وەک دەرمان یان ئەنجامدان (ا) نەشتەرگەری (ی) دی	(وەک) هەڤالکردارا پەیوەندی، (دەرمان) ناڤ، (یان) ئامرازا یەکگرتن، (ئەنجامدان) ناڤ، (ا) هێمای هەڤبەندی، (نەشتەرگەری) ناڤ، (ی) هێمای هەڤبەندی، (دی) هەڤالناڤا نادیار.
٣	پاشتر	هەڤالکردارا دەمی
٤	دێتە چێکردن	کردارا ئایندە ناچالاک

٤. تێکست

وەلیٚ یان ولۆ؟ وەها یان وەرکینۆ؟

لە دیاربەکر دوو مالباتێن کورد هەبوون کو دراوسێی هەڤدی بوون. هەردوو مالبات لەبەر زەبر و زۆرێن دوژمن لە گوندێن خۆ کۆچ کردبوو و لە تاخەکا هەژارنشینا باژێڕ نیشتەجیٚ بوو بوون. مالباتا یەکەم چیچی بوو کو لە شارا سەریٚ کانی هاتبوون. مالباتا دووهەم ژی ئاپ هوسیٚ پالژ بوو کو لە پالۆیی هاتبوون[50].

مالباتا چیچی لە بیست و چار خۆرت و پیاو، لە دە پیرەژن و ژنێن ناڤسەرە، هەروەها لە دوانزدە کچێن خورت پێکهاتبوو. ڤان مرۆڤان برا و برازا، ئاپ و پسمام، دۆتمام و خال و خوارزای هەڤدی بوون. مالباتا چیچی پڕ مەزن بوو لیٚ یەکێتی لە ناڤدا نەبوو. ئەندامێن ئەڤ مالباتە پشتەڤانی یەکدی نەدەکرد. بە بەروڤاژی مالباتا چیچیان، ئەندامێن مالباتا ئاپ هوسیٚ پالژ کێمتر بوون لیٚ ئەڤان یەکگرتی و یەکدەست بوون. ئەندامێن مالباتا ئاپ هوسیٚ پالژ پشتەڤانی یەکدی دەکرد و بە هاوارا یەکدی دەچوون.

ڤان دوو مالباتان حەز لە هەڤدی نەدەکرد. لە ناڤبەرا هەردوو لا گەلەک جار پەڤچوون و شەڕ دروست دەبوو. بە شەڕ و پەڤچوونا ئەوان تاخا کۆر خەتیٚ ژی بێزار دەبوو. شەڕ و شۆڕا ئەڤ دوو مالباتە لەسەر دوو مریشکان یان دوو زارۆکان

---

[50] پاش ڕەزامەندی نووسەر بابیٚ بارزان، من ئەڤ چیرۆکە لە پەرتووکا "ئەرد" وەرگرتییە. هەلبەت ئەڤ چیرۆکە، لەگۆڕ زمانا فەرمی، دووبارە هاتییە داڕشتن.

بوو. پاش هەر شەڕ و پەڤچوونەک زەلامێن هەردوو لا بەر دەستێن قەرەقۆل و پۆلیسان دەکەفتن. ئەوان ژی لە هەردوو مالباتان تێر بەرتیل وەردەگرت و خورتەک لە هەردوو لا ژی زیندان دەکرد. بەلێ، ناڤ و دەنگێن هەردوو مالبات دەشکا و دراڤێن ئەوان بۆ بەرۆکێن پۆلیسان دەچوو. دیسان زەلامێن هەردوو لا بریندار دەبوون و یەک خورت لە هەردوو مالباتژی دەکەفتە زیندان.

دواتر هەر وەک جاران، هەردوو مالبات بێچارە دەمان کو بە دراوسێتی لە نزیک هەڤدی بژین. ئەوان خودانا هزرا تەبایی و شارستانی نەبوون. لەوما ئەوان زوو پاش شەڕ و پەڤچوونا پێشتر لە یەکتر دەخست و سەرا هەڤدی دەشکاند، دراوسێ بێزار دەکرد و هەم دیسان دەستێن پۆلیسان ماچ دەکرد. بە ڤی ئاڤایی هەردوو مالبات بەردەوام تەڤ بێزار و پەریشان دەکرد.

لێ بەلێ، پڕانی بریندارێن ڤان شەڕان، نە مالباتا ئاپ هوسێ پالژ بوو، بەلکو مالباتا چیچی بوو. ئەڤە هەرچەند مالباتا ئاپ هوسێ پالژ لە مالباتا چیچی کێمتر بوون لێ ئەوان زوو بە هاوارا هەڤ دەهاتن و یەکێتی لە ناڤدا هەبوو.

مفتیی کەڤنا باژێڕا دێرکێ، مەلا کامل، لە ئەڤ تاخە دەژیا. مەلا کامل مەلایەکا نیشتمان پەروەر بوو. گاڤا ئەوی ڕەوشا خراپا ڤان مالباتان دەبینی تلیی خۆ بلند دەکرد بە ئەوان دەگوت: هەی نەزانینە! وەی خزانینە! ئەگەر هوون وسا بەردەوام هەر ڕۆژ شەڕا هەڤدی بکەن، سبەی ڕۆژ دەولەت هوون دەخاتە ناڤ ستادیۆنا فوتبۆل و هەڕی و تون بە سەر ئێوە دەکا. هۆشیار بن! لە ئەڤ خەوە ڕابن! ئیدی بەسە!

مەلا کامل لە ڕەوشا دواکەفتیی کوردان پڕ شارەزا بوو لێ ڤان مرۆڤان کو گوهداری مەلا کامل دەکرد کێم بوون.

مالباتا ئاپ هوسێ پالژ، پێنج برا بوون. چار لە ئەوان خودانا ژن و زارۆک بوون. هەر پێنج برا، پێکڤە، لە یەک جێ کار دەکرد. شوونا کارکردنا ئەوان لە فڕنەک

بوو کو هی خۆ بوو. دووان له ئەوان کارا هەڤیر و گونک بڕین دەکرد، یەکەکا دی هەڤیر کلۆردەکرد، یەکەکا دی کارا برژاندن دەکرد و ئەوی دنژی نان دەفرۆشت. هەموو یەک دەست و لێهاتی بوون. بەلێ تەنیا خێر له ئەوان دەباری.

ڕۆژەک له ڕۆژان شایی خورتەک بوو له مالباتا چیچی. هەرچەند دەرگای هەردوو مالباتان له یەکدی پڕ نزیک بوو لێ مالباتا خودان شایی، مالباتا چیچی، بانگ له مالا ئاپ هوسێ پالژ نەکردبوو. پیاوێن مالباتا ئاپ هوسێ پالژ به کارا خۆ ڕۆژانه له فڕنا خۆ خەریک بوون. ئەوان هەڤیر دەکرد، گونک دەبڕی، نان دەبرژاند و نان دەفرۆشت. لێ ئەوان جارنان ژی، بڤێ و نەڤێ، گوهداری دەنگا دەهۆل و زوڕنا ژی دەکرد و تەماشای ئاهەنگا ژن هێنانا دراوسێی خۆ دەکرد. لالۆ کوڕا بچووکا مالباتا ئاپ هوسێ پالژ، له ڤان برایان کو خودانا ژن و زارۆکان بوون پتر دەنەڕییه شایی و گۆڤەندێ. لالۆ به جەسته له فڕن بوو لێ دل و هزرا ئەوی لەکن شایی و گۆڤەند بوو. له ڕاستیدا ئەو ڕۆژه لالۆ مۆلەت له براێن خۆ وەرگرت و زوو دەست له کارا خۆ بەردا.

له ناڤەندا شایی، زەلامەک له مالباتا برۆیی، کو خزما مالا خودانا شایی بوو، مالا چیچی، له نشکاڤه کەفته سەر زەوی و بێ هۆش کەفت. ناڤبەرا مالا چیچان و برۆیان، کو له گۆلا گولێ له چیای دێرکا مازێ بوون، گەلەک خۆش بوو. هەرچەند مالباتەک له سەری کانی و مالباتەک له گۆلا گۆلێ بوو لێ ئەوان خزما یەکدی بوون. خزمایەتی له ناڤبەرا ئەوان پڕ خورت بوو. مالباتا برۆ مالباتەکا کوردپەروەر بوو. خالی وەلی، کو نەخوەش بوو و له نشکاڤه له شاییدا لەسەر زەوی کەفتبوو، له مالا برۆیان بوو. کەفتنا خالی وەلی هاوار و گازی به میڤانان خست. شایی ڕاوەستا! له شوونا دەنگا دەهۆل و زوڕنا گرین و هاوار هات.

خالی وەلی، کو لەسەر زەوی کەفتبوو، هێشتا ڕازایی مابوو لێ خالی وەلی پیاوەکا به خۆ بوو. ئەوی بەژن بلند و خودانا لەشەکا زەبەلاح بوو. قورسایی

لاشەی ئەوی سەد و پەنجا کیلۆ ڕەد دەبوو. لەبەر ئەڤ بویەرە، مالباتا ئاپ هوسێ پالژ لە کارا خۆ دەست بەردا و وەک خەلکا دی کو لە ئەوێ کۆم بوو بوون، ڕاوەستان. ئەوان ژی دڤیا هاریکاری کەسا نەخوەش بکەن.

یەکەک بانگ لە تاکسی کردبوو داکو پێکڤە نەخوەشا بێ گیان بۆ نەخۆشخانە ببەن. لێ لە گۆڕ ڤان کەسان کو لە شایی بوون ئەڤ تاکسییە کو هاتبوو بچووک بوو. لاشەی خالی وەلی هەم مەزن بوو هەم ژی گران. بە ڕاستی لاشەیەکا وسا مەزن بە ساناهی نەدەکەفتە ناڤ دەرگای تاکسی. پاشتر گەلەگ دژوار بوو کو ئەوان ئەڤ لاشەی مەزنە بە هوندرِ ژی بخەن. پەک لاشەیەکا هێند مەزن بوو!

دەست و لەپێن خالی وەلی وەک دەست و لەپێن مرۆڤ نەبوو، بەلکو مینا دەست و لەپێن فیل بوو. بەژنا ئەوی لە سەروی ١٩٠ سم بوو. پێلاڤێن ئەوی، بە کێمانی هێندەی پێلاڤێن سێ پیاوان مەزن بوو. بەلێ پێلاڤا ئەوی ژمارە ٦٥ بوو. خالی وەلی خودانا ورگەکا وسا قەلەو و بەرفرهە بوو کو لە قەدا دارگوێزەکا حەفت سەد سالی دەچوو. لەوما، گاڤا ئەوی لە کار گەڕابوو، دەولەت لەبەر لەش مەزنی کارا پاسەوانی بە ئەوی دابوو. جل و بەرگێن فەرمی، کو دەولەت بە خالی وەلی دابوو، جارانان دەدڕیا یان لە بەر کەڤن بوون لە هەڤ دەکەفت. هەنگێ خالی وەلی وەک شێوەیەکا کاریکاتۆری دەهاتە پێش چاڤ. بەلێ، شەبقەیەکا خوار و خێچ و کەڤن لەگەل چاکەتەک، کو لەبەر لەبەرکردنا سالان، وسا لە هەڤ کەفت بوو کو خەسلەت و پەسنێن چاکەت لە دەست دابوو. شەبقە بە خواری لەسەر سەر ڕونیشتبوو و چاکەت ژی لە سەر چۆگان شۆڕ بووبوو. ڕەنگا شەبقە و هەموو جل و بەرگێن فەرمی خالی وەلی قەهوەیی تاریک بوو. ئەڤ ڕەنگە ڕەنگا جل و بەرگێن فەرمیی دەولەت بوو. تەنانەت تفەنگا سەر شان ژی کەڤن بووبوو لێ خالی وەلی هەردەم خزمەتا تفەنگا خۆ دەکرد. تفەنگ لە دەست و تلێن مەزنا خالی وەلی هێندەی دەمانچەک بچووک بوو. خالی وەلی گەلەک جار

به کەیف و خۆشیڤە بۆ کەس و کارێن خۆ دەگۆت: ئەز هەتا نها یەک تەقە بە ئەڤ تڤەنگە نەکردیە! خالی وەلی هەر بە لاشە مەزن و بلند نەبوو، بەلکو ژیریی و مرۆڤایەتیی و کوردپەروەری ئەوی گەلەک بلندتر بوو. بە راستی ژی خالی وەلی لە پرانی بەزم و تۆرەیێن کوردان بە دەردەکەفت و دیار بوو. لە جەژنێن نەورۆزان ئاگر چێ دەکرد و بە دلخوەشی دەگۆت: نەورۆزە پیرۆزە! ئاگرا کاوە لە دلان جۆشە!

بە کورتی، خالی وەلی میهرەبانی خودا لەسەر ئەوی کێم نەبێ، پیاوەکا گەلەک بە خۆ بوو. سێ پیاو کەفتبوونە بن هەر لنگەکی و ئەوی بلند دەکرد. پیاوەک سەر و ملا ئەوی گرتبوو، دوو پیاو ژی، هەر یەک لە لایەک شانا ئەوی گرتبوو. دیسان چار پیاو ژی، هەر دوو لە لایەک، بن لاشەی ئەوی کەفتبوون. بەلێ بە حەفت پیاوان خالی وەلی بە دژواری لە زەوی بلند کرد. لێ چونکە دەرگای تاکسیی بچووک پڕ نزم بوو، ڤان پیاوان نەتوانی لاشەی بێ گیان بە هوندرا تاکسی بهاڤێژن. لە ڕاستیدا لاشەی خالی وەلی لە ژێر دەستێن ڤان پیاوان لە هەوادا خوار و خێچ بوو بوو.

هەر یەک، لە لایەک، بانگ و گازییەک دەکرد و دەگۆت: ئاها ولۆ! ئاها وسا نەبوو! لۆ لۆ وەها بکەن! نا وەرکینۆ نا بە! یەکێ دەگۆت: هەڕن تاکسییەکا مەزنتر بینن! یەکەک دەگۆت بچن مینی بوسەک بینن! یەکەکا دی دەگۆت: نا تراکتۆرەک بینن! یەکەکی تر دەقیران و دەگۆت: بۆ خاترا خودا دە زوو کەن! هەی هاوار هەی هاوار!

لە ناڤ ڤان قیرە و دەنگاندا کو هەر یەک پێشنیازەک دەگۆت، کەس گوهداری کەس نەدەکرد! هەر کەس بە ئاوایی دەڤەرا خۆ قسە دەکرد. هەر یەک بە زاراڤەی هەرێمی خۆ دەپەیڤی. لە بێ بەختی خالی وەلی هەر کەس دڤیا لە گۆڕ زاراڤەی خۆ سەرنجا تەڤ بۆ لای گوتنا خۆ ڕابکێشێ. وەک ئێمە لە ژوور بیست:

ئاها ولۆ، وسا نە بوو، لۆ وەها بکەن، نا وەرکینۆ و نا بە و هی دنژی! بەلێ تێنگەیشتنا هەڤپشک کاریگەری خراپ لەسەر هاریکاری ڤان خەلکان دانابوو. بە ڕاستی ژی ڤان خەلکان خودانا زمانەکا هەڤپشک نەبوون!

ئەوی دەگۆت ولۆ لە خێلا تۆری، مدیاد، لە مێردین یان لە نسێبین بوو. ئەوی دەگۆت وسا لە ئامەد بوو. ئەوی دەگۆت وەر لە مووش بوو و ئەوی دەگۆت وەرکینۆ لە گرێ سۆر بوو.

لالۆ، لە ناڤ ئەڤ هەلا هەلا و ئالۆزیدا، لە ناڤ ڤان زەلاماندا، پەیدا بوو. لالۆ خورتەک بوو لە مالا ئاپ هوسێ پالژ. لالۆ هەم کەڕ بوو هەم لال. لالۆ گۆڤەند گێڕەکا بێهەڤتا بوو. هەرچەند مالا چیچی، لەبەر ناخوەشی لە ناڤبەرا هەردوو مالاندا، بانگ لە مالباتا ئاپ هوسێ پالژ نەکردبوو لێ بەلێ لالۆ لە شایی ئامادە بوو. ئەو کەسەی کو بۆ دەمەکا درێژ سەرا گۆڤەندی گرتبوو لالۆ بوو!

لالۆ بە هەموو هێزا خۆ، خۆ بە بن قورسایی لاشەی گرانا خالی وەلی کردبوو، پشتا ئەوی خەریک بوو ببێ بە دوو قەد و بشکێ. لێ لالۆ کەسەکا لەسەرخۆ بوو. لە گۆڤەند باش دیاردەدا کو لالۆ دەستەلاتدارا ئەندامێن خۆ بوو. بەلێ هەلپەڕکێی ئەوی جوان و سەرنج ڕاکێش بوو! ئەوی نەک بە تەنیا لە گۆڤەندێن کوردی، بەلکو لە گۆڤەندێن ئەرەبسک و هەڤدەمی ژی شارەزا و چالاک بوو. کەسێن خۆ لە جێی دوور دەهاتن و لە لالۆ لاڤیان دەکرد کو لالۆ بچێ و پشکداری شایی ئەوان ببێ و سەرا گۆڤەند بگرێ. لێ لالۆ کێم جار بۆ شایی دەچوو.

لالۆ لەبەر نەبوونا زمانا هەڤپشک و نەبوونا هاریکاری لە ناڤبەرا ڤان پیاواندا نەدەزانی چی بکا. ئەوی لە بن گرانیی لاشەی خالی وەلی پڕ دلگران بوو بوو. لالۆ لەبەر لال بوونا خۆ نەدەتوانی بپەیڤێ. دیسان گوهی ئەوی پڕ گران بوو و دەنگ کێم دەبیست. لێ گاڤا لالۆ ڤیابا تشتەکا گرنگ بێژێ، یان گاڤا پڕ هێرس

ببوویا دەنگەکا زراڤ، مینا زوڕنا لە کوورایی گەوریی ئەوی دەردەکەفت. ئینجا ئەو دەم، دەنگا لالۆ باش دەهاتە بیستن!

گاڤا لالۆ دی، کو کەس کارا خۆ بە دروستی ناکا، گاڤا ئەوی دی کو ڤان پیاوان ناتوانن خالی وەلی نەخوەش و بێ چارە بە ناڤ تاکسی بخەن و هەرکەس بە ئاراستەیەک لاشە دەکێشێ، هەنگێ لالۆ لە نشکاڤە خۆ لە ژێر لاشەی خالی وەلی دەرئانی! لالۆ دەستەکا خۆ بۆ تەڤ درێژ کرد و قیرینەکا تایبەت لە کوورایی گەوریی ئەوی دەرچوو: ئوویببی! ئوویببی! ئوویببی! ئوویببی! لالۆ بە دەستا دنژی بە توندی لە سەر بانی تەکسا دا! دەنگا لێدانا دەستا ئەوی، مینا دەنگا گولە بوو کو لە لوولەی تفەنگ دەرچووبێ! بەلێ دەنگ لە هەوا دەنگ ڤەدا. هەنگێ بڤێ و نەڤێ هەرکەس لە جێیی خۆ ڕاوەستا و تەماشای لالۆ کرد! لالۆ دەستا خۆ نزیک بەر دەما خۆ برد و بە ئاماژەی دەست و تلیان بە جڤاتا حەپەساو گۆت: لە هەر سەرەک دەنگەک دەردەکڤێ! ئەڤە چییە؟ کارا خۆ بکەن و بانگ لە تەکسی دی نەکەن! نها درەنگە! خالی وەلی هەژار گەرەک زوو بە دکتۆر بگا! ڤالا نەپەیڤن و بە هەڤڕا هاریکاری بکەن! بە ڕاستی شەرمە کو ئێمە پێکڤە نەتوانی کارەکا وسا بچووک چێ بکەین! لەسەر ڤان گوتنێن لالۆ، کو لە گەوری لالۆ هاتبوودەر، هەموو بە یەک هەلپە لاشەی خالی وەلی بە ناڤ تاکسی خست. نەک هەر جێ بۆ لاشەی خالی وەلی لە ناڤ تاکسی هەبوو، بەلکو جێ بۆ کەسەکا دنژی لە کن شۆفێر مابوو. تاکسی بە لەز و بەز لە شوونا شایی و شیوەن لە بەرچاڤان بزربوو!

لێ مخابن، پاشتر خالی وەلی لە ناڤ دەستێن دکتۆران ژیان لەدەست دا و بۆ بەر دلۆڤانی خودا چوو! دکتۆرێن نەخوەشخانەێن ولاتێن داگیرکەرێن کوردستان لە قەسابێن قەسابخانەێن بازێر خراپترن! کیژ نەخوەشا بێچارە بکەفتبا دەستێن ئەوان، ئەوا دایکا نەخوەش دەگۆت لاوۆ!

ڕۆژانا دن، هەر پێنج براێن فرنەڤانا مالباتا ئاپ هوسێ پالژ لە مالا برۆ لە جڤاتا شین ئامادەبوون. لەبەر ئەو هەلوێستە جوان و پاکە، کو لالۆ لە ناڤ جڤات نیشان دابوو، مالباتێن برۆ و چیچی سوپاسا لالۆ و مالباتا ئاپ هوسێ پالژ کرد.

پاش چەند مانگان، لە هەمان جێ شاییەکا دی هاتە چێ کردن. ئەڤ جارە، شایی ژن هانینا لالۆ و کچەک لە مالباتا چیچی بوو.

لە ئەو ڕۆژەڤە، خەلک ئەو بویەرە ناخوەشە بە ئەڤ جۆرە باس دەکەن: وەلێ یان ولۆ؟ وەها یان وسا؟ وانێ یان وەرکینۆ؟ کانێ مامۆستای ئێمە لالۆ؟!

Welê yan wilo? Weha yan werkîno?

Le Diyarbekir dû malbatên kurd hebûn ku drawsêy hevdî bûn. Herdû malbat leber zebir û zorên dujmin le gundên xo koç kirdbû û le taxeka hejarnişîna bajêr nîştecê bû bûn. Malbata yekem Ĉîçî bû ku le şara Serê Kanî hatbûn. Malbata duhem jî Ap Husê Palj bû ku le Paloyî hatbûn.

Malbata Ĉîçî le bîst û çar xort û pyaw, le de pîrejin û jinên navsere, herweha le diwanizde kiçên xurt pêkhatbû. Van mirovan bra û braza, ap û pismam, dotmam û xal û xwarzay hevdî bûn. Malbata Ĉîçî pir mezin bû lê yekêtî le navda nebû. Endamên ev malbate xemxor û piştevanî yekdî nedekird. Be beruvajî malbata Ĉîçyan, endamên malbata Ap Husê Palj kêmtir bûn lê evan yekgirtî û yekdest bûn. Malbata Ap Husê Palj piştevanî hevdî dekird û be hawara yekdî deçûn.

Van dû malbatan hez le hevdî nedekird. Le navbera herdû la gelek car pevçûn û şer dirust debû. Be şer û pevçûna ewan taxa Kor Xetê jî bêzar debû. Şer û şora ev dû malbate leser dû mrîşkan yan dû zarokan bû. Paş her şer û pevçûnek zelamên herdû la ber destên qereqol û polîsan dekeftin. Ewan jî le herdû malbatan têr bertîl werdegirt û xurtek le herdû la jî zîndan dekird. Belê, nav û dengên herdû malbat deşka û dravên ewan bo berokên polîsan deçû. Dîsan zelamên herdû la brîndar debûn û yek xurt le herdû malbatjî dekefte zîndan.

Diwatir her wek caran, herdû malbat bêçare deman ku be drawsêtî le nizîk hevdî bjîn. Ewan xudana hizra tebayî û şaristanî nebûn. Lewma ewan zû paş şer û pevçûna pêştir le yektir dexist û sera hevdî deşkand, dirwasê bêzar dekird û hem dîsan destên polîsan maç dekird. Be vî avayî herdû malbat berdewam tev bêzar û perîşan dekird.

Lê belê, pranî brîndarên van şeran, ne malbata Ap Husê Palj bû, belku malbata Ĉîçî bû. Eve herçend malbata Ap Husê Palj le malbata Ĉîçî kêmtir bûn lê ewan zû be hawara hev dehatin û yekêtî le navda hebû.

Miftîy kevna bajêra Dêrkî, mela Kamil, le ev taxe dejya. Mela Kamil melayeka nîştiman perwer bû. Gava ewî rewşa xirapa van malbatan debînî tilîy xo blind dekrid be ewan degot: hey nezanîne! Wey xizanîne! Eger hûn wisa berdewam her roj şera hevdî biken, sibey roj dewlet hûn dexate nav stadyona futbol û herî û tun be ser êwe deka. Hoşyar bin! Le ev xewe rabin! Îdî bese!

Mela Kamil le rewşa diwakeftîy kurdan pir şareza bû lê van mirovan ku guhdarî mela Kamil dekird kêm bûn.

Malbata Ap Husê Palj, pênc bra bûn. Çar le ewan xudana jin û zarok bûn. Her pênc bra, pêkve, le yek cê kar dekird. Şûna karkirdina ewan le fimek bû ku hî xo bû. Duwan le ewan kara hevîr û gunk birîn dekrid, yekeka dî hevîr klordekrid, yekeka dî kara birjandin dekrid û ewî dinjî nan defroşt. Hemû yek dest û lêhatî bûn. Belê tenya xêr le ewan debarî.

Rojek le rojan şayî xurtek le malbata Ĉîçî bû. Herçend dergay herdû malbatan le yekdî pir nizîk bû lê malbata xudan şayî, malbata Ĉîçî, bang le mala Ap Husê Palj nekirdbû. Piyawên malbata Ap Husê Palj be kara xo rojane le firna xo xerîk bûn. Ewan hevîr dekird, gunk debrî, nan debirjand û nan defroşt. Lê ewan carnan jî, bivê û nevê, guhdarî denga dehol û zurna jî dekird û temaşay ahenga jin hênana drawsêy xo dekird. Lalo kura biçûka malbata Ap Husê Palj, le van brayan ku xudana jin û zarokan bûn pitir denerîye şayî û govendê. Lalo be ceste le firin bû lê dil û hizra ewî lekin şayî û govend bû. Le rastîda ew roje Lalo molet le braên xo wergirt û zû dest le kara xo berda.

Le navenda şayî, zelamek le malbata Broyî, ku xizma mala xudana şayî bû, mala Ĉîçî, le nişkave kefte ser zewî û bê hoş keft. Navbera

mala Ĉîçan û Broyan ku le Gola Gulê le çyay Dêrka Mazê bûn, gelek xoş bû. Herçend malbatek le Serî Kanî û malbatek le Golgolê bûn lê ewan xizma yekdî bûn. Xizmayetî le navbera ewan pir xurt bû. Malbata Bro malbateka kurdperwer bû. Xalî Welî, ku nexweş bû û le nişkave le şayîda leser zewî keftibû, le mala Broyan bû. Keftna Xalî Welî hawar û gazî be mîvanan xist. Şayî rawesta! Le şûna denga dehol û zurna grîn û hawar hat.

Xalî Welî, ku leser zewî keftibû, hêşta razayî mabû lê Xalî Welî piyaweka be xo bû. Ewî bejin blind û xudana leşeka gewre bû. Qursayî laşey ewî sed û penca kîlo red debû. Leber ev buyere, malbata Ap Husê Palj dest le kara xo berda û wek xelka dî ku le ewê kom bû bûn, rawestan. Ewan jî divya harîkarî kesa nexweş biken.

Yekek bang le taksî kirdbû daku nexweşa bê giyan bo nexoşxane biben. Lê belê le gor van kesan ku le şayî bûn ev taksîye ku hatbû biçûk bû. Laşey Xalî Welî hem mezin bû hem jî gran. Be rastî laşeyeka wisa mezin be sanahî nedekefte nav dergay taksî. Paştir geleg dijwar bû ku ewan ev laşey mezne be hundir jî bixen. Pek laşeyeka hênd mezin bû!

Dest û lepên Xalî Welî wek dest û lepên mirov nebû, belku mîna dest û lepên fîl bû. Bejna ewî le seruy 190 cm bû. Pêlavên ewî, be kêmanî hêndey pêlavên sê piyawan mezin bû. Belê pêlava ewî jimare 65 bû. Xalî Welî xudana wirgeka wisa qelew û berfirhe bû ku le qeda dar giwêzeka heft sed salîy deçû. Lewma, gava ewî le kar gera bû, dewlet leber leş meznî kara pasewanî be ewî dabû. Cil û bergên fermî, ku dewlet be Xalî Welî dabû, caranan dedirya yan le ber kevin bûn le hev dekeft. Hengê Xalî Welî wek şêweyeka karîkatorî dehate pêş çav. Belê, şebqeyeka xiwar û xêç û kevin legel çaketek, ku leber leberkirdna salan, wisa le hev keftbû ku xeslet û pesnên çaket le dest dabû. Şebqe be xiwarî leser ser runîştibû û çaket jî le ser çogan şor bûbû. Renga şebqe û hemû cil û bergên fermî Xalî Welî qehweyî tarîk bû. Ev renge renga cil û bergên fermîy dewlet bû. Tenanet tifenga ser şan jî kevin bûbû lê

Xalî Welî herdem xizmeta tifenga xo dekrid. Tifeng le dest û tilên mezna Xalî Welî hêndey demançek biçûk bû. Xalî Welî gelek car be keyf û xoşîyeve bo kes û karên xo degot: ez heta niha yek teqe be ev tivenge nekirdye! Xalî Welî her be laşe mezin û blind nebû, belku jîrîy û mirovayetîy û kurdperwerîy ewî gelek blindtir bû. Be rastî jî Xalî Welî le piranî bezim û toreyên kurdan be derdekeft û diyar bû. Le cejnên newrozan agir çê dekrid û be dilxweşî degot: newroze pîroze! Agra kawe le dilan coşe!

Be kurtî, Xalî Welî mîhrebanî Xuda leser ewî kêm nebê, piyaweka gelek be xo bû. Sê piyaw keftibûne bin her lingek ewî û ewî blind dekrid. Piyawek ser û mila ewî girtbû, dû piyaw jî, her yek le layek şana ewî girtbû. Dîsan çar piyaw jî, her dû le layek, keftibûne bin laşey ewî. Belê be heft piyawan Xalî Welî be dijwarî le zewî blind kird. Lê çunke dergay taksîy biçûk pir nizim bû, van piyawan netwanî laşey bê giyan be hundira taksî bihavêjin. Le rastîda laşey Xalî Welî le jêr destên van piyawan le hewada xwar û xêç bû bû.

Her yek, le layek, bang û gazîyek dekrid û degot: aha wilo! Aha wisa nebû! Lo lo weha biken! Na werkîno na be! Yekê degot: herin taksîyeka mezintir bînin! Yekek degot biçin mînî busek bînin! Yekeka dî degot: na traktorek bînin! Yekekî tir deqîran û degot: bo xatra Xuda de zû ken! Hey hawar hey hawar!

Le nav van qîre û denganda, ku her yek pêşniyazek degot, kes guhdarî kes nedekird! Her kes be awayî devera xo qise dekrid. Her yek be zaravey herêmî xo depeyvî. Le bê bextî Xalî Welî her kes divya le gor zaravey xo serinca tev bo lay gutna xo rabikêşê. Wek ême le jûr bîst: aha wilo, wisa ne bû, lo weha biken, na werkîno û na be û hî dinjî! Belê têngeyiştina hevpişk karîgerî xirap leser harîkarî van xelkan danabû. Be rastî jî van xelkan xudana zimaneka hevpişk nebûn!

Ewî degot “wilo” le xêla Torî, Midyad, le Mêrdîn yan le Nisêbîn bû. Ewî degot ”wisa” le Amed bû. Ewî degot ”wer” le Mûş bû û ewî degot ”werkîno” le Girê Sor bû.

Lalo, le nav ev hela hela û alozîda, le nav van zelamanda, peyda bû. Lalo xurtek bû le mala Ap Husê Palj. Lalo hem ker bû hem lal. Lalo govend gêreka bêhevta bû. Herçend mala Ĉîçî, leber naxweşî le navbera herdû malanda, bang le malbata Ap Husê Palj nekirdbû lê belê Lalo le şayî amade bû. Ew kesey ku bo demeka dirêj sera govendî girtbû Lalo bû!

Lalo be hemû hêza xo, xo be bin qursayî laşey girana Xalî Welî kirdbû, pişta ewî xerîk bû bibê be dû qed û bişkê. Lê Lalo keseka leserxo bû. Le govend baş diyardeda ku Lalo destelatdara endamên xo bû. Belê helperkêy ewî ciwan û sernicrakêş bû! Ewî nek be tenya le govendên kurdî, belku le govendên erebesk û hevdemî jî şareza û çalak bû. Kesên xo le cêy dûr dehatin û le Lalo lavayan dekird ku Lalo biçê û pişkdarî şayî ewan bibê û sera govend bigrê. Lê Lalo kêm car bo şayî deçû.

Lalo leber nebûna zimana hevpişk û nebûna harîkarî le navbera van piyawanda nedezanî çî bika. Ewî le bin granîy laşey Xalî Welî pir dilgran bû bû. Lalo leber lal bûna xo nedetwanî bipeyvê. Dîsan guhî ewî pir gran bû û deng kêm debîst. Lê gava Lalo vîyaba tişteka gring bêjê, yan gava pir hêrs bibûba dengeka zirav, mîna zurna le kûrayî gewrîy ewî derdekeft. Înca ew dem, denga Lalo baş dehate bîstin!

Gava Lalo dî, ku kes kara xo be drustî naka, gava ewî dî ku van piyawan natwanin Xalî Welî nexweş û bê çare be nav taksî bixen û herkes be arasteyek laşe dekêşê, hengê Lalo le nişkave xo le jêr laşey Xalî Welî deranî! Lalo desteka xo bo tev drêj kird û qîrîneka taybet le kûrayî gewrîy ewî derçû: ûîybî! Ûîybî! Ûîybî! Lalo be desta dinjî be tundî le ser bana teksa da! Denga lêdana desta ewî, mîna denga gule bû ku le lûley tifeng derçûbê! Belê deng le hewa deng veda. Hengê bivê û nevê herkes le cêy xo rawesta û temaşay Lalo kird! Lalo desta xo nizîk dema xo bird û be amajey dest û tilyan be civata hepesaw got: le her serk dengek derdekefê! Eve çîye? Kara xo biken û bang le teksîy dî neken! Niha dringe! Xalî

Welî hejar gerek zû be diktor biga! Vala nepeyvin û be hevra harîkarî biken! Be rastî şerme ku ême pêkve netwanî kareka wisa biçûk çê bikeyn! Leser van gutnên Lalo, ku le gewrîy Lalo hatbûder, hemû be yek helpe laşey Xalî Welî be nav taksî xist. Nek her cê bo laşey Xalî Welî le nav taksî hebû, belku cê bo keseka dinjî le kin şofêr mabû. Taksî be lez û bez le şûna şayî û şîwen le berçavan bizir bû!

Lê mixabin, paştir Xalî Welî le nav destên diktoran jiyan ledest da û çû bo ber dilovanîy Xuda! Diktorên nexweşxaneên wilatên dagîrkerên kurdistan le qesabên qesabxaneên bajêr xiraptirin! Kîj nexweşa bêçare bikefitba destên ewan, ewa dayka nexweş degot Lawo!

Roja din, her pênc braên fîrnevana malbata Ap Husê Palj le mala Bro le civata şîn amadebûn. Leber ew helwêste ciwan û pake, ku Lalo le nav civat nîşan dabû, malbatên Bro û Ĉîçî supasa Lalo û malbata Ap Husê Palj kird.

Paş çend mangan, le heman cê şahiyeka dî hate çêkirdin. Ev care, şayî jin hanîna Lalo û kiçek le malbata Ĉîçî bû.

Le ew rojeve, xelk ew buyere naxweşe be ev core bas deken: welê yan wilo? Weha yan wisa? wanî yan werkîno? Kanê mamostay ême Lalo?!

ژێدەر

الامیر جلادت بدرخان و المستشرق الفرنسی روجیه لسکۆ (...). *قواعد اللغە الکردیە "اللهجە الکرمانجیە"*. ترجمە و نشر دلاوەر زەنکی.

ئەحمەد قازی (١٣٦٧). *دستور زبان کردی. رێزمانی کوردی*. مرکز نشر و ادبیات کردی (انتشارات سەلاح الدین ایوبی). ارومیە.

ئیبراهیم رەمەزان زاخۆیی ٢٠٠٨. *رێزمانا کوردی قواعد اللغە الکردیە*. خانە سپیرز بۆ بلاڤ و چاپکردن. دهۆک.

ئیسماعیل تەها شاهین (٢٠٠٨). ژ بۆ *رێنڤیسەکا* چێتر. ئێکەتیا نڤیسەرێن کورد. دهۆک.

د. ئەورەحمانی حاجی مارف (١٩٧٩). *رێزمانی کوردی. بەرگی یەکەم. مۆرفۆلۆژی. بەشی یەکەم -ناو-*. وەزارەتی پەروەردە/بەڕێوبەرێتیی گشتیی خوێندنی کوردی یارمەتی لە چاپدانی داوە. چاپخانەی کۆڕی زانیاری عێراق. بەغدا.

د. ئەورەحمانی حاجی مارف (١٩٨٧). *رێزمانی کوردی. بەرگی یەکەم (وشەسازی) بەشی دووەم جێناو*. کۆماری عێراق. وەزارەتی ڕۆشنبیری و ڕاگەیاندن. دەزگای ڕۆشنبیری و بڵاوکردنەوەی کوردی. زنجیرە ژمارە (١٥٨). بەغدا.

د. ئەورحمانی حاجی مارف (١٩٩١). *رێزمانی کوردی. بەرگی یەکەم (وشەسازی) بەشی سێیەم -ئاوەڵناو-*. لە بڵاوکراوەکانی کۆڕی زانیاری عێراق — دەستەی کورد. بەغدا.

د. ئەورەحمانی حاجی مارف (١٩٩٨). *ڕێزمانی کوردی. بەرگی یەکەم. وشەسازی. بەشی چوارەم ژمارە و ئاوەڵکردار.* دەزگای ڕۆشنبیری و بڵاوکردنەوەی کوردی. زنجیرە ژمارە ٣١٣. بەغدا.

د. ئەورەحمانی حاجی مارف (٢٠٠٠). *ڕێزمانی کوردی. بەرگی یەکەم (وشەسازی) بەشی پێنجەم - کردار* -. زنجیرە کتێبی دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم (٨٣). سلێمانی.

د. کوردستان موکریانی (٢٠٠٤). *سینتاکسی ڕستەی تێکەڵ.* دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس. هەولێر

سادق بهاء الدين ئامێدی ١٩٨٧. *ڕێزمانا کوردی کرمانجی یا ژۆری و ژێری یا هەڤبەرکری.* وەزارەتی فێرکردنی باڵا و لێکۆڵینەوەی زانیاری زانکۆی سەلاحەدین. بەغداد.

جەمال نەبەز (١٩٧٦). *زمانی یەکگرتووی کوردی.* بڵاوکراوەی یەکێتیی نەتەوەیی ی خوێندکارانی کورد لە ئەوروپا. بامبێرگ. ئەڵمانیای ڕۆژئاوا.

جگر خوین ١٩٦١. *اوا دەستورا زمانی کوردی.* بەغداد.

غازی عەلی خورشید ٢٠١٠. *فۆنەتیک و فۆنۆلۆجی.* دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم. سلێمانی.

غازی عەلی خورشید ٢٠١١. زمانی فەرمی بۆ کوردستان. دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم. سلێمانی.

لارس مێلین (٢٠٠٩). *سایکۆلۆژیی زمان.* ئەکادیمیای کوردی. هەولێر. و. غازی عەلی خورشید.

لیژنەی زاراوە لە ئەکادیمیای کوردی (٢٠١٠). *ڕاسپاردەکانی کۆنفرانسی بەرەو ڕێنووسێکی یەکگرتووی کوردی*. ئەکادیمیای کوردی. هەولێر.

لیژنەیەک لە وەزارەتی پەروەردە (٢٠٠٧). *زمان و ئەدەبی کوردی*. بۆ پۆلی یەکەمی ناوەندی. حکومەتی هەرێمی کوردستان — عێراق. وەزارەتی پەروەردە. چاپی یەکەم.

لیژنەیەک لە وەزارەتی پەروەردە (٢٠٠٧). *زمان و ئەدەبی کوردی*. بۆ پۆلی دووەمی ناوەندی. حکومەتی هەرێمی کوردستان — عێراق. وەزارەتی پەروەردە. چاپی یەکەم.

لیژنەیەک لە وەزارەتی پەروەردە (٢٠٠٧). *زمان و ئەدەبی کوردی*. بۆ پۆلی سێیەمی ناوەندی. حکومەتی هەرێمی کوردستان — عێراق. وەزارەتی پەروەردە. چاپی یەکەم.

لیژنەیەک لە وەزارەتی پەروەردە (٢٠٠٧). *زمان و ئەدەبی کوردی*. بۆ پۆلی چوارەمی ئامادەیی. حکومەتی هەرێمی کوردستان — عێراق. وەزارەتی پەروەردە. چاپی یەکەم.

لیژنەیەک لە وەزارەتی پەروەردە (٢٠٠٧). *زمان و ئەدەبی کوردی*. بۆ پۆلی پێنجەمی ئامادەیی. حکومەتی هەرێمی کوردستان — عێراق. وەزارەتی پەروەردە. چاپی یەکەم.

لیژنەیەک لە وەزارەتی پەروەردە (٢٠٠٧). *زمان و ئەدەبی کوردی*. بۆ پۆلی شەشەمی ئامادەیی وێژەیی و زانستی و سێیەمی قوتابخانە پیشەییەکان. حکومەتی هەرێمی کوردستان — عێراق. وەزارەتی پەروەردە. چاپی دووەم.

لیژنەی کۆڕی زانیاری کورد (٢٠١١). *ڕێزمانی ئاخاوتنی کوردی – بەپێی لێکۆڵینەوەی لیژنەی زمان و زانستەکانی لە کۆڕی زانیاری کورد.* دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس. هەولێر هەرێمی کوردستانی عێراق.

Baran Rizgar (1996). *Learn Kurdish – Dersên Kurdî – A multi-level course in Kurmanji.* London.

Bavê Barzan (2011). *Erd.* Weşanê VENG. Amed.

Deniz Ekici (2007). *Kurmanji Kurdish Reader.* Dunwoody Press.USA.

Qanate Kurdo (1990). *Gramera zmane kurdi – Kurmanci – Sorani.* Wesanen Roja nu. Stockholm.

Dr. Îbrahîm Remezan Zaxoyî (2007). *Ferheng ê Pişk ên Kurdî/The . Spirez Press & قاموس الافعال الكرديهDictionery of Kurdish Verbs/ Publisher. Duhok.*

Aarts Bas (2011). *Oxford Modern English Grammar.* Oxford University Press.

Hultman. Torg (2003). *Svenska Akademiens språklära.* Svenska Akademien. Stockholm.

Ulla Stroh-wollin (1998). *Koncentrerad nusvensk formlära och syntax.* Studentlitteratur. Lund.

(2011-11-07)http://www.duhokhealth.org node/2224

زنجیرەی کتێبە چاپکراوەکانی دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم ساڵی ۲۰۱۳

ناوی کتێب	نووسینی	وەرگێڕانی
٦٢٨- بوون و کات	مارتن هایدیگەر	د.محەمەد کەمال
٦٢٩-نهێنیی کریسمس	یۆستاین گاردەر	سیروان مەحموود
٦٤٠- باشترین دایەن	کەتەرینا سال فرانك	بەیان کەریم ئەمین
٦٤١- ڕێزمانی کوردی بە شێوازێکی ئاسان	د. سولەیمان ڕەحیمی	
٦٤٢-تێڕوانینێك لە (نالی)ی مەزن	ئیسماعیل فەرەج ئەحمەد	
٦٤٣-نامەکان	جەمال شارباژێڕی	
٦٤٤-خۆرکەوتن	حەمە فەریق حەسەن	
٦٤٥-سێ ژیانی ئاڵتوون	ئاڵتوون باساران ئانیکا توور	سروە نوری عەزیز
٦٤٦-دەنگدانەوەی سەرزەمینێکی تر	ئاڤا هوما	ڕەوەز

Rêzmana Fermî

Ghazî Elî Xurşîd

Nawerok

Destpêk

Heta niha le Kurdistan ciyawazî le navbera zimana qise û nûsîn nahête kirdin. Le pêş kurdan dû bijare heye: yan zimaneka nûsîn, fermî yan standard ku debê bête pesendkirdin; yan berdewam bûn be rewşa henûkeyî ku her nûser, roşinbîr û ramyarsazek be keyfa xo û legor/bepêy dever, devok û zarave depeyvê û denûsê.
Sepandina yek zarave û cût yan sê û çar standard nakirdenî û nezanîye! Belê bo zimaneka yekgirtî yan standard ku nûsîn û gutina kurdan le Bakûr ta Başûr, le Rojhelat ta Rojava le biwarên fermî yek dexa.
Eger kurd dewlet bivê, debê dam û dezgeên fermî hebê. Dam û dezgeên fermî be zarave, devok û diyalêkt nahête rêvebirdin. Dewlet be zimana fermî dête rêveberî kirdin. Zimana fermî pêwîstî be rêzmana fermî heye. Ev pertûke jî rêzmana fermîye.
Niha/êsta pêwîstîy nûser û xwênerên kurd bo rêzmaneka yekgirtî/fermî aşkira diyare; pertûkeka rêzman ku bo têgeyiştin asan bê û weku binaxe le layen piranî/zorîney kurdan bête bekarhênan. Bo ev mebeste ev pertûke fêrkarîye hatîye darişţin ku bas le rêsaên rêzmanî deka û şarezayî derbarey yasaên fonolocî (deng û tîp), morfolocî (wişesazî) û sîntakis (hevoksazî/ristesazî) be xwêneran pêşkeş deka.
Ev pertûke bas le rêsaên rêzmanî bo zimaneka yekgirtî deka ku le biwarên fermî dête bekarhênan. Le biwarên fermî debê hemû kurdan bêne axaftin û guhdarî kirdin. Lewma zimana bekarhatîy biwarên fermî debê zimana hevpişk bê û le layen hemû kurdan bête têgeyiştin. Aşkiraye biwara fermî tişteka siruştî nîye, belku tişteke ku hatîye dirust kirdin. Be heman awayî, rêzmana fermî tişteka siruştî nîye belku rêzmaneke ku leser binaxey diyalêktan û zaravan hatîye rêkxistin û dirustkirdin. Ev pertûke leser binaxey diyalêktên kurdî, nexasme herdû diyalêktên kurmancîy jûrû û xwarû, hatîye danan.
Le dûmahîda, ev pertûke legor pêkhatey ziman hatîye darişţin. Ziman le deng, wişe û riste/hevok hatîye pêkhatin. Min le pişka yekem be pêwîst zanî ku destnîşana dengên/tîpên kurdî bikem û bas le fonêm, girafêm, morfêm û birge bikem. Pişka dûhem û sêhem bas le rêzman deka. Rêzman legel pêkhatey wişe û rêkxistina riste peyweste. Pişka dûhem bas le pêkhate û corên wişe "wişesazî" deka. Le pişka sêhem, bêcge baskirdina şêwe û erka rêzmanî û rola watayî wişe le riste, bas le girê û riste dête kirdin. Pişka çarem çîrokeke ku be zimana fermî hatîye nûsîn.

Ghazî Elî Xurşîd

1 -Le deng taku birge

1.1 Deng û tîp

Pêştir, be armanca dirustkirdin û rêkxistina zimana nûsîn, şarezaên zimana kurdî xebat kird ku le hember her dengek yek tîp hebê. Ev armance taku radey berçav hatîye cêbecêkirdin. Emro be giştî, têgeyiştina xwênerên kurd wisaye ku le hember her dengek yek tîp heye. Ev têgeyiştine şaşe lê buwe be sedema rengvedana zimana qise le nûsîn. Be coreka dî her tiştek ku dête qise dête nûsîn! Eve gelek arîşe le pêş rêkxistin û yekxistna zimana kurdî, herweha nizîkxistna diyalêktên kurdî le yekdî, dirustkirdîye. Le rastîda eve bûwe be sedema/hokara dûrkeftina zarave û diyalêktên kurdî le hevdî. Eve asayîye ku çendayetî deng û çonyetîy bêjankirdina dengên zarave û diyalêktên kurdî wek yekdî nîye lê le dema dirustkirdin û rêkxistina zimana nûsîn armanca giştî û neteweyî be hend nehatîye wergirtin. Be kurtî heta niha, nûserên kurd le riwangey xo, nek rêzman, denûsin. Evjî gelek arîşe bo nûseran û xwêndevanan dirust kirdye û dirust deka[1].

Niha pêwîste/pêdivîye, ku sebaret be jimarey deng/tîp û çonyetîy bêjankirdina wişeên kurdî, mamosta û şarezaên ziman rêkbikefin, nexasme mamostaên herdû diyalêktên serekîy kirmancîy xwarû û jûrû. Ez le pertuka (Zimanî fermî bo Kurdistan) le paş hemberkirdna pitir le 600 wişe le navbera hemû diyalêktên kurdî (K.j., K.x., Lurî, Hewramî û Zaza) le riwangey fonolocî, sêmantîk û diyalêkt pêşniyara hendek xal bo zimana fermî kirdîye. Min van pêşniyaran legel hendek gorankarî û çend xaleka dî nîşan dedem[2]:

---

[1] Bo nimûne binere:
Îsma'îl Teha Şahîn (2008). Ji bo rênivîseka çêtir. Yekîtiya nivîserên kurd. Duhok.
Ekadîmyay Kurdî (2010). Raspardekanî konfiransî berew rênûsêkî yekgirtûy kurdî.

ئیسماعیل تەها شاهین (٢٠٠٨). ژ بۆ ڕێنڤیسەکا چێتر. ئێکەتیا نڤیسەرێن کورد. دهۆک.

ئەکادیمیای کوردی (٢٠١٠) ڕاسپاردەکانی کۆنفرانسی بەرەو ڕێنووسێکی یەکگرتووی کوردی.

[2] Eve leser binaxey jêdera Al-Amîr Celadet Bedirxan û Rucye Lisku "Qwa'di Al-Ixe Al-Kirdye Al-Lehce Al-Kirmancye". Terceme û neşir Dilawer Zinkî. Sala çapkirdin nediyare. Helbet van pêşniyaran leser binaxey îtmolocîy wişe nehatîye damezrandin.

لامیر جلادت بدرخان و المستشرق الفرنسی روجیه لسکۆ (...). قواعد اللغه الکردیه "اللهجه کرمانجیه" ترجمه و نشر دلاوەر زەنکی.

1.1.1 Le riwangey fonolocî

1. Gelek car yek wişe le gişt diyalêktan (K.x., K.j., Lur, Hewramî û Zaza) wek yek dête gutin û nûsîn bo nimûne: **genim**, **do**, **mast**, **çîmen**. Wişey le ev core wek wişey zimana fermî dête jimardin.
2. Hendek car hendek wişe bo her diyalêktek be çend şêwe dête gutin bo nimûne: le k.j. *zivistan* û *zistan*, le K.x. *zistan* û *zimsan*, le Hewramî û Lur *zimsan* û le Zaza *ziviston* û *zivistan*. Az le êre wişey **zistan** bo zimana fermî be pesend dezanim çunke wişeke le layen piranî xelka/danîştwana Kurdistan dête bekarhênan.
3. Hendek wişe be gelek cor le diyalêktan dête gutin bo nimûne: *estêre* û *hesare* (K.x.), *stêr* (K.j.), *hesare* (Hewramî û Lur) û *estare* (Zaza). Van wişan le riwangey fonolocî zor le yekdî nizîkin belam min "**estêre**" bo zimana fermî heldebijêrim çunke denga /**e**/ le /*stêr*/ hatîye birîn û le /*estare*/ denga /**ê**/ be /**a**/ hatîye gorîn. Belam wişey "**hesare**" dekrê wek hevwata bête bekarhênan.
4. Wişe le hendek deverên K.j. û K.x. mîna "**gutin**" û "**cut**" bo "*gotin*" û "cot" hatiye gorîn, wate denga /**u**/ bo /**o**/ dête gorîn. Denga /**u**/ bo zimana fermî diruste çunke ev denge le Lur /**u**/ e.
5. Pitirkirdna denga /**t**/ le dumahî/kotayî hendek kirdarên dema niha mîna: *debêjêt/dibêjêt*, *deçêt*, *demrêt*, *dexwat*. Ev diyardeye le herdû diyalêktên serekî diyare. Bo zimana fermî debê denga /**t**/ bête labirdin; wate **debêjê**, **deçê**, **demrê**, **dexwa** diruste.
6. Firêdana denga /**w**/ le hendek wişe le hendek zaraveên K.j. bo nimûne: *xardin* û *xastin*. **Xwardin û xwastin** bo zimana fermî diruste.
7. Gorana denga /**f**/ le birgey "ftin" bo /**v**/ yan labirdna ev denge le K.j. û herweha bo /**w**/ le K.x. bo nimûne le: *hengavtin/hengawtin*, *axavtin axawtin* û *ketin/keftin/kewtin*. Helbet denga /**f**/ le Lurî û hendek devokên K.x. dête bekarhênan. Belê denga /**f**/ bo zimana

fermî diruste; wate **axaftin, keftin** û **hengaftin** bo zimana fermî diruste.

8. Wişe heye ku le encama gorankarî dûr û dirêja fonolocî le her dû diyalêktên serekî hatîye gorîn; bo nimûne ciyawazîên fonolocî le navbera wişey /**havîn**/ û /**hawîn**/, /**şit**/ û /**tişt**/ û /**niyasîn**/ û /**nasîn**/. Legor binaxey/binemay fonolocî wişey dirust bo zimana fermî dête helbijardin. Bo nimûne wişey /**tişt**/ û /**sard**/ dirustin lê */şit/* û */sar/* dirust nîye çunke dû wişekey paştir be berdewamî kat/dem dengek le van wişan hatîye birîn. Herweha min wişey /**havîn**/ û /**zirav**/ be dirust dezanim le hember */hawîn/* û */ziraw/* evjî bo kêm kirdna dîftong û be mebesta rûntir destnîşankirdina denga bizwên. Dîsan min wişey wek /**nasîn**/ û /**rijan**/ û /**geran**/ be pesend dezanim le hember */niyasîn/*, */rijyan/* û */geryan/* çunke wişeên paştir, bêcge le sedema/hokara dîftong, dengek bo hatîye pitirdin.
9. Min bizwêna dirêj le hember bizwêna kurt pesend dekem; bo nimûne denga /**e**/ taku /**i**/ wek le amraza pêşbend /**le**/ le hember /li/, herweha denga /**a**/, /**û**/ û /**o**/ le hember /**e**/ wek le **manga, ku** û **boq** taku *mange*, *ke* û *beq*, dîsan denga /**ê**/ le hember denga /**e**/ mîna **kêm** le hember *kem*.
10. Asayane le zimana kurdî dû wişe pêkve dête likandin û gorîn, bo nimûne; "**le em**" debê be "*lem*", "**ji ewê**" debê be "*jê*", "**bi wî**" debê be "*vê* yan *pê*". Le zimana fermî/nûsîn debê van wişan le yekdî bêne cudakirdin. Be ev diyardeye ***suwan*** têgutin.
11. Labirdina denga zêdey /**e**/ bo nimûne le wişey *gindore*, *dapîre*, *neynok*. Wişey **gindor, dapîr** û **nînok** bo zimana fermî diruste.
12. labirdina denga zêdey /ê/ bo nimûne le *pêrê* û *besirpêrê*. Wişey **pêr** û **besirpêr** diruste.
13. le hendek wişe le navbera denga /**h**/ û /**w**/ têkelî dekrê bo nimûne; *hirç* û *hişk* legel *wirç* û *wişk*. Be boçûna min **wirç** û **wişk** başe. Van wişan le yek birge pêkhatîye çunke denga /**w**/ nîmçe bizwêne û asantir dête gutin.

14. Le hendek wişe denga /?/ şuna /**h**/ girtye, bo nimûne le *arîkarî* û *êstir*. Wişey **harîkarî** û **hêstir** bo zimana fermî diruste. Le êre lewaneye denga /h/ hatibê firêdan yan goran. Nimûney dî: **hênan** le K.j. bûwe be *anîn*; *bîne/bêne* le **bihîne/bihêne** hatîye wergirtin. Le herdû K.j. û K.x. **hêlan** nehatîye gorîn; mirov debêjê **bihîle/bihêle**. Belê denga /**h**/ bo zimana fermî diruste.
15. Le encama pirosey fonolocî denga /**d**/ ku le paş denga /**r**/ dê be /**t**/ hatîye gorîn be taybetî le hendek devokên K.j.. Le hember denga /**d**/ şuna bêjankirdina denga /**t**/ nizîktire le şuna bêjankirdina denga /**r**/ (wêne 1.). Bo nimûne *helbijartin* zimana qiseye nek nûsîn. Qise xêra dête gutin. Lewma denga /**d**/ le van wişan bo dengî /**t**/ dête gorîn. Wate denga /**d**/ bo zimana fermî diruste. Le êre dekrê hendek nimûney dî bête nîşandan; mîna: **dêm, dênim, dêşê** bo *têm*, *tênim* û *têşê* ku le K.j. û hendek devokên K.x. û Lurî dêne gorîn. Herweha pêşbenda /**d**/ le K.j. ku pêş cênav dê, hengê dengê /**d**/ bo /**t**/ dête gorîn bo nimûne: **di wê**, **di wi**, **di vî** bo *tê* dête gorîn. Tenanet **di hev** û **di êk** bo *tev* û *tek* dêne/hatîye gorîn.
16. Le zimanên êrana kon û Hewramî/Zaza û Lur û hendek devokên K.x. denga /m/ wek kon dête bekarhênan belam le hember eve le K.j. denga /**v**/ û le K.x. /**w**/ dête bekarhênan bo nimûne: *nîm*, *pîm*, *xam* û *hengam* bo *nîw/nîv*, *pîw/pîv* û *xav/xaw* û *hengaw/pêngav* hatîye gorîn. Be mebesta nizîkxistna herdû diyalêktên serekî **nîv**, **pîv**, **xam** û **pêngav** bo zimana fermî diruste.
17. Hendek wişe bepêy/legor çûna dem/kat yan nezanî hatîye beruvajkirdin bo nimûne **tîp**, **xak** û **zîx** bo zimana fermî diruste belam *pît*, *ax* û *xîz* hatîye beruvajkirdin.
18. Dête gutin ku le K.j. denga /**L**/-a "qelew" nîye belam ev denge le gelek gutarên K.j. dête guhdarîkirdin/bîstin; herweku K.x., Lur, Hewramî û Zaza. Tenanet bo piranî wişeên ku denga /**L**/-a qelew yan L -a sivik/lawaz heye, denga /**L**/-a lawaz gorankarî beser hatiye û berew lay denga /**L**/-a qelew hatîye gorîn. Dîsan ciyawaziy deng le navbera herdû cor /**L**/ bo jimareyeka zor kêm le wişe debê be sedema/hokara ciyawazîy sêmantîkî bo nimûne

<gul> û **<kel>**. Herçonek bê, be mebesta kêmkirdina ciyawazîy fonolocî le navbera herdû diyalêktyên serekî, tenha yek denga **/L/** le zimana fermî hebê başe. Dîsan hêlana xesletên her diyalêktek kareka başe; bo nimûne eger mirovek dengî **/L/**-a sivik le qise bekarhêna hengê dête zanîn ku qiseker ser be K.j. yan be beruvaj/pêçewane[3].

1.1.2 Le riwangey sêmantîk/wata

1. Wişe dekrê hevwata bê bo nimûne; **lût, kepû, difin** û **poz**.
2. Wişe dekrê amaje be kirdarek bida ku arastey tiştek dekrê taku amaje be tişteke bika bo nimûne **pişîle** amaje be giyandarek deda lê *kitik* yan *kite* amaje be dengek yan gutinek deda ku mirov be ew giyandare debêjê daku giyandareke le ew cêgeye dûrbikefê. Le êre wişey **pişîle** bo zimana fermî diruste.
3. Wişe heye ku le zimanên bêgane bo diyalêktek hatîye qerizkirdin bo nimûne *zerzewat*, *xenzîr* û *xezal* le zimana erebî bo K.j. hatîye. Be van wişan le K.x., Lur, hewramî û "Zaza" **sewze**, **beraz** û **ask** têgutin ku wişeên kurdîye. Helbet wişey kurdî bo zimana fermî dête pesend kirdin.
4. Wişe heye ku amaje be zîndewerek yan tiştek deda ku naverokeka nerênî heye bo nimûne *dapîrok* be **calcaloke** têgutin. Le êre ev ajele ku herdem xerîka dawnan û nêçîrkirdine legel miroveka mê û pîr dête nexşandin. Min wişey **calcaloke** bo zimana fermî pesend dekem.
5. Dû wişe dekrê hevwata bin belam le kontêkista cuda bêne bekarhênan; weku; **pêşniyaz** û **pêşniyar**. **Pêşniyaz** legel niyaza mirovên tak tak dête peywestkirdin lê **pêşniyar** le biwarên fermî bête bekarînan baştire.
6. Watay dû wişe dekrê le yekdî nizîk bin lê merc nîye hevwata bin bo nimûne: **cudakirdin** heman watay **helawardin** nabexşê. **Helawardin** be watay bo nimûne; cudakirdina nerênî komelek

---

[3] Binere perawêza 6.

mirov dê ku xudana xesleta ciyawazin le civakda bo nimune: ayin, ziman û nejad.

7. Wişe heye ku be şêweyeka siruştî le diyalêktek heye belam leber nebûna heman wişe le diyalêktên dî, wişe hatîye dataşîn. Wişey **civîn** û **hevdîtin** le K.j. bo zimana fermî diruste. Le K.x. *kobûnewe* û *çawpêkewtin* dête gutin.
8. Be mebesta asankarî, min wişey kurt taku dirêj bo zimana fermî be pesend dezanim. Bo nimûne **rêveber** û **rêveberî** taku *berêwber* û *berêwberayetî*.

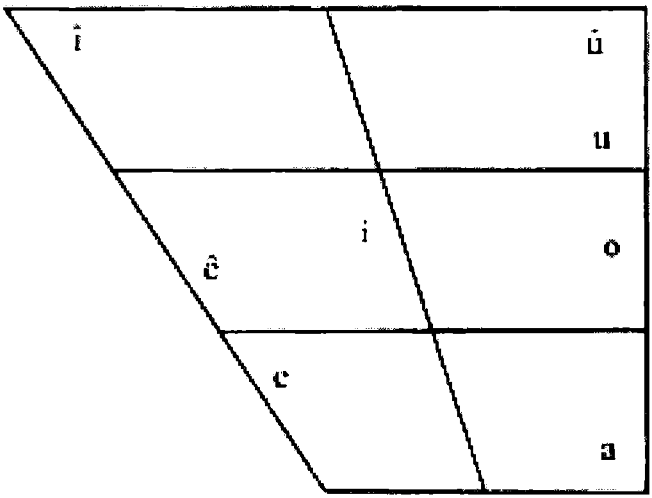
1.1.3 Le riwangey diyalêkt

1. Eger biryar leser wişey dirust bo zimana yekgirtî/fermî nehête çêkirdin hengê yarmetî le diyalêktên Hewramî, Zaza û/yan Lurî dête wergirtin. Bo nimûne wişey **şan** le K.x., Lur û Hewramî weku yeke lê le K.j. debê be **mil**. Le êre min wişey **şan** bo zimana fermî be pesend dezanim. Wate ramyarîy zorîne le hember kêmîne dête peyrewkirdin.
2. Hendek car watay tiştek be çendîn cor le diyalêktek dête gutin bo nimune; *dirik*, *dirî*, *dirdirk* û *sitrî* be k.j., le Hewramî *direy*, Zaza *tel* e, K.x. û Lur *dirik*. Le ev rewşe min **dirik** bo zimana fermî pesend dekem. **Tel** û **sitrî** dekrê wek hevwata bête bekarhênan.

1.2 Tîpên kurdî

1.2.1 Dengên/tîpên bizwên (vokal)

Le zimana kurdî tîpên bizwên bo heşt deng amaje deda[4], [5]:

Niha legel van tîpan/dengan û hendek nimûne:

a	e	ê	i	î	u	û	o
av	ev	pê	min	jîn	kurd	bûn	roj

Xişte 1. Dengên bizwên.

1.2.2 Dengên/tîpên nebizwên (consunant)

Xişte û wêney jêrve destnîşana deng/tîpên nebizwên û herweha şuna bêjankirdina van dengan deka[6]:

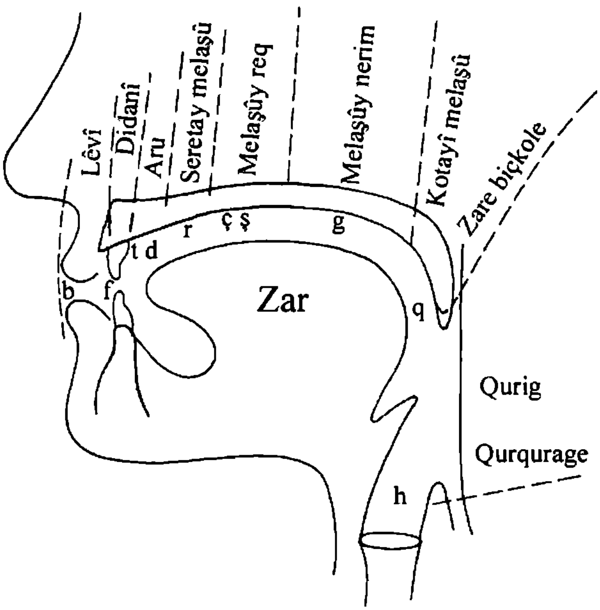
---

[4] Binere: Ghazî Elî Xurşîd (2010:131). *Fonetik û Fonoloci.*

[5] Tipa/denga /i/ kipe, bêhêze û kurte. Ev denge be **schwa** dête nasîn.

[6] Le K.x.van dengên nebizwên heye ku le K.j. nîye: ر - ڵ, /ٱ/-/ئا/ ,/ح/ ,/ع/ ,/غ/ ,/ڵ/. Helbet tîpên latînî ku le K.j. dête bekarhênan le layen Celadet Bedir Xan hatîye damezrandin. Van tîpên erebî (aramî) le devera Badînan le Kurdistana başûr û rojhelat dête bekarhênan.

Wêne 1. Şuna bêjankirdina hendek le dengên nebizwên.

Legor Akadîmyay Kurdî le Hewlêr van dengan (tîpên aramî) debê le zimana kurdî hebê lê dezgay navbirdî hîç bas le tîpên latînî nekirdîye ku le Kurdistana bakûr dête bekarhênan.

Legor raspardeên Akadîmyay kurdî tîpên kurdî (aramî) 34. Bo zanyarî pitir binere (Raspardekanî Konfiransî berew rênûsêkî yekgirtûy kurdî- Akadîmyay Kurdî 2010) – ڕاسپاردەکانی بەرەو ڕێنووسێکی یەکگرتووی کوردی.

Herweha binere "Behdînî û kurmancî" le nûsîna Newzad Hirorî 2008-10-13 le malpera <<http://www.kulturname.com/?p=342>>
Helbet ez nexwazim leser ev babete pitir binûsim lê min ev pertûke nûsîye û van tîpên aramî bekarnehênaye. Be kurtî, kêmasîyek le ev babete heye û pêwîstî be vekolîn û çareser heye.

Çonyeti Bêjankirdin	Jêy dengi	Şunabêjankirdin									
		Lêvi	Lêvi/ Didani	Didani	Didani/Aru	Aru	Aru/Melaşûy req	Melaşûy nerim	Zare biçkole	Qurig	Qurqurage
Westaw	Kıp Gir	p b			t d			k g	q		
Xişok	Kip Gir		f v	s z			ş j	x			h
Kospek	Kip Gir					ç c					
layi	Kip Gir				l						
Lûtî/poziy	Gir	m			n						
Lerzok	Kip Gir						r				
Nimçe bizwên	Gir	w					y				

Xişte 2. Dengên/tîpên nebizwên.

1.3 Deng/fonêm û tîp/grafêm

Ême le nûsîn tîp (girafêm) bekardehênîn. Asayane le nûsîna kurdî yek tîp/girafêm beramber yek fonêm/deng-e; bo nimûne le **mar**, **dar** û **şar**. Mirov be van wişan debêjê ***bêjana betîpkirdî***; wate ew tiştey ku dête gutin dête nûsîn. Hendek fonêmên dî pêwîstî be pitir le yek tîp heye bo nûsîn; bo nimûne /**ng**/ le wişey **mang**. Ev diyardeye le zimanên dî mîna îngilîzî, gelek asayîtire. Le rastîda peywendî yek beramber yek le navbera deng/fonêm û girafêm/tîp nîye. Ême be yarmetî girafêm/tîp qise nakeyin, belku ême tîp/girafêm wek hêma bo nûsîn bekardehênîn.

Deng/fonêm le şêwey cuda cuda bê wataye û asayane weku **biçuktirîn yekey cudaker le ziman** dête pênasekirdin. Le rêgey van wişan ku be ***kêmtirîn cût*** dêne nasîn mirov detwanê fonêm be asantirîn şêwe pênase bika: **mar**, **dar** û **şar**. Be labirdina fonêma (denga) yekem /**m**/ le wişey yekem, **mar**, le birî ew danana /**d**/ yan /**ş**/ hengê watay wişeke dête gorîn. Be ev şêweye fonêm biçuktirîn yekey wata cudakere le ziman.

1.4 Wişe û morfêm

Lawik hat. lawik – **ek** hat.
Lawikeke hat. lawik-**eke** hat.
Lawikan hatin. lawikan-**an** hat-**in**.
Lawikekan hatin. lawik-**ekan** hat –**in**.
Her kes zimanek bizanê, hengê ewî/ewê destelat beser çendîn yekey zimanî, mîna yekeên deng û wişe, heye. Ev mirove detwanê van yekan legor rêsaên zimanî pêkve bilikênê û derbirîn çêbika.

Ême gavek/katek wişey **lawik** le kontêkisteka berîntir bekardehênîn hengê nakrê legel dewrubera xo be wişey tak tak peywendî çêbikeyin. Le êre ême pêwîstî be tuxma dî, morfêm, heye daku coreha riste dirustbikeyin. Eger ême derbarey tenha **lawik-ek** qisebikeyin ku nadiyare ewa –ek- bo wişeke dête pitirkirdin, belam eger ême derbarey yek **lawik** ku diyare qisebikeyin hengê debêjîn **lawik** –**eke**. Eger ême derbarey çend **lawik-ên** nadiyar qisebikeyin ewa debêjîn **lawik-an**, lê debêjîn **lawik-ekan** eger mirov derbarey çend lawikên diyar qisebika. Binere risteên sereve û (2.1.4).

morfêm ***biçuktirîn yekey zimane ku xudana wata bê***. Bo têgeyiştina pitir le pênasey morfêm, ême detwanîn wişe beser wataên helgirtî xo dabeşbikeyin. mîna nimûney sereve. **Lawik** morfêma ferhengîye ku le ferhenga wişe heye û xudana wataye lê **–ek**, **-eke**, **-an**, **-ekan** morfêmên

rêzmanîn û xudana wata nîn. Le êre van morfêman **paşgirin**. Morfêmên dî destnîşana pileên berawrid deka, bo nimûne le hevalnava **qurs, qurs-tir, qurs-tirîn**. Le êre wişey **qurs** ferhengîye û wata heye, belam **tir, tirîn** morfêma rêzmanîn û bê watan.

Morfêma pêşgir-jî heye bo nimûne le wişeên: **bêguman**, **belez, lejêr**. Morfêmên pêşgir **bê**, **be** û **le** bê watan, lê **guman, lez**, **jêr** xudana watan. Le pişka dû (NAV) nimûneên dî dêne destnîşan kirdin û zanyarî pitir dêne baskirdin.

1.5 Birge

Birge yekeyeke, yan rêkxistineke, ku le yek yan zyatir fonêm pêkhatîye. Her birgeyek le yek denga bizwên û yek yan zyatir dengên nebizwên ku le pêş û/yan paş ev denge bizwêne dê pêkhatîye. Birge zyatir yekeyeka dengîye taku yekeyeka watayî. Eger ême bizwên/**Vocal** be tîpa **V** û nebizwên/**Consunant** be tîpa **C** destnîşan bikeyin hengê le zimana kurdî dekrê ev çend cor birge bêne destnîşan kirdin:

Tu, ku, mê CV
Kar, dil, gul, nan CVC
Wird, xurt, berd, nard CVCC
Û V (mîna amraza yekgirtî bo nimûne le girêy **min û tu**)

Le êre pêwîste bas le **dîftong** bête kirdin. Dîftong le dengeka bizwên legel dengeka nîv/nîmçe bizwên pêkhatîye; binere xiştey jêrve:

Diftong	Nimune
Wê	Wêne, xwê
We	Were, bawer
Wi	Wirya, wişk, wirg
wî	Pêwîst, wîst
Wa	Wazî, biwar, Riwange, hawar
Ya	Yarî, yan
Ye	Yekem, yekser
Yi	Bûyin, çûyin,
Yî	Asayî, şayî,
Êw	Dêw, kêw, mêw
Ûy	Bûy, çûy
Ew	Xew, kew, newroz
Ey	Mey, key, ney, peyv, heyv
Ay	Çay

2. Wişesazî

2.1 Nav

Nav

Le riwangey wata nav amaje be; bo nimûne zîndewer, şimek (tişt) û diyarde deda. Be şêweyeka/awayîyeka serekî nav beser nava berceste, nava naberceste û nava taybet dête dabeşkirdin:

2.1.1 Nava berceste

Nava berceste derbirîn le hebûna fîzîkî tiştek deka û le rêgey hest ew tişte dête diyarîkirdin, mîna ***agir***, ***mêz***, ***av***, ***zarok/mindal***, ***deng***, ***ba***. Nava berceste beser **nava çeşin**, **nava madî** û **nava komel** dête dabeşkirdin:

- Nava çeşin amaje be zîndewer yan şimek deda; mîna: *seg, pertûk, mêz, kursî.*
- Nava madî amaje be jimareyeka nadiyarkirdîy made deda; mîna: *zêr, av, hewa, penîr.*
- Nava komel amaje be komelek le şimek yan zîndewer deda ku wek yekeyek le layen ziman dête helsengandin/xemlandin; mîna: *xêzan, danîştwan, mêrule.*

2.1.2 Nava naberceste

Nava naberceste derbirîn le hendek diyarde deka ku hebûna fîzîkî nîye:

- Xeslet: mîna *hêz, bawer, xem, hoş.*
- Kirdar: mîna *dizî, yarî, ceng.*
- Rewiş: mîna *şer, aştî, hêmnî, perêşanî, nexoşî.*

2.1.3 Nava taybet

Be ew core amaje dête gutin ku wek nîşane be zîndewer û diyardey tak tak dête likandin; mîna *nava şar* (Dersîm, Kirmaşan), herweha nava *şeqam, tax/gerek, kompanya,* derya, *tavge, rûbar, rûdawên dêrukî û keltûrî.* Herweha nava taybet bo mirov û ajel bo herdû nêr û mê heye wek:

Nava mirov bo nêr wek; *Azad, Kameran, Şivan, Dilêr.* Herweha nava dî mîna: *mêrd, zalam/piyaw, bira, bab, kur, zava, ap/mam, xurt* û *pismam.*
Nava pîşe bo nêr mîna: *nanewa, şivan, gavan, xizmetkar.*

Nava mirov bo mê wek; *Şîrîn, Delal, Nêrgiz, Gulzar, Şewnim*. Herweha navên dî mîna: *xuşk, dayik, buk, jin, met/mîmk/pur* û *kiç/kenîşk*. Nava pîşe bo mê mîna: *kaban, maman/dapîrok, berbûk, bêrîvan* û *teşî rês*.
Nava ajel bo nêr wek; *ga, keleşêr/kelebab, esp, ker* û *beran*. Nava ajel bo mê wek; *manga, mirîşk, mayin, maker* û *mê*.

Dîsan gelek nav bo destnîşankirdina herdû ajelên nêr û mê dête bekarhênan wek: *şêr, wirç, kotir, gurg* û *mar*. Nava bêlayen mîna; *dar, berd, şax, derya* û *rûbar*[7].

---

[7] Le K.j., Zaza û Hewramî regez gelek çalake belam le K.x. û Lur kêm çalake. Le k.j. piranî nav bo nêr û mê dêne cudakirdin bo nimûne: **nava endamên leşa mirov bo mê** mîna *pirç, difin/lût, lêv, til/pence, navik, çok, biro, sipil, zirav*. Herweha **nava mê bo tiştên berceste** mîna: *xor, heyv, zevî, av, befir, gul, tendur, sîr, piyaz, baran*. Dîsan **hemû navên naberceste û çawig wek mê dête jimardin**. **Nava endamên leşa mirov bo nêr** mîna: *ser, çav, gwê, dem, didan, sîng, dest, ran, bask*. Herweha **nava nêr bo tiştên berceste** mîna: *derya, rûbar, çem, tavge, solav* (bêcge le *coge*), **rengekan, berhema ajelên xomalî** wek; *şîr, penîr, nivîşk* (bêcge *xurî*), **mîtal** wek *asin* û *zîv*; herweha *nan, agir, xanî, bax, çiya, gopal, asman, dîvar*. Bo zanyarî pitir binere Cigir Xuyin (1961:27), Sadiq Behadîn Amêdî (1987:176), Îbrahîm Remezan Zaxoyî (2008:49), Celadet Bedirxan (112) û Qenatî Kurdo (1990:44). Herçonek bê, le êre ciyawazîyek le navbera devoka Badînî û devokên dî K.j. heye; hendek nav le Badînî nêre lê le K.j. mê-ye, bo nimune: **sîng, dem, sîstem** û **komputer**. Binere Newzad Hirorî (Behdînî û kurmancî).

Helbet bo mê denga /**a**/ weku paşko legel nav dête likandin weku: *qelema hêşin , ava sar, mala nu*. Herweha bo regeza nêr denga /**ê**/ weku paşko dête likandin weku: *dîwarê sûr, nanê sipî, ardê genim*. Herçonek bê, hendek navên naberceste û bercestey dû layen heye, wate nav hem nêre û hem mê bo nimûne: *xundkar, nivîskar, heval, xebatkar, dujmin, dost*. Boye/lewma eger mirov bêjê: "*hevala min*" û "*xanîya min* " hengê paşgira /**a**/ û /**ya**/ nîşaneye bo regeza mê. Eger mirov bêjê: "*hevalê min*" û "*xanyê min*" hengê paşgira /**ê**/ û **yê** nîşaneye bo regeza nêr. Leser heman binaxe mirov debêjê "*kurê min*" belam "*kiça min*". legor Newzad Hirorî le êre cyawazîyek le navbera Badînî û K.j. heye binere Newzad Hirorî (Behdînî û kurmancî).

Herweha le dema burî bo kirdarên têneper, amrazên nêr û mê heye; wate amraza /**î**/ nêr û **ê** mê legel dumahî/kotayî nav dêne likandin. Bo nimûne: S*erdarî nan xard. Azadî ders xwanid. Serwerî zevî avda*. Herweha *Şirînê şîv xward. Gulyê teşî rist. Nazdarê gya durî*. Herweha cênavên kesa sê tak bo nêr /**wî –ewî**/ û bo mê /**wê –ewê**/ heye. Dîsan cênavên dest nîşankirdin **vî –evî**/ bo nêr û /**vê –evê**/ bo mê dêne cudakirdin. Binere cênav (2.1.2).

Le K.x. yek rewiş dox heye û nav le gor regez nahête dabeşkirdin, wate nav ne nêre ne mê. Tenha nava taybet destnîşana nêr yan mê deka. Denga paşgir le K.x. herdem "/î/, /y/" debê, bo nimûne: *kurî min, kiçî min, malî êwe, xanîy tu*. Herçonek bê, le amrazên bangkirdin le K.x. ji cudayî le navbera nêr û mê dête kirdin. Binere amraza sersurman (2.11.4)!

2.1.4 Nava tak û nava ko

Cora yekem: van wişan ku be denga **nebziwên** kotayî/dûmahî hatîye [8]:

Nava giştî	Nava tak/nadiyar – **ek**	Nava tak/diyar – **eke**	Nava ko/nadiyar – **an**	Nava ko/diyar **–ekan**
Dar	Darek	Dareke	Daran	Darekan
Beraz	Berazek	Berazeke	Berazan	Berazekan
Jin	Jinek	Jineke	Jinan	Jinekan
Rûndik	Rûndikek	Rûndikeke	Rûndikan	Rûndikekan
Havîn	Havînek	Havîneke	Havînan	Havînekan
Civîn	Civînek	Civîneke	Civînan	Civînekan
Roj	Rojek	Rojeke	Rojan	Rojekan

Cora dûhem: van wişan ku be denga **bizwên** kotayî hatîye. Ev core legor denga bizwên dête dabeşkirdin [9]:

Nava giştî	Nava tak/ nadiyar + **yek**	Nava tak- /diyar + **ke/eke/yeke**	Nava ko- /nadiyar + **/y/an**	Nava ko/diyar –+ **(e)kan**
Fêrge	Fêrgeyek	Fêrgeke	Fêrgan	Fêrgekan
Xunçe	Xunçeyek	Xunçeke	Xunçan	Xunçekan
Baxçe	Baxçeyek	Baxçeke	Baxçan	Baxçekan
Pencere	Pencereyek	Pencereke	Penceran	Pencerekan
Deste	Desteyek	Desteke	Destan	Destekan
Mirdû	Mirdûyek	Mirdûeke	Mirdûan	Mirdûekan
Mêrû	Mêrûyek	Mêrûeke	Mêrûan	Mêrûekan
Estû	Estûyek	Estûeke	Estûan	Estûekan
Manga	Mangayek	Mangake	Mangayan	Mangakan

[8] Nava nadiyar bo tak/ko bo herdû K.j. û K.x. wek yekdîye belam nava diyar bo tak/ko le K.j. nîye. Hebûna nava tak/ko bo diyar û nadiyar bo rêzman pêwîste. Binere nimuneên laperey paştir ku derbara ev babeteye.

[9] Nava ko/nadiyar le zimana bekarhatî be kêmî dête bekarhênan, nexasme van wişan ku be bizwêna /e/ dumahî dê. Herçonek bê hendek car rêsay awarte bo navên wisa heye bo nimûne: *baxçe - bax – baxat*, *sewze + sewzewat*. *mîwe + mîwecat*. Dîsan hendek car le navbera/nêwan nava ko/nadiyar legel nava ko diyar têkelî dête kirdin bo nimûne *birayan* û *birakan*, *xanîyan* û *xanîyekan* dête gutin.

Bira	Birayek	Birake	Birayan	Birakan
Derya	Deryayek	Deryake	Deryayan	Deryakan
Xurma	Xurmayek	Xurmake	Xurmayan	Xurmakan
Mamosta	Mamostayek	Mamostake	Mamostayan	Mamostakan
Kanî	Kanîyek	Kanîeke	Kanîyan	Kanîekan
Rêvî	Rêvîyek	Rêvîeke	Rêvîyan	Rêvîekan
Mirawî	Mirawîyek	Mirawîeke	Mirawîyan	Mirawîekan
Qutabî	Qutabîyek	Qutabîeke	Qutabîyan	Qutabîekan
Rêveberî	Rêveberîyek	Rêveberîeke	Rêveberîyan	Rêveberîekan
Xanî	Xanîyek	Xanîeke	Xanîyan	Xanîekan
Hermê	Hermêyek	Hermêke	Hermêyan	Hermêkan
Mê	Mêyek	Mêke	Mêyan	Mêyekan
Cê	Cêyek	Cêke	Cêyan	Cêkan
Ejno	Ejnoyek	Ejnoke	Ejnoyan	Ejnokan
Biro	Biroyek	Biroke	Biroyan	Birokan
Zanko	Zankoyek	Zankoke	Zankoyan	Zankokan

Hendek nimûne ku destnîşana navên tak/ko bo diyar û nadiyar deka:
Dergevan: dergevan derga degrê. Dergevanek derga degrê. Dergavaneke derga degrê. Dergevanan derga degrin. Dergavanekan derga degrin.
Hermê: hermê dête xwardin. Min hermêyek xward. Min hermêke xward. Min hermêyan dexom. Min hermêkan xward.
Beraz: goşta beraz nahête xwardin. Ewî berazek kuşt. Ewî berazeke kuşt. Ewî berazan dekujê. Ewî berazekan kuşt.

2.1.5 Hêmay hevbendî

Hêmay hevbendî be ew hêmaye dête gutin ku nav legel wişey dî bend deka û xeslet, xudandarî yan çonyetî naveke nîşan deda. Le paş hêmay hevbend dekrê nav, cênav, hevalnav û hevalkirdar hebê.

Yekem: Hêmay hevbendî le rewşa tak û ko bo wan navan ku be denga **nebizwên** dûmahî/kotayî hatîye[10]:

[10] Hêmay hevbendî le K.j. legor/bepêy regeza nêr û mê bo herdû tak û ko cudaye: **a, e, ê, î, êd, êt, ên**. Le K.x. hêmay hevbendî /î/,/y/ e. Herçonek bê car car hêmay /e/ jî dête bekarhênan.

Nava tak + **a** [11]	Nava ko + **ên**
Kura/lawika min	Kurên/lawikên min
Dezgîrana tu	Dezgîranên êwe
Pertûka Azad	Pertûkên Azad
Çava ewî	Çavên ewî
Gunda mezin	Gundên mezin
Eşkefta dêrîn	Eşkeftên dêrîn
Kiça nazdar	Kiçên nazdar
Şeqama berîn	Şeqamên berîn

Duhem: Hêmay hevbendî le rewşa tak û ko bo van navan ku be denga **bizwên** kotayî hatîye:

Nava tak + y	Nava ko + **ên**
Bay sard	Baên sard
Zavay ewê	Zavaên êwe
Seyday hêja	Seydaên hêja
Zanay mezin	Zanaên meizn
Xesûy min	Xesûên ême
Mûy naşîrîn/kirêt	Mûên kirêt
Apoy min	Apoên min
Kewî kwêstan	Kewên kwêstan
Mîwey ciwan	Mîweên ciwan
Behrey zor	Behreên zor
Pişîley reş	Pişîleên reş
Pêşmergey Kurdistan	Pêşmergeên Kurdistan
Rêvîy fêlbaz	Rêvîên fêlbaz
Mirawîy renga û reng	Mirawyên renga û reng

Têbînî: cyawazî le navbera nava ko/nadiyar legel hêmay hevbendî ko bike! Binere xiştey jêrve ku derbara ev babeteye:

[11] Le k.j. Paş nava nadiyar, eger hevalnav paş nav hat hengê hêmay hevbendî bo nav pitir debê mîna bo mê: *mahîneka qinc. Şeveka sar, aveka çeman*. Bo nêr: *goşteki sor. Nanekî hişk. Darekî şivan*. Wate bo mê denga **/a/** û bo nêr denga **/î/** pitir debê. Nimûnekan le(Celadet Bedirxan 130) hatîye wergirtin.
Le k.x. bo nêr û mê be ev core debê: *mahînî qinc. şevi sard. Nanekî wişk. Darekî şivan.*

Nava ko/nadiyar	Nava hevbendî- ko
Esp swaran mala ême talan kird. Şîrîn gulan deçnê. Mirov le beharan geşt deka. Zarokan deçin bo qutabxane.	Esp swarên ême gelek cesûrin. Gulên baxçe geş bû. Beharên Kurdistan rengîne. Zarokên min deçin bo qutabxane.

2.1.6 Nav û cênava nîşane

Cênava *nizîk* **ev – van** [12]
Cênava *dûr* **ew – wan**
Cora yekem: nav ku be denga **nebizwên** dûmahî/kotayî hatîye:

Wişe	Tak + **e**	Ko + **an**
Şar	Ev/ew şare	Van/wan şaran
Gund	Ev/ew gunde	Van/wan gundan
Wilat	Ev/ew wilate	Van/wan wilatan
Mirov	Ev/ew mirove	Van/wan mirovan
Zarok	Ev/ew zaroke	Van/wan zarokan
Bajêr	Ev/ew bajêre	Van/wan bajêran
Dîwar	Ev/ew dîware	Van/wan dîwaran
Komputer	Ev/ew komputere	Van/wan komputeran
Şev	Ev/ew şeve	Van/wan şevan
Heyv	Ev/ew heyve	Van/wan heyvan

[12] Cênava nîşane le K.j. legor rewşa asayî û regez bo çend cor dêne dabeşkirdin wek: **ev/ew, vî/evî û wî/ewî** (nêr), **vê/evê, û wê/ewê** (mê), **van/evan, wan/ewan** (ko).

Zimana fermî	k.j.
Ev	E/vî (nêr), e/vê (mê), e/van (ko)
ew	E/wî (nêr), e/wê (mê), e/wan (ko)

Ev pertuka mine. Ew sêva teye. Pertuka vî ye. Pênusa vê sore. Evê, evî. Van zelaman. Vê balîfê. Vî nanî. Wê lênuskê. Wî zêrî.
Cênava nîşane le K.x. dû corin: **em/ew** bo tak û **eman/ewan** bo ko.

Cora duhem: Nav ku be denga **bizwên** dûmahî/kotayî hatîye:

Wişe	Tak	Zêde kirdin	ko	Zêde kirdin
Xozge Xunçe Baxçe Sede Deye	Ev/ew xozgeye Ev/ew xunçeye Ev/ew baxçeye Ev/ew sedeye Ev/ew deyeye	/ye/	Van/wan xozgan Van/wan xunçan Van/wan baxçan Van/wan sedan Van/wan deyan	**+ /an/** lê labirdna **/e/**
Mêrû Estû	Ev/ew mêrûwe Ev/ew estûwe	/we/	Van/wan mêrûwan Van/wan estûwan	/wan/
Manga Bira Derya Xurma	Ev/ew mangaye Ev/ew biraye Ev/ew deryaye Ev/ew xurmaye	/ye/	Van/wan mangayan Van/wan birayan Van/wan deryayan Van/wan xurmayan	/yan/
Kanî Rêvî Mirawî Rêveberî Xanî	Ev/ew kanîye Ev/ew rêvîye Ev/ew mirawîye Ev/ew rêveberîye Ev/ew xanîye	/ye/	Van/wan kanîyan Van/wan rêvîyan Van/wan mirawîyan Van/wan rêveberîyan Van/wan xanîyan	/yan/
Hermê	Ev/ew hermêye	/ye/	Van/wan hermêyan	/yan/
Ejno Biro Zanko	Ev/ew ejnoye Ev/ew biroye Ev/ew zankoye	/ye/	Van/wan ejnoyan Van/wan biroyan Van/wan zankoyan	yan

Bekarhênana cênavên nîşane, ku rola cênavên kesa sê heye (binere 2.2.2), le ristey bêkirdar bo navên tak/ko debê be ev core bê:

Tak	Dubare	Ko	Dubare
Ev/ew şaxe berze.	Eve/ewe berze.	Van/wan şaxan berzin.	Vane/wane berzin.
Ev/ew şare ciwane.	Eve/ewe ciwane.	Van/wan şaran ciwanin.	Vane/wane ciwanin.
Ev/ew zaroke	Eve/ewe	Van/wan zarokan	Vane/wane zîrekin.

zîreke	zîreke.	zîrekin.	
Ev/ew deryaye berîne	Eve/ewe berîne.	Van/wan deryayan berînin.	Vane/wane berînin.
Ev/ew hermêye xoşe.	Eve/ewe xoşe.	Van/wan hermêyan xoşin.	Vane/wane xoşin.
Ev/ew zankoye kevne.	Eve/ewe kevne.	Van/wan zankoyan kevnin.	Vane/wane kevnin

2.1.7 Navên taze/new

Nimûneên pêştir derbara **navên sade** bûn mîna: *kew*, *nan*, *dayik*, *deşt*, *baran*, *çok/ejno*, *henar*. Lê **navên darşitî**, ku tazeye, be harîkarî paşgir çê debê. Herweha navên taze le rêgey lêkdana dû nav, navek legel hevalnav, kirdar, hevalkirdar û jimare dête dirustkirdin.

2.1.7.1 Navên darişţî:

Yekem: *Nava sade + paşgir*

Paşgir	Nimune
Ger	Asinger, zîvger, mizger
Dar	Giyandar, dukandar, birîndar, evîndar
Baz	Serbaz, kewbaz, kotirbaz, kelekbaz , fêlbaz
Bend	Nalbend, hevalbend, textebend
Van	Gavan, dezvan, baxevan, nêçîrvan
În	Serîn, nivîn
Çî	Çayçî, qaweçî, xançî
Mend	Hunermend, hoşmend, dewlemend
Ker	Ravker, xebatker, nanker
Ga	Koga, dezga, rêga
Ge	Karge, havînge, pirsge, cêge, rêge
Dan	Guldan, şekirdan, kevçîdan, xwêdan, sozdan
Xane	Çayxane, bendîxane, meyxane, aşxane

Stan	Luristan, gulistan, daristan
Zar	Gulzar, lalezar
Lan	Kendelan, mîzelan, berdelan
Car	Nêrgizecar, tûtnecar
War	Şwênewar, kevinewar, kolewar
Çe	Baxçe, deryaçe, qalîçe
Ûr	Destûr, zembûr, tendûr
Menî	Şîremenî, xwardemenî, çapemenî
Gar	Perwerdgar, rojgar, yadgar
Gîn	Xemgîn, lezgîn, bengîn, rengîn
il	Zengil, guyingil, pişqil

Duhem: *Hevalnav + paşgir*

Paşgir	Nimûne
Î	Keskî, ciwanî, kirêtî/naşîrînî
Ayetî	Blindayetî, kêmayetî, corayetî, kurdayetî
Ênî	Kurdênî, mizgênî, bukênî
Lan	Nermelan, sewzelan, berdelan
Êne	Sipêne, zerdêne
Ke	Pîske, reşke
De	Dirinde, mezinde
Emenî	Sardemenî, şîremenî
În	Nazenîn, nermîn, befrîn, şermîn

Sêhem: *Kirdarên sade (rega kirdar + paşgir)*

Paşgir	*rega kirdar*	Nimûne
Ar	Gut	Gutar, kuştar
Yar	Kir, pirs	Kiryar, pirsyar
Er	Nûs, dan	Nûser/nivîser, daner

Çarhem: *Paşgir + hevalkirdar*

Paşgir	Nimûne
Ar	Binar, lîvar
Ewa	Pêşewa, nanewa
Ok	Berok, xalxalok, xişok, mijok

Pênchem: *Jimare + nav*

Pesgir	Nimune
Yek + nav	Yekaheng, yekdeng, yekperist
Dû +nav	Dûpê, dûrû
Çar +nav	Çargoşe, çarpê, çarsuke

2.1.7.2 Navên lêkdiraw

Nava lêkdiraw le encama lêkdana dû wişey watadar dête dirust kirdin bo nimûne: *nav + nav, nav + hevalnav, nav + hevalkirdar, nav + rega kirdar* û hîdî. Henûke legel hendek nimûne:

Cor	Nimûne
Nav + nav	Gulav, şaheng, gasin, gelamêw
Av + nav	Avgoşt, avgêr, avdest, avzêr
Çav + nav	Çavbirsî, çavfire, çavteng
Nav +e +nav	Berdenwêj, mangeşev, gulegenim, destewaje
Nav +û +nav	Hêlkeûron, lerzûta, dengubas
Nav + hevalnav	Mêrgesor, kêlesipî, rîşsipî
Hevalnav + nav	Reşmar, reşmal, xoşnav
Hevalnav +e +nav	Genemû, genepiyaw
Hevalkirdar +nav	Bermal, jêrpiyale, jêrkiras
Hevalkirdar +e +nav	Paşeleqe, paşeroj, paşero
Dû nav	Givegiv, qirçeqirç, dengedeng, bolebol, tutetut, giregir

2.2 Cênav

Cênav

Cênav be asanî nahête pênasekirdin. Hendek cênav le şuna nav le riste dêne danan[13]:

Azad û Newzad biran. Ewan biran.
Dayika Azad pizîşke. Ewê pizîşke.
Cênav le jimareyek cor pêkhatîye û hendek car destnîşankirdina sinûra cênav legel hevalnav û hevalkirdar be asanî nahête diyarîkirdin. Ez hêdî hêdî bas le van coran dekem:

2.2.1 Cênavên kesî

Jimare	Kes	Cênavên kesî [14]	Cênava xudî
Tak	1 2 3	Ez/min Tu Ewî (nêr), ewê (mê)	Xo
Ko	1 2 3	Ême Êwe/hûn Ewan	Xo

[13] Bo cênav van çemkan hatîye bekarhênan: *zemîr*, *kêşk*, *bonaw* û *ranaw*. Binere Rêzmanî axawtinî kurdî (2011:25). .ڕێزمانی ئاخاوتنی کوردی

[14] Le K.j. cênava kara (biker) bo kesa yekem tak/ko be ev coreye: ***ez/em***, ***tu/hun***, ***ew/ewan***. Cênava berkar bo kesa yekem tak/ko be ev coreye: ***min/me***, ***te/we***, ***ewî***, ***"wî"***, ***wê,"ewê"/ewan,wan***. Le K.x. cênav bo kara (biker) û berkar nahête dabeş kirdin çunke cênava kara yan berkar le riste aşkira diyare. Cênava kesî bo K.x. bo tak/ko birîtîye le: ***min/ême***, ***tu/êwe***, **ew/ewan**. Le hendek devokên K.x. û K.j. ji le şûna **hûn/êwe** **hingo/engo** û **hewe** dête bekarhênan. Le gor xiştey jêrve biker û berkar le riste aşkira diyare çunke ***biker*** herdem le pêş *berkar* dê:

Min *be ewê gut.* ***Ewan*** *be ême gut.* ***Tu*** *be min gut.* ***Êwe/hûn*** *be* ***ême*** *gut.*
Ez *tu debînim.* ***Ewê min*** *debînê.* ***Ewan*** *hûn debînin.* ***Ewê*** *ewî debînê.*

2.2.2 Cênavên kesîy likaw

Ev cênave pitir legel tîpa kotayî kirdar dête likandin [15].

[15] Le K.x. û Lur cênavên likaw m/man, t/tan û y/yan heye. Be mebesta cudakirdina zimana nûsîn le qise û nizîkxistna K.j. û K.x. le yekdî pêwîste van cênavan bo zimana fermî nebê. Helbet le K.j. van cênavan nîye. Binere nimûneên jêrve:

K.x.	Zimana fermi
Pêm wit	Min be ewî/ewê gut
Pêm witî	Min be tu gut
Pêt witim	Tu be min gut
Pêy witim	Ewî/ewê be min gut
Pêm witin	Min be êwe/hûn gut
Pêyanim wit	Min be ewan gut
Pêtan witim	Êwe/hûn be min gut
Pêyan witim	Ewan be min gut

K.x.	Zimana fermî
Babim – babman	Baba min – baba ême
Babit – babtan	Baba tu – baba êwe/hûn
Babî - babyan	Baba ewî/ewê – baba ewan

K.x.	Zimana fermî
Bo<u>m</u> – bo<u>t</u> – bo<u>y</u>	Bo min – bo tu – bo ewî/ewê
Bo<u>man</u> – bo<u>tan</u> - bo<u>yan</u>	Bo ême - bo êwe/hûn – bo ewan

Legor Qenatê Kurdo (1990:99) hokara likandin û xeptandina cênavên m/man, t/tan, y/yan, wate dirustbûna van cênavan, lewaneye eve bê: pêştir le zimana kurdî cênav le riste paş kirdar hatîye bo nimûne: <u>kird min</u> – <u>kird tu</u> – <u>kird ewî</u>. Paştir be sedema gorankarî le pirosey fonolocî le K.x. hengê ev core gutne be ev core hatîye gorîn: <u>kirdim</u> – <u>kirdit</u> – <u>kirdî</u>. Wate fîrêdana deng le cênav bûwe be sedema peydabûna cênavên likaw. Heta niha le K.j. gelek car le ristey rageyandin mirov debêjê: "*kitêb min nivîsî*" le ciyatî "*min kitêb nivîsî*" yan "*nan te xar*" le şuna "*te nan xar*". Be vî awayî dengên /m/, /t/ û /î/ le kurtkirdina /min/, /tu/ û /ewî/ le K.x. Peydabûwe. Herwcha legor Dênîz Êkçî (2007:10) darîştina berkar pêş biker heta niha le bakûra diyalêkta K.j. dête bekarînan mîna "*yek pozê min heye*" û "*dû destên min heye*" belam le devoka badînan biker le pêş berkar dê "*min yek poz heye*" û "*min dû dest heye*" dête gutin.

Be heman cor cênavên likaw bo ko le dengên /m/, /t/ û /y/ peydabûwe. Ew jî be pitirkirdina nîşaney komkirdin /**an**/ bo nimûne *jin – jinan, mêrd – mêrdan, wilat - wilatan*. Be vî awayî /**m**/ bûwe be /**man**/, /**t**/ bûwe be /**tan**/ û /y/ bûwe be /**yan** .

Jimare	Kes	Kirdarên niha têper/têneper	Kirdarên burî/têneper
Tak	1	(i)m	(i)m
	2	î/y	î/y
	3	ê/a	(.), y/î
Ko	1	în	în
	2	n	(i)n
	3	n	(i)n

Nimûney cênavên kesîy likaw le riste:

Yekem: Bo kirdarên têper:

Jimare	Kes	Kirdarên niha	Kirdarên burî
Tak	1	Ez nan dekirim	Min/ez nan kirî
	2	Tu nan dekirî	Tu nan kirî
	3	Ewî/ewê nan dekirê	Ewê nan kirî
Ko	1	Ême nan dekirîn	Ême nan kirî
	2	Hûn/êwe nan dekirin	Hûn nan kirî
	3	Ewan nan dekirin	Ewan nan kirî

Duhem: Bo kirdarên têneper

Jimare	Kes	Kirdarên niha	Kirdarên burî
Tak	1	Ez dêm	Ez hatim
	2	Tu dêy	Tu hatî
	3	Ewî/ewê dê	Ewê hat
Ko	1	Ême dêyin	Ême hatîn
	2	Hûn/êwe dên	Hûn hatin
	3	Ewan dên	Ewan hatin

2.2.3 Cênavên kesîy likaw le ristey bê kirdar [16]

Jimare	kes	Cênava kesîy likaw	Le riste
Tak	1	(i)m	Min merdim
	2	y/î	Tu merdi
	3	e/ye [17]	Ewi merde

[16] Le nimûney dî legel cênava nîşane: *ev sêve xoşe. Wan sêfan xoşin. Ev xanîye gewreye/mezine.*

[17] Bo wan wişan ku be denga bizwên dumahî dê. cênavên kesî bo kesa sêhem be **/ye/** kotayî dê bo nimûne: *ewê/ewî* *__azaye__*.

Ko	1	Yin/în	Ême merdîn
	2	(i)n	Êwe/hûn merdin
	3	(i)n	Ewan merdin

2.2.4 Cênava nîşane [18]

Pantayî	Tak	Ko
Nizîk	ev (eve)	van (vane)
Dûr	Ew (ewe)	wan (wane)

2.2.5 Cênavên pris

kê	kengê/key	kam/kîj [19]
Çend	boçî	çî
Kanê/kwa	çon/çewa	kwê

2.2.6 Cênava çendayetî

2.2.6.1 Cênava amajedarîy fireyî:

Hemû, herdû

2.2.6.2 Cênava giştî:

Kes, her kes, filan/bîvan, fîsar/bîvar, yaro.

2.2.6.3 Cênava dabeşkirdî:

Yekek, her yekek, kesek, her kesek

[18] Binere **2.1.6** nav û cênava nîşane.

[19] *Kîjan, kamyan* û *kamtan* heye lê van wişan be zimana qise dête ejmardin. ***Kîjan*** le *kîj le van/wan* hatîye. ***Kamyan*** le kam le ewan hatîye. ***Kamtan*** le kam le ewe hatîye.

2.2.6.4 Cênava çendayetî[20]:

Çend/çende, ewende, emende, hênde, hendek, çende, emende, ewende, tozek/pîçek .

2.2.6.5 Cênava rêjeyî:

Zorbe/piranî

2.2.6.6 Cênava nadiyar:

Cênava nadyar amaje be jimareyek yan rêjeyeka nadiyar le kes û şimek deda.
Yekek, kesek, tiştêk, jimareyek, gelek, zorek.
Her - kes/tişt, her kesek, her mirovek.

2.2.6.7 Cênava heyî:

Hî, hî dî, hî din (hî ewan, hî min, hî tu ...)

2.2.6.8 Cênava nebû:

Ev cênave amaje be nebûna kes, kesek, tişt, tiştek û hîdî deda. Ev cênave dû daneye: **hîç** û **tû**.
Tû/hîç - kes, tişt, tiştek, kesek hîdî. Hîç kes, tûkes ...

2.2.6.9 Cênava hevpişk:

Yekdî, heryek, herdû, hevdî, pêkeve, hevra.

---

[20] Helbet le K.j. ev *hênde/evende* û *ewende* dête bekarhênan. Lewma bo zimana fermî çiqas, evqas û ewqas nepêwîste. Min le pişka yekem "deng/tîp" gut ku denga /**m**/ bo /v/ û /**û**/ hatîye gorîn. Bila bo zimana fermî ***emende*** û ***ewende*** bête bekarhênan.

2.3 Hevalnav

Destpêk

Hevalnav be ew wişe dête gutin ku beyana çonyetî, xeslet/pesin û nîşan û wabesteyî kesek yan tiştek deka. Le riwangey derbirîn hevalnav xesletên/pesinên nav yan cênav le riste nîşan deda[21].

2.3.1 Hevalnava çonyetî

Hevalnava çonyetî xesleta kesek yan tiştek diyardexa mîna: *sewz*, *wişk*, *belengaz*, *tiriş*, *pakij*, *rezîl*, *berîn*, *aza*, *neberd*, *zirav*, *çalak*, *tembel*, *xurt* û hîdî.

2.3.2 Hevalnava wabesteyî

Hevalnava wabesteyî amaje bo komelek yan tuxmek deda wek: *kurdî*, *ferensî*, *kirmancî*, *efrîqî*, *dihokî*, *zistanî*, *gundî*, *polayî*, *deştekî*, *piyawane*, *mindalane/zarokane* û hîdî. Ev core hevalnave le rêgey paşgir dête dirustkirdin.

2.3.3 Hevalnava nadiyar

Hevalnava nadiyar amaje be xesleta tişteka yan keseka diyarîkirdî naka lê watay hevalnava nadiyar dekefête çwarçûva/çwarçêwey demeka diyarîkirdî. Ev hevalnave birîtîye le herdû hevalnavên ciyakirdin (**dî**) û diyarîkirdin (**wisa**)[22].

2.3.4 Hevalnavên taze

Le zimana kurdî, wek piranî zimanên cîhan, dekrê herdem hevalnava taze bête dirustkirdin, bo nimûne le rêgey paşgir û pêşgir (**hevalnavên darîştî**). yan le rêgey girêdana dû wişe (**hevalnavên lêkdiraw**).

---

[21] Bo hevalnav van çemkan hatîye bekarhênan: *sîfe*, *awelnaw*, *nawînîşane*, *rewş*, *pesn*, *xesyetnav*. Binere ***rêzmanî axawtinî kurdî*** ٢٠١١:٦٦) ڕێزمانی ئاخاوتنی کوردی).

[22] Hvalnava nadiyara **dî**/ be çendîn cor dête gutin mîna: *îdî*, *tir*, *îtir*, *dîke*, *îdîke*, *ke*, *din* û hîdî. Ez /dî/ bo zimana fermî helbijard çunke le herdû diyalêktên serekî K.x. û K.j. dête bekarhênan. Herweha **wisa**/ be çendîn cor dête gutin mîna: *awa*, *awha*, *wehe*, *wa*, *wesa*, *wisan*, *elîwa*, *usa*, *werg* û hîdî. Bo zanyarî pitir binere *Rêzmanî kurdî. Beşî sêhem – Awelnaw* – (**d. Ewrehmanî Hacî Marf** 1991:77) د. نەورەحمانی حاجی مارف û **Bavê Berzan** ٢٠١١:١٦٣) باڤێ بارزان).

2.3.4.1 Hevalnavên darîştî

Yekem: le rêgey pêşgir, bo nimûne:

Pêşgir	hevalnavên taze
Bê + nav	bêhoş, bêhêz, bêgiyan, bêwîjdan, bêrewişt, bênaz.
Be + nav	behêz, becerg, bebazû, betwana, bepêz, betam, berêz.
Ne + hevalnav	nexoş, nesax
Na + hevalnav	Napak, naxoş, narêk, narast, napesend.
Ne + rega kirdar	nebez, nezan, nemir, nehat
Bi + rega kirdar	Biwêr, binûs, bikuj, bibir

Duhem: le rêgey paşgir bo nimûne:

Paşgir	Hevalnavên taze
Nav +î	Cîhanî, kerkukî, beharî, narincî, dîrokî, kirmancî.
Nav +în	Zêrîn, agirîn, befrîn, zîvîn, asinîn, rengîn.
Nav +in	Wirgin, tûkin, şermin, çilkin, kokin, kirmin, kulmin.
Nav +dar	Agadar, navdar, nazdar, zamdar, birîndar, dîndar, evîndar.
Nav +ane	merdane, şahane, zanistane, kurane, kîjane, jinane.
Nav +anî	Mêrdanî, şeranî, kiçanî, kuranî, jinanî.
Nav + e	Havîne, behare, zistane, payize.
Nav +baz	Fêlbaz, kotirbaz, giyanbaz, çenebaz, hilebaz.
Hevalnav +anî	textanî, wişkanî, nermanî, reqanî
Rega çawig +ok	lerzok, gerok, bizok
Rega çawig + a	Zana, twana, dana
Rega çawig +î	Mirdî, xeftî, topî
Hevalkirdar +ekî	Serekî, pêşekî, paşekî, binekî, lawekî
Hevalkirdar +û	Serû, xwarû, pêşû.
Hevalkirdar +în	Berîn, pêşîn, paşîn

2.3.4.2 Hevalnavên lêkdiraw

Corên lêkdiraw	Nimûne
Nav + nav	Gerdin bilûr, bala nemam, bejn zirav, giranbeha
Nav + be + nav	Qur beser, herî beser
Nav + rega kirdar	Aştî xwaz, serbest, destbir, demşir
Dûpat kirdna nav	Kun kun, xal xal
Nav + hevalnav	Serxoş, serrût, çavreş, dilşad, pêxwas
Hevalnav + nav	Xoş bawer, xoş mirov, xoşzar, xoşgo
Hevalnav + e + nav	Pîremêrd, kurtebala, tarîkeşev
Hevalnav + rega çawig	Dûrbîn, reşpoş, rastgo,
Jimare +nav	Dûdil, dûrû, yek çav
Hevalkirdar + nav	Jêrdest, bindest, jêr çepok
Hevalkirdar + rega çawig	Kêmxor, firexor, zorbêj
Dûpatkirdna hevalnav	Wird wird, cwan cwan, nerm nerm

2.3.5 Hevalnav û pole wişeên dî

Hendek car hevalnav le pole wişey hevalkirdar û nav nahête cudakirdin. Lewma cêgey sersurman nîye ku hendek nûser têkelî le navbera pole wişey "*nav, hevalnav* û *hevalkirdar*" biken; bo nimûne hendek car yek wişe le riste weku hevalkirdar, nav û hevalnav erk debînê mîna:

Cwan zîreke. Nav
Nesrîn **cwane**. Hevalnav
Nesrîn **cwan** deçê. Hevalkirdar

2.3.6 Hevalnava berawirdkarî

Ev core hevalnave berawrid le navbera dû kes, dû tişt yan dû komel deka:

Hevalnav	piley berawrid + tir	piley bala + tirîn
Aza	Azatir	Azatirîn
Tirsnok	Tirsnoktir	Tirsnoktirîn
Dirinde	Dirindetir	Dirindetrîn
Pîs	Pîstir	Pîstirîn
Pak	Paktir	Paktirîn

Cesûr	Cesûrtir	Cesûrtirîn
Şerengêz	Şerengêztir	Şerengêztirîn
Xemgîn	Xemgîntir	Xemgîntirîn
Hêja	Hêjatir	Hêjatirîn
Belengaz	Belengaztir	Belengaztirîn

2.3.7 Dijewata

Niha legel hendek hevalnavên dijewata. Helbet hendek hevwata le xiştey jêrve dêne dîtin.

Dijewata	**Dijewata**	**Dijewata**
Tund >< sist	Wişk >< ter	Req >< nerm
Aza >< tirsnok	Jîr >< gêl/debeng	Rijî >< çewir
Baş >< xirap	Kehî/malî >< kêvî	Dilşad >< xemgîn
Bilind/berz >< nizim	Kevin >< nwê/taze	Şîrîn >< tal
Birsî >< têr	Law/genc >< pîr	Tiriş >< tift
Cwan >< kirêt/naşîrîn	Mezin/gewre >< biçûk	Vala >< pir
Xêra >< hêwaş	Qurs >< sivk	Tenk/zirav >< estûr
Çeleng >< leserxo	Giran >< herzan	Zirav/barîk >< pan
Germ >< sard	Pak >< pîs	Tarîk >< rûn/roşna
Dirêj >< kurt	Rastgo >< dirozin	Hejar >< dewlemend
Dûr >< nizîk	Rast >< çep	Zîndî >< mirdî

2.4 Hevalkirdar

2.4.1 Destpêk

Hevalkirdar be asanî nahête pênase kirdin[23]. Hevalkirdar detwanê amaje be gelek cor rewiş bida wek:

Dem: zû, êsta/niha, henûke, paştir/dwatir/dwayî .
Çonyetî: hêdî, xêra, leserxo, çak, xirap, le nakaw/le nişkav, le xora, le hevra, behevra, be giştî.
Şûn/şwên/cê: jûr, jêr, bin, paş, pêş.
Pile: zor, kêm, fire, hêcgar, gelek.
Peywendîy locîkî: çunke, leberewey, be enqest, daku/bo ewey, boye/lewma.
Helwêst nîşandan: bexoşî><naxoşî, bezerdexene><be xemsardî, be henasesardî.
Dilniyayî: helbet, bêguman
Dûbarekirdin: dûbare, dîsan, herweha.
Nefî: hergîz/tûcar, be hîç corek, be hîç şêweyek.

Be giştî hevalkirdar amaje deda be:

- **Kirdar**: Azad zor dexwa.
- **Hevalnav**: Azad zor ciwan dexwa.
- **Hevalkirdar**: Azad zor be xêrayî dexwa.

2.4.2 Watay hevalkirdar

Hevalkirdar le riwangey wata dekrê be dû deste:

Destey yekem: Hevalkirdar derbirîn le watay kat/dem, şwên/cêge. şêwe, sedem/hokar, çendyetî û çonyetî deka. Ev desteye berisva pirsyarên kengê, kwê, le kwê, çon, boçî, çend, ta çî radeyek deda:

---

[23] Bo hevalkirdar van çemkan hatîye bekarhênan: zerf, awellkirdar. nir û hoker.

Dem: ewdem, êsta, henûke, dwatir, dwênî, evsal, hemîşe/herdem, hergîz/tûcar û hîdî.
Şûn/şwên: êre, ewê, le mal, dereve, jûreve.
Şêwe: xêra, hêdî, baş, bejîrî, leserxo, yekser, her roj, dest becê, be yekcarî û hîdî.
Sedem/Hokar: boye/lewma/lewra, çunke, leberewe, daku, be enqest, egîna (eger na) û hîdî.
Çendyetî: zor, fire, gelek, be yekcar, pir, pîçek, nextek, tozek, bes û hîdî.
Çonyetî: pêkve, merdane, mindalane, debengane, jîrane, cesûrane û hîdî.

Destey dûhem: Ev core hevalkirdare wabestey hemû ew risteye debê ku hevalkirdareke keftîye nav, wek:
Hevalkirdara nefî: be degmen, hergîz/tûcar, be hîç corek.
Hevalkirdara helwêst helgir: bê guman, be dilniyayî, ne xasme, nemaze, helbet, lewaneye, asayane, mixabin û hîdî.
Hevalkirdara girêdana têksitî: herweha, be ev şêweye/be vî avayî, be coreka dî, be pêçewane/beruvaj, herçonek bê/her çewa bî, bêcge le eve/ewe, le rastîda, le hember/ beramberda, herçende, înca, tenanet, be layenî kêm, le ber eve/ewe, bivê û nevê, be kurtî, daku, anku, bo ewey, le layek/le alîyek, le layekî dî/le alîyekî din.

2.4.3 Hevalkirdarên taze

Le zimana kurdî hevalkirdar dekrê **sade** bê mîna: *xêra*, *xirap*, *çep*, *rast*, *jêr*, *jûr*, **darişti** bê le rêgey (paşgir û pêşgir) mîna: *bêguman*, *begur*, *belez*, *betenya*, *êvaran* yan **lêkdiraw** bê le rêgey dû wişe wek: *pol pol*, *hêdî hêdî*, *roj be roj*, *gurc û gol*, *têr û pir*.

2.4.3.1 Hevalkirdarên darişti

Le rêgey pêşgir: le rastîda van pêşgiran *amraza pêşbendin* ku pêş hevalnav û hevalkirdarên dî dekefin:

Pêşgir	Nimûne
Bê	Bêguman, bênaz, bênewa, bêwiçan
Be	Bepele, belez, begur. betenê, betevayî, be rastî, be rêjeyî, be arastey/ be alî
Le	Le bin, le jêr, le jûr, le pêş, le paş, le kin, le hindav, le nav

Le rêgey paşgir:

Paşgir	Nimûne
Nav + ê	Îvarê, havînê, beharê, xwarê, serê, jêrê, jûrê.
Nav + an	Îvaran, sibeynan, şevan, salan, caran, cejnan, zistanan.
Nav/hevalnav + ane	Merdane, jîrane, gêlane, zarokane, jinane, cesûrane.
Nav/cênav/hevalnav + asayî	Şêrasayî, rîvî asayî, tu asayî, kûrasayî.
Nav/cênav +ek	Rojek, salek, sibeynanek, gelek, çendek, heyvek
Hevalkirdar + ve	Pêşve, derve, paşve, jûrve

Pêşgir û paşgir: wişey nêwan pêşgir û paşgir dekrê <u>nav</u> yan <u>hevalnav</u> bê.

Pêşgir +wişe +paşgir	Nimune
Bê + wişe + ane Bê + wişe + î	Bêbakane, bêşermane, bêwîjdanane Bênazî, bêavî, bêşwênî, bêmalî, bêpareyî, bêwîjdanî
Be +hevalnav + î Be +nav +ayetî Be +nav +êtî Be +hevalkirdar +îy Le/be +cênav +ra Le + hevalkirdar +ra Le +nav + da Le +hevalkirdar +ve	Bejîrî, bexoşî, be çakî, bexirapî, be rastî, bewşikî. Bebirayetî, bedostayetî, bedujminayetî, Be dostêtî, be xizmêtî, behevalêtî Be topzîy, be panîy, be tarîkîy, be hejarîy, be nazdarîy. Lehevra, behevra, lexora, bexora. Lepira (le nişkafe) Le rastîda, le tengîda, le beringarîda, le zorîda/pranîda Le derve, le pêşve, le jêrve, le jûrve

2.4.3.2 Hevalkirdarên lêkdiraw

Hevalkirdarên lêkdiraw le dûbarebûna yan girêdana dû wişe (nav. jimare, hevalnav, hevalkirdar) dête dirust kirdin:

Cora lêkdan	Nimune
Dûbarekirdin Nav +nav Jimare +jimare Hevalnav + hevalnav Hevalkirdar + hevalkirdar	 Pol pol, deste deste, nore nore, carcar, tûcar Yek yek, dûdû, dede, bîst bîst Cwan cwan, nerm nerm, berz berz, nizim nizim Kêm kêm, hêdî hêdî, zûzû, xêra xêra, taw taw
Nav + aw/û +nav	Piştawpişt, dulawdul, şax û şax
Nav +ew +nav	Şaxewşax, banewban, şanewşan
Nav +be +nav	Rojberoj, şevbeşev, çya be çya, sal be sal
Nav +le +nav	Yek le dû, dest le dest, şan le şan, dil le dil
Hevalnav +be +nav	Pirbedill, pirbedem, pir be giyan
Jimare +nav/hevalkirdar	Yekser, yekcar, yekşem, dwacar, nîvşev, nîvro, dûsibe
Her + nav/jimare/hevalkirdar	Herşev, her roj, herdem, heryek, herçar, hergav, herkat, hersal
Hevalkirdar + û + hevalkirdar Hevalkirdar + hevalkirdar	Têrûpir, zorûkêm, gurcûgol, panûpor Berî niha, kêmcar
Nav +a +dî	Heyva dî, sala dî, şeva dî
Destevaje	Be xoş bê yan naxoşî, be hîç rengê/corê, be dujminayetî yan dostayetî, bivê û nevê, be lez û bez

2.5 - Kirdar

2.5.1 Wata û erk

2.5.1.1 Kirdarên serekî

Çemkeka giştî bo ew tişte ku kirdara serekî amajey bo bika **kirdewe** - ye (rewiş, rûdaw/buyer û pirose). Le **kirdewe** (mirov, ajel, dezga, kereste, amêr û tiştên dî) pişkdare[24].

Be giştî kirdar amaje be sê bijare deka:

1. **Rewiş** wek: hebûn û girtin[25]. *Azad dû xanî heye. Mirov rêz le zansit degrê. Nava ewê Nazdare.*
2. **Rûdaw/buyer** wek: mirdin, keftin, revîn. *Azad mird. Newzad keft. Nêrgiz revî.*
3. **Pirose** wek: nûsîn, kirîn, veşardin. *Azad kara xo kird. Newzad xanî kirî. Min nameke veşard.*

Sinûra navbera/nêwan van sê bijaran nahête diyarîkirdin çunke heman kirdar dekrê amaje be rewiş, pirose û rûdaw bida. Bo nimûne kirdara **derçûn** le ev riste dekrê amaje be pirose û rûdaw bida:

Azad le xula şoferî derçû.

2.5.1.2 Meydana wata

Kirdewe ku kirdar amajey bo deka dekrê bo sê meydan bête dabeşkirdin:

1. **Meydana cesteyî:** hebûn (jiyan, westan, danîştin), cule (nardin, hatin. hênan), berhemhênan (nankirdin, palaftin. dirûn), bekarbirdin(xwardin, dirandin, vexwardin), kara cesteyî dî (qirtandin. gestin, wênekêşan, kokîn, heriskirdin). Le ev meydane

---

[24] Bo kirdar van çemkan hatîye bekarhênan: fi'l, kar, kirin. kirdêr. pişk û fêl. Binere **Rêzmanî axawtinî kurdî** ٢٠١١:٨٠) ر زمانى ناخاوتنى كوردى).

[25] Van kirdaran le forma çawig hatîye nîşandan; binere lapereên paştir.

kirdewe le layen ***hest*** dête dirik pêkirdin: *dîtin, bîstin, hestipêkirdin, bonkirdin, tamkirdin.*

2. **Meydana cesteyî û civakî:** dirik kirdin (dîtin, bîstin, tamkirdin), peywendî (dawakirdin, pêşniyazkirdin, amajekirdin, nûsîn), yadgarî û hizir (têgeyiştin, lebîrkirdin, bawerhênan, gumankirdin, zanîn), helwêst (pilandanan, hewildan, cextkirdin), twana (twanîn, bergegirtin, berdewam bûn), kirdewe û peywendîy civakî (yarmetîdan, jin hênan, şûkirdin, cudabûn, be teng bûn). Le ev meydane kirdewe derbarey çalakî mejî û beserbirdin - e.
3. **Meydana locîkî:** hokar/sedem û karîgerî (peywest bûn, bûn "be sedema", hênane dî, çêbûn), lêkçûn (berawirdkirdin, le hemberkirdin, lêkçûn), amajdan (amajekirdin, nwênerayetî kirdin, destinîşankirdin), hebûn (hebûn, gumbûn, derkeftin, peydabûn), çoneyetî (kêmbûn, pitirbûn, berînkirdin, kêşan), xudandarî (kirîn, firoştin, bexşîn, peydakirdin), beş – fire beş (pêkhatin le, dabeşkirdin, komkirdin). Le ev meydane kirdewe derbarey peywendîy nabercesteye ku be çendîn cor dête nîşandan.

2.5.1.3 Rola kirdar

Le hendek kirdar biker nîye; wate hîç kes le kirdewe pişkdar nebûwe, bo nimûne; *baran barîn, xor helhatin, xor avabûn, gela werîn.* Mirov be van kirdaran debêjê *kirdara nakesî.* Helbet çawiga "barîn, helhatin, avabûn" wek kirdewe bo kesa sê-tak dête amajepêdan lê "werîn" asayîyane bo kesa sê-ko. Çawigên dî mîna "werîn, barîn, quqan" zyatir legel ajel peyweste, wate legel kesa sê bo herdû tak û ko.

Hendek cor le kirdarên dî wek çawigên têneper "*birjandin, xinkandin, rijandin, rûxandin, sûtandin, kulandin* û *lewerandin*" heye ku sedema/hokara yan kesa paş kirdeweke nadiyare. Van kirdaran têneperm û bikerên rasteqîney paş kirdewekan nadiyarin. *Goşteke dête/hate birjandin. Aveke dête/hate rijandin. Pezekan dêne/hatine lewerandin.* Kê û çon kirdewekan hatîye encamdan nadiyare. Herçende "*goşteke, aveke, pezekan*" rola biker le riste debînîn belam le rastîda van wişan wek berkar

ber kiredewey bikerek keftine. Le binaxeda/bineretda van kirdaran naçalakin[26].

Dîsan hendek cor le çawigên/kirdarên dî heye mîna "*awsan*, *êşan*, *alozkan*, *jakan*, *tiloqan* û *kulan*" tênepern lê van kirdaran destinîşana parçeyek le endama leşa mirov yan ajel deken ku dekefine jêr karîgerîy kirdeweyek. Wate parçeyek ku wabestey parçeyeka dîye:

Le ristey çalak	Le ristey naçalak
Min birîna desta tu kuland/awsand.	Birîna desta min dêne/hate kulandin/awsandin.

Be kurtî, le piranî kirdaran mirov bendeman debê ku pişkdarbûyek yan pitir le kirdeweyek pişkdar bê. Bo nimûne le kirdara *xwardin* mirov bendeman debê ku pişkdarbûyek kirdeweyek encam bida: *min nan xward*. Dîsan le kirdara *wêne kêşan* mirov bendeman debê ku kesek wêney tiştek bikêşê. Le van kirdaran mirov bendeman debê pişkdarbûyek (mirov, ajel, dezga, amêr û kereste) le watay kirdar hebê. Be ew role ku pişkdarbû le van kirdaran heyetî ***rola wabeste*** dête gutin. Rolên giringa wabestey pişkdarbû legel kirdar dekrê le çar xala giring bête dest nîşan kirdin:

1. Ew mirove ku kirdewe deka: *Kawe gutar debêjê*. <u>Gutar dête gutin</u>.
2. Ew tişte/kese/mirove ku ber kirdewe dekefê: *Ewî segeke debestê. Dayik zaroka xo heldegrê. Mamosta wane be xwêndkaran debêjê. Xwêndkaran wane dexwênin.*
3. Derencama kirdewe: *Ewê roman denûsê. Şîlan kiras dedûrê.*
4. Ew kese/mirove ku peywendare le kirdewe: *Ewan komputerek bo Nermîn kirî. Komputerek bo Nermîn hate kirîn le layen ewan ve.*

Le xala yekem û ristey yekem rola pişkdarbûwan wek "**biker û berkar**" le riste diyare. Le ristey *gutar dête gutin* "<u>dête gutin</u>" kirdeweyek nîye ku "gutar" wek biker deyka, belku "<u>gutar</u>" be xo berhema kirdeweye. Le riwangey riste "gutar" bikere belam le rastîda "berkar"e. Le ristey "*Komputerek bo Nermîn hate kirîn le layen ewan ve*" <u>komputer</u> kirdewe

[26] Le K.x. van ristan be ev core dêne gutin: *Goşteke birja. Mindaleke xinka. Aveke rija. Pezekan leweran*. Be mebesta asankirdina rêsay rêzman, min şêwaza K.x. bo zimana fermî be pesend nazanim. Binere 2.5.7 kirdarên diyar û kirdarên nadiyar.

encam nada belku ew be xo kirdewe beser hatîye encamdan. Ême be rola pişkdarbû le van ristan debêjîn ***rola wabeste*** (be kirdar), wate biker nek her kirdewe nîye bo kirdar belku biker be xojî le jêr karîgerîy kirdare.

Le hember rola wabeste, ***rola azad*** heye ku amaje be *dem*, *cêga* û *kereste* deda: *Kawe le mal pare be zarokan da. Ewê telefîzyoneke be parçeyek qumaş pak kird. Niha min paskîlek dekirim.* Le kirdarên "*dan, pak kirdin* û *kirîn*" debê biker hebê ku tiştek beser kesek yan tişteka dî encam deda. Be kurtî hendek kirdar biker û berkar dexwazê. Hendek riste bo dest nîşankirdina dema kirdar hevalkirdar dexwazê. Ême paştir hêdî hêdî bas le van babetan dekeyin.

2.5.2 Kirdarên têper û kirdarên têneper

Kirdar, le ser binaxey bûnyada hevok/riste "sîntakis", bo kirdara têper û kirdara têneper dête dabeşkirdin. Kirdara têper le riste pêwîstî be berkar heye, lê kirdara têneper le riste pêwîstî be berkar nîye.

Kirdarên têper le riste wek: *Azad topeke firêda, Delal nan dexwa, Cûtyar zewî dekêlê. Min dareke naşt.*

Kirdarên têneper le riste wek: *Azad mird, Nazdar girya, Xanîyeke sûta, Zarokeke nûst.*

Kirdar heye ku dû berkar le riste dexwazê; bo nimûne:

Azad diyarîyek be Şîlan pêşkeş kird.
Rêveber diyarîy qutabxane be Şewnim da.
Dayik şîr be zaroka xo deda.
Azad pare be biray xo da.
Min gulek be ewê da.

2.5.3 Dem û rêjeên kirdar

Mirov be giştî bas le dû dem deka: **dema burî** û **dema niha**. Ême dezanîn ku kirdarên kurdî bo têper û têneper dêne dabeşkirdin û cênava likaw legor **kesên yek, dû** û **sê** bo **tak/ko** legel kirdar dêne likandin. Dîsan le zimana kurdî mirov bas le sê rêjey kirdar deka.

1. Rêjey rageyandin: le ev rêjeye kirdar rûdana kirdewe nîşan deda ku le layen kesek/tiştek yan pitir hatîye encam dan.

2. Rêjey danan: le ev rêjeye kirdar bas le rûdawek/buyerek naka ku hatîye yan dête encamdan le layen kesek/tiştek yan pitir, belku kirdar dekefête çwarçûva ristey xozgeyî û egerî.
3. Rêjey daxwazî: ev rêjeye peyweste be fermandan; kesa yekem dawa le kesa duhema tak/ko deka ku kirdeweyek encam bida/biden.

Ême yekem car bas le rêjey kirdarên rageyandin dekeyin, paştir danan û daxwazî. Herçonek bê ême debê yekem car bas le çawig bikeyin çunke çawig bo kirdar binaxeye.

2.5.3.1 Çawig

Ême girîmane dekeyin ku hemû kirdarên zimana kurdî le çawig dêne wergirtin[27]. Çawig wek kirdewe amaje be rûdanek/buyerek, rewşek yan piroseyek deda. Hemû çawig – ên kurdî be denga /**n**/ yan /**in**/ kotayî dê[28]: le pêş denga /**n**/ van dengan dê:

1. denga /**a**/.
2. denga /**î**/.
3. denga /**û**/.
4. denga /**ti**/.
5. denga /**di**/.

Ême çawigên zimana kurdî legor van pênc dengan û legor têper û têneper dabeş dekeyin. Ême le êre **reg** û **qeda** çawig legor xişte û legor **dema bûrî** û **niha** bo **rêjey rageyandin, danan** û **daxwazî** nîşan dedeyin:

2.5.3.2 Rêjey rageyandin

2.5.3.2.1 Çawigên têneper

2.5.3.2.1.1 Dema bûrî bo çawigên têneper

Dema burî pêkhatîye le:

---

[27] Diyar nîye ku aya çawig jêdera kirdare yan kirdar jêdera çawige(d. Ewrahmanî Hacî Marf – Kirdar- 2000:20). Le çawig kirdar, hevalnav û nava berceste dête derhênan.
[28] Çawig le riste wek nav dête bekarhênan û forma tak/ko û diyar/nadiyar werdegrê. Dîsan çawig bo dirustkirdina geleg nav, kirdar, hevalnav û hevalkirdar dête bekarhênan.

Rabirdûy nizîk: kirdar pêş dema gutin hatîye rûdan.
Rabirdûy berdewam: pêş dema gutin yan kirdna kirdarek, kirdareka dî berdewam hebûwe.
Rabirdûy dûr: le êre dû kirdar heye. Yekem kirdar pêş rûdana kirdara duhem çê bûwe/tewaw bûwe. Kirdara yekem rabirdûy tewawe û kirdara duhem rabirdûy nizîke.
Rabirdûy tewaw: kirdar kotayî hatîye.

Demên burî	Qeda çawig	Çênava likaw bo kesa [29]				
		1 tak	2 tak[30]	3 tak	1 ko	2, 3 ko
Rabirdûy nizîk		m/im	î/y	-	Yin/în	n/in
Rabirdûy berdewam		de + m/im	de + î/y	de	de + yin/în	de + n/in
Rabirdûy dûr		bû + m	bû + y	bû	bû +yin	bû + n
Rabirdûy tewaw		m/im + e	î/y + te	ye/îye	Yin/în + e	n/in + e

Henûke legel hendek riste bo çawigên têneper:
Rabirdûy nizîk mîna: *Ez/min çûm. Tu çûy. Ewî çû. Ême çûyin. (Hûn) êwe/ewan çûn.*
Rabirdûy berdewam mîna: *ku min çûm ewî degirya/ ewan degiryan.*
Rabridûy dûr mîna: *Pêş geyiştina Azad, min keftibûm/ tu keftibûy/ ewî keftibû/ ême keftibûyin/ êwe/ewan keftibûn.*
Rabridûy tewaw mîna: *min hatime. Tu hatîte. Ewê hatîye. Ême hatîne. Hûn, êwe/ewan hatine.*

Herwek hate zanîn pênc deng le pêş denga /**n**/ heye. Lewma mirov bas le pênc komelan deka: komela /**an**/, /**în**/, /**ûn**/, /**tin**/ û /**din**/.

---

[29] Le K.j. Cênavên likaw bo kesên 1, 2 û 3 ko be /n/ kotayî dê.
[30] Denga /t/ bo kirdarên dûhem û sêhema tak zêdeye: bo nimûne *rûxay, çûy, deçê, debê* diuste lê *rûxayt, çûyt, deçêt, debêt* heleye. Binere D. Ewrehmanî Hacî Marif (1987:149-.155). *Rêzmanî kurdî – Cênaw*

2.5.3.2.1.1.1 Komela /an/

2.5.3.2.1.1.1.1 Rabirdûy nizîk: qeda çawig + cênava likaw

Çawig	Qeda çawig	Cênava likaw bo kesa				
		Tak			Ko	
		1 Qed + m	2 Qed + y	3 Qed	1 Qed + yin	2+3 Qed + n
Toran	Tora	Toram	Toray	Tora	Torayin	Toran
Xinkan	Xinka	Xinkam	Xinkay	Xinka	Xinkayin	Xinkan
Razan	Raza	Razam	Razay	Raza	Razayin	Razan
Rûxan	Rûxa	Rûxam	Rûxay	Rûxa	Rûxayin	Rûxan
Şêwan	Şêwa	Şêwam	Şêway	Şêwa	Şêwayin	Şêwan
Geran	Gera	Geram	Geray	Gera	Gerayin	Geran
Gilan	Gila	Gilam	Gilay	Gila	Gilayin	Gilan
Şikan	Şika	Şikam	Şikay	Şika	Şikayin	Şikan
Diran	Dira	Diram	Diray	Dira	Dirayin	Diran
Tirsan	Tirsa	Tirsam	Tirsay	Tirsa	Tirsayin	Tirsan
Westan	Westa	Westam	Westay	Westa	Westayin	Westan
Sûtan	Sûta	Sûtam	Sûtay	Sûta	Sûtayin	Sûtan
Giryan	Girya	Giryam	Giryay	Girya	Giryayin	Giryan
Man	Ma	Mam	May	Ma	Mayin	Man

2.5.3.2.1.1.1.2 Rabirdûy berdewam: de + qed + cênava likaw

Çawig	Qeda çawig	Cênava likaw bo kesa				
		Tak			Tak	
		1 De + qed + m	2 De+qed + y	3 De+qed	1 De+ qed + yin	2+3 De+ qed + n
Toran	Tora	Detoram	detoray	detora	detorayin	detoran
Xinkan	Xinka	dexinkam	dexinkay	dexinka	dexinkayin	dexinkan
Razan	Raza	derazam	derazay	deraza	derazayin	derazan
Rûxan	Rûxa	derûxam	derûxay	derûxa	derûxayin	derûxan
Şêwan	Şêwa	deşêwam	deşêway	deşêwa	deşêwayin	deşêwan
Geran	Gera	degeram	degeray	degera	degerayin	degeran
Gilan	Gila	degilam	degilay	degila	degilayin	degilan
Şkan	Şka	deşikam	deşikay	deşika	deşikayin	deşikan

Diran	Dira	dediram	dediray	dedira	dedirayin	dediran
Tirsan	Tirsa	detirsam	detirsay	detirsa	detirsayin	detirsan
Westan	Westa	dewestam	dewestay	dewesta	dewestayin	dewestan
Sûtan	Sûta	desûtam	desûtay	desûta	desûtayin	desûtan
Giryan	Girya	degiryam	degiryay	degirya	degiryayin	degiryan
Man	Ma	demam	demay	dema	demayin	deman

2.5.3.2.1.1.1.3 Rabirdûy dûr: qeda çawig + bû + cênava likaw

Çawig	Qeda çawig	Cênava likaw bo kesa				
		Tak			Ko	
		1 Qed + bû + m	2 Qed + bû + y	3 Qed +bû	1 Qed + bû + yin	2+3 Qed +bû + n
Toran	Tora	Torabûm	Torabûy	Torabû	Torabûyin	Torabûn
Xinkan	Xinka	Xinkabûm	Xinkabûy	Xinkabû	Xinkabûyin	Xinkabûn
Razan	Raza	Razabûm	Razabûy	Razabû	Razabûyin	Razabûn
Rûxan	Rûxa	Rûxabûm	Rûxabûy	Rûxabû	Rûxabûyin	Rûxabûn
Şêwan	Şêwa	Şêwabûm	Şêwabûy	Şêwabû	Şêwabûyin	Şêwabûn
Geran	Gera	Gerabûm	Gerabûy	Gerabû	Gerabûyin	Gerabûn
Gilan	Gila	Gilabûm	Gilabûy	Gilabû	Gilabûyin	Gilabûn
Şikan	Şika	Şikabûm	Şikabûy	Şikabû	Şikabûyin	Şikabûn
Diran	Dira	Dirabûm	Dirabûy	Dirabû	Dirabûyin	Dirabûn
Tirsan	Tirsa	Tirsabûm	Tirsabûy	Tirsabû	Tirsabûyin	Tirsabûn
Westan	Westa	Westabûm	Westabûy	Westabû	Westabûyin	Westabûn
Sûtan	Sûta	Sûtabûm	Sûtabûy	Sûtabû	Sûtabûyin	Sûtabûn
Giryan	Girya	Giryabûm	Giryabûy	Giryabû	Giryabûyin	Giryabûn
Man	Ma	Mabûm	Mabûy	Mabû	Mabûyin	Mabûn

2.5.3.2.1.1.1.4 Rabiridûy tewaw: qed + cênava likaw + e

Çawig	Qeda çawig	Cênava likaw bo kesa				
		Tak			Ko	
		1 Qed + m + e	2 Qed + y + te	3 Qed + ye + e	1 Qed + yin + e	2+3 Qed + n +e
Toran	Tora	Torame	Torayte	Toraye	Torayine	Torane
Xinkan	Xinka	Xinkame	Xinkayte	Xinkaye	Xinkayine	Xinkane
Razan	Raza	Razame	Razayte	Razaye	Razayine	Razane

Rûxan	Rûxa	Rûxame	Rûxayte	Rûxaye	Rûxayine	Rûxane
Şêwan	Şêwa	Şêwame	Şêwayte	Şêwaye	Şêwayine	Şêwane
Geran	Gera	Gerame	Gerayte	Geraye	Gerayine	Gerane
Gilan	Gila	Gilame	Gilayte	Gilaye	Gilayine	Gilane
Şikan	Şika	Şikame	Şikayte	Şikaye	Şikayine	Şikane
Diran	Dira	Dirame	Dirayte	Diraye	Dirayine	Dirane
Tirsan	Tirsa	Tirsame	Tirsayte	Tirsaye	Tirsayine	Tirsane
Westan	Westa	Westame	Westayte	Westaye	Westayine	Westane
Sûtan	Sûta	Sûtame	Sûtayte	Sûtaye	Sûtayine	Sûtane
Giryan	Girya	Giryame	Giryayte	Giryaye	Giryayine	Giryane
Man	Ma	Mame	Mayte	Maye	Mayine	Mane

2.5.3.2.1.1.2 Komela /în/

2.5.3.2.1.1.2.1 Rabirdûy nizîk: qeda çawig + cênava likaw

Çawig	Qeda çawig	Cênava likaw bo kesa			
		Tak			Ko
		1 qed + m	2 qed	3 qed	1,2,3 Qed + n
Bezîn	Bezî	Bezîm	Bezî	Bezî	Bezîn
Peyvîn	Peyvî	Peyvîm	Peyvî	Peyvî	Peyvîn
Perîn	Perî	Perîm	Perî	Perî	Perîn
Tezîn	Tezî	Tezîm	Tezî	Tezî	Tezîn
Teqîn/	Teqî/	Teqîm/	Teqî/	Teqî/	Teqîn/
Peqîn	Peqî	Peqîm	Peqî	Peqî	Peqîn
Toqîn	Toqî	Toqîm	Toqî	Toqî	Toqîn
Xizîn	Xizî	Xizîm	Xizî	Xizî	Xizîn
Xenîn/	Xenî/	Xenîm/	Xenî/	Xenî/	Xenîn/
Kenîn	Kenî	Kenîm	Kenî	Kenî	Kenîn
Royîn	Royî	Royîm	Royî	Royî	Royîn
Çeqîn	Çeqî	Çeqîm	Çeqî	Çeqî	Çeqîn
Rwanîn/	Rwanî/	Rwanîm/	Rwanî/	Rwanî/	Rwanîn/
Nerîn	Nerî	Nerîm	Nerî	Nerî	Nerîn
Leqîn	Leqî	Leqîm	Leqî	Leqî	Leqîn
Kokîn	Kokî	Kokîm	Kokî	Kokî	Kokîn
Genîn	Genî	Genîm	Genî	Genî	Genîn
Nalîn	Nalî	Nalîm	Nalî	Nalî	Nalîn
Firîn	Firî	Firîm	Firî	Firî	Firîn

Zivrîn Revîn	Zivrî Revî	Zivrîm Revîm	Zivrî Revî	Zivrî Revî	Zivrîn Revîn

2.5.3.2.1.1.2.2 Rabirdûy berdewam: de + qeda çawig + cênava likaw

Çawig	Qeda çawig	Cênava likaw bo kesa				
		Tak			Ko	
		1 De+ qed + m	2 De + qed	3 De + qed	1 De + qed + n	2,3 De+qed (-î+in)
Bezîn	Bezî	debezîm	debezî	debezî	debezîn	debezin
Peyvîn	Peyvî	depeyvîm	depeyvî	depeyvî	depeyvîn	depeyvin
Perîn	Perî	deperîm	deperî	deperî	deperîn	deperin
Tezîn	Tezî	detezîm	detezî	detezî	detezîn	detezin
Teqîn/	Teqî/	deteqîm/	deteqî/	deteqî/	deteqîn/	deteqin/
Peqîn	Peqî	depeqîm	depeqî	depeqî	depeqîn	depeqin
Toqîn	Toqî	detoqîm	detoqî	detoqî	detoqîn	detoqin
Xizîn	Xizî	dexizîm	dexizî	dexizî	dexizîn	dexizin
Xenîn/	Xenî/	dexenîm/	dexenî/	dexenî/	dexenîn/	dexenin/
Kenîn	Kenî	dekenîm	dekenî	dekenî	dekenîn	dekenin
Royîn	Royî	deroyîm	deroyî	deroyî	deroyîn	deroyin
Çeqîn	Çeqî	deçeqîm	deçeqî	deçeqî	deçeqîn	deçeqin
Rwanîn	Rwanî	derwanîm	derwanî	derwanî	derwanîn	derwanin
Nerîn	Nerî	denerîm	denerî	denerî	denerîn	denerin
Leqîn	Leqî	deleqîm	deleqî	deleqî	deleqîn	deleqin
Kokîn	Kokî	dekokîm	dekokî	dekokî	dekokîn	dekokin
Genîn	Genî	degenîm	degenî	degenî	degenîn	degenin
Nalîn	Nalî	denalîm	denalî	denalî	denalîn	denalin
Firîn	Firî	defirîm	defirî	defirî	defirîn	defirin
Zivrîn	Zivrî	dezivrîm	dezivrî	dezivrî	dezivrîn	dezivrin
Revîn	Revî	derevîm	derevî	derevî	derevîn	derevin

2.5.3.2.1.1.2.3 Rabirdûy dûr: qeda çawig + bû + cênava likaw

Çawig	Qeda çawig	Cênava likaw bo kesa				
		Tak			Ko	
		1 Qed + bû + m	2 Qed + bû + y	3 Qed +bû	1 Qed + bû + yin	2+3 Qed + bû + n
Bezîn	Bezî	Bezîbûm	Bezîbûy	Bezîbû	Bezîbûyin	Bezîbûn

Peyvîn	Peyvî	Peyvîbûm	Peyvîbûy	Peyvîbû	Peyvîbûyin	Peyvîbûn
Perîn	Perî	Perîbûm	Perîbûy	Perîbû	Perîbûyin	Perîbûn
Tezîn	Tezî	Tezîbûm	Tezîbûy	Tezîbû	Tezîbûyin	Tezîbûn
Teqîn/	Teqî/	Teqîbûm/	Teqîbûy/	Teqîbû/	Teqîbûyin/	Teqîbûn/
Peqîn	Peqî	Peqîbûm	Peqîbûy	Peqîbû	Peqîbûyin	Peqîbûn
Toqîn	Toqî	Toqîbûm	Toqîbûy	Toqîbû	Toqîbûyin	Toqîbûn
Xizîn	Xizî	Xizîbûm	Xizîbûy	Xizîbû	Xizîbûyin	Xizîbûn
Xenîn/	Xenî/	Xenîbûm/	Xenîbûy/	Xenîbû/	Xenîbûyin/	Xenîbûn/
Kenîn	Kenî	Kenîbûm	Kenîbûy	Kenîbû	Kenîbûyin	Kenîbûn
Royîn	Royî	Royîbûm	Royîbûy	Royîbû	Royîbûyin	Royîbûn
Çeqîn	Çeqî	Çeqîbûm	Çeqîbûy	Çeqîbû	Çeqîbûyin	Çeqîbûn
Rwanîn	Rwanî	Rwanîbûm	Rwanîbûy	Rwanîbû	Rwanîbûyin	Rwanîbûn
Nerîn	Nerî	Nerîbûm	Nerîbûy	Nerîbû	Nerîbûyin	Nerîbûn
Leqîn	Leqî	Leqîbûm	Leqîbûy	Leqîbû	Leqîbûyin	Leqîbûn
Kokîn	Kokî	Kokîbûm	Kokîbûy	Kokîbû	Kokîbûyin	Kokîbûn
Genîn	Genî	Genîbûm	Genîbûy	Genîbû	Genîbûyin	Genîbûn
Nalîn	Nalî	Nalîbûm	Nalîbûy	Nalîbû	Nalîbûyin	Nalîbûn
Firîn	Firî	Firîbûm	Firîbûy	Firîbû	Firîbûyin	Firîbûn
Zivrîn	Zivrî	Zivrîbûm	Zivrîbûy	Zivrîbû	Zivrîbûyin	Zivrîbûn
Revîn	Revî	Revîbûm	Revîbûy	Revîbû	Revîbûyin	Revîbûn

2.5.3.2.1.1.2.4 Rabirdûy tewaw: qeda çawig + cênava likaw – (e)

Çawig	Qeda çawig	Cênava likaw bo kesa			
		tak			Ko
		1 qed + m +e	2 qed +te	3 Qed +ye	1,2,3 qed + n+ e
Bezîn	Bezî	Bezîme	Bezîte	Bezîye	Bezîne
Peyvîn	Peyvî	Peyvîme	Peyvîte	Peyvîye	Peyvîne
Perîn	Perî	Perîme	Perîte	Perîye	Perîne
Tezîn	Tezî	Tezîme	Tezîte	Tezîye	Tezîne
Teqîn/	Teqî/	Teqîme/	Teqîte/	Teqîye/	Teqîne/
Peqîn	Peqî	Peqîme	Peqîte	Peqîye	Peqîne
Toqîn	Toqî	Toqîme	Toqîte	Toqîye	Toqîne
Xizîn	Xizî	Xizîme	Xizîte	Xizîye	Xizîne
Xenîn/	Xenî	Xenîme/	Xenîte/	Xenîye/	Xenîne/
Kenîn	Kenî	Kenîme	Kenîte	Kenîye	Kenîne
Royîn	Royî	Royîme	Royîte	Royîye	Royîne

Çeqîn	Çeqî	Çeqîme	Çeqîte	Çeqîye	Çeqîne
Rwanîn/	Rwanî/	Rwanîme/	Rwanîte/	Rwanîye/	Rwanîne/
Nerîn	Nerî	Nerîme	Nerîte	Nerîye	Nerîne
Leqîn	Leqî	Leqîme	Leqîte	Leqîye	Leqîne
Kokîn	Kokî	Kokîme	Kokîte	Kokîye	Kokîne
Genîn	Genî	Genîme	Genîte	Genîye	Genîne
Nalîn	Nalî	Nalîme	Nalîte	Nalîye	Nalîne
Firîn	Firî	Firîme	Firîte	Firîye	Firîne
Zivrîn	Zivrî	Zivrîme	Zivrîte	Zivrîye	Zivrîne
Revîn	Revî	Revîme	Revîte	Revîye	Revîne

2.5.3.2.1.1.3 Komela /ûn/

2.5.3.2.1.1.3.1 Rabirdûy nizîk: qeda çawig + cênava likaw

Çawig	Qeda çawig	Cênava likaw bo kesa				
		Tak			Ko	
		1 Qed + m	2 Qed + y	3 Qed	1 Qed + yin	2+3 Qed + n
Bûn	Bû	Bûm	Bûy	Bû	Bûyin	Bûn
Çûn	Çû	Çûm	Çûy	Çû	Çûyin	Çûn

2.5.3.2.1.1.3.2 Rabirdûy berdewam: de + qeda çawig + cênava likaw

Çawig	Qeda çawig	Cênava likaw bo kesa				
		Tak			Ko	
		1 De+ qed + m	2 De + qed + y	3 De + qed	1 De +qed + yin	2 + 3 De + qed + n
Bûn	Bû	debûm	debûy	debû	debûyin	debûn
Çûn	Çû	deçûm	deçûy	deçû	deçûyin	deçûn

2.5.3.2.1.1.3.3 Rabirdûy dûr: qeda çawig + bû + cênava likaw

Çawig	Qeda çawig	Cênava likaw bo kesa				
		Tak			Ko	
		1 Qed + bû + m	2 Qed + bû + y	3 Qed + bû	1 Qed + bû + yin	2+3 Qed + bû + n
Bûn Çûn	Bû Çû	Bûbûm Çûbûm	Bûbûy Çûbûy	Bûbû Çûbû	Bûbûyin Çûbûyin	Bûbûn Çûbûn

2.5.3.2.1.1.3.4 Rabirdûy tewaw: qeda çawig + cênava likaw + e

Çawig	Qeda çawig	Cênava likaw bo kesa				
		Tak			Ko	
		1 Qed + m +e	2 Qed + y + te	3 Qed + ye	1 Qed + yin +e	2+3 Qed + n +e
Bûn Çûn	Bû Çû	Bûme Çûme	Bûyte Çûyte	Bûye Çûye	Bûyine Çûyine	Bûne Çûne

2.5.3.2.1.1.4 Komela /tin/

2.5.3.2.1.1.4.1 Rabirdûy nizîk: qeda cawig + cênava likaw

Çawig	Qeda çawig	Cênava likaw bo kesa				
		Tak			Ko	
		1 Qed + im	2 Qed + î	3 Qed	1 Qed + în	2+3 Qed +in
Axaftin Bizûtin Xeftin Keftin Nîştin Geyiştin Nûstin Royiştin Hatin	Axaft Bizût Xeft Keft Nîşt Geyişt Nûst Royişt Hat	Axaftim Bzûtim Xeftim Keftim Nîştim Geyiştim Nûstim Royiştim Hatim	Axaftî Bizûtî Xeftî Keftî Nîştî Geyiştî Nûstî Royiştî Hatî	Axaft Bizût Xeft Keft Nîşt Geyişt Nûst Royişt Hat	Axaftîn Bizûtîn Xeftîn Keftîn Nîştîn Geyiştîn Nûstîn Royiştîn Hatîn	Axaftin Bizûtin Xeftin Keftin Nîştin Geyiştin Nûstin Royiştin Hatin

2.5.3.2.1.1.4.2 Rabirdûy berdewam: de + qeda cawig + cênava likaw

Çawig	Qeda çawig	Cênava likaw bo kesa				
		Tak			Ko	
		1 De + qed + im	2 De+qed + î	3 de+qed	1 De+qed + în	2+3 De+qed + in
Axaftin	Axaft	deaxaftim	deaxaftî	deaxaft	deaxaftîn	deaxaftin
Bizûtin	Bizût	debizûtim	debizûtî	debizût	debizûtîn	debizûtin
Xeftin	Xeft	dexeftim	dexeftî	dexeft	dexeftîn	dexeftin
Keftin	Keft	dekeftim	dekeftî	dekeft	dekeftîn	dekeftin
Nîştin	Nîşt	denîştim	denîştî	denîşt	denîştîn	denîştin
Geyiştin	Geyişt	degeyiştim	degeyiştî	degeyişt	degeyiştîn	degeyiştin
Nûstin	Nûst	denûstim	denûstî	denûst	denûstîn	denûstin
Royiştin	Royişt	deroyiştim	deroyiştî	deroyişt	deroyiştîn	deroyiştin
Hatin	Hat	dehatim	dehatî	dehat	dehatîn	dehatin

2.5.3.2.1.1.4.3 Rabirdûy dûr: qeda çawig + bû + cênava likaw

Çawig	Qeda çawig	Cênava likaw bo kesa				
		Tak			Ko	
		1 Qed + bû + m	2 Qed + bû + y	3 Qed + bû	1 Qed + bû + yin	2+3 Qed + bû +n
Axaftin	Axaft	Axaftbûm	Axaftbûy	Axaftbû	Axaftbûyin	Axaftbûn
Bizûtin	Bizût	Bizûtbûm	Bizûtbûy	Bizûtû	Bizûtbûyin	Bizûtbûn
Xeftin	Xeft	Xeftbûm	Xeftbûy	Xeftbû	Xeftbûyin	Xeftbûn
Keftin	Keft	Keftbûm	Keftbûy	Keftbû	Keftbûyin	Keftbûn
Nîştin	Nîşt	Nîştbûm	Nîştbûy	Nîştbû	Nîştbûyin	Nîştbûn
Geyiştin	Geyişt	Geyiştbûm	Geyiştbûy	Geyiştbû	Geyiştbûyin	Geyiştbûn
Nûstin	Nûst	Nûstbûm	Nûstbûy	Nûstbû	Nûstbûyin	Nûstbûn
Royiştin	Royişt	Royiştbûm	Royiştbûy	Royiştbû	Royiştbûyin	Royiştbûn
Hatin	Hat	Hatbûm	Hatbûy	Hatbû	Hatbûyin	Hatbûn

2.5.3.2.1.1.4.4 Rabirdûy tewaw: qeda çawig + cênava likaw + e

Çawig	Qeda çawig	Cênava likaw bo kesa				
		tak			ko	
		1 Qed + im + e	2 Qed + î + te	3 Qed + îye	1 Qed + în +e	2+3 Qed + in +e
Axaftin	Axaft	Axaftime	Axaftîte	Axaftîye	Axaftîne	Axaftine
Bizûtin	Bizût	Bizûtime	Bizûtîte	Bizûtîye	Bizûtîne	Bizûtine
Xeftin	Xeft	Xeftime	Xeftîte	Xeftîye	Xeftîne	Xeftine
Keftin	Keft	Keftime	Keftîte	Keftîye	Keftîne	Keftine
Nîştin	Nîşt	Nîştime	Nîştîte	Nîştîye	Nîştîne	Nîştine
Geyiştin	Geyişt	Geyiştime	Geyiştîte	Geyiştîye	Geyiştîne	Geyiştine
Nûstin	Nûst	Nûstime	Nûstîte	Nûstîye	Nûstîne	Nûstine
Royiştin	Royişt	Royiştime	Royiştîte	Royiştîye	Royiştîne	Royiştine
Hatin	Hat	Hatime	Hatîte	Hatîye	Hatîne	Hatine

2.5.3.2.1.1.5 Komela /din/

2.5.3.2.1.1.5.1 Rabirdûy nizîk: qeda çawig + cênava likaw

Çawig	Qeda çawig	Cênava likaw bo kesa				
		Tak			Ko	
		1 Qed + im	2 Qed + î	3 Qed	1 Qed + în	2+3 Qed + in
mirdin	mird	mirdim	mirdî	mird	mirdîn	mirdin

2.5.3.2.1.1.5.2 Rabirdûy berdewam: de + qeda çawig + cênava likaw

Çawig	Qeda çawig	Cênava likaw bo kesa				
		Tak			Ko	
		1 De+ qed + im	2 De + qed + î	3 De + qed	1 De −qed − în	2 + 3 De + qed + in
mirdin	mird	demirdim	demirdî	demird	demirdîn	demirdin

2.5.3.2.1.1.5.3 Rabirdûy dûr: qeda çawig + bû − cênava likaw

Çawig	Qeda çawig	Cênava likaw bo kesa				
		Tak			Ko	
		1 Qed + bû + m	2 Qed + bû + y	3 Qed + bû	1 Qed + bû + yin	2+3 Qed + bû +n
mirdin	mird	mirdbûm	mirdbûy	mirdbû	mirdbûyin	mirdbûn

2.5.3.2.1.1.5.4 Rabirdûy tewaw: qeda çawig + cênava likaw + e

Çawig	Qeda çawig	Cênava likaw bo kesa				
		Tak			Ko	
		1 Qed + im +e	2 Qed + î + te	3 Qed + îye	1 Qed + în +e	2+3 Qed + in +e
mirdin	mird	mirdime	mirdîte	mirdîye	mirdîne	mirdine

2.5.3.2.1.2 Dema bûrî bo çawigên têper

Legel çawigên têper **biker** û **berkar** heye. Çawigên têper bo dema burî hergîz/tûcar nahêne gerdan kirdin; Wate cênava likaw legel çawigên têper nîye. Helbet berkar dekrê nav yan cênav bê.

2.5.3.2.1.2.1 Komela /an/

Le ev komele qeda çawig be labirdina denga/tîpa /n dirust debê.

Çawig	Qeda çawig	Rabirdûy nizîk = qed	Rabirdûy berdewam De + qed	Rabirdûy dûr Qed + bû	Rabirdûy tewaw Qed + ye
Bêjan	Bêja	Bêja	Debêja	Bêja bû	Bêjaye
Pêçan	Pêça	Pêça	Depêça	Pêça bû	Pêçaye
Pîvan	Pîva	Pîva	Depîva	Pîva bû	Pîvaye

Dan	Da	Da	Deda	Da bû	Daye
Hênan [31]	Hêna	Hêna	Dehêna	Hêna bû	Hênaye
Kêlan	Kêla	Kêla	Dekêla	Kêla bû	Kêlaye
Şêlan	Şêla	Şêla	Deşêla	Şêla bû	Şêlaye
Kêşan	Kêşa	Kêşa	Dekêşa	Kêşa bû	Kêşaye

Nimune

Jimare	Kes	Ristey sade	Ristey lêkdiraw
Tak	1	Min saverke bêja.	Dema tu hatî min saver debêja.
	2	To qepaneke kêşa.	Pêş hatina ewî, min qepan kêşabû.
	3	Ewî petûweke pêçaye.	Dema Azad hat ewê petûweke depêça.
Ko	1	Ême zewîyeke kêla.	Ême zewîyeke dekêla ku ewî hat.
	2	Hûn/êwe Azad hêna.	Ku ewî hat êwe zewî dekêla.
	3	Ewan pare daye.	Pêş çûna min ewan pare dabû.

2.5.3.2.1.2.2 Komela /în/

Le ev komele qeda çawig be labirdina denga/tîpa /n/ dête dirust kirdin.

Çawig	Qeda çawig	Rabirdûy nizîk = qed	Rabirdûy berdewam De + qed	Rabirdûy dûr Qed + bû	Rabirdûy tewaw Qed + ye
Ajinîn	Ajinî	Ajinî	deajinî	Ajinî bû	Ajinîye
Anîn	Anî	Anî	deanî	Anî bû	Anîye
Birîn	Birî	Birî	debirî	Birî bû	Birîye
Bexşîn	Bexşî	Bexşî	debexşî	Bexşî bû	Bexşîye
Bûrîn	Bûrî	Bûrî	debûrî	Bûrî bû	Bûrîye
Bînîn	Bînî	Bînî	debînî	Bînî bû	Bînîye
Poşîn	Poşî	Poşî	depoşî	Poşî bû	Poşîye
Pişknîn	Pişknî	Pişknî	depişknî	Pişknî bû	Pişknîye
Pirsîn	Pirsî	Pirsî	depirsî	Pirsî bû	Pirsîye
Taşîn	Taşî	Taşî	detaşî	Taşî bû	Taşîye
Çinîn	Çinî	Çinî	deçinî	Çinî bû	Çinîye
Dirîn	Dirî	Dirî	dedirî	Dirî bû	Dirîye

[31] Binere kirdara "anîn" le komela /în/ 2.5.3.2.1.2.2 ku legel "hênan" hevwataye.

Dizîn	Dizî	Dizî	dedizî	Dizî bû	Dizîye
Dozîn	Dozî	Dozî	dedozî	Dozî bû	Dozîye
Doşîn	Doşî	Doşî	dedoşî	Doşî bû	Doşîye
Zanîn	Zanî	Zanî	dezanî	Zanî bû	Zanîye
Jenîn	Jenî	Jenî	dejenî	Jenî bû	Jenîye
Sirîn	Sirî	Sirî	desirî	Sirî bû	Sirîye
Simîn	Simî	Simî	desimî	Simî bû	Simîye
Kirîn	Kirî	Kirî	dekirî	Kirî bû	Kirîye
Malîn	Malî	Malî	demalî	Malî bû	Malîye
Mijîn	Mijî	Mijî	demijî	Mijî bû	Mijîye
Nûsîn	Nûsî	Nûsî	denûsî	Nûsî bû	Nûsîye
Harîn	Harî	Harî	deharî	Harî bû	Harîye

Nimune

Jimare	Kes	Ristey sade	Ristey lêkdraw
Tak	1	Min ewî bûrî.	Dema tu hatî min ewî debûrî.
	2	Tu diyarîyeke bexşî.	Pêş hatina min, ewî diyarîyke bexşî bû.
	3	Ewî gundeke bînî..	Ewê pêştir gundeke bînî bû.
ko	1	Ême kiraseke poşî.	Ku hûn hatin ême kirasekan poşîbû.
	2	Hûn/êwe pareke dizî.	Bêş çûna min, hûn pareke dizî bû.
	3	Ewan nihênîyeke zanîye.	Pêş ême, ewan nihênîyeke zanî bû.

2.5.3.2.1.2.3 Komela /ûn/

Le ev komele qed û rega çawig be labirdina denga tîpa **n** dête dirustkirdin.

Çawig	Qeda çawig	Rabirdûy nizîk = qed	Rabirdûy berdewam De + qed	Rabirdûy dûr Qed – bû	Rabirdûy tewaw Qed + ye
Dirûn	Dirû	Dirû	dedirû	Dirû bû	Dirûye
Girûn	Girû	Girû	degirû	Girû bû	Girûye
Cûn	Cû	Cû	deçû	Cû bû	Cûye
Sûn	Sû	Sû	desû	Sû bû	Sûye

Nimune

Jimare	Kes	Riste
Tak	1	Pêş hatina min, tu kiraseke dirû bû.
	2	Tu binêşteke cû?
	3	Ewê kiraseke dirûye.
Ko	1	Ême kiraseke dirû.
	2	Hûn/êwe binêşt cû!
	3	Ewan kiraseke dirû.

2.5.3.2.1.2.4 Komela /tin/

Le ev komele qeda çawig be labirdina denga/tîpa **/in/** dête dirust kirdin.

Çawig	Qeda çawig	Rabirdûy nizîk = qed	Rabirdûy berdewam De + qed	Rabirdûy dûr Qed + bû	Rabirdûy tewaw Qed + îye
Ajutin	Ajut	Ajut	deajut	Ajut bû	Ajutîye
Avêjtin	Avêjt	Avêjt	deavêjt	Avêjt bû	Avêjtîye
Bîstin	Bîst	Bîst	debîst	Bîst bû	Bîstîye
Bestin	Best	Best	debest	Best bû	Bestye
Palaftin	Palaft	Palaft	depalaft	Palaft bû	Palaftîye
Parastin	Parast	Parast	deparast	Parast bû	Parastîye
Peristin	Perist	Perist	deperist	Perist bû	Peristîye
Çêjtin	Çêjt	Çêjt	deçêjt	Çêjt bû	Çêjtîye
Xistin	Xist	Xist	dexist	Xist bû	Xistîye
Dîtin	Dît	Dît	dedît	Dît bû	Dîtîye
Riştin	Rişt	Rişt	derişt	Rişt bû	Riştîye
Kiroştin	Kiroşt	Kiroşt	dekiroşt	Kiroşt bû	Kiroştîye
Kuştin	Kuşt	Kuşt	dekuşt	Kuşt bû	Kuştîye
Girtin	Girt	Girt	degirt	Girt bû	Girtîye
Gutin	Gut	Gut	degut	Gut bû	Gutîye
Gestin	Gest	Gest	degest	Gest bû	Gestîye
Havîştin	Havîşt	Havîşt	dehavîşt	Havîşt bû	Havîştîye
Hêştin	Hêşt	Hêşt	dehêşt	Hêşt bû	Hêştîye
Wîstin	Wîst	Wîst	dewîst	Wîst bû	Wîstîye
Şuştin[32]	şuşt	şuşt	deşuşt	Şuşt bû	şuştîye

[32] Şuştin û şordin hevwataye.

Nimune

Jimare	Kes	Riste
tak	1	Min otombîleke ajutîye.
	2	Tu qiseke bîst.
	3	Ewî berdek havêjt.
ko	1	Pêş hatina êwe, ême nefteke palaft bû.
	2	Hûn/êwe xwardineke çêjt.
	3	Dema ême çûyin ewan peykereke dexsit.

2.5.3.2.1.2.5 Komela /din/

Le ev komele qeda çawig be labirdna denga/tîpa /**in**/ dête drust kirdin.

Çawig	Qeda çawig	Rabirdûy nizîk = qed	Rabirdûy berdewam De + qed	Rabirdûy dûr Qed + bû	Rabirdûy tewaw Qed + îye
Birdin	Bird	Bird	debird	Bird bû	Birdîye
Bijardin	Bijard	Bijard	debijard	Bijard bû	Bijardîye
Biwardin	Biward	Biward	debiward	Biward bû	Biwardîye
Xardin	Xard	Xard	dexard	Xard bû	Xardîye
Xandin	Xand	Xand	dexand	Xand bû	Xandîye
Çandin	Çand	Çand	deçand	Çand bû	Çandîye
Jimardin	Jimard	Jimard	dejimard	Jimard bû	Jimardîye
Jendin	Jend	Jend	dejend	Jend bû	Jendîye
Sipardin	Sipard	Sipard	desipard	Sipard bû	Sipardîye
Sendin/	Send/	Send/	desend/	Send bû/	Sendîye/
Standin	Stand	Stand	destand	Stand bû	Standîye
Şordin	Şord	Şord	deşord	Şord bû	Şordîye
Kirdin	Kird	Kird	dekird	Kird bû	Kirdîye

Nimune

Jimare	Kes	Riste
Tak	1	Min pareke debrid ku tu hatî.
	2	Tu çîrokeke xwênd bû, pêş hatina ême.
	3	Ewê şimşaleke jendîye.
Ko	1	Pêş salek ême dareke çandîye.
	2	Hûn/êwe nameke be ême sipard.
	3	Ku ême çûyin ewan kareke kird bû.

2.5.3.2.2 Dema niha

Le zimana kurdî dema niha bo dema **niha** û dema **ayinde** dête dabeşkirdin:

1. Kirdarên dema niha bas le kesek deka ku henûke kirdarek deka, yan kesek bas le tişteka wek (**çalakî**, **gorankarî** yan **rewiş**)eka henûkeyî deka. Henûke dekrê êsta, emro, ev hefte, ev sal yan ev sede[33] bê. Wate dema/kata kirdewey kirdar berdewame û dumahî nehatîye.

Çalakî mîna: Azad werziş deka. Nesrîn bo qutabxane deçê. Ême nan dexoyin. Ewan xema ême dexon.
Gorankarî mîna: Şîlan cilk deşorê. Azad tendrustî baş debê. Rewşeke baştir debê. Hun zîrek tir debin.
Rewiş mîna: baran debarê. Le payizan gelay daran dewerê.

2. Kirdarên dema ayinde bas le kirdewey kirdarek bo paş niha deka. Kirdarên dema ayinde be yarmetî hevalkirdar û kirdarên harîkar dêne çêkirdin[34].

Azad sibey werziş deka. Azad debê werziş bika. Hûn debê biçin bo qutabxane. Ewan heyveka dî deçin bo bajêra Mendelî.

Piranî kirdarên niha le rega çawig, têper yan têneper, dêne wergirtin. Herçonek bê hendek çawig rêsay nawêz be xo heye. Asayîyane rega çawig be labirdina nîşaney /**an**/, /**în**/, /**ûn**/, /**tin**/ û /**din**/ bo herdû çawigên têper û têneper çê debê. Ême yekem car bas le wan çawigan dekeyin ku xudana rêsay asayîn û paştir bas le wan çawigan dekeyin ku xudana rêsay nawêzin. Min henûke hêdî hêdî legor/bepêy wan pênc komele amaje be çawig û forma kirdara niha dekem.

2.5.3.2.2.1 Komela /an/

---

[33] Deye = 10 sal, sede = 100 sal.
[34] Binere kirdarên harîkar 2.5.6.

Çawig	Rega çawig	Cênava likaw				
		Tak			Ko	
		1 De + reg + im	2 De + reg + î	3 De + reg + ê	1 De + reg + în	2, 3 De + reg + in
Toran	Tor	Detorim	Detorî	Detorê	Detorîn	Detorin
Xinkan	Xink	Dexinkim	Dexinkî	Dexinkê	Dexinkîn	Dexinkin
Razan	Raz	Derazim	Derazî	Derazê	Derazîn	Derazin
Rûxan	Rûx	Derûxim	Derûxî	Derûxê	Derûxîn	Derûxin
Şêwan	Şêw	Deşêwim	Deşêwî	Deşêwê	Deşêwîn	Deşêwin
Geran	Ger	Degerim	Degerî	Degerê	Degerîn	Degerin
Glan	Gil	Degilim	Degilî	Degilê	Degilîn	Degilin
Şkan	Şik	Deşikim	Deşikî	Deşikê	Deşikîn	Deşikin
Diran	Dir	Dedirim	Dedirî	Dedirê	Dedirîn	Dedirin
Tirsan	Tirs	Detirsim	Detirsî	Detirsê	Detirsîn	Detirsin
Westan	West	Dewestim	Dewestî	Dewestê	Dewestîn	Dewestin
Sûtan	Sût	Desûtim	Desûtî	Desûtê	Desûtîn	Desûtin
Giryan	Giry	Degiryim	Degiryî	Degiryê	Degiryîn	Degiryin
Bêjan	Bêj	Debêjim	Debêjî	Debêjê	Debêjîn	Debêjin
Pêçan	Pêç	Depêçim	Depêçî	Depêçê	Depêçîn	Depêçin
Pîvan	Pîv	Depîvim	Depîvî	Depîvê	Depîvîn	Depîvin
Hênan	Hên	Dehênim	Dehênî	Dehênê	Dehênîn	Dehênin
Kêlan	Kêl	Dekêlim	Dekêlî	Dekêlê	Dekêlîn	Dekêlin
Şêlan	Şêl	Deşêlim	Deşêlî	Deşêlê	Deşêlîn	Deşêlin
Kêşan	Kêş	Dekêşim	Dekêşî	Dekêşê	Dekêşîn	Dekêşin

2.5.3.2.2.2 Komela /în/

Çawig	Rega çawig	Cênava likaw				
		Tak			Ko	
		1 De + reg + im	2 De + reg + î	3 De + reg + ê	1 De + reg + în	2. 3 De + reg + in
Bezîn	Bez	Debezim	Debezî	Debezê	Debezîn	Debezin
Peyvîn	Peyv	Depeyvim	Depeyvî	Depeyvê	Depeyvîn	Depeyvin
Perîn	Per	Deperim	Deperî	Deperê	Deperîn	Deperin
Tezîn	Tez	Detezim	Detezî	Detezê	Detezîn	Detezin
Teqîn/	Teq/	Deteqim/	Deteqî/	Deteqê	Deteqîn/	Deteqin/
Peqîn	Peq	Depeqim	Depeqî	Depeqê	Depeqîn	Depeqin
Toqîn	Toq	Detoqim	Detoqî	Detoqê	Detoqîn	Detoqin
Xizîn	Xiz	Dexizim	Dexizî	Dexizê	Dexizîn	Dexizin
Xenîn/	Xen/	Dexenim/	Dexenî	Dexenê /	Dexenîn /	Dexenin /

Kenîn	Ken	Dekenim	Dekenî	Dekenê	Dekenîn	Dekenin
Çeqîn	Çeq	Deçeqim	Deçeqî	Deçeqê	Deçeqîn	Deçeqin
Nerîn	Ner	Denerim	Denerî	Denerê	Denerîn	Denerin
Leqîn	Leq	Deleqim	Deleqî	Deleqê	Deleqîn	Deleqin
Kokîn	Kok	Dekokim	Dekokî	Dekokê	Dekokîn	Dekokin
Genîn	Gen	Degenim	Degenî	Degenê	Degenîn	Degenin
Nalîn	Nal	Denalim	Denalî	Denalê	Denalîn	Denalin
Firîn	Fir	Defirim	Defirî	Defirê	Defirîn	Defirin
Zivrîn	Zivr	Dezivrim	Dezivrî	Dezivrê	Dezivrîn	Dezivrin
Revîn	Rev	Derevim	Derevî	Derevê	Derevîn	Derevin
Ajinîn	Ajin	Deajinim	Deajinî	Deajinê	Deajinîn	Deajinin
Birîn	Bir	Debirim	Debirî	Debirê	Debirîn	Debirin
Bexşîn	Bexiş	Debexişim	Debexişî	Debexişê	Debexişîn	Debexişin
Bûrîn	Bûr	Debûrim	Debûrî	Debûrê	Debûrîn	Debûrin
Bînîn	Bîn	Debînim	Debînî	Debînê	Debînîn	Debînin
Poşîn	Poş	Depoşim	Depoşî	Depoşê	Depoşîn	Depoşin
Pişkinîn	Pişkin	Depişkinim	Depişkinî	Depişkinê	Depişkinîn	Depişkinin
Pirsîn	Pirs	Depirsim	Depirsî	Depirsê	Depirsîn	Depirsin
Taşîn	Taş	Detaşim	Detaşî	Detaşê	Detaşîn	Detaşin
Çinîn	Çin	Deçinim	Deçinî	Deçinê	Deçinîn	Deçinin
Dirîn	Dir	Dedirim	Dedirî	Dedirê	Dedirîn	Dedirin
Dizîn	Diz	Dedizim	Dedizî	Dedizê	Dedizîn	Dedizin
Dozîn	Doz	Dedozim	Dedozî	Dedozê	Dedozîn	Dedozin
Doşîn	Doş	Dedoşim	Dedoşî	Dedoşê	Dedoşîn	Dedoşin
Zanîn	Zan	Dezanim	Dezanî	Dezanê	Dezanîn	Dezanin
Jenîn	Jen	Dejenim	Dejenî	Dejenê	Dejenîn	Dejenin
Sirîn	Sir	Desirim	Desirî	Desirê	Desirîn	Desirin
Simîn	Sim	Desimim	Desimî	Desimê	Desimîn	Desimin
Kirîn	Kir	Dekirim	Dekirî	Dekirê	Dekirîn	Dekirin
Malîn	Mal	Demalim	Demalî	Demalê	Demalîn	Demalin
Mijîn	Mij	Demijim	Demijî	Demijê	Demijîn	Demijin
Nûsîn	Nûs	Denûsim	Denûsî	Denûsê	Denûsîn	Denûsin
Harîn	Har	Deharim	Deharî	Deharê	Deharîn	Deharin

2.5.3.2.2.3 Komela /ûn/

Çawig	Rega çawig	Cênava likaw				
		Tak			Ko	
		1 De + reg + im	2 De + reg + î	3 De + reg + ê	1 De + reg + în	2, 3 De + reg + in
Bûn	B	Debim	Debî	Debê	Debîn	Debin
Çûn	Ç	Deçim	Deçî	Deçê	Deçîn	Deçin

2.5.3.2.2.4 Komela /tin/

Çawig	Rega çawig	Cênava likaw				
		Tak			Ko	
		1 De + reg + im	2 De + reg + (w) î	3 De + reg (w) + ê	1 De + reg + (w) în	2, 3 De + reg + in
Axaftin	Axaf	Deaxafim	Deaxafî	Deaxafê	Deaxafîn	Deaxafin
Bizûtin	Bizû	Debizûim	Debizwî	Debizwê	Debizwîn	Debizûn
Nîştin	Nîş	Denîşim	Denîşî	Denîşê	Denîşîn	Denîşin
Xeftin	Xef	Dexefim	Dexefî	Dexefê	Dexefîn	Dexefin
Keftin	Kef	Dekefim	Dekefî	Dekefê	Dekefîn	Dekefin
Ajutin	Aju	Deajuim	Deajwî	Deajwê	Deajwîn	Deajun
Avêjtin	Avêj	Deavêjim	Deavêjî	Deavêjê	Deavêjîn	Deavêjin
Bîstin	Bîs	Debîsim	Debîsî	Debîsê	Debîsîn	Debîsin
Bestin	Bes	Debesim	Debesî	Debesê	Debesîn	Debesin
Peristin	Pers	Depersim	Depersî	Depersê	Depersîn	Depersin
Çêjtin	Çêj	Deçêjim	Deçêjî	Deçêjê	Deçêjîn	Deçêjin

2.5.3.2.2.5 Komela /din/

Çawig	Rega çawig	Cênava likaw				
		Tak			Ko	
		1 De + reg + im	2 De + reg + î	3 De + reg + ê	1 De + reg + în	2, 3 De + reg + in
Mirdin	Mir	Demirim	Demirî	Demirê	Demirîn	Demirin
Jendin	Jen	Dejenim	Dejenî	Dejenê	Dejenîn	Dejenin
Sendin	Sen	Desenim	Desenî	Desenê	Desenîn	Desenin
Şordin	Şor	Deşorim	Deşorî	Deşorê	Deşorîn	Deşorin

2.5.3.2.2.6 Komela nawêz

Rêgey bineretî bo derhênana rega kirdar le çawig, labirdina nîşaney çawige; wate labirdina dengên /**an**/, /**în**/, /**ûn**/, /**din**/ û /**tin**/. Çawigên xişteên jûrû legor/bepêy rêsay bineretî bo rega kirdar dête gorîn. Herçonek bê hendek çawig legor ev rêsaye nahête gorîn. Ême be van çawigan debêjîn **nawêz**. Ême çawigên nawêz bepêy ev pênc komele destnîşan dekeyin:

Çawig	Rega çawig	Cênava likaw				
		Tak			Ko	
		1 De + reg + m	2 De + reg+ y/î	3 De + reg + ê	1 De + reg + în/yin	2, 3 De + reg + n/in
Nan	Nê	Denêm	Denêy	Denê	Denêyin	Denên
Dan	Di	Dedem	Dedey	Deda	Dedeyin	Deden
Man	Mi	Demênim	Demênî	Demênê	Demênîn	Demênin
Hatin	--	Dêm	Dêy	Dê	Dêyin	Dên
Royin	Ro	Derom	Deroy	Derwa	Deroyin	Deron
Jîn	Ji	Dejîm	Dejî	Dejê	Dejîn	Dejîn
Zayin	Zê	Dezêm	Dezêy	Dezê	Dezêyin	Dezên
Xistin	-	Dexem	Dexey	Dexa	Dexeyin	Dexen
Dîtin	Bîn	Debînim	Debînî	Debînê	Debînîn	Debînin
Girtin	Gir	Degrim	Degrî	Degrê	Degrîn	Degrin
Gutin	--	Debêjim	Debêjî	Debêjê	Debêjîn	Debêjin
Hêştin	Hê	Dehêlim	Dehêlî	Dehêlê	Dehêlîn	Dehêlin
Palaftin	Palf	Depalfim	Depalifî	Depalifê	Depalfîn	Depalfin
Birdin	--	Debem	Debey	Deba	Debeyin	Deben
Bijardin	Bijê	Debijêrim	Debijêrî	Debijêrê	Debijêrîn	Debijêrin
Bwardin	Bû	Debûrim	Debûrî	Debûrê	Debûrîn	Debûrin
Xwardin	--	Dexom	Dexoy	Dexwa	Dexoyin	Dexon
Xwêndin	--	Dexînim	Dexînî	Dexînê	Dexînîn	Dexînin
Çandin	Çê	Deçênim	Deçênî	Deçênê	Deçênîn	Deçinin
Jimardin	Jimê	Dejmêrim	Dejmêrî	Dejmêrê	Dejimêrîn	Dejimêrin
Spardin	Spê	Despêrim	Despêrî	Despêrê	Despêrîn	Despêrin
Kirdin	--	Dekem	Dekey	Deka	Dekeyin	Deken
Geyiştin	_	Degem	Degey	Dega	Degeyin	Degen

Rega kirdar bo hemû çawigên têper le komela **/ûn/** be labirdna **/n/** çê debê; wate reg û qeda kirdar wek yekdîye:

Çawig	Reg û qeda çawig	Cênava likaw				
		Tak			Ko	
		1 De + reg + m	2 De + reg +(w) î	3 De + reg +(w) ê	1 De + reg + (w) în	2, 3 De + reg +n
Dirûn	Dirû	Dedirûm	Dedirwî	Dedirwê	Dedirwîn	Dedirûn
Girûn	Girû	Degirûm	Degirwî	Degirwê	Degirwîn	Degirûn
Sûn	Sû	desûm	Deswî	Deswê	Deswîn	Desûn

Paş labirdina dengên **/tin/** le komela **/tin/** hengê dengên **/ş/** bo **/j/** û **/s/** bo **/z/** dête gorîn:

Çawig	Rega çawig	Cênava likaw				
		Tak			Ko	
		1 De + reg + im	2 De + reg + î	3 De + reg + ê	1 De + reg + în	2, 3 De ÷ reg + in
Kuştin	Kuş	Dekûjim	Dekûjî	Dekûjê	Dekûjîn	Dekûjin
Kiroştin	Kiroş	Dekirojim	Dekirojî	Dekirojê	Dekirojîn	Dekirojin
Riştin	Riş	Derijim	Derijî	Derijê	Derijîn	Derijin
Havîştin	Havîş	Dehavîjim	Dehavîjî	Dehavîjê	Dehavîjîn	Dehavîjin
Parastin	Parês	Deparêzim	Deparêzî	Deparêzê	Deparêzîn	Deparêzin
Gestin	Ges	Degezim	Degezî	Degezê	Degezîn	Degezin
Xwastin	Xwas	Dexwazim	Dexwazî	Dexwazê	Dexwazîn	Dexwazin

2.5.3.3 Rêjey danan

Kirdar le rêjey danan derbarey kirdarên **mercî**, **egerî** û **xozgeyî** ye.

2.5.3.3.1 Dema burî

Dema burî le "rabirdûy nizîk, rabirdûy berdewam, rabirdûy dûr û rabirdûy tewaw" pêk hatîye. Helbet xişteên jêrve sebaret be her pênc komela çawige: wate komelên /**an**/, /**în**/, /**ûn**/, /**tin**/ û /**din**/.

2.5.3.3.1.1 Dema bûrî bo çawigên têneper

Demên burî Qeda çawig	Cênava likaw bo kesa				
	Tak			Ko	
	1	2	3	1	2, 3
Rabirdûy nizîk[35]	Qed + ba + m	qed + ba + y	qed + ba	qed ÷ ba – yin	qed + ba + n
Rabirdûy berdewam	Bi +qed +ba + m	bi + qed + ba + y	bi + qed – ba	bi –qed– ba – yin	bi +qed + ba + n
Rabirdûy dûr	Qed + bû + m + a	qed + bû + y + a	qed ÷ bû – a	qed ÷ bû + yin +a	qed + bû + n +a
Rabirdûy tewaw	Qed + b + im	qed + b + î	qed –b – a	qed + b + în	qed + b + in

[35] Le zimana qisekirdin denga /**b**/ bo herdû demên rabirdûy nizîk û rabirdûy berdewam dête neman/suwan, wate denga /**b**/ bo ev dû deme nahête gutin. Diyare hendek pertûkên rêzman ev denge be hend wernegirtîye.

2.5.3.3.1.1.1 Rabirdûy nizîk: xozge xwastin be kirdna kirdarek, hebûna piroseyek yan buyerek le pêş niha.

Cênava likaw kesa		Riste
1	TAK	Xozge min nexoş nekeftbam!
2		Xozge tu nexoş keftbay!
3		Xozge ewî/ewê nexoş nekeftba!
1	KO	Xozge ême nexoş nekeftbayin!
2		Xozge hûn êwe/ewan nexoş keftban!

Çawig	qeda çawig	Cênava likaw kesa				
		Tak			Ko	
		1 Qed + ba + m	2 qed + ba + y	3 qed + ba	1 qed + ba + yin	2, 3 qed + ba + n
Geran	Gera	Gerabam	Gerabay	Geraba	Gerabayin	Geraban
Gilan	Gila	Gilabam	Gilabay	Gilaba	Gilabayin	Gilaban
Şikan	Şika	Şikabam	Şikabay	Şikaba	Şikabayin	Şikaban
Diran	Dira	Dirabam	Dirabay	Diraba	Dirabayin	Diraban
Tirsan	Tirsa	Tirsabam	Tirsabay	Tirsaba	Tirsabayin	Tirsaban
Westan	Westa	Westabam	Westabay	Westaba	Westabayin	Westaban
Sûtan	Sûta	Sûtabam	Sûtabay	Sûtaba	Sûtabayin	Sûtaban
Giryan	Girya	Giryabam	Giryabay	Giryaba	Giryabayin	Giryaban
Man	Ma	Mabam	Mabay	Maba	Mabayin	Maban
Bezîn	Bezî	Bezîbam	Bezîbay	Bezîba	Bezîbayin	Bezîban
Peyvîn	Peyvî	Peyvîbam	Peyvîbay	Peyvîba	Peyvîbayin	Peyvîban
Toqîn	Toqî	Toqîbam	Toqîbay	Toqîba	Toqîbayin	Toqîban
Xizîn	Xizî	Xizîbam	Xizîbay	Xizîba	Xizîbayin	Xizîban
Kenîn	Kenî	Kenîbam	Kenîbay	Kenîba	Kenîbayin	Kenîban
Çeqîn	Çeqî	Çeqîbam	Çeqîbay	Çeqîba	Çeqîbayin	Çeqîban
Nerîn	Nerî	Nerîbam	Nerîbay	Nerîba	Nerîbayin	Nerîban
Bûn	Bû	Bûbam	Bûbay	Bûba	Bûbayin	Bûban
Çûn	Çû	Çûbam	Çûbay	Çûba	Çûbayin	Çûban
Axaftin	Axaft	Axaftbam	Axaftbay	Axaftba	Axaftbayin	Axaftban
Bizûtin	Bizût	Bizûtbam	Bizûtbay	Bizûtba	Bizûtbayin	Bizûtban
Xeftin	Xeft	Xeftbam	Xeftbay	Xeftba	Xeftbayin	Xeftban
Keftin	Keft	Keftbam	Keftbay	Keftba	Keftbayin	Keftban
Hatin	Hat	Hatbam	Hatbay	Hatba	Hatbayin	Hatban
Mirdin	Mird	Mirdbam	Mirdbay	Mirdba	Mirdînbayin	Mirdban

2.5.3.3.1.1.2 Rabirdûy berdewam: xozge yan eger le kirdna yan hebûna yan xozge xwastin le kirdina yan hebûna kirdeweyek, karek, buyerek yan piroseyek le pêş kirdina kirdareka pêş niha.

Cênava likaw kesa		Riste
1 2 3	TAK	Xozge min bitirsabam lê nehatbam bo êre! Eger tu bitirsabay nedehatî bo êre! Eger ewê nexoş bikeftba nedehat bo êre!
1 2 3	KO	Xozge ême le şûna êwe nexoş bikeftbayin! Xozge hûn le şuna ême nexoş bikeftban!

Çawig	Qeda çawig	Cênava likaw kesa				
		Tak			Ko	
		1 Bi +qed + ba + m	2 Bi +qed + ba +y	3 Bi + qed + ba	1 Bi +qed + ba + yin	2 Bi +qed + ba + n
Geran	Gera	bigerabam	bigerabay	bigeraba	bigerabayin	bigeraban
Gilan	Gila	bigilabam	bigilabay	bigilaba	bigilabayin	bigilaban
Şikan	Şika	bişikabam	bişikabay	bişikaba	bişikabayin	bişikaban
Diran	Dira	bidirabam	bidirabay	bidiraba	bidirabayin	bidiraban
Tirsan	Tirsa	bitirsabam	bitirsabay	bitirsaba	bitirsabayin	bitirsaban
Westan	Westa	biwestabam	biwestabay	biwestaba	biwestabayin	biwestaban
Sûtan	Sûta	bisûtabam	bisûtabay	bisûtaba	bisûtabayin	bisûtaban
Giryan	Girya	bigiryabam	bigiryabay	bigiryaba	bigiryabayin	bigiryaban
Man	Ma	bimabam	bimabay	bimaba	bimabayin	bimaban
Bezîn	Bezî	bibezîbam	bibezîbay	bibezîba	bibezîbayin	bibezîban
Peyvîn	Peyvî	bipeyvîbam	bipeyvîbay	bipeyvîba	bipeyvîbayin	bipeyvîban
Toqîn	Toqî	bitoqîbam	bitoqîbay	bitoqîba	bitoqîbayin	bitoqîban
Xizîn	Xizî	bixizîbam	bixizîbay	bixizîba	bixizîbayin	bixizîban
Kenîn	Kenî	bikenîbam	bikenîbay	bikenîba	bikenîbayin	bikenîban
Çeqîn	Çeqî	biçeqîbam	biçeqîbay	biçeqîba	biçeqîbayin	biçeqîban
Nerîn	Nerî	binerîbam	binerîbay	binerîba	binerîbayin	binerîban
Bûn	Bû	bibûbam	bibûbay	bibûba	bibûbayin	bibûban
Çûn	Çû	biçûbam	biçûbay	biçûba	biçûbayin	biçûban
Axaftin	Axaft	biaxaftbam	biaxaftbay	biaxaftba	biaxaftbayin	biaxaftban
Bizûtin	Bizût	Bibizûtbam	Bibizûtbay	Bibizûtba	Bibizûtbayin	Bibizûtban
Xeftin	Xeft	bixeftbam	bixeftbay	bixeftba	bixeftbayin	bixeftban
Keftin	Keft	bikeftbam	bikeftbay	bikeftba	bikeftbayin	bikeftban
Hatin	Hat	bihatbam	bihatbay	bihatba	bihatbayin	bihatban
Mirdin	Mird	bimirdbam	bimirdbay	bimirdba	bimirdbayin	bimirdban

2.5.3.3.1.1.3 Rabirdûy dûr: eger le yan xozge xwastin be rûdana piroseyek yan kirdarek le pêş tewawbûna kirdara niha.

Cênava likaw kesa		Riste
1 2 3	Tak	Xozge min pêştir hatbûma bo êre! Xozge tu pêştir hatbûya bo êre! Xozge ewê pêştir hatbûwa bo êre!
1 2 3	Ko	Xozge ême hatbûyina bo êre! Xozge êwe/ewan jî hatbûna bo êre!

Çawig	qeda çawig	Cênava likaw kesa				
		Tak			Ko	
		1 qed + bû + m+ a	2 qed + bû +y +a	3 qed + bû + a	1 qed + bû + yin +a	2 qed + bû + n +a
Geran	Gera	Gerabûma	Gerabûya	Gerabûa	Gerabûyina	Gerabûna
Gilan	Gila	Gilabûma	Gilabûya	Gilabûa	Gilabûyina	Gilabûna
Şikan	Şika	Şikabûma	Şikabûya	Şikabûa	Şikabûyina	Şikabûna
Diran	Dira	Dirabûma	Dirabûya	Dirabûa	Dirabûyina	Dirabûna
Tirsan	Tirsa	Tirsabûma	Tirsabûya	Tirsabûa	Tirsabûyina	Tirsabûna
Westan	Westa	Westabûma	Westabûya	Westabûa	Westabûyina	Westabûna
Sûtan	Sûta	Sûtabûma	Sûtabûya	Sûtabûa	Sûtabûyina	Sûtabûna
Giryan	Girya	Giryabûma	Giryabûya	Giryabûa	Giryabûyina	Giryabûna
Man	Ma	Mabûma	Mabûya	Mabûa	Mabûyina	Mabûna
Bezîn	Bezî	Bezîbûma	Bezîbûya	Bezîbûa	Bezîbûyina	Bezîbûna
Peyvîn	Peyvî	Peyvîbûma	Peyvîbûya	Peyvîbûa	Peyvîbûyina	Peyvîbûna
Toqîn	Toqî	Toqîbûma	Toqîbûya	Toqîbûa	Toqîbûyina	Toqîbûna
Xizîn	Xizî	Xizîbûma	Xizîbûya	Xizîbûa	Xizîbûyina	Xizîbûna
Kenîn	Kenî	Kenîbûma	Kenîbûya	Kenîbûa	Kenîbûyina	Kenîbûna
Çeqîn	Çeqî	Çeqîbûma	Çeqîbûya	Çeqîbûa	Çeqîbûyina	Çeqîbûna
Nerîn	Nerî	Nerîbûma	Nerîbûya	Nerîbûa	Nerîbûyina	Nerîbûna
Bûn	Bû	Bûbûma	Bûbûya	Bûbûa	Bûbûyina	Bûbûna
Çûn	Çû	Çûbûma	Çûbûya	Çûbûa	Çûbûyina	Çûbûn
Axaftin	Axaft	Axaftbûma	Axaftbûya	Axaftbûa	Axaftbûyina	Axaftbûna
Bizûtin	Bizût	Bizûtbûma	Bizûtbûya	Bizûtbûa	Bizûtbûyina	Bizûtbûna
Xeftin	Xeft	Xeftbûma	Xeftbûya	Xeftbûa	Xeftbûyina	Xeftbûna
Keftin	Keft	Keftbûma	Keftbûya	Keftbûa	Keftbûyina	Keftbûna
Hatin	Hat	Hatbûma	Hatbûya	Hatbûa	Hatbûyina	Hatbûna
Mirdin	Mird	Mirdbûma	Mirdbûya	Mirdbûa	Mirdbûyina	Mirdbûna

2.5.3.3.1.1.4 Rabirdûy tewaw: xozge xwastin be kirdina yan encamdana yan rûdana tiştek, karek yan buyerek.

Cênava likaw kesa		Riste
1	Tak	Xozge min jî hatbim!
2		Xozge tu jî hatbî!
3		Xozge ewê jî hatba!
1	Ko	Xozge ême hatbîn!
2		Xozge êwe/ewan hatbin!

Çawig	qeda çawig	Cênava likaw kesa				
		Tak			Ko	
		1 qed + b + im	2 qed + b + î	3 qed +b + a	1 qed +b +în	2 qed + b + in
Geran	Gera	Gerabim	Gerabî	Geraba	Gerabîn	Gerabin
Gilan	Gila	Gilabim	Gilabî	Gilaba	Gilabîn	Gilabin
Şikan	Şika	Şikabim	Şikabî	Şikaba	Şikabîn	Şikabin
Diran	Dira	Dirabim	Dirabî	Diraba	Dirabîn	Dirabin
Tirsan	Tirsa	Tirsabim	Tirsabî	Tirsaba	Tirsabîn	Tirsabin
Westan	Westa	Westabim	Westabî	Westaba	Westabîn	Westabin
Sûtan	Sûta	Sûtabim	Sûtabî	Sûtaba	Sûtabîn	Sûtabin
Giryan	Girya	Giryabim	Giryabî	Giryaba	Giryabîn	Giryabin
Man	Ma	Mabim	Mabî	Maba	Mabîn	Mabin
Bezîn	Bezî	Bezîbim	Bezîbî	Bezîba	Bezîbîn	Bezîbin
Peyvîn	Peyvî	Peyvîbim	Peyvîbî	Peyvîba	Peyvîbîn	Peyvîbin
Toqîn	Toqî	Toqîbim	Toqîbî	Toqîba	Toqîbîn	Toqîbin
Xizîn	Xizî	Xizîbim	Xizîbî	Xizîba	Xizîbîn	Xizîbin
Kenîn	Kenî	Kenîbim	Kenîbî	Kenîba	Kenîbîn	Kenîbin
Çeqîn	Çeqî	Çeqîbim	Çeqîbî	Çeqîba	Çeqîbîn	Çeqîbin
Nerîn	Nerî	Nerîbim	Nerîbî	Nerîba	Nerîbîn	Nerîbin
Bûn	Bû	Bûbim	Bûbî	Bûba	Bûbîn	Bûbin
Çûn	Çû	Çûbim	Çûbî	Çûba	Çûbîn	Çûbin
Axaftin	Axaft	Axaftbim	Axaftbî	Axaftba	Axaftbîn	Axaftbin
Bizûtin	Bizût	Bizûtbim	Bizûtbî	Bizûtba	Bizûtbîn	Bizûtbin
Xeftin	Xeft	Xeftbim	Xeftbî	Xeftba	Xeftbîn	Xeftbin
Keftin	Keft	Keftbim	Keftbî	Keftba	Keftbîn	Keftbin
Hatin	Hat	Hatbim	Hatbî	Hatba	Hatbîn	Hatbin
Mirdin	Mird	Mirdbim	Mirdbî	Mirdba	Mirdbîn	Mirdbin

2.5.3.3.1.2 Dema bûrî bo çawigên têper

Herwek pêştir hate baskirdin ku le çawigên têper biker û berkar heye. Berkar dekrê **nav** yan **cênav** bê belam **cênava kesîy likaw legel kirdar yan berkar nahête likandin**. Binere xiştey jêrve:

Herçonek bê qeda çawig bo her çar corên dema burî legor ev xişteye dêne gerdan kirdin:

Demên burî Qeda çawig	Cênava likaw bo kesa				
	Tak			Ko	
	1	2	3	1	2, 3
Rabirdûy nizîk	Qed + ba	qed + ba	qed + ba	qed + ba	qed + ba
Rabirdûy berdewam	Bi + qed + ba	Bi + qed +ba	Bi + qed + ba	Bi + qed + ba	Bi + qed + ba
Rabirdûy dûr	Qed + bû + wa	qed + bû + wa	qed +bû + wa	qed +bû + wa	qed + bû + wa
Rabirdûy tewaw	Qed + bê	qed +bê	qed +bê	qed + bê	qed + bê

2.5.3.3.1.2.1 komela /an/

Le ev komele qeda çawig be labirdina denga/tîpa /**n**/ dête dirust kirdin.

(qeda çawig)	Riste
Rabridûy nizîk	Xozge hûn savereke bêjaba!
Rabridûy berdewam	Xozge, le dema hatina ewan, min savereke bibêjaba!
Rabridûy dûr	Xozge ême savereke bêjabûwa!
Rabridûy tewaw	Xozge tu savereke bêjabê!

Çawig	Qeda çawig	rabirdûy nzîk Qed + ba	Rabirdûy berdewam Bi +qed +ba	Rabirdûy dûr Qed +bû +wa	Rabirdûy tewaw Qed + bê
Bêjan	Bêja	Bêjaba	Bibêjaba	Bêjabûwa	Bêjabê
Pêçan	Pêça	Pêçaba	Bipêçaba	Pêçabûwa	Pêçabê
Pîvan	Pîva	Pîvaba	Bipîvaba	Pîvabûwa	Pîvabê
Hênan	Hêna	Hênaba	Bihênaba	Hênabûwa	Hênabê

Kêlan	Kêla	Kêlaba	Bikêlaba	Kêlabûwa	Kêlabê
Şêlan	Şêla	Şêlaba	Bişêlaba	Şêlabûwa	Şêlabê
Kêşan	Kêşa	Kêşaba	Bikêşaba	Kêşabûwa	Kêşabê
Dan	Da	Daba	Bidaba	Dabûwa	Dabê
Nan	Na	Naba	Binaba	Nabûwa	Nabê

2.5.3.3.1.2.2 komela /în/

Le ev komele qeda çawig be labirdina denga/tîpa /**n**/ dête dirust kirdin.

Qeda çawig	Riste
Rabirdûy nzîk	Xozge tu Azad bûrîba!
Rabirdûy berdewam	Xozge ême Azad bibûrîba!
Rabirdûy dûr	Xozge ewî Azad bûrî bûwa!
Rabirdûy tewaw	Xozge min Azad bûrî bê!

Çawig	Qeda çawig	rabirdûy nizîk Qed +ba	Rabirdûy berdewam Bi +qed +ba	Rabirdûy dûr Qed+bû +	Rabirdûy tewaw Qed + bê
Ajnîn	Ajnî	Ajnîba	Biajnîba	Ajnîbûwa	Ajnîbê
Birîn	Birî	Birîba	Bibirîba	Birîbûwa	Birîbê
Bexşîn	Bexşî	Bexşîa	Bibexşîa	Bexşîbûwa	Bexşîbê
Bûrîn	Bûrî	Bûrîba	Bibûrîba	Bûrîbûwa	Bûrîbê
Bînîn	Bînî	Bînîba	Bibînîba	Bînîbûwa	Bînîbê
Poşîn	Poşî	Poşîba	Bipoşîba	Poşîbûwa	Poşîbê
Pişknîn	Pişknî	Pişknîba	Bipişknîba	Pişknîbûwa	Pişknîbê
Pirsîn	Pirsî	Pirsîba	Bipirsîba	Pirsîbûwa	Pirsîbê
Taşîn	Taşî	Taşîba	Bitaşîba	Taşîbûwa	Taşîbê
Çinîn	Çinî	Çinîba	Biçinîba	Çinîbûwa	Çinîbê
Dirîn	Dirî	Dirîba	Bidirîba	Dirîbûwa	Dirîbê
Dizîn	Dizî	Dizîba	Bidizîba	Dizîbûwa	Dizîbê
Dozîn	Dozî	Dozîba	Bidozîba	Dozîbûwa	Dozîbê
Doşîn	Doşî	Doşîba	Bidoşîba	Doşîbûwa	Doşîbê
Zanîn	Zanî	Zanîba	Bizanîba	Zanîbûwa	Zanîbê
Jenîn	Jenî	Jenîba	Bijenîba	Jenîbûwa	Jenîbê
Sirîn	Sirî	Sirîba	Bisirîba	Sirîbûwa	Sirîbê
Simîn	Simî	Simîba	Bisimîba	Simîbûwa	Simîbê
Kirîn	Kirî	Kirîba	Bikirîba	Kirîbûwa	Kirîbê
Malîn	Malî	Malîba	Bimalîba	Malîbûwa	Malîbê
Mijîn	Mijî	Mijîba	Bimijîba	Mijîbûwa	Mijîbê

Nûsîn Harîn	Nûsî Harî	Nûsîba Harîba	Nûsîba Biharîba	Nûsîbûwa Harîbûwa	Nûsîbê Harîbê

2.5.3.3.1.2.3 komela /ûn/

Le ev komele qed û rega çawig be labirdina denga/tîpa /**n**/ dête dirustkirdin.

Qeda çawig	Riste
Rabirdûy nizîk	Eger min kiraseke dirûba ...
Rabirdûy berdewam	Xozge tu kiraseke bidirûba ...
Rabirdûy dûr	Xozge hûn kiraseke dirûbuwa!
Rabirdûy tewaw	Eger ewan kiraseke dirûbê ...

Çawig	Qeda çawig	rabirdûy nizîk Qed + ba	Rabirdûy berdewam Bi +qed +ba	Rabirdûy dûr Qed +bû +wa	Rabirdûy tewaw Qed +bê
Dirûn Girûn Cûn Sûn	Dirû Girû Cû Sû	Dirûba Girûba Cûba Sûba	Bidirûba Bigirûba Bicûba Bisûba	Dirûbûwa Girûbûwa Cûbûwa Sûbûwa	Dirûbê Girûbê Cûbê Sûbê

2.5.3.3.1.2.4 komela /tin/

Le ev komele qeda çawig be labirdina denga/tîpa /**in**/ dête dirust kirdin.

Qeda çawig	Riste
Rabirdûy nizîk	Xozge tu otombîleke ajutba!
Rabirdûy berdewam	Eger min otombîleke biajûtba baştir debû!
Rabirdûy dûr	Xozge ewê otombîleke ajutbûwa!
Rabirdûy tewaw	Xozge ême otombîleke ajutbê!

Çawig	Qeda çawig	Rabirdûy nizîk Qed + ba	Rabirdûy berdewam Bi +qed +ba	Rabirdûy dûr Qed +bû +wa	Rabirdûy tewaw Qed +bê
Ajutin Avêjtin Bîstin Bestin Palaftin	Ajut Avêjt Bîst Best Palaft	Ajutba Avêjtba Bîstba Bestba Palaftba	Biajutba Biavêjtba Bibîstba Bibestba Bipalaftba	Ajutbûwa Avêjtbûwa Bîstbûwa Bestbûwa Palaftbûwa	Ajutbê Avêjtbê Bîstbê Bestbê Palaftbê

Parastin	Parast	Parastba	Biparastba	Parastbûwa	Parastbê
Peristin	Perist	Peristba	Biperistba	Peristbûwa	Peristbê
Çêjtin	Çêjt	Çêjtba	Biçêjtba	Çêjtbûwa	Çêjtbê
Xistin	Xist	Xistba	Bixistba	Xistbûwa	Xistbê
Dîtin	Dît	Dîtba	Bidîtba	Dîtbûwa	Dîtbê
Riştin	Rişt	Riştba	Biriştba	Riştbûwa	Riştbê
Kroştin	Kroşt	Kroştba	Bikroştba	Kroştbûwa	Kroştbê
Kuştin	Kuşt	Kuştba	Bikuştba	Kuştbûwa	Kuştbê
Girtin	Girt	Girtba	Bigirtba	Girtbûwa	Girtbê
Gutin	Gut	Gutba	Bigutba	Gutbûwa	Gutbê
Gestin	Gest	Gestba	Bigestba	Gestbûwa	Gestbê
Havîştin	Havîşt	Havîştba	Bihavîştba	Havîştbûwa	Havîştbê
Hêştin	Hêşt	Hêştba	Bihêştba	Hêştbûwa	Hêştbê
Wîstin	Wîst	Wîstba	Biwîstba	Wîstbûwa	Wîstbê
Şuûtin	Şuşt	Şuştba	Bişuştba	Şuştbûwa	Şuştbê

2.5.3.3.1.2.5 komela /din/

Le ev komele qeda çawig be labirdina denga/tîpa /**in**/ dête dirust kirdin.

Qeda çawig	Riste
Rabirdûy nizîk	Eger tu nameke birdba asayî bû!
Rabirdûy berdewam	Xozge tu nameke bibirdba!
Rabirdûy dûr	Xozge Azad nameke birdbûwa!
Rabirdûy tewaw	Xozge êwe nameke birdbê!

Çawig	Qeda çawig	rabirdûy nizîk Qed + ba	Rabirdûy berdewam Bi +qed +ba	Rabirdûy dûr Qed +bû +wa	Rabirdûy tewaw Qed +bê
Birdin	Bird	Birdba	Bibirdba	Birdbûwa	Birdbê
Bijardin	Bijard	Bijardba	Bibijardba	Bijardbûwa	Bijardbê
Bwardin	Bward	Bwardba	Bibwardba	Bwardbûwa	Bwardbê
Xwardin	Xward	Xwardba	Bixwardba	Xwardbûwa	Xwardbê
Xandin	Xand	Xandba	Bixandba	Xandbûwa	Xandbê
Çandin	Çand	Çandba	Biçandba	Çandbûwa	Çandbê
Jimardin	Jimard	Jimardba	Bijimardba	Jimardbûwa	Jimardbê
Jendin	Jend	Jendba	Bijendba	Jendbûwa	Jendbê
Spardin	Spard	Spardba	Bispardba	Spardbûwa	Spardbê
Sendin/	Send/	Sendba/	Bisendba/	Sendbûwa/	Send/bê
Standin	stand	standba	Bistandba	Standbûwa	Standbê
Kirdin	Kird	Kirdba	Bikirdba	Kirdbûwa	Kirdbê
Şordin	Şord	Şordba	Bişordba	Şordbûwa	Şordbê

2.5.3.3.2 Dema niha

Bo herdû çawigên têper û têneper dengên/tîpên **/bi/** pêş rega çawig dête danan û paş çawig cênava likaw dête danan. Binere herdû xişteên jêrve ku her pênc komela çawig, wate **/an/**, **/în/**, **/ûn/**, **/tin/** û **/din/** û **çawigên nawêz** degrin le xo. Helbet ême bas le rêjey danan bo dema niha dekeyin. Henûke legel hendek riste:

Cênava likaw bo kesa	Riste
1 tak	Eger min bitirsim kar nakem.
2 tak	Eger tu bitirsî kar nakey.
3 tak	Eger ewî/ewê bitirsê kar naka.
1 ko	Eger ême bitirsîn kar nakeyin.
2, 3 ko	Eger hûn/ewan bitirsin kar naken.

2.5.3.3.2.1 Komelên **/an/**, **/în/**, **/ûn/**, **/tin/**, **/din/** bo herdû çawigên têper û têneper:

Çawig	Rega çawig	Cênava likaw bo kesa				
		Tak			Ko	
		1 Bi + reg + im	2 Bi + reg + î	3 Bi +reg +ê	1 Bi+reg + în	2,3 Bi +reg + n (in)
Toran	Tor	Bitorim	Bitorî	Bitorê	Bitorîn	Bitorin
Xinkan	Xink	Bixinkim	Bixinkî	Bixinkê	Bixinkîn	Bixinkin
Razan	Raz	Birazim	Birazî	Birazê	Birazîn	Birazin
Şêwan	Şêw	Bişêwim	Bişêwî	Bişêwê	Bişêwîn	Bişêwin
Geran	Ger	Bigerim	Bigerî	Bigerê	Bigerîn	Bigerin
Gilan	Gil	Bigilim	Bigilî	Bigilê	Bigilîn	Bigilin
Şikan	Şik	Bişikim	Bişikî	Bişikê	Bişikîn	Bişikin
Diran	Dir	Bidirim	Bidirî	Bidirê	Bidirîn	Bidirin
Tirsan	Tirs	Bitirsim	Bitirsî	Bitirsê	Bitirsîn	Bitirsin
Westan	West	Biwestim	Biwestî	Biwestê	Biwestîn	Biwestin
Sûtan	Sût	Bisûtim	Bisûtî	Bisûtê	Bisûtîn	Bisûtin
Giryan	Girî	Bigirîm	Bigirî	Bigirê	Bigirîn	Bigirin
Bêjan	Bêj	Bibêjim	Bibêjî	Bibêjê	Bibêjîn	Bibêjin
Pêçan	Pêç	Bipêçim	Bipêçî	Bipêçê	Bipêçîn	Bipêçin
Pîvan	Pîv	Bipêvim	Bipêvî	Bipêvê	Bipêvîn	Bipêvin
Hênan	Hên	Bihênim	Bihênî	Bihênê	Bihênîn	Bihênin
Kêlan	Kêl	Bikêlim	Bikêlî	Bikêlê	Bikêlîn	Bikêlin

Şêlan	Şêl	Bişêlim	Bişêlî	Bişêlê	Bişêlîn	Bişêlin
Kêşan	Kêş	Bikêşim	Bikêşî	Bikêşê	Bikêşîn	Bikêşin
Bezîn	Bez	Bibezim	Bibezî	Bibezê	Bibezîn	Bibezin
Peyvîn	Peyv	Bipeyvim	Bipeyvî	Bipeyvê	Bipeyvîn	Bipeyvin
Perrîn	Per	Biperim	Biperî	Biperê	Biperîn	Biperin
Tezîn	Tez	Bitezim	Bitezî	Bitezê	Bitezîn	Bitezin
Teqîn	Teq	Biteqim	Biteqî	Biteqê	Biteqîn	Biteqin
Peqîn	Peq	Bipeqim	Bipeqî	Bipeqê	Bipeqîn	Bipeqin
Toqîn	Toq	Bitoqim	Bitoqî	Bitoqê	Bitoqîn	Bitoqin
Xizîn	Xiz	Bixizim	Bixizî	Bixizê	Bixizîn	Bixizin
Xenîn	Xen	Bixenim	Bixenî	Bixenê	Bixenîn	Bixenin
Kenîn	Ken	Bikenim	Bikenî	Bikenê	Bikenîn	Bikenin
Çeqîn	Çeq	Biçeqim	Biçeqî	Biçeqê	Biçeqîn	Biçeqin
Nerîn	Ner	Binerim	Binerî	Binerê	Binerîn	Binerin
Leqîn	Leq	Bileqim	Bileqî	Bileqê	Bileqîn	Bileqin
Kokîn	Kok	Bikokim	Bikokî	Bikokê	Bikokîn	Bikokin
Genîn	Gen	Bigenim	Bigenî	Bigenê	Bigenîn	Bigenin
Nalîn	Nal	Binalim	Binalî	Binalê	Binalîn	Binalin
Firîn	Fir	Bifirim	Bifirî	Bifirê	Bifirîn	Bifirin
Zivrîn	Zivr	Bizivrim	Bizivrî	Bizivrê	Bizivrîn	Bizivrin
Revîn	Rev	Birevim	Birevî	Birevê	Birevîn	Birevin
Ajinîn	Ajin	Biajinim	Biajinî	Biajinê	Biajinîn	Biajinin
Birîn	Bir	Bibirim	Bibirî	Bibirê	Bibirîn	Bibirin
Bexşîn	Bexş	Bibexşim	Bibexşî	Bibexşê	Bibexşîn	Bibexşin
Bûrîn	Bûr	Bibûrim	Bibûrî	Bibûrê	Bibûrîn	Bibûrin
Binîn	Bîn	Bibînim	Bibînî	Bibînê	Bibînîn	Bibînin
Poşîn	Poş	Bipoşim	Bipoşî	Bipoşê	Bipoşîn	Bipoşin
Pişknîn	Pişkn	Bipişknim	Bipişknî	Bipişknê	Bipişknîn	Bipişknin
Pirsîn	Pirs	Bipirsim	Bipirsî	Bipirsê	Bipirsîn	Bipirsin
Taşîn	Taş	Bitasim	Bitasî	Bitasê	Bitasîn	Bitasin
Çinîn	Çin	Biçinim	Biçinî	Biçinê	Biçinîn	Biçinin
Dirîn	Dir	Bidirim	Bidirî	Bidirê	Bidirîn	Bidirin
Dizîn	Diz	Bidizim	Bidizî	Bidizê	Bidizîn	Bidizin
Dozîn	Doz	Bidozim	Bidozî	Bidozê	Bidozîn	Bidozin
Doşîn	Doş	Bidoşim	Bidoşî	Bidoşê	Bidoşîn	Bidoşin
Zanîn	Zan	Bizanim	Bizanî	Bizanê	Bizanîn	Bizanin
Jenîn	Jen	Bijenim	Bijenî	Bijenê	Bijenîn	Bijenin
Sirîn	Sir	Bisirim	Bisirî	Bisirê	Bisirîn	Bisirin
Simîn	Sim	Bisimim	Bisimî	Bisimê	Bisimîn	Bisimin
Kirîn	Kir	Bikirim	Bikirî	Bikirê	Bikirîn	Bikirin
Malîn	Mal	Bimalim	Bimalî	Bimalê	Bimalîn	Bimalin
Mijîn	Mij	Bimijim	Bimijî	Bimijê	Bimijîn	Bimijin
Nûsîn	Nûs	Binûsim	Binûsî	Binûsê	Binûsîn	Binûsin

Harîn	Har	Biharim	Biharî	Biharê	Biharîn	Biharin
Axaftin	Axaf	Biaxifim	Biaxifî	Biaxifê	Biaxifîn	Biaxifin
Bizûtin	Bizû	Bibizûm	Bibizwî	Bibizwê	Bibizwîn	Bibizûn
Nîştin	Nîş	Binîşim	Binîşî	Binîşê	Binîş în	Binîşin
Ajutin	Aju	Biajum	Biajwî	Biajwê	Biajwîn	Biajûn
Girtin	Girt	Bigirim	Bigirî	Bigirê	Bigirîn	Bigirin
Avêjtin	Avêj	Biavêjim	Biavêjî	Biavêjê	Biavêjîn	Biavêjin
Bîstin	Bîs	Bibîsim	Bibîsî	Bibîsê	Bibîsîn	Bibîsin
Bestin	Bes	Bibesim	Bibesî	Bibesê	Bibesîn	Bibesin
Peristin	Peris	Bipersim	Bipersî	Bipersê	Bipersîn	Bipersin
Çêjtin	Çêj	Biçêjim	Biçêjî	Biçêjê	Biçêjîn	Biçêjin
Mirdin	Mir	Bimrim	Bimrî	Bimrê	Bimrîn	Bimrin
Jenden	Jen	Bijenim	Bijenî	Bijenê	Bijenîn	Bijenin
Sendin	Sen	Bisenim	Bisenî	Bisenê	Bisenîn	Bisenin
Şordin	Şord	Bişorim	Bişorî	Bişorê	Bişorîn	Bişorin

2.5.3.3.2.2 Komela nawêz

Van çawigan le dema niha debin be nawêz:

Çawig	Rega çawig	Cênava likaw bo kesa				
		Tak			Ko	
		1 Bi + reg + m (im)	2 Bi + reg + î (y)	3 Bi + reg + ê (.)	1 Bi + reg + în (yin)	2,3 Bi + reg + n (in)
Nan	Nê	Binêm	Binêy	Binê	Binêyin	Binên
Dan	Di	Bidem	Bidey	Bida	Bideyin	Biden
Man	Mê	Bimênim	Bimênî	Bimênê	Bimênîn	Bimênin
Zayin	Zê	Bizêm	Bizêy	Bizê	Bizêyin	Bizên
Jîn	_	Bijêm	Bijî	Bijê	Bijîn	Bijên
Bûn	B	Bibim	Bibî	Bibê	Bibîn	Bibin
Çûn	Ç	Biçim	Biçî	Biçê	Biçîn	Biçin
Dirûn	Dirû	Bidirûm	Bidirûy	Bidirwê	Bidirwîn	Bidirûn
Girûn	Giru	Bigirûm	Bigirûy	Bigirwê	Bigirwîn	Bigirûn
Sûn	Sû	Bisûm	Bisûy	Biswê	Biswîn	Bisûn
Xistin	---	Bixem	Bixey	Bixa	Bixeyin	Bixen
Gutin	---	Bêjim/ bilêm	Bêjî/ bilêy	Bêjê/ bilê	Bêjîn bilêyin	Bêjin/ Bilên
Hêştin	Hê	Bihêlim	Bihêlî	Bihêlê	Bihêlîn	Bihêlin

Xwastin	---	Bixwazim	Bixwazî	Bixwazê	Bixwazîn	Bixwazin
Palaftin	Palf	Bipalifim	Bipalifî	Bipalifê	Bipalifîn	Bipalifin
Birdin	---	Bibem	Bibeyb	Biba	Bibeyin	Biben
Bijardin	Bjê	Bibjêrim	Bibjêrî	Bibjêrê	Bibjêrîn	Bibjêrin
Xwardin	---	Bixom	Bixoy	Bixwa	Bixoyin	Bixon
Xindin	---	Bixînim	Bixînî	Bixînê	Bixînîn	Bixînin
Çandin	Çê	Biçênim	Biçênî	Biçênê	Biçênîn	Biçênin
Jimardin	Jmê	Bijmêrim	Bijmêrî	Bijmêrê	Bijmêrîn	Bijmêrin
Sipardin	Sipê	Bisipêrim	Bisipêrî	Bisipêrê	Bisipêrîn	Bisipêrin
Kirdin	---	Bikem	Bikey	Bika	Bikeyin	Biken
Geyiştin	Ge	Bigem	Bigey	Biga	Bigeyin	Bigen
Xeftin	Xef	Bixefim	Bixefî	Bixefê	Bixefîn	Bixefin
Keftin	Kef	Bikefim	Bikefî	Bikefê	Bikefîn	Bikefin
Royin	Ro	Birom	Biroy	Birwa	Biroyin	Biron

5.3.4 Rêjey daxwazî

Le rêjey daxwazî mirov dawa le mirovek yan pitir le dû mirovên dî deka ku fermanek cêbecê bika yan biken; wate rêjey daxwazî bo kesa yekema tak û ko heye. Le rêjey daxwazî tenha dema niha û ayinde heye. Ev rêjeye le rêgey rega çawig dête dirust kirdin. Evjî be ev core:

Bi + rega çawig + cênava likaw

Têbînî:

Eger rega çawig be denga bizwên dumahî bê, hengê kirdara daxwazî bo kesa yekem/tak be heman denga bizwên dumahî dê lê bo kesa yekem/ko be heman bizwên legel /**n**/ kotayî dê.

Eger rega çawig be denga nebziwên dumahî bê hengê kirdara daxwazî bo kesa yekem/tak be denga /**e**/ dumahî dê. Kirdara daxwazî bo kesa yekem/ko be denga /**in**/ kotayî dê.

Van çawigan ku be denga /**v**/ dest pêdeken kirdara daxwazî jî be denga /v/ dest pêdeka.

2.5.3.4.1 Komelên /an/, /în/, /ûn/, /tin/, /din/

Henûke ême le gor her pênc corên çawig temaşay jimareyek nimûne le kirdara daxwazî dekeyin:

Çawig	Rega çawig	Daxwazî bo kesa 1 tak	Daxwazî bo kesa 1 ko
Toran	Tor	Bitore	Bitorin
Geran	Ger	Bigere	Bigerin
Gilan	Gil	Bigile	Bigilin
Diran	Dir	Bidire	Bidirin
Dan	Di	Bide	Biden
Tirsan	Tiris	Bitirse	Bitirsin
Westan	West	Biweste	Biwestin
Sûtan	Sût	Bisûte	Bisûtin
Bêjan	Bêj	Bêje	Bêjin
Pêçan	Pêç	Bipêçe	Bipêçin
Pîvan	Pîv	Bipîve	Bipîvin
Hênan	Hên	Bihêne	Bihênin
Kêlan	Kêl	Bikêle	Bikêlin
Şêlan	Şêl	Bişêle	Bişêlin
Kêşan	Kêş	Bikêşe	Bikêşin
Ajinîn	Ajin	Biajine	Biajinin
Bezîn	Bez	Bibeze	Bibezin
Peyvîn	Peyv	Bipeyve	Bipeyvin
Perîn	Per	Bipere	Biperin
Tezîn	Tez	Biteze	Bitezin
Teqîn	Teq	Biteqe	Biteqin
Toqîn	Toq	Bitoqe	Bitoqin
Xizîn	Xiz	Bixize	Bixizin
Xenîn	Xen	Bixene	Bixenin
Çeqîn	Çeq	Biçeqe	Biçeqin
Nerîn	Ner	Binere	Binerin
Leqîn	Leq	Bileqe	Bileqin
Kokîn	Kok	Bikoke	Bikokin
Genîn	Gen	Bigene	Bigenin
Nalîn	Nal	Binale	Binalin
Firîn	Fir	Bifire	Bifirin
Zivrîn	Zvir	Bizivre	Bizivrin
Revîn	Rev	Bireve	Birevin
Birîn	Bir	Bibire	Bibirin
Bexşîn	Bexiş	Bibexşe	Bibexşin

Bûrîn	Bûr	Bibûre	Bibûrin
Bînîn	Bîn	Bibîne	Bibînin
Poşîn	Poş	Bipoşe	Bipoşin
Pişknîn	Pişkn	Bipişkne	Bipişknin
Pirsîn	Pris	Bipirse	Bipirsin
Taşîn	Taş	Bitase	Bitasin
Çinîn	Çin	Biçine	Biçinin
Dirîn	Dir	Bidire	Bidirin
Dizîn	Diz	Bidize	Bidizin
Dirûn	Dirû	Bidirû	Bidirûn
Girûn	Girû	Bigirû	Bigirûn
Cûn	Cû	Biçû	Biçin
Sûn	Sû	Bisû	Bisûn
Ajutin	Aju	Biaju	Biajun
Avêjtin	Avêj	Biavêje	Biavêjin
Bîstin	Bîs	Bibîse	Bibîsin
Bestin	Bes	Bibese	Bibesin
Palftin	Palf	Bipalfe	Bipalfin
Peristin	Pers	Biperise	Bipersin
Çêjtin	Çêj	Biçêje	Biçêjin
Axaftin	Axaf	Biaxfe	Biaxfin
Xeftin	Xef	Bixefe	Bixefin
Keftin	Kef	Bikefe	Bikefin
Nîştin	Nîş	Binîşe	Binîşin
Nûstin	Nûs	Binûse	Binûsin
Royin	Ro	**Biro**	**Biron**
Royiştin	Royiş	**Biro**	**Biron**
Mirdin	Mir	Bimre	Bimrin
Vekêşan	Vekêş	Vekêşe	Vekêşin
Verevîn	Verev	Vereve	Verevin
Vehêlan	Vehêl	Vehêle	Vehêlin
Vegeran	Veger	Vegere	Vegerin
Vegirtin	Vegir	Vegire	Vegirin
Vegwastin	Vegwas	Vegwaze	Vegwazin
Veşardin	Veşar	Veşare	Veşarin
Verişan	Veriş	Verişe	Verişin

2.5.3.4.2 Komela /**andin**/

Le êre /**andin**/ bo tak be /**îne**/ yan /**yne**/ û bo ko be /**înin**/ yan /**ynin**/ dête gorîn. Helbet denga /**bi**/ bo regên van çawigan bo herdû tak/ko dête pitir kirdin.

Çawig	Rega çawig	Daxwazî bo kesa Yekem tak	Daxwazî bo kesa yekem ko
Birjandin	Birj	Bibirjîne	Bibirjînin
Revandin	Rev	Birevîne	Birevînin
Standin	St	Bistîne	Bistînin
Sûtandin	Sût	Bisûtîne	Bisûtînin
Pijandin	Pij	Bipijîne	Bipijînin
Pejrandin	Pejr	Bipejrîne	Bipejrînin
Geyandin	Gey	Bigeyne	Bigeynin
Hingvandin	Hingv	Bihingvîne	Bihingvînin
Rijandin	Rij	Birijîne	Birijînin

2.5.3.4.3 Komela nawêz

Çawig	Rega çawig	Daxwazî bo kesa Yekem tak	Daxwazî bo kesa yekem ko
Kirdin/	Ke	Bike	Biken
Vekirdin	Veke	Veke	Veken
Man/	Mên	Bimêne	Bimênin
Veman	Vemên	Vemêne	Vemênin
Dan/	Di	Bide	Biden
Vedan	Ved	Vede	Veden
Zan	Zê	Bizê	Bizên
Gutin	Bêj	Bêje/bilê	Bêjen/bilên
Birdin	Bi	Bibe	Biben
Xwardin	Xo	Bixo	Bixon
Vexwardin	Vexo	Vexo	Vexon
Çandin	Çên	Biçêne	Biçênin
Jimardin	Jimêr	Bijmêre	Bijmêrin
Sipardin	Sipêr	Bispêre	Bispêrin
Nardin	Nêr	Binêre	Binêrin
Bijardin	Bijêr	Bibjêre	Bibjêrin
Xwastin	Xwaz	Bixwaze	Bixwazin
Gestin	Gez	Bigeze	Bigezin
Parastin	Parêz	Biparêze	Biparêzin

Kuştin	Kuj	Bikuje	Bikujin
Havîştin	Havîj	Bihavîje	Bihavîjin
Çêştin	Çêj	Biçêje	Biçêjin
Rişandin/	Rêj	Birêje	Birêjin
Riştin	Rêj	Birêje	Birêjin
Ristin	Ris	Birêse	Birêsin
Giryan	Giry	Bigirî	Bigirîn
Bûn	Bi	Bibe	Bibin
Royin	Ro	Biro	Biron
Royiştin	Ro	Biro	Biron
Çûn	Ç	Biço	Biçin

2.5.4 Kirdara Hebûn/Nebûn

Hebûn le zimana kurdî dû watay heye: yekem ***hebûna fîzîkî***, duhem ***hebûna xudandarî***. Le cora yekem kirdara hebûn tênepere lê be watay xudandarî kirdara hebûn têpere, wate kirdar le riste berkar dexwazê. Berkar dekrê nav yan cênav bê. Helbet le êre berkar dête gerdan kirdin nek kirdar. Henûke ême hêdî hêdî bas le her dû corên kirdara hebûn/nebûn bo her sê rêjey **rageyandin**, **danan** û **daxwazî** dekeyin. Têbînî bike ku le dema nefî, wate (nehebûn) denga /**he**/ dête labirdin.

2.5.4.1 Hebûn/Nebûn mîna hebûna fîzîkî ku tênepere:

2.5.4.1.1 Demên burî

2.5.4.1.1.1 Rêjey rageyandin

Demên burî Kirdara hebûn/nebûn	Çênava likaw bo kesa				
	Tak			Ko	
	1	2	3	1	2,3
Rabirdûy nizîk	Hebûm	Hebûy	Hebû	Hebûyin	Hebûn
	Nebûm	Nebûy	Nebû	Nebûyin	Nebûn
Rabirdûy berdewam	Debûm	Debûy	Debû	Debûyin	Debûn

	Nedebûm	Nedebûy	Nedebû	Nedebûyin	Nedebûn
Rabirdûy dûr	Hebûbûm	Hebûbûy	Hebû bû	Hebûbûyin	Hebûbûn
	Nebû bûm	Nebû bûy	Nebû bû	Nebûbûyin	Nebûbûn
Rabirdûy tewaw	Hebûme	Hebûye	Hebûwe	Hebûyine	Hebûne
	Nebûme	Nebûye	Nebûwe	Nebûyine	Nebûne

Têbînî:

*Eger **hevalnav** û **hevalkirdar** kefte pêş kirdara hebûn, hengê denga /**he**/ dête labirdin, bo nimûne:*

Ez dewlemend bûm. Tu dewlemend bûy. Ewî/ewê dewlemend bû. Ême dewlemend bûyin. Hûn/êwe dewlemend bûn. Ewan dewlemend bûn.

Eger min sala 1950 wilat hebûbûbaye, min le Ewrupa aware nedebûm.

Ez dewlemend bûme. Tu dewlemend bûye. Ewê dewlemend bûwe. Ême dewlemend bûyine. Hûn/êwe dewlemend bûne. Ewan dewlemend bûne.

2.5.4.1.1.2 Rêjey danan

Demên burî Kirdara hebûn nebûn	Çênava likaw bo kesa				
	Tak			Ko	
	1	2	3	1	2,3
Rabirdûy nizik	Hebûbam	hebûbay	hebûba	hebûbayin	hebûban
	Nebûbam	nebûbay	nebûba	nebûbayin	nebûban
Rabirdûy berdewam	---	---	.---	---	---
	----	---	---	---	---
Rabirdûy dûr	Hebûbûbam	hebûbûbay	hebûbûba	hebûbûbayin	hebûbûban
	Nebûbûbam	nebûbûbay	nebûbûba	nebûbûbayin	nebûbûban
Rabirdûy tewaw	Hebûbam	hebûbay	hebûba	hebûbayin	hebûban
	Nebûbam	nebûbay	Nebûba	nebûbayin	nebûban

Eger ez dewlemend bûbam, hengê ez harîkarî tu dekird.
Eger tu le ewê bûbay, gelek baş debû.
Eger baba min dewlemend bûbûba, min hejar nedebûm.

2.5.4.1.2 Dema niha

2.5.4.1.2.1 Rêjey rageyandin

Demên niha	Çênava likaw bo kesa				
	Tak			Ko	
	1	2	3	1	2,3
Hebûn	Hem	hey	heye	heyin	hen
Nebûn	Nîm	nî	nîye	nîn	nîn

2.5.4.1.2.2 Rêjey danan

Demên niha	Çênava likaw bo kesa				
	Tak			Ko	
	1	2	3	1	2,3
Hebûn	Hebim	hebî	hebê	hebîn	hebin
Nebûn	Nebim	nebî	nebê	nebîn	nebin

Le hendek riste dekrê/ **he**/ bête labirdin yan qirtandin: bo nimûne:
Eger tu serkeftî bî, min dilşad debim/ ewê dilşad debê.

2.5.4.1.2.3 Rêjey daxwazî

Demên niha	Çênava likaw bo kesa	
	2 tak	2 ko
Hebûn	hebe	hebin
Nebûn	nebe	nebin

2.5.4.2 Hebûn/Nebûn wek watay xudandarî

Le êre hebûn/nebûn têperin, wate kirdar berkar, ku dekrê nav yan cênav bê, dexwazê. Le êre kirdar legor kesa yek, dû û sê bo tak/ko nahête gerdan kirdin.

2.5.4.2.1 Demên burî

2.5.4.2.1.1 Rêjey rageyandin

Demên burî	Kirdara hebûn/nebûn
Rabirdûy nizîk	Hebû
	Nebû
Rabirdûy berdewam	Debû
	Nedebû
Rabirdûy dûr	Hebû bû
	Nebû bû
Rabirdûy tewaw	Hebûwe
	Nebûwe

Rabirdûy nizîk:
Min le bajêra Wan xanî hebû.

Rabirdûy berdewam :
Eger min xanî debû şev le hotêl nedebûm.

Rabirdûy dûr :
Le sala 1980 ku tu hatî, min xanîyek le bajêr hebû.

Rabirdûy tewaw :
Min xanî le bajêra Wan hebûwe.

2.5.4.2.1.2 Rêjey danan

Demên burî	Kirdara hebûn/nebûn
Rabirdûy nizîk	Hebû baye
	Nebû baye

Rabirdûy berdewam	Debû
	Nedebû
Rabirdûy dûr	Hebû bû baye
	Nebû bû baye
Rabirdûy tewaw	Hebû bê
	Nebû bê

Rabirdûy nizîk:
Eger min wilat hebû baye, dilşad debûm.

Rabirdûy berdewam :
Eger min xanî debû, nedeçûm bo hotêl.

Rabirdûy dûr:
Eger min pare hebû bû baye, hengê perêşan nedebûm.

Rabirdûy tewaw:
Eger min wilat hebûbê, le Şam nedebûm.

2.5.4.2.2 Dema niha

2.5.4.2.2.1 Rêjey rageyandin

Hebûn/Nebûn	Demên niha
Niha	Heye/nîye
Ayinde	Debê/nabê

Min wilat heye/nîye.

2.5.4.2.2.2 Rêjey danan

Hebûn	Hebê
Nebûn	Nebê

Eger tu wilat hebê başe.

2.5.5 Kirdara viyan

2.5.5.1 Rêjey rageyandin

Demên burî	Viyan
Rabirdûy nizîk	Viya
	neviya
Rabirdûy berdewam	Diviya
	Nediviya
Rabirdûy dûr	Viyabû
	Neviya bû
Rabirdûy tewaw	Viyaye
	Neviyaye

Nimûne:

Min viya kirasek bikrim. Az divya kirasek bikirim lê min kiras nekirî. Min viyabû kirasek bikrim. Min viyaye kirasek bikrim.

2.5.5.2 Rêjey danan

Demên burî	Viyan
Rabirdûy nizîk	Viyaba
	Neviyaba
Rabirdûy dûr	Viyayî bûwa
	Neviyayî bûwa

Eger min viyaba bizivrim, hengê (min) dizivrîm.
Eger min viyayî bûwa zivrîbam, hengê (min) zivrîbûm.

Têbînî: kirdara viyan legor cênava kesî nahête gerdan kirdin.

2.5.6 Kirdarên harîkar

Kirdarên harîkar be wan kirdaran dête gutin ku debin be harîkar bo kirdarên serekî le riste. Wate kirdara harîkar pêwîstî be kirdara serekî heye le riste, eger na riste le riwangey rêzman û wata natewaw debê. Le zimana kurdî van kirdaran heye: **bûn**, **viyan** [36], **şiyan**, **xwastin**, **pêçûn**, **kirdin** û **twanîn**[37]. Le riste kirdara serekî legor kesa yekem, duhem û sêhem bo tak/ko dête gerdan kirdin lewma pêwîst nîye le heman riste kirdara harîkar jî bête gerdan kirdin. Binere nimûneên jêrve:

Çawig	Dema niha	Dema burî
Bûn/nebûn	Debê/nabê	Debûwa/nedebûwa
Viyan/nevyan	Divê/navê[38]	Viya/neviya
Şiyan/neşiyan	Deşê/naşê	Şiya/neşya
Pêçûn/pêneçûn	Pêdeçê/pênaçê	Pêdeçû/pênedeçû
Xwastin/nexwastin	Dexwast/nexwast	Xwast/nexwast
Kirdin	Dekrê/nakrê	Dekra/nedekra
Twanîn/netwanîn	Detwanî/netwanî	Twanî/netwanî

Nimûney kirdarên harîkar le riste:

Le dema niha:
Hûn/êwe debê biçin bo bajêr. Ewî naşê biçê bo bajêr.Ême pêdeçê biçîn bo bajêr. Ewan nexwast biçin bo bajêr. Pirojeke dekrê bête çêkirdin. Min detwanî biçim bo bajêr. Tu debê zewîyeke bikêlî. Zewîyeke debê bête kêlan.

Le dema burî:
Min debûwa biçim bo bajêr. Ewê viya biçê bo bajêr. Hûn şiya biçin bo bajêr. Ewan pêdeçû biçin bo bajêr.Ême xwast biçîn bo bajêr. Pirojeke dekra bête çêkirdin. Ez twanî biçim bo bajêr. Tu debûwa zewîyeke bikêlî. Zewîyeke debûwa bête kêlan.

---

[36] Kirdara "**viyan**" û "**wîstin**" û "**twastin**" hevwatan lê "**wîstin**" û "**twastin**" debê le riste le gor cênava tak/ko bo kesên yekem, duhem û sêhem bête gerdan kirdin. Lewma bekarhênana "**viyan**" bo zimana fermî dirust tire.

[37] "**Twanîn**" heman watay "**karîn**" û "**twanistin**" heye. Mirov debêjê detwanim, dikarm, detwanî/dikarî. Herçonek bê min "**twanîn**" be pesend dezanim çunke le riwangey sêmantîk "**karîn**" le "**kar**" hatîye ku ev jî watay "**twanîn**" nada. Le riwangey diyalêktolocî "**twanîn**" nizîke le "**twanistin**"a lurî.

[38] Divê/navê = debê/nabê (hevwatan)

Têbînî:

Le zimana fermî kirdarên harîkar nahêne gerdan kirdin.

Kirdara serekî paş kirdara harîkar le riste herdem/hemîşe le dema niha û rêjey danane.

2.5.7 Kirdara diyar û kirdara nadiyar

Eger biker le riste diyarbû, hengê ew riste çalake. Berovaj jî; eger biker le riste nadiyar bû, hengê ew riste naçalake. Helbet kiradrên diyar herdem têperin çunke berkar dexwazin. Binere xiştey jêrve ku ristey çalak bo ristey naçalak dête vegwastin[39]:

2.5.7.1 Dema burî

- Le xiştekan wişey nîv kewanekan dekrê nehête nûsîn bo nimûne: *Dilovan hate rencandin (le layen Nesrîn ve)*[40].
- Bo her rewşek le dema burî yek ristey nerênî wek nimûne hatîye pêşkeş kirdin û be şêwaza **tox** hatîye nûsîn.

2.5.7.1.1 Rêjey rageyandin

Bo rabirdûy nizîk, berdewam, tewaw û dûr.

Ristey çalak	Ristey naçalak
Nesrîn Dilovan rencand. **Nesrîn Dilovan nerrencand.**	Dilovan hate rencandin (le layen Nesrîn ve). **Dilovan nehate rencandin (le layen Nesrîn ve).**
Mîvanan nan xward.	Nan hate xwardin (le layen mîvanan ve).
Azad xanî dirustkird.	Xanî hate dirust kirdin (le layen Azad ve).
Dema min çûm Nesrîn Dilovan	Dema min çûm Dilovan dehate rencandin (le

[39] Gorîna ristey çalak bo naçalak le rêgey nadiyarkirdna kirdara diyar le K.j. aşkra û asane, lewma bo zimana fermî diruste.

[40] **Rencandin** wate **dilşikandin**.

derencand. **Dema min çûm Nesrîn Dilovan nederencand.** Dema min çûm mîvanan nan dexward. Dema min çûm Azad xanî dirust dekrid.	layen Nesrîn ve). **Dema min çûm Dilovan nedehate rencandin (le layen Nesrîn ve).** Dema min çûm nan dehate xwardin (le layen mîvanan ve). Dema min çûm xanî dehate dirust kirdin (le layen Azad ve).
Nesrîn Dilovan rencandîye. **Nesrîn Dilovan nerencandîye.** Mîvanan nan xwardîye. Azad xanî dirust kirdîye.	Dilovan hatîye rencandin (ji layen Nesrîn ve). **Dilovan nehatîye rencandin (ji layen nesrîn ve).** Nan hatîye xwardin (le layen mîvanan ve). Xanî hatîye dirust kirdin (le layen Azad ve).
Dema min çûm Nesrîn Dilovan rencandbû. **Dema min çûm Nesrîn Dilovan nerencandbû.** Dema min çûm mîvanan nan xwardbû Dema min çûm Azad xanî dirust kirdbû.	Dema min çûm Dilovan hatbû rencandin (le layen Nesrîn ve). **Dema min çûm Dilovan nehatbû rencandin (le layen Nesrîn ve).** Dema min çûm nan hatbû xwardin (le layen mîvanan ve). Dema min çûm xanî hatbû dirust kirdin (ji layen Azad ve).

2.5.7.1.2 Rêjey danan

Ristey çalak	Ristey naçalak
Xozge Nesrîn dila Dilovan rencandba.	Xozge dila Dilovan hatbûwa rencandin (ji layen Nesrîn ve).
Xozge Nesrîn dila Dilovan nerencandba.	**Xozge dila Dilovan nehatbûwa rencandin (ji layen Nesrîn ve).**
Xozge mîvanan nan xwardba.	Xozge nan hatbûwa xwardin (ji layen mîvanan ve).
Xozge Azad xanî dirust kirdba	Xozge xanî hatbûwa dirust kirdin (ji layen Azad ve)

2.5.7.2 Demên niha

2.5.7.2.1 Rêjey rageyandin

Ristey çalak	Ristey naçalak
Nesrîn Dilovan derencênê.	Dilovan dête rencandin (ji layen Nesrîn ve).
Nesrîn Dilovan narencênê.	**Dilovan nahête rencandin (ji layen Nesrîn ve).**
Mîvaneke nan dexwa.	Nan dête xwardin (le layen mîvanekeve).
Ême xanî dirust dekeyin	Xanî dête dirust kirdin (le layen ême).

2.5.7.2.2 Rêjey danan

Ristey çalak	Ristey naçalak
Xozge Nesrîn Dilovan birencênê.	Xozge Dilovan bête rencandin.
Xozge Nesrîn Dilovan nerencênê.	**Xozge Dilovan nehête rencandin.**
Eger mîvaneke nan bixwa, min dilşad debim.	Eger nan bête xwardin, min dilşad debim.
Eger ême xanî dirust bikeyin hemû asûde debîn.	Eger xanî bête dirust kirdin, hemû asûde debîn.

2.5.8 Cor û dirustkirdina kirdarên taze/nwê

Kirdar bo sê cor dête dabeşkirdin:

2.5.8.1 Kirdarên sade

Helbet piranî kirdarên pêştir le cora sade bûn, mîna **çûn**, **werîn**, **xwardin**, **hatin**.

2.5.8.2 kirdarên nasade

Kirdarên nasade bo kirdarên **darîştî û lêkdiraw** dête dabeşkirdin:
Kirdarên darîştî be harîkarî *pêşgir* û *paşgir* dêne çêkirdin.
Kirdarên lêkdiraw be harîkarî *nav*, *hevalnav*, *hevalkirdar*, *jimare* dête çêkirdin.

2.5.8.2.1 Kirdarên dariştî

Yekem be harîkarî pêşgir: le zimana kurdî van pêşgiran heye:

Pêşgir	Kirdarên taze
La	Ladan, labirdin, laxistin, laçûn
Ra	Radan, ragirtin, raxistin, rabûn, raperîn, rakêşan/rakişandin, rageyandin
Pal	Paldan, palnan, palkeftin
Hel	Helkirdin, helbirîn, helbûn, helgirtin, helfirîn, helkeftin, helçûn, heldan
Da	Dagirtin, dakeftin, daxistin, danan, dabezîn, dadan
Wer	Wergerîn, wergirtin, werçerxan
Rê	Rêgirtin, rêkirdin, rêkxistin
Pê	Pêgirtin, pêkirdin, pêkenîn, pêgeyiştin, pêkeftin
Tê	Têkeftin, têgirtin, têgeyiştin, têkirdin, têxistin
Lê	Lêdan, lênan, lêkeftin lêvebûn, lêkirdin, lêhatin
Jê/lê	Lêpirsîn/jêpirsîn, jêbirîn/lêbirîn, jêgirtin/lêgirtin
Ve[41]	Vekirdin, vexwardin, vegirtin, veşardin, vebirdin, vekolîn, vegorîn, vejiyandin, vedirûn, verijandin, verişîn, vedan, vebûn, vekêşan, vekişan, venan, vehatin, veperîn
Pêda	Pêdan, pêdagirtin, pêdabirdin, pêdakirdin, pêdaçûn
Pîva	Pîvagirêdan, pîvadirûn, pîva alandin, pîvakirdin
Têda	Têdaçûn, têdabûn, têdaman
Tîva	Tîvaçûn, tîvazelqandin
Pêra	Pêrageyiştin, pêraçûn, pêrahatin, pêrageyandin
Pêk	Pêkhatin, pêkhênan/pêkanîn,
Têk	Têkdan, têkçûn
Lêk	Lêkdan, lêkçûn, lêkxistin, lêkxişandin, lêktirazan

[41] Pêşgira /ve/ le pêş çawig be watay "dûbare" dê. Le K.x. pêşgira /ve/ debê be paşgira /ewe/ ku zêde dête bekarhênan. Ev paşgire bo dirustkirdina çawiga taze dête bekarhênan. Min navê leser ev pêşgir yan paşgire zêde binûsim belam baştire /ve/ weku amraza dûbare le zimana fermî bête bekarhênan. Raste le K.j. "**hateve, gerayeve**" dêne gutin lê be hizra min baştire "vehatin, vegeran" bêne gutin (Cemal Nebez 30:1976). Hendek car paşgira /ewe/ zêdeye û nepêwîste bête bekarhênan mîna **birîskanewe, honînewe, silmînewe, pilîşanewe**. Van wişan dekrê wek "**birîskan, honîn, silmîn, pilîşan**" bêne bekarhênan. Helbet hendek çawig le K.x. heye ku be paşgira /ewe/ dumahî dê û xudana watay taybete mîna "**dozînewe, paranewe, xwêndnewe** û **aştbûnewe**." Van çawigan dekrê bêne ...mardin û bo zimana fermî bêne destnîşan kirdin.

Duhem be harîkarî paşgir: le zimana kurdî yek paşgir heye: **andin**.

Çawig	Rega çawig + andin	çawig	Rega çawig + andin
Toran	Torandin	Geran	gerandin
Rûxan	Rûxandin	Rijan	Rijandin
Şikan	Şkandin	Birjan	Birjandin
Giryan	Giryandin	Diran	Dirandin
Bezîn	Bezandin	Sûtan	Sûtandin
Leqîn	leqandin	Lerzan	Lerzandin
Nalîn	Nalandin	Mirdin	Mirandin
Keftin	Kefandin	Xeftin	Xefandin

2.5.8.2.2 Kirdarên lêkdiraw

Kirdarên lêkdiraw le rêgey nav, hevalnav, hevalkirdar, amraz û jimare dête dirust kirdin:

Nav + kirdar		hevalnav + kirdar		hevalkirdar + kirdar		jmare + kirdar	
Mil	milnan	Lawaz	lawazbûn	Der	derkirdin	Hîç	hîçkirdin
Şer	Şerkirdin	Sûr	Sûrkirdin	Fire	Firebûn		Hîçbûn
Cêga	Cêgagirtin	Azad	Azadkirdin	Kêm	Kêmbûn	Yek	Yekgirtin
Rêga	Rêgagirdin	Bilind	Bilindbûn	Dwa/	Dwakeftin		Yekxistin
Ava	Avakirdin	Şerim	Şerimkirdin	Paş	Paşxistin		
Perwede	Perwerde –	Zeft	Zeftkirdin	Pêş	Pêşxistin		
	kirdin	Dilxoş	Dilxoşbûn		Pêşveçûn		
Nan	Nandan/	Reş	Reşbûn	Pitir	Pitirkirdin		
	Nankirîn						

Legel **amraz** mîna: *ax/dax helkêşan, xozge xwastin/kirdin*.
Herweha legel hendek wişey bê watay dî mîna: *wazhênan/wazanîn*, *tûş bûn*, *pekkeftin*, *niqûmbûn*, *handan* û hîdî.

2.5.9 Destewajey kirdarî

Be van kirdaran ku le sê wişe yan pitir (pêşbend, nav, cênav, hevalnav, kirdar) pêkhatibin ***destewajey kirdarî*** dête gutin. Kirdar, le destewajey kirdarî, be kiroka wata dête xemlandin. Niha legel hendek destewajey kirdarî:

Kiroka destewaje	Destewajey kirdarî
Bûn	Be tengeve bûn, be dost bûn, bendeman bûn/çawerwan bûn
Çûn	Le hoş xo çûn/ le hoş çûn, be hoş xo hatin
Kirdin	Be rê kirdin, be hîç kirdin, be enqest kirdin, be cînosayid kirdin, be zor pê kirdin, be dujmin kirdin. Dest pê kirdin, dest le nav dest kirdin. Nav bijî kirdin. Xo gêl kirdin, xo be hêz kirdin, xo pir çek kirdin. Le hember kirdin, berawird kirdin. Şermezar kirdin, pirotêsto kirdin. Serxoşî kirdin. Dest be dest kirdin, tem û mijawî kirdin, herzan firoş kirdin, sûkayetî pê kirdin, hat û ço kirdin, gele kome kirdin, serdanî kirdin, bê kelk kirdin, nefret lê kirdin
Dan	Le hev dan, berê xo dan, derzî lê dan, piya heldan
Hênan	Dan pê hênan, bawer pê hênan
Keftin	Be rê keftin, le hev keftin
Girtin	Be hend wergirtin, kelk/sûd lê wergirtin
Hatin	Hatne ser xo, hatne hoş xo
Xistin	Xistine jêr pê, xistine jêr/ser av, xistine nav herî/qur.

2.5.9 Destewajey kirdarî

Be van kirdaran ku le sê wişe yan pitir (pêşbend, nav, cênav, hevalnav, kirdar) pêkhatibin ***destewajey kirdarî*** dête gutin. Kirdar, le destewajey kirdarî, be kiroka wata dête xemlandin. Niha legel hendek destewajey kirdarî:

Kiroka destewaje	Destewajey kirdarî
Bûn	Be tengeve bûn, be dost bûn, bendeman bûn/çawerwan bûn
Çûn	Le hoş xo çûn/ le hoş çûn, be hoş xo hatin
Kirdin	Be rê kirdin, be hîç kirdin, be enqest kirdin, be cînosayid kirdin, be zor pê kirdin, be dujmin kirdin. Dest pê kirdin, dest le nav dest kirdin. Nav bijî kirdin. Xo gêl kirdin, xo be hêz kirdin, xo pir çek kirdin. Le hember kirdin, berawird kirdin. Şermezar kirdin, pirotêsto kirdin. Serxoşî kirdin. Dest be dest kirdin, tem û mijawî kirdin, herzan firoş kirdin, sûkayetî pê kirdin, hat û ço kirdin, gele kome kirdin, serdanî kirdin, bê kelk kirdin, nefret lê kirdin
Dan	Le hev dan, berê xo dan, derzî lê dan, piya heldan
Hênan	Dan pê hênan, bawer pê hênan
Keftin	Be rê keftin, le hev keftin
Girtin	Be hend wergirtin, kelk/sûd lê wergirtin
Hatin	Hatne ser xo, hatne hoş xo
Xistin	Xistine jêr pê, xistine jêr/ser av, xistine nav herî/qur.

2.5.10 Le çawig bo navên taze/nwê

Be pitirkirdina pêşgir yan paşgir bo rega çawig wişey nwê (nava kara) dêne dirust kirdin. Nava kara wek xeslet/pesin bo bikera kirdar dête ejmardin.

2.5.10.1 Le rêgey pêşgirên /bi/ û /ne/ yan tenha be labirdina nîşaney çawig.

Çawig	Rega çawig	pêşgir	nava nwê
Wêran	Wêr		Biwêr
Kuştin	Kuş	Bi	Bikuj
Nûsîn	Nûs		Binûs
Birîn	Bir		Bibir
Mirdin	Mir		Nemir
Bezîn	Bez		Nebez
Tirsan	Tiris	ne	Netiris
Berdan	Berd		Neberd
Dîtin	Dî		Nedî
Zanîn	Zan		Nezan
Destbirîn	Destbir		Destbir
Xwên mijîn	Xwênmij	----	Xwênmij
Reşpoşîn	Reşpoş		Reşpoş
Dûrbînîn	Dûrbîn	----	Dûrbîn
Pêş girtin	Pêşgir		Pêşgir
Paşgirtin	Paşgir		Paşgir

2.5.10.2 Le rêgey paşgirên /er/, /a/, /yar/ /ok/, /ewar/, /ek/, /nde/, /de/-/îde/:

Çawig	Rega çawig	paşgir	navên nwê
Xwêndin	Xwên		Xwêner
Nûsîn	Nûs		Nûser
Têkoşan	Têkoş	er	Têkoşer
Dahênan	Dahên		Dahêner
Danan	Dan		Daner
Kirdin	--		Biker

Birdin Dan	-- --		Biber Bider
Twanîn Zanîn Bînîn	twan Zan Bîn	a	Twana Zana Bîna
Kirîn Firoştin Zanîn	kir Firoş Zan	yar	Kiryar Firoşyar Zanyar
Geran Xişan Lerzîn Pisan	Ger Xiş Lerz Pis	Ok	Gerok Xişok Lerzok Pisok
Tirsan Giryan	Tirs Gir(î)	Nok	tirsnok Girînok
Xwêndin	xwênd	ewar	xwêndewar
Ruwan	Ru	Ek	ruwek
Gezîn Bexşîn Kuştin	gez Bexiş Kuş	Nde	Gezinde Bexşinde Kuşinde
Dîtin Geran	dî Ger	De/îde	Dîde Gerîde

2.5.10.3 Navên çawig

Bê hîç gorankarîyek le rega çawig hendek nava çawig dête dirust kirdin. Mîna:

Çawig	rega çawig	nava çawig
Lerzan/lerzîn	Lerz	Lerz
Êşan	Êş	Êş
Leweran/lewerîn	Lewer	Lewer
Tirsan	Tiris	Tiris
Pêçan	Pêç	Pêç
Pirsîn	Piris	Piris
Parastin	Parêz	Parêz
Çêjtin	Çêj	Çêj

Le rêgey hendek paşgir, navên nwê le rega çawig dêne dirust kirdin mîna:

Çawig	rega çawig	paşgir	nava nwê
Lerzan/lerzîn Kokîn Nalîn Leqîn Lengîn Kêşan Pirsîn Harîn Revîn	Lerz Kok Nal Leq Leng Kêş Pris Har Rev	E	Lerze Koke Nale Leqe Lenge Kêşe Pirse Hare Reve
Pek-keftin Kuştin Ristin	Pek-keft Kuşt Rist	E	Pek-kefte Kuşte Riste
Twanîn Zanîn Poşîn Xwardin	Twan Zan Poş Xor	sit ak	Twansit Zanist Poşak Xorak
Birîn	Bir	ege	Birge

2.5.10.4 Le qeda çawig bo navên nwê: mîna

Çawig	Qeda çawig	Paşgir	Nava nwê
Bijardin Palaftin Gutin	Bijard Palaft Gut	E	Bijarde Palafte Gute
Kuştin Kirdin Gutin	Kuşt Kird Gut	Ar	Kuştar Kirdar Gutar
Kirdin	Kird	ewe	Kirdewe
Xwardin Sûtan Teqîn	Xward Sût Teq	emenî	Xwardemenî Sûtemenî Teqemenî

2.5.10.5 Le çawig bo nava cêge:

Çawig	Qeda çawig	paşgir	Nava nwê
Lewerîn	lewer		Lewerge
Riwanîn	Riwan		Riwange
Firîn	Fir	ge	Firge
Kêlan	Kêl		Kêlge
Peristin	Persit		Peristge
Firoştin	Firoş		Firoşge
Xwêndin	Xwênd		Xwêndinge

2.5.10.6 Le çawig bo nava amêr/kereste

Çawig	Qeda çawig	Paşgir	Nava nwê
Kutan	kut		kutek
Birîn	Bir	ek	Birek
Pêçan	pêç	ke	pêçke
Firîn	Fir	oke	Firoke
Gîran	gîr	e	gîre
Befirmalîn	Befirmal		Befirmal
Destkêşan	Destkêş	--	Destkêş
Destharîn	Desthar	--	Desthar
Destşordin	Destşor	--	Destşor
Milpêçan	Milpêç	--	Milpêç
Berbestin	Berbest	--	Berbest
Dûrbînîn	Dûrbîn		Dûrbîn

2.6 Jimare

Jimare

Jimare legor çendayetî û piley berawirdkarî/hemberkirdî bo sê cor dête dabeş kirdin.

2.6.1 Jimarey bincî:

Yek, dû, sê, çar, pênc, şeş, heft, heşt, no, de, yazde, diwazde, sêzde, çarde, pazde, şazde, hevde, hejde, nozde, bîst, bîst û şeş, sî, sî û yek, çil, çil û no, penca, şêst, hefta, heşta, newed, sed, sed û bîst û yek, sê sed, sê sed û penca û çar, hezar, sê hezar, çar hezar û pênc sed çil û heft, milyon, milyard.

2.6.2 Jimarey pileyî:

Jimarey pileyî le rêgey pitirkirdna (+ em[42], + emîn) dête çê bûn, mîna: yekem - yekemîn, duhem - duhemîn, sêhem - sêhemîn, çarem + çaremîn, pêncem - pêncemîn, dehem - dehemîn, sedem - sedemîn, hezarem - hezaremîn.

2.6.3 Jimarey kertî:

Sê yek, çar yek, pênc yek, heşt yek, le de pênc, le sed de, le hezar du.

Nimûney jimare le riste:

Jimarey bincî	Jimarey pileyî	Jimarey kertî
Min dû xanî heye. Azad çil manga heye. Şermîn heşt lîre heye.	le pêşbirkêy topa pê, tîma kurdistan yekem bû. Azad piley sêhem le pola xo be dest hêna.	Azad debêjê: sê le çara qazanic bo min bê. Azad yek le pênca qerza xo nedaye. Yek le çara danîştwana Êraq kurde.

[42] Jimarey pileyî bo wan jimaran ku be nebziwên kotayî dê, /em/ dête zêde kirdin lê bo wan jimaran ku be bizwên dumahî dê, /hem/ dête zêde kirdin mina: de - dehem, sê – sêhem.

2.7 Amrazên yekgirtî

Yekgirtin be watay "girêdana" dû yeke dê le kontêkisteka rêzmanî. Amrazên yekgirtî le heft wişe pêk hatîye: **û, belam/lê, legel, ne + û + ne, yan + yan, yan, hem + û + hem**[43].

Amrazên yekgirtî	Riste
Û	Azad û Newzad çûn bo bajêr.
Belam/lê	Azad çû bo bajêr lê/belam Newzad çû bo mal.
legel	Min legel Azad nan xward.
Ne -û – ne	Ne min û ne Azad wisa negutîye.
Yan – yan	Yan Azad yan tu le qutabxane be yekem derdeçê.
Hem – hem	Hem min hem tu le qutabxane serdekefîn.

2.8 Amrazên pêşbend

Pêşbend "pêş + bend" be watay pêş wişe dê ku ev wişe legel riste peywest deka. Wişeên paş amrazên pêşbend nav û cênave. Amrazên pêşbend le sade û lêkdiraw pêk hatîye. Pêşbendên sade brîtîye le: **bo**, **be**, **bê**, **le** "l/j/d", **pêş**, **paş**, **mîna/wek** [44] [45].

2.8.1 Amrazên pêşbenda sade

Pêşbend	Riste
Be	Min be kefçik nîsk xward.
Bê	Ez navê bê tu bijîm.
Bo	Min bo Amed deçim.
Pêş	Azad pêş Newzad hat.
Paş	Azad paş Newzad hat.
Le	Min le Dersim hatim.
Ta/taku	Min ta Celewla derom/deçim.
Mîna/wek	Şara Xaneqîn wek/mîna Qesrî Şirin ciwane.

[43] Bo amrazên yekgirtî van çemkan hatîye bekarhênan: **Etif**, **lêkder**, **yekxer**, **pevgirêk**, **pêbest**, **pêwend û bestnewe**. Binere Rêzmani Axawtini Kurdî (2011: 273).

[44] Bo amrazên pêşbend van çemkan hatîye bekarhênan: **pirîpozîşin**, **edat**, **bernav**, **pêrbest û peywendî**. Binere Rêzmanî Axawtini Kurdi (2011:257).

[45] Legor pêşniyarên fonolocî, (1.1.1) xala 9, baştire amraza pêşbenda /**le**/ le şûna "**li, ji, di**" le zimana fermî bête bekarhênan; wate nepêwiste li , ji û /**di**/ le zimana fermî hebê.

2.8.2 Amrazên pêşbenda nasade

Xiştey jêrve amaje be hendek amrazên pêşbenda nasade yan lêkdiraw deka:

Le jêr	le pêş	le nawerast	be bê
Le jûr	le hember	le nêwend	be pêy/ le gor
Le ban	le beramber	be nêwend	le birî
Le bin	le nav	be arastey	le şûna/ciyatî
Le kin	le nêwan	be lay	le her sê la
Le la	le dewruberî	be jêr	le her çar la
Le paş/dwa	le navîn	be dwa	le şûna/cêgey

2.9 Amrazên paşbend

Paşbend "paş + bend" le paş wişe "**nav, cênav û hevalkirdar**" dête danan. Paşbend le riwangey jimare û wata sinûrdare û erka rêzman jî nîye. Amrazên paşbend le sê dane pêk hatîye: **da, ve û jî**[46]:

Amraza paşbend	nimûne
Da	Le rastîda, le binaxeda, le Hewlêrda.
Ve	Jêrve, paşve, jûrve, dûrve, nizîkve.
Jî	Minjî, Azadjî, ewanjî, Hewlêrjî.

[46] Le K.x. paşbendên /**ve**/ û /**jî**/ nîye belku le şûna wan /**ewe**/ û /**îş**/ heye. Min /**ve**/ û /**jî**/ helbijard çunke dengên /**v**/ û /**j**/ pitir le kurdî dête bekarhênan taku le zimana farsî. Ev dû denge le 'erebî û turkî nîye. Le rastîda gelek car herdû dengên /**ve**/ û /**ewe**/ wek paşbend pêwîst nîye bo nimûne: **le Hewlêrve ta Dihok. Le Kelarewe ta Silêmanî**. Le zimana nûsîn/fermî debê mirov bêjê/binûsê: **le Hewlêr bo Dihok, le Kelar bo Silêmanî**.
Dîsan paşbenda /**ra**/ le herdû diyalêktên K.j. û K.x. dêne gutin lê min ev paşbende bo zimana fermî pesend nekirdîye çunke zêdeye.
Çek û sîlah ji minra bînin. Ewî ji birê xwera kaxez nivîsî. (Qenati Kurdo 1990:61).
Kerîm le kitêbxanera kitêbî hêna. (Ehmedî Qazî 1367:67).
Le Silêmanî ra, le Hewlêrra (D. Ewrehmanî Hacî Marif 1998:162) Jimare û Awelkirdar, beşî çarem.
Me jî we ra goşt kirîn. Bo zimana fermî dekrî eve bête nûsin: **Ême bo êwe goşt kirî.**

2.10 Amrazên geyener

Amrazên geyener pitir bo girêdana ristey naserekî legel ristey serekî dête bekarhênan[47]. Binere xiştey jêrve:

Amrazên geyener	Riste
Wek Eger Taku Çiqas/ewqas Hêndey Çunke Herçend Lewma/boye/lewra Leberewey kengê/katê/gava hengê Ku [48] Çon/çewa Belku Beşku Daku	Wek tu, min jî deçim. Eger tu biçî, min jî deçim. Nesrîn hênd girya taku bêhoş keft. Ême çiqas kar bikeyin ewqas jî qazanc dekeyin. Hêndey tu, min pare heye. Ewê nehat çunke nexoş bû. Herçend min tu debînim, dilşad debim. Azad nehat, boye newzad jî nehat. Azad nehat leberewey nexoş bû. Kengê behar bê gul depişkvin. Hûn hengê azad debin ku xudana wilat bin. Ev pare ku tu bilav dekey, samana mîlete. Çon/çewa hatî wisa bizivre. Berdewam be, belku ewan bawer be tu bihênin! Berdewam be, beşku ewan bawer be tu bihênin! Meşq bike daku serbikefî!

Têbînî:

Lewma, boye û **lewra** hevwatan. **Kengê, katê** û **gava** hevwatan. **Çon** û **çewa** hevwatan.

[47] Legor agadarîy min heta niha/êsta amraza geyener wek beşeka/pişkeka cudakirdî û serekîy rêzman nehatîye xemlandin.

[48] Le K.x. Amraza geyener /ke/ dête bekarhênan. bo nimûne: ew pare ke to bilawî dekey, samanî mîlete.

2.11 Amrazên sersurman

Amrazên sersurman bo çar cor dête dabeşkirdin [49]:

Hesta xoşî û galtecarî	Hesta sersurman û narazîy bûn	Hesta pejareyî û diltengî	Bangkirdin
Dek Haha Hey hey Wey wey Oxey	Way Îw/'îw Hek/dek Pek/peku Hey/heyhu/heyha Peh	Dad û bêdad Ay/uy Ax û dax Heyif Of	Ho ho! Filan! Fîsar!bîvar! Kabra! Kuro! Babo! Kiçê! Xuşkê! Xizmîne! Kurîne!

Amraza bangkirdin bo nêr be denga /**o**/ kotayî dê, bo mê be /**ê**/ kotayî dî û bo ko be /**îne**/ kotayî dê[50].

---

[49] Bo amrazên sersurman van çemkan hatîye bekarhênan: tercî, teecib û alava hêvî. Binere Rêzmani Axawtinî Kurdi (2011:349).

[50] Le K.j. û K.x. Amraza bangkirdin bo mê be denga /**ê**/ kotayî dê. Amraza bangkirdin bo nêr le K.j. be **o** kotayî dê û le K.x. be denga /**e**/ kotayî dê. Amraza bangkirdin bo ko le K.j. be /**îno** kotayî dê bo nimûne: **hevalîno, birayno**. Amraza bangkirdin bo ko le K.x. be /**îne**/ kotayî dê bo nimûne: **hevalîne, birayne**. Mebest le helbjardina sê deng le kotayî wişeên bangkirdin tenha bo asantir cudakirdina bangkirdna mê, nêr û ko ye. Dengên /**în**/ dekrê wek hêma bo ko bête xemlandin û denga /**e**/ jî wek hêma bo destnîşankirdin: **hevalîne**, **kurîne**, **merdîne**.

3. Ristesazî/Hevoksazî

3.1 Şêwe, Erk û Wata

Ême be astên cuda cuday ziman debêjîn **şêwe**, mîna *nav*, *cênav*, *hevalnav* û *kirdar*. Le layekî dî, pişkên riste, ku le van astan pêk hatîye, **erka** cuda debînin. Wişey wek **zarok** û **şîr** herdem nav +e lê le ev riste "***zarok şîr dexwa***" "**zarok**" bikere belam "**şîr**" berkare. Helbet biker û berkar be peywendî legel kirdar dête têgeyiştin lê eve hemû rastîyek nîye. Le ristey "**Şîr hate xwardneve le layen zarokve**" wişey "**şîr**" le çarçûva "**wata**" sêmantîk berkare belam le çarçûva "riste" sîntakisda "biker"e. Helbet xwêner cyawazî le navbera ristey yekem, ku ***çalake***, û duhem, ku ***naçalake***, deka. Lewma xwêner debê cyawazî le navbera şêwe (asta ziman), erk (erka rêzmanî le riste) û wata (watay wişe le riste) bika.

Riste be rîzek wişe dête gutin ku le paş yekdî hatbin û yekeyek çê biken[51]. Le riste rola (biker, berkar û hîdî) diyare. Riste le riwangey pêkhatey rêzmanî wek "*tiştek ku sebaret be biker hatîye gutin yan tiştek ku guzarişt le biker deka dête nasîn*". Min hêdî hêdî û be kurtî bas le van erkan dekem.

Erkên rêzmanî
• Biker • Kirdar • Tewawker   ➢ Berkar   ▪ Berkara rastewxo   ▪ Berkara narastewxo   ➢ Tewawkera guzareyî   ▪ Peywest be biker   ▪ Peywest be berkar   ▪ Peywest be kirdar

3.1.1 Biker

Biker amaje be ew yeke (zîndewer yan tişt) deda ku karek çî deka yan çê kirdîye û le layen kirdar hatîye diyarîkirdin. Biker le risteên jêrve be larî hatîye nûsîn:

[51] Bo wişe van çemkan dête bekarhênan: waje, peyv û kelîme. Bo riste van çemkan dête bekarhênan: hevok û cumle. **Hevok = Riste** (hevwatan).

Polîs dizeke girt.
Min nan xêra xward.
Ew rezvane dilsoze zewî avda.

Le risteên serve biker kirdewey fîzîkî çî deka. Lê le risteên jêrve biker hîç kirdeweyek çê naka belku kirdar guzarişt yan bas le xesleta biker deka:

Dadgaên rojhelata navîn serbexo nîn.
Azad le denga Kawêz Axa hez deka.
Behara Kurdistan gelek rengîne.

Biker dekrê le tenha yek wişe pêk hatbê belam biker dekrê le girêyeka navî jî pêk hatbê, mîna (**ew rezvane dilsoze, dadgaên rojhelata navîn** û **behara Kurdistan**). Biker dekrê nav, cênav yan jî girêyek bê.

3.1.2 Kirdar

Polîs dizeke *girt.*
Min xêra nan *xward.*
Dadgaên Rojhelata Navîn *serbexo nebûn.*
Azad le denga Kawêz Axa *hez deka.*

Le hemû nimûneên serve kirdar guzarişt le kirdewe, rûdaw/buyer, rewiş yan piroseyeka hizrî (hest kirdin, bîrkirdneve, dîtin, bîstin) deka.

3.1.3 Berkar

Berkar be ew zîndewere, tişte yan yeke dête gutin ku dekefête jêr kirdewey biker. Eger le riste berkar hebû, hengê kirdara riste têpere. Berkar dekrê yek wişe bê yan wek girêyeka pêşbend bête nîşan dan. Berkar dekrê cênav jî bê lê cênav wek berkar herdem le paş biker dê. Berkar dekrê rastewxo û narastewxo bê:

- Berkara rastewxo:

Polîs *dizeke* girt.
Ewê be *min* gut.

Min *nan* xêra xward.
Azad le *denga Kawêz Axa* hez deka.
Mîvan *nan* xward. (Nan hate xwardin le layen mîvanve.)

Hendek xesleta/pesna berkara rastewxo:

- Amaje be kesek, tiştek yan yekeyek deda ku dekefête jêr karîgerîy biker.
- Dekrê wek girê – yeka navî bête nîşan dan.
- Le ristey naçalak rola biker heye (ristey 5).

- Berkara narastewxo

Azad *çepkek gul* (1) be <u>nesrîn</u> (2) pêş keş kird.
Ewan *zarokên xo* (1) be <u>min</u> (2) sipard.
Min *pertukeke* (1) le <u>çapxane</u> (2) wergirt.
Dewleta nejadperista Êraq *netewey kurd* (1) be <u>çeka kîmyayî</u> (2) topbaran kird.

Hendek xesleta berkara narastewxo:

- Amaje be zîndewer, tişt yan yeke deka ku weku armanca yan derencama kirdewey biker dêne diyarîkirdin.
- Dekrê le paş yan le pêş berkara rastewxo bê.
- Le paş amrazên pêşbend dên.
- Dekrê weku girêy navî bête nîşan dan.

3.1.4 Tewawkera guzareyî

Tewawkera guzareyî zanyarî zêdetir derbarey biker, berkar yan kirdar nîşan deda:

3.1.4.1 Tewawkera biker

Azad, *mîna nenasek*, legel min deaxaft.
Nesrîn, *ku rêvebera dezgay weşan û çapemenîy paytexta herêma kurdistane*, dotmama mine.
Van gundan, *ku dewleta dagîrkerên kurdistan xapûr kird*, kurdî bûn.

Hendek xesleta tewawkera biker:

- Zanyarî nwê û zêde sebaret be biker nîşan deda.

- Wek girêy hevalkirdarî dête nîşan dan.
- Dekrê wek ristey harîkar bête çêkirdin.

3.1.4.2 Tewawkera berkar

Min mafa xo, ku le layen dagîrkeran hatîye zeft kirdin, destînim.

Hendek xeslet/pesna tewawkera berkar:
- Zanyarî nwê sebaret be berkar nîşan deda.
- Wek girêy hevalkirdarî dête nîşan dan.
- Dekrê wek ristey harîkar bête çêkirdin.

3.1.4.3 Tewawkera kirdar

Tewawkera kirdar amaje le çonyetî ew kirdewe deka ku hatîye encamdan yan dête encam dan le layen bikerve. Helbet hevalkirdar wek tewawkera kirdar dête ejmardin.

Azad gelek be *xêrayî* çû.
Zarokeke *hêdî hêdî* raza.

3.2 Girê

Girê dekrê birîtî bê le tenha wişeyek yan le hendek wişe ku legel wişeyeka serekî peywest bin. Wişey serekî dekrê **nav**, **cênav**, **hevalnav**, **hevalkirdar**, **kirdar** û **pêşbend** bê. Corên girê birîtîye le:

3.2.1 Girêy navî:

Polîs dizeke girt.
Min nan xêra xward.
Dadgaên Rojhelata Navîn serbexo nebûn.
Azad le denga Kawêz Axa hez deka.
Behara Kurdistan gelek rengîne.
Dewleta nejadperista Êraq netewey kurd be çeka kîmyayî topbaran kird.

Wişeên serve ku hêl be jêrda hatîye girêy navîn. Girêy navî dekrê yek wişe bê, mîna nav yan cênav, yan komelek wişe bê ku legel yek wişey serekî peywest bin. Girêy navî dekrê rola biker û berkar le riste hebê.
Le ristey çarem û şeşem dû girêy pêşbendî heye: *le denga Kawêz Axa* û *be çeka kîmyayî.* Helbet eger amraza pêşbenda **le** û **be** le van dû girêyan bête labirdin, hengê dû girêy navî demênin.

3.2.2 Girêy kirdarî:

Azad çepkek gul be Nesrîn pêş keş kird.
Ewan zarokên xo be min sipardin.
Pêşewa Qazî Mihemed wek serkirdeyeka dêrukî dête nas kirdin.
Dewleta nejadperista Êraq netewey kurd be çeka kîmyayî topbaran kird.

Wişeên risteên serve ku hêl be jêrda hatîye girêy kirdarîn. Girêy kirdarî dekrê le yek yan pitir wişe pêk hatbê. Helbet destewajey kirdarî wek girêy kirdarî dête jimardin (binere destewajey kirdarî 2.5.9).

3.2.3 Girêy hevalnavî

Dewleta nejad perista Êraq netewey kurd be çeka kîmyayî topbaran kird.
Bifermû, naneka germ û nerm bixo!

Wişeên risteên serve ku hêl be jêrda hatîye girêy hevalnavîn. Girêy hevalnavî dekrê le yek yan pitir wişe pêk hatbê.

3.2.4 Girêy hevalkirdarî

Azad gelek be xêrayî çû.
Zarokeke hêdî hêdî raza.
Azad be lez çû.

Wişeên risteên serve ku hêl hatîye be jêrda girêy hevalkirdarîn. Girêy hevalkirdarî dekrê le yek yan pitir wişe pêk hatbê.

3.2.5 Girêy pêşbendî

Azad le denga Kawêz Axa hez deka.
Azad gelek be xêrayî çû.

Azad be lez çû.

Van wişan le risteên serve ku hêl be jêrda hatîye girêy pêşbendîn. Girêy pêşbendî le dû wişe yan pitir pêk dê.

3.3 Riste/Hevok

Riste be komelek wişe dête gutin ku le paş yekdî hatbine rîzkirdin û watay tewaw û serbexo biden. Helbet wişeên riste be heremekî nahêne rîzkirdin, belku legor rêsay rêzmanî dêne rîzkirdin. Riste be xal kotayî dê[52].

Hendek xesletên/pesinên risteên kurdî:

- Biker herdem le pêş kirdar dê.
- Biker herdem le pêş berkar dê.
- Berkar herdem le pêş kirdar dê.
- (Tewawker) hevalkirdara şwênî û demî dekrê pêş yan paş biker û kirdar bê.

Riste legor ev xişteye dête dirust kirdin; bo nimûne:

Dwênê min be lez nameke be Azad da.

Tewawker[53]	biker	Tewawker	berkar	berkar	kirdar	tewawker
Dwênê	min	Belez	nameke	be Azad	Da.	
	Min	Belez	nameke	be Azad	da	dwênê.
Belez	min		nameke	be Azad	da	dwênê.

Le riste şûna/cêy biker, berkar û kirdar nahête gorîn.

Riste le riwangey çonyetî û pêkhate bo dû cor dête dabeşkirdin:

[52] Wişey "riste" le çawiga "**ristin**" hatîye û le layen piranî kurdan dête bekarhênan. Le K.j. "**Hevok**" jî dête bekarhênan. Le êre "**riste**" be watay rîzkirdina jimareyek le wişe dê be mebesta derbirîna bîrokeyek yan naverokek.
[53] Helbet ristey harîkar jî weku tewawker dête jimardin.

3.3.1 Riste le riwangey çonyetî

Riste le riwangey çonyetî bo çar cor dête dabeşkirdin:

3.3.1.1 Ristey rageyandin

Ristey rageyandin zanyarî derbarey zîndewer yan tişt deda. Zîndewer dekrê mirov yan ajel bê lê tişt dekrê derbarey hemû tiştên hestpêkirdî bê. Dîsan tişt dekrê derbarey buyer/rûdaw, bas, hewal yan her derbirîneka dî bê. Ristey rageyandin le herdû demên niha û burî dête bekarhênan.

Ev sal dewleta Êran ava rûbara Alwen le Xaneqîn wişk kird.
Evdal le Kirmaşan bo Şimax deçê.
Azad nan dexwa.
Hesen Zîrek sitran bêjeka be nav û deng bû.

3.3.1.2 Ristey pirsyarî

Le ristey pirsyarî kesek/kesanek pirsyar le keseka/kesaneka dî deken. Mebest le ristey pirsyarî bedesthênana zanyarîye. Ristey pirsyarî be nîşaney pirsyar dumahî dê. Ristey pirsyarî le demên niha û burî dête çêkirdin. Ristey pirsyarî legor bersiv bo dû cor dête dabeşkirdin:

Yekem: van ristan, ku be **belê/nexêr** dêne bersiv dan û be nîşaney pirsyara "**aya**" dêne destpêkirdin mîna[54]:

Aya tu av dexoy? Belê/nexêr min av na/dexom.
Aya hûn nan xward? Belê/nexêr ême nan ne/xward.
Aya ewan bo bajêr deçin? Belê/nexêr ewan bo bajêr na/deçin.
Aya êwe bo bajêr çûn? Belê/nexêr ême bo bajêr ne/çûyin.

Duhem: van ristan ku **cênavên pirsyar** bekardehênin (binere cênava pirs 2.2.5), mîna:

[54] Helbet hendek wişey dî dêne bekarhênan mîna: ***erê, ca, înca*** hidî. Le bineretda wişey "aya" hîç rol û erka rêzmanî nîye. Herçonek bê, min wişey "aya" bo zimana fermî be baş dezanim. Evjî be mebesta asankarî, rêkxistina rêzmana fermî û cudakirdina zimana nûsîn le qise.

Ewê bo kwê deçê?
Tu divya çî bixoy?
Ewan kengê dên bo êre?
Kurdistan bo çend beş hatîye parçe kirdin?
"hûn/êwe" boçî kardeken?

3.3.1.3 Ristey daxwazî

Le êre kesa yekem dawa le kesa duhem tak/ko deka bo kirdina karek yan cêbecê kirdina fermanek, mîna (binere 2.5.3.4):

Heste!
Hestin!
Biro!
Biron!

3.3.1.4 Ristey sersurman

Ristey sersurman, weku amrazên sersurrman derbarey derbirîna hestên cûdaye mîna: hesta xoşî û naxoşî, galtecarî, sersurman û narazîy, pejareyî diltengî û hîdî (binere 2.11). Dîsan ristey sersurman dekrê derbarey bangkirdin bê. Asayane ristey sersurman le riwangey rêzman tewaw nîye, mîna:

Hey hey!
Oxey!
Way!
Of!
Kuro! Babo!
Kiçê!
Ew kiçe çend cwane!

Wek diyare, herdû ristey daxwazî û sersurman be nîşaney sersurman (!) dumahî dê.

3.3.2 Riste le riwangey pêkhate

Riste le riwangey pêkhate dekrê tewaw yan natewaw bê. Ristey tewaw watay tewaw debexşê belam ristey natewaw watay tewaw nabexşê. Dû ristey tewaw le rêgey amraza yekgirtî dêne yekgirtin. Mirov be ev core riste debêjê ***ristey yekgirtî***.

3.3.2.1 Ristey serekî

Ristey serekî dekrê sade bê û tenha le dû (biker û kirdar) yan sê wişe (biker, berkar û kirdar) pêk hatbê, mîna:

Min deçim.
Azad dê.
Min nan dexom.
Azad moz dexwa.

Riste dekrê dirêj bê û le çend wişeyek (biker, hevalnav, berkar, kirdar, jimare, hevalkirdar, amraza pêşbend, amraza paşbend) pêk hatbê, mîna:

Heyva pêşû min 10 dolar be Azad da.
Min jî van serkeftinên mezin le hemû pîroz dekem.
Min be dîtina reşbeleka tu gelek keyf xoş bûm.
Baregay serekî neteweên yekgirtî le şara New Yorke.
Min bersiva xo be kurtî û rindkî dedem.

3.3.2.2 Ristey harîkar

Risteên harîkar le riwangey sîntakis/ristesazî û wata tewaw nîye. Ristey harîkar debê be tewawkera ristey serekî. Ristey harîkar wek girê +yeka hevalkirdarî bo ristey serekî dête xemlandin. Ême be risteên harîkar debêjîn risteên **harîkarîy hevalkirdarî**. Helbet çend cor le risteên harîkarîy hevalkirdarî hene; bo nimûne:

- **Risteên harîkarîy hevalkirdarîy demî/katî**: wan wişeên hevalkirdar ku destnîşana dem/ kat deken û debin be sereta bo risteên harîkar; mîna **katê, demê, kengê, pêş, paş, ber le, taku**:

Taku min nepeyvim, tu neço.
Kengê xor helhat, hemû bo kar deçin.
Pêş hatina min, Azad çû bû.

- **Risteên harîkarîy hevalkirdarîy şwênî**: wan wişeên hevalkirdar ku destnîşana şwên/cê deken û debin be sereta bo risteên harîkar; mîna **kwê, êre, ewê**:

Tu bo kwê biçî, min dêm.
Tu le kwê bijî, min jî dejîm.
Tu le êre bijî, min jî dejîm.

- **Risteên harîkarîy hevalkirdarîy egerî**: "**eger**" wişeyeke ku destnîşana eger le riste deka û debê be sereta bo ristey harîkar; mîna:

Eger min hatim, tu biro!
Eger baran bibarê, ême bo seyran naçîn.
Eger ewan pirsyar hene, bila bêjn.

Risteên harîkarîy hevalkirdarîy hemberkirdî/berawirdkarî: wan wişeên hevalkirdar ku berawirdkarî le navbera dû kesan yan tiştan le riste deken û debin be sereta bo risteên harîkar; mîna **wek, herwek, mîna**:

Tu xirap kar dekey, herwek nezanek.
Wek zalimek, xirapekarî neke!
Pareke bo ewî helale, herwek şîra dayka xo.

Risteên harîkarîy hevalkirdarîy sedemî/hokarî: wan wişeên hevalkirdar ku destnîşana hokarbûn le riste deken û debin be sereta bo risteên harîkar; mîna **leberewey, çunke, daku**:

Leberewey dinya sard bû, Azad agirek çêkrid.
Azad le pêşbirkêke pişkdar nebû, çunke "ewî" nexoş bû.

Risteên harîkarîy hevalkirdarîy danpêhênerî: wan wişeên hevalkirdar ku destnîşana danpêhênan le riste deken û debin be sereta bo risteên harîkar; mîna **herçende, tenanet, tenanet eger**:

Azad herçende bêjê, min be qisey ewî nakem.

Herçende tu Zaza û min jî Lur, lê ême herdû kurdîn.

Risteên harîkarîy hevalkirdarîy diyarxerî: "**ku**" wişeyeke ku debê be diyarxer û sereta bo ristey harîkar:

Azad, ku xwêndkara zankoye, be şevan kardeka.
Hevala min, ku le Kirmaşan dejî, endazyare.
Wişe keresteyeka zimanîye, ku le birgeyek yan zêdetir pêkhatîye.

3.3.2.3 Ristey yekgirtî

Ristey yekgirtî birîtîye le yekgirtina dû ristey serekî. Bo zanyarî zyatir binere amrazên yekgirtin (2.7).

Azad çû **lê** min hatim.
Azad nan dexward **û** ême jî temaşay telefîzyon dekrid.
Eger tu hez dekey were **lê/belam** eger hez nakey neye.

3.4 Ristey nerênî

Nerênî dekrê bo herdû ristey serekî û harîkar bête bekarhênan. Her çar cora risteên kurdî dekrê bêne nerênî kirdin. Bo nerênî kirdna riste dekrê van wişan bêne bekarhênan: **ne**, **na**, **tûcar/hergîz**, **hîç kes**, **hîç ajel**, **hîç zîndewer** û **hîç tişt**.

Evdal bo Zaxo naçê.
Masta Hewlêr tiriş nîye.
Eger tu nesaxî, neço bo qutabxane!
Min gelek karkird lê hîç qazanc nekrid.
Ew zelame çend namerde!
Aya tu naçî bo bajêr?
Ewê qisey wisa tûcar negutîye.

3.5 Şîkarkirdin

Ev têkiste le malpera "Rêveberîya giştî ya saxlemîya parêzgeha Dihokê" le herêma Kurdistan le berwara 2011.11.07 hatîye wergirtin. Helbet min hendek gorankarî le ev têkiste kirdîye[55].

Bo yekem car şandeka nujdarên elmanî bo parêzgay Dihok hatin

Be harîkarî Rêveberîy giştîy tendrustîy parêzgay Dihok, tîmeka nujdarên pispor le biwara neştergerîy ciwankarî le wilata Elmanya bo Dihok hatin. Ev tîme evro dest be kara xo kird û pişknîn bo nêzîkey (50) nexuş kird. Pêwîstî van nexuşan wek derman yan encamdana neştergerî dî paştir dête

[55] Têkist bê gorankarî

بو یەکەم جار شاندەکا نوژدارێن ئەلمانی گەهشتنە پارێزگەها دهوک

ل گورەی وان بزاڤ و چالاکێن رێڤەبەریا گشتی ساخلەمیا پارێزگەها دهوکێ ژبو گەهاندنا باشترین چارەسەری بو خەلکێ کوردستانێ و بتایبەت بو خەلکێ پارێزگەها دهوک تیمەکێ نوژدارێن بسپور ل وارێ نشتەرگەریا جوانکاریێ ل وەلاتێ ئەلمانیا دەست بکارێ خو کرن و ئەڤرو نێزیکی (٥٠) نەخوش هاتنە پشکنین و بریار ئەوە کو یا پێتڤی بو ڤان نەخوشا بهێتەکرن وەک دەرمان یان ئەنجامدانا کریارێن نشتەرگەری د. ئەلمونتی گوت ئەز وەک سەروکی شادی پشتی مە نەخوشخانا سوتن و نشتەرگەریا جوانکاریێ ل پارێزگەها دهوک دیتی ل دیڤ هزارا مە نە دەرکەت مە گوت دێ چین و نەخوشخانەکا زور یا بچویکە و چ کار تێدا ناهێتەکرن لێ بەروڤاژی ڤێ ڤێ چەندێ دەرکەت و مە دگەل خو ئینباینە تیمەکێ تایبەتمەند و دەرمان کەل و پەلێن پێتڤی بو ئەنجامدانا چەند کریارێن نشتەرگەری و هەروەسا ئەڤە دوماهیک جار نابیت و دێ بەردەوامێ دەینە ئەڤی پروگلرگرامی ژ بو خزمەتکرنا خەلکێ کوردستانێ د. عبدالله سعید رێڤەبەرێ گشتی ساخلەمیا پارێزگەها دهوک گوت پشتی هەول و بزاڤێن بەردەوام دگەل ڤان نوژدارا ئەم ب رێک کەڤتین و ئەڤ شاندە بهێتە دهوکێ و مەژی ژ لایێ خوڤە هەمی بەرهەڤی بوان ئامادەکرینە وەکی بەرهەڤکرنا نێزیکی (١٢٠) نەخوشان و نوژدارو کارمەندێن ڤێ نەخوشخانێ بو هاریکاریا وان ژ بو پێشکێشکرنا باشترین خزمەتێن نوژداری بو خەلکێ دهوکێ.

çêkirdin. D. Elmuntî seroka tîm gut; ême wadezanî ku Nexoşxaney sûtan û neştergerîy Dihok biçûke lê be beruvajî hizra ême derkeft ku ev nexoşxane nebçûke. Navbirî gut ku ev tîme taybetmende û derman û kel û pelên pêwîst bo encamdana çend coran neştergerî hênaye. Dîsan ewî gut ku ev serdane dwahemîn nîye, belku harîkarî û hevkarî le navbera ême û Nexoşxaney sûtan û neştergerî Dihok berdewam debê. D. Abduala Saîd rêvebera giştîy tendrustîy Dihok gut; paş hewl û bizavên berdewam legel van nujdaran, ême rêkeftîn ku ev tîme bên bo Dihok. Ewî gut ku nexoşxane, nujdar û karmendên tendrustîy Dihok amadekarî tewaw bo hatina ev tîme kirdîye. Hejî gutine ku hevkarî le navbera ême û damûdezgaên tendrustîy biyanî karekî pêwiste û eve debê be sedema blindkirdina asta tendrustî le Kurdistan .

Şîkarkirdina têkist:

3.5.1 Riwangey jimare û corên riste

Le xiştey jêrve jimarey riste, jimarey wişe, jimare û corên girê, herweha jimare û corên riste bo hemû têkisteke dête diyarîkirdin.

g.n. (Girêy navî), **g.k.** (Girêy kirdarî), **g.h.** (Girêy hevalkirdarî), **g.p.** (Girêy pêşbendî)

Riste	Jimarey wişe	jimare û corên girê	Jimare û corên riste
1	20	g.p. (2), g.n. (1), g.k. (1)	ristey tewaw (1)
2	15	g.n. (2), g.k. (2), g.h. (1)	ristey yekgirtî (1)
3	12	G.n.(1), g.h. (1), g.k. (1)	ristey tewaw (1)
4	24	g.n.(2), g.k.(3), g.p. (3)	ristey harîkar (2), ristey yekgirtî (1)
5	18	g.n.(2), g.k.(3)	ristey harîkar (1), ristey yekgirtî (1)
6	23	g.n.(3), g.he.(1), g.k. (3)	ristey harîkar (1), ristey yekgirtî (1)

7	24	g.n. (2), g.he. (1), g.p.(2), g.k.(3)	ristey harîkar (3), ristey tewaw (1)
8	16	g.n. (1), g.he.(1), g.p. (2), g.k. (1)	ristey harîkar (1), ristey tewaw (1)
9	23	g.n. (1), g.he.(1), g.p. (2). G.k.(3)	ristey harîkar (1), ristey tewaw (1)
Têkra	175	g.n. (15), g.k. (20), g.h. (6), g.p. (9) = 5	ristey harîkar (9), ristey tewaw (5), ristey yekgirtî (4) = 18

Têbînî: ristey yekgirtî le dû ristey tewaw yan zêdetir pêkhatîye.

3.5.2 Le morfêm taku riste

Ême ristey yekem, duhem û sêhem le asta morfêm taku riste şîkardekeyin.

Ristey yekem:

Be harîkarîy Rêveberîy giştî tendrustîy parêzgay Dihok (girêy pêşbendî), tîmeka nujdarên pispur le biwara neştergerîy cwankarî (girêy navî) le wilata Elmanya bo Dihok (girêy pêşbendî) hatin (girêy kirdarî).

Têbînî bike: le girêy navî "grêy duhem" girêyeka pêşbendî dî heye (le biwara neştergerîy cwankarî).

Riwangey erkên rêzmanî:

Biker	Kirdar
Be harîkarîy Rêveberîy giştîy tendrustîy parêzgay Dihok, tîmeka nujdarên pispur le biwara neştergerîy cwankarî le wilata Elmanya bo Dihok	hatin

Riwangey girê û morfolocî:

J.	Girê	têbînî
1	{be}, harîkarî (y), Rêveberî (y), giştî (y), tendrustî (y), parêzga (y), Dihok	{be = amraza pêşbend}, {harîkarî, Rêveberî, giştî,tendrustî, parêzga, Dihok = nav}. (y) hêmay hevbendî
2	Tîm (ek) (a), nujdar (ên), pispor, {le} biwar (a), neştergerî (y), cwankarî	(ek) hêmay nava tak/nadiyar, (a) hêmay hevbendî, (y) hêmay hevbendî, (le) amraza pêşbend, {tîm, nujdar, pispor, neştergerî, cwankarî = nav}
3	{le}, wilat (a), Elmanya, {bo}, Dihok	{le, bo = amraza pêşbend}, {wilat, Elmanya, Dihok = nav}, (a) hêmay hevbendî
4	Hatin	kirdara dema burî (ko)

Ristey duhem:

Ev tîme (girêy navî) evro (girêy hevalkirdarî) dest be kara xo kird (girêy kirdarî) û (amraza yekgirtî) bo nêzîkey (50) nexuş (girêy pêşbendî) pişknîn kird (girêy kirdarî).

Têbînî bike: le girêy pêşbendî yek girêy jimareyî heye (penca nexoş).

Riwangey erkên rêzmanî:

Têbînî bike ku ev riste, le rêgey amraza yekgirtin "**û**" le dû ristey serekî pêk hatîye. Le ristey serekî duhem biker ne pêwîst bû dûbare bête nûsîn.

Riste	Biker	Berkar	Tewawker	Kirdar
1	Ev tîme		emro	Dest be kara xo kird
2	=	Bo nêzîkey penca nexoş		Pişknîn kird

Riwangey girê û morfolocî:

J	Girê	Têbînî
1	Ev tîm (e)	(ev) cênava destnîşankirdin, (tîm) nav, (e) hêmay diyar/tak
2	Evro	Hevalkirdara demî
3	Dest, be, kar (a), xo, kird	{dest, kar = nav}, {xo = cênava xoyî}, {kird=kirdar}, (be) amraza pêşbend, (a) hêmay hevbendî
4	û	Amraza yekgirtin
5	Bo, nizîkey, penca, nexoş	{bo= amraza pêşbend}, {nêzîkey= hevalkirdara çonyetî}, {penca= jimare}, {nexoş= nav}
6	Pişknîn kird	Kirdar

Ristey sêhem:

Pêwîstîy van nexuşan (g.n) wek derman yan encamdana neştergerîy dî (g.h) paştir (g.h) dête çêkirdin (g.k)

Rwangey erkên rêzmanî

Riste	biker	tewawker	kirdar
1	Pêwîstîy van nexuşan	Wek derman yan encamdana neştergerî dî paştir	Dête çêkirdin

Riwangey girê û morfolocî

J	Girê	Têbînî
1	Pêwistî(y) van nexuş (an)	(pêwîstî) nav, (y) hêmay hevbendî, (van) cênava destinîşankirdin, (nexoş) nav, (an) hêmay diyar/ko
2	Wek derman yan encamdan (a) neştergerî(y) dî	(wek) hevalkirdara peywendî, (derman) nav, (yan) amraza yekgirtin, (encamdan) nav, (a) hêmay hevbendî, (neştergerî) nav, (y) hêmay hevbendî, (dî) hevalnava nadiyar.
3	Paştir	Hevalkirdara demî
4	Dête çêkirdin	Kirdara ayinde naçalak

4 - Têkist

Welê yan wilo? Weha yan werkîno?

Le Diyarbekir dû malbatên kurd hebûn ku dirawsêy hevdî bûn[56]. Herdû malbat leber zebir û zorên dujmin le gundên xo koç kirdbû û le taxeka hejamişîna bajêr nîştecê bû bûn. Malbata yekem Ĉîçî bû ku le şara Serê Kanî hatbûn. Malbata duhem jî Ap Husê Palj bû ku le Paloyî hatbûn.

Malbata Ĉîçî le bîst û çar xort û piyaw[57], le de pîrejin û jinên navsere, herweha le diwazde kiçên xurt pêkhatbû. Van mirovan bira û biraza, ap û pismam, dotmam û xal û xwarzay hevdî bûn. Malbata Ĉîçî pir mezin bû lê yekêtî le navda nebû. Endamên ev malbate xemxor û piştevanî yekdî nedekird. Be beruvajî malbata Ĉîçyan, endamên malbata Ap Husê Palj kêmtir bûn lê evan yekgirtî û yekdest bûn. Malbata Ap Husê Palj piştevanî hevdî dekird û be hawara yekdî deçûn.

Van dû malbatan hez le hevdî nedekird. Le navbera herdû la gelek car pevçûn û şer dirust debû. Be şer û pevçûna ewan taxa Kor Xetê jî bêzar debû. Şer û şora ev dû malbate leser dû mirîşkan yan dû zarokan bû. Paş her şer û pevçûnek zelamên herdû la ber destên qereqol û polîsan dekeftin. Ewan jî le herdû malbatan têr bertîl werdegirt û xurtek le herdû la jî zîndan dekird. Belê, nav û dengên herdû malbat deşka û diravên ewan bo berokên polîsan deçû. Dîsan zelamên herdû la birîndar debûn û yek xurt le herdû malbatjî dekefte zîndan.

Paştir her wek caran, herdû malbat bêçare deman ku be dirawsêtî le nizîk hevdî bijîn. Ewan xudana hizra tebayî û şaristanî nebûn. Lewma ewan zû paş şer û pevçûna pêştir le yektir dexist û sera hevdî deşkand, dirwasê bêzar dekird û hem dîsan destên polîsan maç dekird. Be vî avayî herdû malbat berdewam tev bêzar û perîşan dekird.

Lê belê, piranî birîndarên van şeran, ne malbata Ap Husê Palj bû, belku malbata Ĉîçî bû. Eve herçend malbata Ap Husê Palj le malbata Ĉîçî kêmtir bûn lê ewan zû be hawara hev dehatin û yekêtî le navda hebû.

---

[56] Paş rezamendî nûser Babê Barzan, min ev çîroke le pertûka "**Erd**" wergirtîye. Helbet ev çîroke, legor rêzimana fermî, dûbare hatîye darîştin.

[57] Piyaw = peya = zelam

Miftîy kevna bajêra Dêrkî, mela Kamil, le ev taxe dejya. Mela Kamil melayeka nîştiman perwer bû. Gava ewî rewşa xirapa van malbatan debînî tilîy xo blind dekrid be ewan degot: hey nezanîne! Wey xizanîne! Eger hûn wisa berdewam her roj şera hevdî biken, sibey roj dewlet hûn dexate nav stadyona futbol û herî û tun be ser êwe deka. Hoşyar bin! Le ev xewe rabin! Îdî bese!
Mela Kamil le rewşa paşkeftîy kurdan pir şareza bû lê van mirovan ku guhdarî mela Kamil dekird kêm bûn.

Malbata Ap Husê Palj, pênc bira bûn. Çar le ewan xudana jin û zarok bûn. Her pênc bra, pêkve, le yek cê kar dekird. Şûna karkirdina ewan le firnek bû ku hî xo bû. Dû le ewan kara hevîr û gunk birîn dekrid, yekeka dî hevîr kilordekrid, yekeka dî kara birjandin dekrid û ewî dinjî nan defroşt. Hemû yek dest û lêhatî bûn. Belê tenya xêr le ewan debarî.

Rojek le rojan şayî xurtek le malbata Ĉîçî bû. Herçend dergay herdû malbatan le yekdî pir nizîk bû lê malbata xudan şayî, malbata Ĉîçî, bang le mala Ap Husê Palj nekirdbû. Piyawên malbata Ap Husê Palj be kara xo rojane le firna xo xerîk bûn. Ewan hevîr dekird, gunk debrî, nan debirjand û nan defroşt. Lê ewan caman jî, bivê û nevê, guhdarî denga dehol û zurna jî dekird û temaşay ahenga jin hênana dirawsê dekird. Lalo lawka biçûka malbata Ap Husê Palj, le van birayan ku xudana jin û zarokan bûn pitir denerîye şayî û govend. Lalo be ceste le firin bû lê dil û hizra ewî lekin şayî û govend bû. Le rastîda ew roje Lalo molet le biraên xo wergirt û zû dest le kara xo berda.

Le navenda şayî, zelamek le malbata Biroyî, ku xizma mala xudana şayî bû, mala Ĉîçî, le nişkave kefte ser zewî û bê hoş keft. Navbera mala Ĉîçan û Biroyan ku le Gola Gulê le çiyay Dêrka Mazê bûn, gelek xoş bû. Herçend malbatek le Serî Kanî û malbatek le Gol Gulê bûn lê ewan xizma yekdî bûn. Xizmayetî le navbera ewan pir xurt bû. Malbata Biro malbateka kurdperwer bû. Xalî Welî, ku nexweş bû û le nişkave le şayîda leser zewî keftibû, le mala Biroyan bû. Keftna Xalî Welî hawar û gazî be mîvanan xist. Şayî rawesta! Le şûna denga dehol û zurna girîn û hawar hat.

Xalî Welî, ku leser zewî keftbû, hêşta razayî mabû lê Xalî Welî piyaweka be xo bû. Ewî bejin bilind û xudana leşeka gewre bû. Qursayî laşey ewî sed û penca kîlo red debû. Leber ev buyere, malbata Ap Husê Palj dest le

kara xo berda û wek xelka dî ku le ewê kom bû bûn, rawestan. Ewan jî divya harîkarî kesa nexweş biken.

Yekek bang le taksî kirdbû daku nexweşa bê giyan bo nexoşxane biben. Lê belê le gor van kesan ku le şayî bûn ev taksîye ku hatbû biçûk bû. Laşey Xalî Welî hem mezin bû hem jî giran. Be rastî laşeyeka wisa mezin be sanahî nedekefte nav dergay taksî. Paştir geleg dijwar bû ku ewan ev laşey mezne be hundir jî bixen. Pek laşeyeka hênd mezin bû!

Dest û lepên Xalî Welî wek dest û lepên mirov nebû, belku mîna dest û lepên fîl bû. Bejna ewî le seruy 190 cm bû. Pêlavên ewî, be kêmanî hêndey pêlavên sê piyawan mezin bû. Belê pêlava ewî jimare 65 bû. Xalî Welî xudana wirgeka wisa qelew û berfirhe bû ku le qeda dar gwêzeka heft sed salîy deçû. Lewma, gava ewî le kar gera bû, dewlet leber leş meznî kara pasewanî be ewî dabû. Cil û bergên fermî, ku dewlet be Xalî Welî dabû, caranan dedirya yan le ber kevin bûn le hev dekeft. Hengê Xalî Welî wek şêweyeka karîkatorî dehate pêş çav. Belê, şebqeyeka xwar û xêç û kevin legel çaketek, ku leber leberkirdna salan, wisa le hev keftbû ku xeslet û pesnên çaket le dest dabû. Şebqe be xwarî leser ser runîştibû û çaket jî le ser çogan şor bûbû. Renga şebqe û hemû cil û bergên fermî Xalî Welî qehweyî tarîk bû. Ev renge renga cil û bergên fermîy dewlet bû. Tenanet tifenga ser şan jî kevin bûbû lê Xalî Welî herdem xizmeta tifenga xo dekrid. Tifeng le dest û tilên mezna Xalî Welî hêndey demançek biçûk bû. Xalî Welî gelek car be keyf û xoşî bo kes û karên xo degot: ez heta niha yek teqe be ev tivenge nekirdye! Xalî Welî her be laşe mezin û blind nebû, belku jîrîy û mirovayetîy û kurdperwerîy ewî gelek bilindtir bû. Be rastî jî Xalî Welî le piranî bezim û toreyên kurdan *derdekeft û diyar bû. Le cejnên newroz agir çê dekrid û be dilxweşî* degot: Newroze pîroze! Agira Kawe le dilan coşe!

Be kurtî, Xalî Welî mîhrebanî Xuda leser ewî kêm nebê, piyaweka gelek be xo bû. Sê piyaw keftbûne bin her lingek û ewî bilind dekrid. Piyawek ser û mila ewî girtbû, dû piyaw jî, her yek le layek şana ewî girtbû. Dîsan çar piyaw jî, her dû le layek, keftbûne bin laşey ewî. Belê be heft piyawan Xalî Welî be dijwarî le zewî bilind kird. Lê çunke dergay taksî pir nizim bû, van piyawan netwanî laşey bê giyan be hundira taksî bihavêjin. Le rastîda laşey Xalî Welî le jêr destên van piyawan le hewada xwar û xêç bû bû.

Her yek, le layek, bang û gazîyek dekrid û degot: aha wilo! Aha wisa nebû! Lo lo weha biken! Na werkîno na be! Yekê degot: herin taksîyeka mezintir bînin! Yekek degot biçin mînî busek bînin! Yekeka dî degot: na tiraktorek bînin! Yekekî tir deqîran û degot: bo xatra Xuda de zû ken! Hey hawar hey hawar!

Le nav van qîre û denganda, ku her yek pêşniyazek degot, kes guhdarî kes nedekird! Her kes be awayî devera xo qise dekrid. Her yek be zaravey herêmî xo depeyvî. Le bê bextî Xalî Welî her kes divya le gor zaravey xo serinca tev bo lay gutna xo rabikêşê. Wek ême le jûr bîst: aha wilo, wisa ne bû, lo weha biken, na werkîno û na be û hî dinjî! Belê tênegeyiştina hevpişk karîgerî xirap leser harîkarî van xelkan danabû. Be rastî jî van xelkan xudana zimaneka hevpişk nebûn!

Ewî degot “wilo” le xêla Torî, Midyad, le Mêrdîn yan le Nisêbîn bû. Ewî degot ”wisa” le Amed bû. Ewî degot ”wer” le Mûş bû û ewî degot ”werkîno” le Girê Sor bû.

Lalo, le nav ev hela hela û alozîda, le nav van zelamanda, peyda bû. Lalo xurtek bû le mala Ap Husê Palj. Lalo hem ker bû hem lal. Lalo govend gêreka bêhevta bû. Herçend mala Ĉîçî, leber naxweşî le navbera herdû malanda, bang le malbata Ap Husê Palj nekirdbû lê belê Lalo le şayî amade bû. Ew kesey ku bo demeka dirêj sera govendî girtbû Lalo bû!

Lalo be hemû hêza xo, xo be bin qursayî laşey girana Xalî Welî kirdbû, pişta ewî xerîk bû bibê be dû qed û bişkê. Lê Lalo keseka leserxo bû. Le govend baş diyardeda ku Lalo destelatdara endamên xo bû. Belê helperkêy ewî ciwan û serincrakêş bû! Ewî nek be tenya le govendên kurdî, belku le govendên erebesk û hevdemî jî şareza û çalak bû. Kesên xo le cêy dûr dehatin û le Lalo dawa dekird ku Lalo biçê û pişkdarî şayî ewan bibê û sera govend bigrê. Lê Lalo kêm car bo şayî deçû.

Lalo leber nebûna zimana hevpişk û nebûna harîkarî le navbera van piyawanda nedezanî çî bika. Ewî le bin giranîy laşey Xalî Welî pir dilgran bû bû. Lalo leber lal bûna xo nedetwanî bipeyvê. Dîsan guhî ewî pir giran bû û deng kêm debîst. Lê gava Lalo vîyaba tişteka giring bêjê, yan gava pir hêrs bibûba dengeka zirav, mîna zurna le kûrayî gewrîy ewî derdekeft. Înca ew dem, denga Lalo baş dehate bîstin!

Gava Lalo dî, ku kes kara xo be dirustî naka, gava ewî dî ku van piyawan natwanin Xalî Welî nexweş û bê çare be nav taksî bixen û herkes be arasteyek laşe dekêşê, hengê Lalo le nişkave xo le jêr laşey Xalî Welî deranî! Lalo desteka xo bo tev dirêj kird û qîrîneka taybet le kûrayî gewrîy ewî derçû: ûîybî! Ûîybî! Ûîybî! Lalo be desta dinjî be tundî le ser bana taksî da! Denga lêdana desta ewî, mîna denga gule bû ku le lûley tifeng derçûbê! Belê deng le hewa deng veda. Hengê bivê û nevê herkes le cêy xo rawesta û temaşay Lalo kird! Lalo desta xo nizîk dema xo bird û be amajey dest û tilyan be civata hepesaw got: le her serk dengek derdekefê! Eve çîye? Kara xo biken û bang le teksî dî neken! Niha diringe! Xalî Welî hejar gerek zû be diktor biga! Vala nepeyvin û be hevra harîkarî biken! Be rastî şerme ku ême pêkve netwanî kareka wisa biçûk çê bikeyin! Leser van gutnên Lalo, ku le gewrîy Lalo hatbûder, hemû be yek helpe laşey Xalî Welî be nav taksî xist. Nek her cê bo laşey Xalî Welî le nav taksî hebû, belku cê bo keseka dinjî le kin şofêr mabû. Taksî be lez û bez le şûna şayî û şîwen le berçavan bizir bû!

Lê mixabin, paştir Xalî Welî le nav destên diktoran jiyan ledest da û çû bo ber dilovanîy Xuda! Diktorên nexweşxaneên wilatên dagîrkerên Kurdistan le qesabên qesabxaneên bajêr xiraptirin! Kîj nexweşa bêçare bikeftba destên ewan, hengê dayka nexweş degot Lawo!

Roja din, her pênc biraên firnevana malbata Ap Husê Palj le mala Biro le civata şîn amadebûn. Leber ew helwêste ciwan û pake, ku Lalo le nav civat nîşan dabû, malbatên Biro û Çîçî supasa Lalo û malbata Ap Husê Palj kird.

Paş çend mangan, le heman cê şahiyeka dî hate çêkirdin. Ev care, şayî jin hanîna Lalo û kiçek le malbata Çîçî bû.

Le ew rojeve, xelk ew buyere naxweşe be ev core bas deken: welê yan wilo? Weha yan wisa? wanî yan werkîno? Kanê mamostay ême Lalo?!

وەلێ یان ولۆ؟ وەها یان وەرکینۆ؟

لە دیاربەکر دوو مالباتێن کورد هەبوون کو دراوسێی هەڤدی بوون. هەردوو مالبات لەبەر زەبر و زۆرێن دوژمن لە گوندێن خۆ کۆچ کردبوو و لە تاخەکا هەژارنشینا باژێڕ نیشتەجێ بوو بوون. مالباتا یەکەم چیچی بوو کو لە شارا سەرێ کانی هاتبوون. مالباتا دووهەم ژی ئاپ هوسێ پالژ بوو کو لە پالۆیی هاتبوون[٥٨].

مالباتا چیچی لە بیست و چار خۆرت و پیاو، لە دە پیرەژن و ژنێن ناڤسەرە، هەروەها لە دوانزدە کچێن خورت پێکهاتبوو. ڤان مرۆڤان برا و برازا، ئاپ و پسمام، دۆتمام و خال و خوارزای هەڤدی بوون. مالباتا چیچی پڕ مەزن بوو لێ یەکێتی لە ناڤدا نەبوو. ئەندامێن ئەڤ مالباتە پشتەڤانی یەکدی نەدەکرد. بە بەروڤاژی مالباتا چیچیان، ئەندامێن مالباتا ئاپ هوسێ پالژ کێمتر بوون لێ ئەڤان یەکگرتی و یەکدەست بوون. ئەندامێن مالباتا ئاپ هوسێ پالژ پشتەڤانی یەکدی دەکرد و بە هاوارا یەکدی دەچوون.

ڤان دوو مالباتان حەز لە هەڤدی نەدەکرد. لە ناڤبەرا هەردوو لا گەلەک جار پەڤچوون و شەڕ دروست دەبوو. بە شەڕ و پەڤچوونا ئەوان تاخا کۆر خەتێ ژی بێزار دەبوو. شەڕ و شۆڕا ئەڤ دوو مالباتە لەسەر دوو مریشکان یان دوو زارۆکان بوو. پاش هەر شەڕ و پەڤچوونەک زەلامێن هەردوو لا بەر دەستێن قەرەقۆل و پۆلیسان دەکەفتن. ئەوان ژی لە هەردوو مالباتان تێر بەرتیل وەردەگرت و خورتەک لە هەردوو لا ژی زیندان دەکرد. بەلێ، ناڤ و دەنگێن هەردوو مالبات

---

[58] پاش ڕەزامەندی نووسەر بابێ بارزان، من ئەڤ چیرۆکە لە پەرتووکا "ئەرد" وەرگرتییە. هەلبەت ئەڤ چیرۆکە، لەگۆڕ زمانا فەرمی، دووبارە هاتییە داڕشتن.

دەشکا و دراڤێن ئەوان بۆ بەرۆکێن پۆلیسان دەچوو. دیسان زەلامێن هەردوو لا بریندار دەبوون و یەک خورت لە هەردوو مالباتژی دەکەفتە زیندان.

دواتر هەر وەک جاران، هەردوو مالبات بێچارە دەمان کو بە دراوسێتی لە نزیک هەڤدی بژین. ئەوان خودانا هزرا تەبایی و شارستانی نەبوون. لەوما ئەوان زوو پاش شەڕ و پەڤچوونا پێشتر لە یەکتر دەخست و سەرا هەڤدی دەشکاند، دروازێ بێزار دەکرد و هەم دیسان دەستێن پۆلیسان ماچ دەکرد. بە ڤی ئاڤایی هەردوو مالبات بەردەوام تەڤ بێزار و پەریشان دەکرد.

لێ بەلێ، پڕانی بریندارێن ڤان شەڕان، نە مالباتا ئاپ هوسێ پالژ بوو، بەلکو مالباتا چیچی بوو. ئەڤە هەرچەند مالباتا ئاپ هوسێ پالژ لە مالباتا چیچی کێمتر بوون لێ ئەوان زوو بە هاوارا هەڤ دەهاتن و یەکێتی لە ناڤدا هەبوو.

مفتیی کەڤنا باژێڕا دێرکێ، مەلا کامل، لە ئەڤ تاخە دەژیا. مەلا کامل مەلایەکا نیشتمان پەروەر بوو. گاڤا ئەوی ڕەوشا خراپا ڤان مالباتان دەبینی تلیی خۆ بلند دەکرد بە ئەوان دەگوت: هەی نەزانینە! وەی خزانینە! ئەگەر هوون وسا بەردەوام هەر ڕۆژ شەڕا هەڤدی بکەن، سبەی ڕۆژ دەولەت هوون دەخاتە ناڤ ستادیۆنا فوتبۆل و هەڕی و تون بە سەر ئێوە دەکا. هۆشیار بن! لە ئەڤ خەوە ڕابن! ئیدی بەسە!

مەلا کامل لە ڕەوشا دواکەفتیی کوردان پڕ شارەزا بوو لێ ڤان مرۆڤان کو گوهداری مەلا کامل دەکرد کێم بوون.

مالباتا ئاپ هوسێ پالژ، پێنج برا بوون. چار لە ئەوان خودانا ژن و زارۆک بوون. هەر پێنج برا، پێکڤە، لە یەک جێ کار دەکرد. شوونا کارکردنا ئەوان لە فرنەک بوو کو هی خۆ بوو. دووان لە ئەوان کارا هەڤیر و گونک برین دەکرد، یەکەکا دی هەڤیر کلۆردەکرد، یەکەکا دی کارا برژاندن دەکرد و ئەوی دنژی نان دەفرۆشت. هەموو یەک دەست و لێهاتی بوون. بەلێ تەنیا خێر لە ئەوان دەباری.

ڕۆژەک لە ڕۆژان شایی خورتەک بوو لە مالباتا چیچی. هەرچەند دەرگای هەردوو مالباتان لە یەکدی پڕ نزیک بوو لێ مالباتا خودان شایی، مالباتا چیچی، بانگ لە مالا ئاپ هوسێ پالژ نەکردبوو. پیاوێن مالباتا ئاپ هوسێ پالژ بە کارا خۆ ڕۆژانە لە فرنا خۆ خەریک بوون. ئەوان هەڤیر دەکرد، گونک دەبڕی، نان دەبرژاند و نان دەفرۆشت. لێ ئەوان جارنان ژی، بڤێ و نەڤێ، گوهداری دەنگا دەهۆل و زوڕنا ژی دەکرد و تەماشای ئاهەنگا ژن هێنانا دراوسێی خۆ دەکرد. لالۆ کوڕا بچووکا مالباتا ئاپ هوسێ پالژ، لە ڤان برایان کو خودانا ژن و زارۆکان بوون پتر دەنەڕییە شایی و گۆڤەندێ. لالۆ بە جەستە لە فرن بوو لێ دل و هزرا ئەوی لەکن شایی و گۆڤەند بوو. لە ڕاستیدا ئەو ڕۆژە لالۆ مۆلەت لە برائێن خۆ وەرگرت و زوو دەست لە کارا خۆ بەردا.

لە ناڤەندا شایی، زەلامەک لە مالباتا برۆیی، کو خزما مالا خودانا شایی بوو، مالا چیچی، لە نشکاڤە کەفتە سەر زەوی و بێ هۆش کەفت. ناڤبەرا مالا چیچان و برۆیان، کو لە گۆلا گولێ لە چیای دێرکا مازێ بوون، گەلەک خۆش بوو. هەرچەند مالباتەک لە سەری کانی و مالباتەک لە گۆلا گۆلێ بوو لێ ئەوان خزما یەکدی بوون. خزمایەتی لە ناڤبەرا ئەوان پڕ خورت بوو. مالباتا برۆ مالباتەکا کوردپەروەر بوو. خالی وەلی، کو نەخوەش بوو و لە نشکاڤە لە شاییدا لەسەر

زەوی کەفتبوو، لە مالا برۆیان بوو. کەفتنا خالی وەلی هاوار و گازی بە میڤانان خست. شایی ڕاوەستا! لە شوونا دەنگا دەهۆل و زوڕنا گرین و هاوار هات.

خالی وەلي، کو لەسەر زەوی کەفتبوو، هێشتا ڕازایی مابوو لێ خالی وەلی پیاوەکا بە خۆ بوو. ئەوی بەژن بلند و خودانا لەشەکا زەبەلاح بوو. قورسایی لاشەی ئەوی سەد و پەنجا کیلۆ ڕەد دەبوو. لەبەر ئەڤ بویەرە، مالباتا ئاپ هوسێ پالڗ لە کارا خۆ دەست بەردا و وەک خەلکا دی کو لە ئەوێ کۆم بوو بوون، ڕاوەستان. ئەوان ژی دڤیا هاریکاری کەسا نەخوەش بکەن.

یەکەک بانگ لە تاکسی کردبوو داکو پێکڤە نەخوەشا بێ گیان بۆ نەخۆشخانە ببەن. لێ لە گۆرِ ڤان کەسان کو لە شایی بوون ئەڤ تاکسییە کو هاتبوو بچووک بوو. لاشەی خالی وەلی هەم مەزن بوو هەم ژی گران. بە ڕاستی لاشەیەکا وسا مەزن بە ساناهی نەدەکەفتە ناڤ دەرگای تاکسی. پاشتر گەلەگ دژوار بوو کو ئەوان ئەڤ لاشەی مەزنە بە هوندرِ ژی بخەن. پەک لاشەیەکا هێند مەزن بوو!

دەست و لەپێن خالی وەلی وەک دەست و لەپێن مرۆڤ نەبوو، بەلکو مینا دەست و لەپێن فیل بوو. بەژنا ئەوی لە سەروی ۱۹۰ سم بوو. پێلاڤێن ئەوی، بە کێمانی هێندەی پێلاڤێن سێ پیاوان مەزن بوو. بەلێ پێلاڤا ئەوی ژمارە ٦٥ بوو. خالی وەلی خودانا ورگەکا وسا قەلەو و بەرفرهە بوو کو لە قەدا دارگوێزەکا حەفت سەد سالی دەچوو. لەوما، گاڤا ئەوی لە کار گەڕابوو، دەولەت لەبەر لەش مەزنی کارا پاسەوانی بە ئەوی دابوو. جل و بەرگێن فەرمی، کو دەولەت بە خالی وەلی دابوو، جارانان دەدڕیا یان لە بەر کەڤن بوون لە هەڤ دەکەفت. هەنگێ خالی وەلی وەک شێوەیەکا کاریکاتۆری دەهاتە پێش چاڤ. بەلێ، شەبقەیەکا خوار و خێچ و کەڤن لەگەل چاکەتەک، کو لەبەر لەبەرکردنا سالان، وسا لە هەڤ

کەفت بوو کو خەسلەت و پەسنێن چاکەت لە دەست دابوو. شەبقە بە خواری لەسەر سەر ڕونیشتبوو و چاکەت ژی لە سەر چۆگان شۆڕ بووبوو. ڕەنگا شەبقە و هەموو جل و بەرگێن فەرمی خالی وەلی قەهوەیی تاریک بوو. ئەڤ ڕەنگە ڕەنگا جل و بەرگێن فەرمیی دەولەت بوو. تەنانەت تفەنگا سەر شان ژی کەڤن بووبوو لێ خالی وەلی هەردەم خزمەتا تفەنگا خۆ دەکرد. تفەنگ لە دەست و تلێن مەزنا خالی وەلی هێندەی دەمانچەک بچووک بوو. خالی وەلی گەلەک جار بە کەیف و خۆشیڤە بۆ کەس و کارێن خۆ دەگۆت: ئەز هەتا نها یەک تەقە بە ئەڤ تڤەنگە نەکردیە! خالی وەلی هەر بە لاشە مەزن و بلند نەبوو، بەلکو ژیریی و مرۆڤایەتیی و کوردپەروەری ئەوی گەلەک بلندتر بوو. بە ڕاستی ژی خالی وەلی لە پڕانی بەزم و تۆرەیێن کوردان بە دەردەکەفت و دیار بوو. لە جەژنێن نەورۆزان ئاگر چێ دەکرد و بە دلخوەشی دەگۆت: نەورۆزە پیرۆزە! ئاگرا کاوە لە دلان جۆشە!

بە کورتی، خالی وەلی میهرەبانی خودا لەسەر ئەوی کێم نەبێ، پیاوەکا گەلەک بە خۆ بوو. سێ پیاو کەفتبوونە بن هەر لنگەکی و ئەوی بلند دەکرد. پیاوەک سەر و ملا ئەوی گرتبوو، دوو پیاو ژی، هەر یەک لە لایەک شانا ئەوی گرتبوو. دیسان چار پیاو ژی، هەر دوو لە لایەک، بن لاشەی ئەوی کەفتبوون. بەلێ بە حەفت پیاوان خالی وەلی بە دژواری لە زەوی بلند کرد. لێ چونکە دەرگای تاکسیی بچووک پڕ نزم بوو، ڤان پیاوان نەتوانی لاشەی بێ گیان بە هوندڕا تاکسی بهاڤێژن. لە ڕاستیدا لاشەی خالی وەلی لە ژێر دەستێن ڤان پیاوان لە هەوادا خوار و خێچ بوو بوو.

هەر یەک، لە لایەک، بانگ و گازییەک دەکرد و دەگۆت: ئاها ولۆ! ئاها وسا نەبوو! لۆ لۆ وەها بکەن! نا وەرکینۆ نا بە! یەکێ دەگۆت: هەڕن تاکسییەکا مەزنتر بینن! یەکەک دەگۆت بچن مینی بوسەک بینن! یەکەکا دی دەگۆت: نا

تراکتۆرەک بینن! یەکەکی تر دەقیران و دەگۆت: بۆ خاترا خودا دە زوو کەن! هەی هاوار هەی هاوار!

لە ناڤ ڤان قیرە و دەنگاندا کو هەر یەک پێشنیازەک دەگۆت، کەس گوهداری کەس نەدەکرد! هەر کەس بە ئاوایی دەڤەرا خۆ قسە دەکرد. هەر یەک بە زاراڤەی هەرێمی خۆ دەپەیڤی. لە بێ بەختی خالی وەلی هەر کەس دڤیا لە گۆرِ زاراڤەی خۆ سەرنجا تەڤ بۆ لای گوتنا خۆ ڕابکێشێ. وەک ئێمە لە ژوور بیست: ئاها ولۆ، وسا نە بوو، لۆ وەها بکەن، نا وەڕکینۆ و نا بە و هی دنژی! بەلێ تێنگەیشتنا هەڤپشک کاریگەری خراپ لەسەر هاریکاری ڤان خەلکان دانابوو. بە ڕاستی ژی ڤان خەلکان خودانا زمانەکا هەڤپشک نەبوون!

ئەوی دەگۆت ولۆ لە خێلا تۆری، مدیاد، لە مێردین یان لە نسێبین بوو. ئەوی دەگۆت وسا لە ئامەد بوو. ئەوی دەگۆت وەر لە مووش بوو و ئەوی دەگۆت وەرکینۆ لە گرێ سۆر بوو.

لالۆ، لە ناڤ ئەڤ هەلا هەلا و ئالۆزیدا، لە ناڤ ڤان زەلاماندا، پەیدا بوو. لالۆ خورتەک بوو لە مالا ئاپ هوسێ پالژ. لالۆ هەم کەڕ بوو هەم لال. لالۆ گۆڤەند گێڕەکا بێهەڤتا بوو. هەرچەند مالا چیچی، لەبەر ناخوەشی لە ناڤبەرا هەردوو مالاندا، بانگ لە مالباتا ئاپ هوسێ پالژ نەکردبوو لێ بەلێ لالۆ لە شایی ئامادە بوو. ئەو کەسەی کو بۆ دەمەکا درێژ سەرا گۆڤەندی گرتبوو لالۆ بوو!

لالۆ بە هەموو هێزا خۆ، خۆ بە بن قورسایی لاشەی گرانا خالی وەلی کردبوو، پشتا ئەوی خەریک بوو ببێ بە دوو قەد و بشکێ. لێ لالۆ کەسەکا لەسەرخۆ بوو. لە گۆڤەند باش دیاردەدا کو لالۆ دەستەلاتدارا ئەندامێن خۆ بوو. بەلێ

هەلپەڕکێی ئەوی جوان و سەرنج ڕاکێش بوو! ئەوی نەک بە تەنیا لە گۆڤەندێن کوردی، بەلکو لە گۆڤەندێن ئەرەبسک و هەڤدەمی ژی شارەزا و چالاک بوو. کەسێن خۆ لە جێی دوور دەهاتن و لە لالۆ لاڤیان دەکرد کو لالۆ بچێ و پشکداری شایی ئەوان ببێ و سەرا گۆڤەند بگرێ. لێ لالۆ کێم جار بۆ شایی دەچوو.

لالۆ لەبەر نەبوونا زمانا هەڤپشک و نەبوونا هاریکاری لە ناڤبەرا ڤان پیاواندا نەدەزانی چی بکا. ئەوی لە بن گرانیی لاشەی خالی وەلی پڕ دلگران بوو بوو. لالۆ لەبەر لال بوونا خۆ نەدەتوانی بپەیڤێ. دیسان گوهی ئەوی پڕ گران بوو و دەنگ کێم دەبیست. لێ گاڤا لالۆ ڤیابا تشتەکا گرنگ بێژێ، یان گاڤا پڕ هێرس ببووبا دەنگەکا زراڤ، مینا زوڕنا لە کوورایی گەوریی ئەوی دەردەکەفت. ئینجا ئەو دەم، دەنگا لالۆ باش دەهاتە بیستن!

گاڤا لالۆ دی، کو کەس کارا خۆ بە دروستی ناکا، گاڤا ئەوی دی کو ڤان پیاوان ناتوانن خالی وەلی نەخوەش و بێ چارە بە ناڤ تاکسی بخەن و هەرکەس بە ئاراستەیەک لاشە دەکێشێ، هەنگێ لالۆ لە نشکاڤە خۆ لە ژێر لاشەی خالی وەلی دەرئانی! لالۆ دەستەکا خۆ بۆ تەڤ درێژ کرد و قیرینەکا تایبەت لە کوورایی گەوریی ئەوی دەرچوو: ئوویییی! ئوویییی! ئوویییی! ئوویییی! لالۆ بە دەستا دنژی بە توندی لە سەر بانی تەکسا دا! دەنگا لێدانا دەستا ئەوی، مینا دەنگا گولە بوو کو لە لوولەی تفەنگ دەرچووبێ! بەلێ دەنگ لە هەوا دەنگ ڤەدا. هەنگێ بڤێ و نەڤێ هەرکەس لە جێی خۆ ڕاوەستا و تەماشای لالۆ کرد! لالۆ دەستا خۆ نزیک بەر دەما خۆ برد و بە ئاماژەی دەست و تلیان بە جڤاتا حەپەساو گۆت: لە هەر سەرەک دەنگەک دەردەکفێ! ئەڤە چییە؟ کارا خۆ بکەن و بانگ لە تەکسی دی نەکەن! نها درەنگە! خالی وەلی هەژار گەرەک زوو بە دکتۆر بگا! ڤالا نەپەیڤن و

به هەڤرا هاریکاری بکەن! بە ڕاستی شەرمە کو ئێمە پێکڤە نەتوانی کارەکا وسا بچووک چێ بکەین! لەسەر ڤان گوتنێن لالۆ، کو لە گەوری لالۆ هاتبوودەر، هەموو بە یەک هەلپە لاشەی خالی وەلی بە ناڤ تاکسی خست. نەک هەر جێ بۆ لاشەی خالی وەلی لە ناڤ تاکسی هەبوو، بەلکو جێ بۆ کەسەکا دنژی لە کن شۆفێر مابوو. تاکسی بە لەز و بەز لە شوونا شایی و شیوەن لە بەرچاڤان بزربوو!

لێ مخابن، پاشتر خالی وەلی لە ناڤ دەستێن دکتۆران ژیان لەدەست دا و بۆ بەر دلۆڤانی خودا چوو! دکتۆرێن نەخوەشخانەێن ولاتێن داگیرکەرێن کوردستان لە قەسابێن قەسابخانەێن بازێر خراپترن! کیژ نەخوەشا بێچارە بکەفتبا دەستێن ئەوان، ئەوا دایکا نەخوەش دەگۆت لاوۆ!

ڕۆژانا دن، هەر پێنج براێن فرنەڤانا مالباتا ئاپ هوسێ پالژ لە مالا برۆ لە جڤاتا شین ئامادەبوون. لەبەر ئەو هەلوێستە جوان و پاکە، کو لالۆ لە ناڤ جڤات نیشان دابوو، مالباتێن برۆ و چیچی سوپاسا لالۆ و مالباتا ئاپ هوسێ پالژ کرد.

پاش چەند مانگان، لە هەمان جێ شاییەکا دی هاتە چێ کردن. ئەڤ جارە، شایی ژن هانینا لالۆ و کچەک لە مالباتا چیچی بوو.

لە ئەو ڕۆژەڤە، خەلک ئەو بویەرە ناخوەشە بە ئەڤ جۆرە باس دەکەن: وەلێ یان ولۆ؟ وەها یان وسا؟ وانێ یان وەرکینۆ؟ کانێ مامۆستای ئێمە لالۆ؟!

Jêder

Yekem: be tîpên aramî

الامیر جلادت بدرخان و المستشرق الفرنسی روجیه لسکۆ (...). *قواعد اللغه الکردیه "اللهجه الکرمانجیه"*. ترجمه و نشر دلاوەر زەنکی.
Celadet Bedirxan û Rociye Lisko. *Qewa´d al-luge alkurdye_ Al-lehce Al- kirmancîye.* Terceme we neşir Dilawer Zenkî.

ئەحمەد قازی (١٣٦٧). *دستور زبان کردی. رێزمانی کوردی*. مرکز نشر و ادبیات کردی (انتشارات سەلاح الدین ایوبی). ارومیه.

Ahmedî Qazî (1367). *Rêzmanî kurdî* (Urmê)

ئیبراهیم رەمەزان زاخۆیی ٢٠٠٨. *رێزمانا کوردی قواعد اللغه الکردیه*. خانە سپیرز بۆ بلاڤ و چاپکردن. دهۆک.
Îbrahîm Remezan zaxoyî (2008) *Rêzmana Kurdî*. Dihok

ئیسماعیل تەها شاهین (٢٠٠٨). ژ بۆ *رێنڤیسەکا* چێتر. ئێکەتیا نڤیسەرێن کورد. دهۆک.
Îsma´îl Teha Şahîn (2008). *Ji bo rênivîsîneka çêtir.* Dihok.

د. ئەورەحمانی حاجی مارف (١٩٧٩). *رێزمانی کوردی. بەرگی یەکەم. مۆرفۆلۆژی. بەشی یەکەم -ناو-*. وەزارەتی پەروەردە/بەڕێوبەرێتیی گشتیی خوێندنی کوردی یارمەتی لە چاپدانی داوە. چاپخانەی کۆڕی زانیاری عێراق. بەغدا.
D. Ewrehmanî Hacî Marif (1979). *Rêzmanî kurdî – Naw-* Bexda

د. ئەورەحمانی حاجی مارف (١٩٨٧). ڕێزمانی کوردی. بەرگی یەکەم *(وشەسازی) بەشی دووەم جێناو*. کۆماری عێراق. وەزارەتی ڕۆشنبیری و ڕاگەیاندن. دەزگای ڕۆشنبیری و بڵاوکردنەوەی کوردی. زنجیرە ژمارە (١٥٨). بەغدا.

D. Ewrehmanî Hacî Marif (1987). *Rêzmanî kurdî – Cênaw*- Bexda

د. ئەورەحمانی حاجی مارف (١٩٩١). *ڕێزمانی کوردی. بەرگی یەکەم (وشەسازی) بەشی سێیەم –ئاوەڵناو* –. لە بڵاوکراوەکانی کۆڕی زانیاری عێراق — دەستەی کورد. بەغدا.

D. Ewrehmanî Hacî Marif (1991). *Rêzmanî kurdî – Awelnaw*- Bexda

د. ئەورەحمانی حاجی مارف (١٩٩٨). *ڕێزمانی کوردی. بەرگی یەکەم. وشەسازی. بەشی چوارەم ژمارە و ئاوەڵکردار*. دەزگای ڕۆشنبیری و بڵاوکردنەوەی کوردی. زنجیرە ژمارە ٣١٣. بەغدا.

D. Ewrehmanî Hacî Marif (1998). *Rêzmanî kurdî – Jimare û awelkirdar*- Bexda

د. ئەورەحمانی حاجی مارف (٢٠٠٠). *ڕێزمانی کوردی. بەرگی یەکەم (وشەسازی) بەشی پێنجەم – کردار* –. زنجیرە کتێبی دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم (٨٣). سلێمانی.

D. Ewrehmanî Hacî Marif (2000). *Rêzmanî kurdî – Kirdar*- Silêmanî

د. کوردستان موکریانی (٢٠٠٤). *سینتاکسی ڕستەی تێکەڵ*. دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس. هەولێر.

.D. Kurdistanî Mukiryanî (2004). *Sîntaksî ristey têkel*. Hewlêr

سادق بهاء الدین ئامێدی ١٩٨٧. *ڕێزمانا کوردی کرمانجی یا ژۆری و ژێری یا هەڤبەرکری*. وەزارەتی فێرکردنی باڵا و لێکۆڵینەوەی زانیاری زانکۆی سەلاحەدین. بەغداد.

Sadiq Beha Al-dîn Amêdî (1987). *Rêzmana kurdî kirmancî ya jorî û jêrî ya hevberkirî*. Bexdad.

جەمال نەبەز (١٩٧٦). *زمانی یەکگرتووی کوردی*. بڵاوکراوەی یەکێتیی نەتەوەیی ی خوێندکارانی کورد لە ئەورووپا. بامبێرگ. ئەڵمانیای رۆژئاوا.

Cemal Nebez (1976). *Zimanî yekgirtûy kurdî*. Bamberg. Almanya

جگر خوین ١٩٦١. *اوا دەستورا زمانی کوردی*. بەغداد.

Ciger Xwîn (1991). *Awa destûra zimana kurdi.* Bexdad

غازی عەلی خورشید ٢٠١٠. *فۆنەتیک و فۆنۆلۆجی*. دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم. سلێمانی.

Ghazî Elî Xurşid (2010). *Fonetîk û Fonolocî.* Silêmanî.

غازی عەلی خورشید ٢٠١١. زمانی فەرمی بۆ کوردستان. دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم. سلێمانی.

Ghazî Elî Xurşid (2011). *Zimanî fermî bo Kurdistan.* Silêmanî

لارس مێلین (٢٠٠٩). *سایکۆلۆژیی زمان*. ئەکادیمیای کوردی. هەولێر. و. غازی عەلی خورشید.

Lars Melin (2009). *Saîkolojî ziman.* Wergêran. Ghazî Elî Xurşid. Hewlêr.

لیژنەی زاراوە لە ئەکادیمیای کوردی (٢٠١٠). *راسپاردەکانی کۆنفرانسی بەرەو رێنووسێکی یەکگرتووی کوردی*. ئەکادیمیای کوردی. هەولێر.

Lîjney Zarawe le Akadîmyay Kurdî (2010). *Raspardekanî Konfiransî berew rênusêkî yekgirtûy kurdî.* Akadîmyay Kurdî. Hewlêr.

لیژنەیەک لە وەزارەتی پەروەردە (٢٠٠٧). *زمان و ئەدەبی کوردی*. بۆ پۆلی یەکەمی ناوەندی. حکومەتی هەرێمی کوردستان – عێراق. وەزارەتی پەروەردە. چاپی یەکەم.

Lîjneyek le Wezaretî Perwerde (2007). *Ziman û Adebî kurdî.* Bo polî yekemî nawendî. Hikumetî Herêmî Kurdistan.

لیژنەیەک لە وەزارەتی پەروەردە (٢٠٠٧). *زمان و ئەدەبی کوردی*. بۆ پۆلی دووەمی ناوەندی. حکومەتی هەرێمی کوردستان – عێراق. وەزارەتی پەروەردە. چاپی یەکەم.
Lîjneyek le Wezaretî Perwerde (2007). *Ziman û Adebî kurdî.* Bo polî duhemî nawendî. Hikumetî Herêmî Kurdistan.

لیژنەیەک لە وەزارەتی پەروەردە (٢٠٠٧). *زمان و ئەدەبی کوردی*. بۆ پۆلی سێیەمی ناوەندی. حکومەتی هەرێمی کوردستان – عێراق. وەزارەتی پەروەردە. چاپی یەکەم.
Lîjneyek le Wezaretî Perwerde (2007). *Ziman û Adebî kurdî.* Bo polî sêhemî nawendî. Hikumetî Herêmî Kurdistan.

لیژنەیەک لە وەزارەتی پەروەردە (٢٠٠٧). *زمان و ئەدەبی کوردی*. بۆ پۆلی چوارەمی ئامادەیی. حکومەتی هەرێمی کوردستان – عێراق. وەزارەتی پەروەردە. چاپی یەکەم.
Lîjneyek le Wezaretî Perwerde (2007). *Ziman û Adebî kurdî.* Bo polî çarhemî amadeyî. Hikumetî Herêmî Kurdistan.

لیژنەیەک لە وەزارەتی پەروەردە (٢٠٠٧). *زمان و ئەدەبی کوردی*. بۆ پۆلی پێنجەمی ئامادەیی. حکومەتی هەرێمی کوردستان – عێراق. وەزارەتی پەروەردە. چاپی یەکەم.
Lîjneyek le Wezaretî Perwerde (2007). *Ziman û Adebî kurdî.* Bo polî pêncemî amadeyî. Hikumetî Herêmî Kurdistan.

لیژنەیەک لە وەزارەتی پەروەردە (٢٠٠٧). *زمان و ئەدەبی کوردی*. بۆ پۆلی شەشەمی ئامادەیی وێژەیی و زانستی و سێیەمی قوتابخانە پیشەییەکان. حکومەتی هەرێمی کوردستان – عێراق. وەزارەتی پەروەردە. چاپی دووەم.
Lîjneyek le Wezaretî Perwerde (2007). *Ziman û Adebî kurdî.* Bo polî şeşemî amadeyî. Hikumetî Herêmî Kurdistan.

لیژنەی کۆڕی زانیاری کورد (٢٠١١). *ڕێزمانی ئاخاوتنی کوردی – بەپێی لێکۆڵینەوەی لیژنەی زمان و زانستەکانی لە کۆڕی زانیاری کورد*. دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس. هەولێر هەرێمی کوردستانی عێراق.
Lîjney Korî Zanyarî kurd (2011). *Rêzmanî axawtinî kurdî.* Hewlêr.

ی‌کانەاســپاردڕ کۆنفرانسی بەرەو ڕێنووسێکی یەکگرتووی کوردی. ئەکادیمیای کوردی ڕۆژانی ١٢/٤ و ٨/٩ ی ٢٠٠٩ سازی کردووە. هەولێر.
Raspardekanî Konfiransî berew rênûsêkî yekgirtûy kurdî- Akadîmyay Kurdî 2010

Duhem: Be tîpên latînî

Baran Rizgar (1996). *Learn Kurdish – Dersên Kurdî – A multi-level course in Kurmanji.* London.

Bavê Barzan (2011). *Erd.* Weşanê VENG. Amed.

Deniz Ekici (2007). *Kurmanji Kurdish Reader.* Dunwoody Press.USA.

Qanate Kurdo (1990). *Gramera zmane kurdi – Kurmanci – Sorani.* Wesanen Roja nu. Stockholm.

Dr. Îbrahîm Remezan Zaxoyî (2007). *Ferheng ê Pişk ên Kurdî/The Dictionery of Kurdish Verbs/ قاموس الافعال الكرديه. Spirez Press & Publisher. Duhok.*

Aarts Bas (2011). *Oxford Modern English Grammar*. Oxford University Press.

Hultman. Torg (2003). *Svenska Akademiens språklära.* Svenska Akademien. Stockholm.

Ulla Stroh-wollin (1998). *Koncentrerad nusvensk formlära och syntax.* Studentlitteratur. Lund.

(2011-11-07)http://www.duhokhealth.org/node/2224

<<http://www.kulturname.com/?p=342>>

Ferhengok

Ferhengok legor rîzbenda tîpên kurdî nehatîye rêkxistin

Zimana fermî	English
Fonolocî	**Phonology**
Deng	Voice
Bizwên	Vowel
Nîmçe/nîv bizwên	Approximants/glide or semi vowel
Nebizwên	Consonant
Kêmtirîn cût	Minimal pair
Qise/peyv	Talk
Bêjan	Articulation
Zar	Tungue
Lêvî	Bilabial/lips
Didanî	Dental
Aru	Alveolar
Melaşû	**Palate/Velar (lat.)**
- *y nerm*	*Soft palate*
- *y req*	*Hard palate*
Zare biçkole	Uvula
Qurig	Pharynx
Qurgurage	larynx
Tîp	**Letter**
Tipa biçuk	Small letter
Tipa gewre	Capital letter
Birge	**Syllable**
Birge le çawiga birîn hatîye (2.5.10.3)	
Wişesazî	**Lexicology**
Wişe	Word
Wişey Ferhengî yan	Lexical or Content word
Naverokî, mina "nav, cênav, hevalnav, hevalkirdar, kirdar" dêne gerdankirdin.	

Wişey Rêzmanî yan erkî, mîna "amrazên yekgirtin, pêşbend, paşbend, geyener û sersurman" nahêne gerdan kirdin. Le **k.j.** bo **wişe** <u>**peyv**</u> dête bekarhênan. Peyv wate qise. Lewma min **wişe** bo zimana fermî pesend dekem. Nav Cênav Hevalnav Hevalkirdar Amrazên sersurman Amrazên yekgirtin Amrazên pêşbend Amrazên paşbend Amrazên geyener Çemik/çemiksazî Destewaje **Kirdar** Kirdara serekî Kirdara harîkar Kirdara nawêz Kirdara diyar Kirdara nadiyar **Dem** Dema burî Dema niha Dema ayinde Çawig	Grammatical or functional words Noun Pronoun Adjective Adverb Interjection Conjunction Preposition Pastposition Subconjunction Term/terminology Idiom **Verb** Main verb Auxilary verb Irregular verb Active form Passive form **Time** Past Present Future Infinitive
Riste/Hevok - rageyandin - pirsyarî - daxwazî	**Sentence/clause** Declarative sent. Intoragative sent. Imperative sent.

- sersurman Ristey bêkirdar **Riste** le çawiga <u>ristin</u> hatîye wergitin (2.5.10.3) Girê	Interjection sent. Verbless clause Phrase
Watasazî Erk Wata Şêwe Yeke Deste Cûdakirdin Cûdakirdin Cûdakirdina watayî Cûdakirdina fonolocî	**Semantic** Function Meaning Form Unit Group Segmentation Distinction Semantic distinction Phonological distinction
Derbirîn	Expression
Xwêndin Xwêner	Reading Reader
Herweha	Also
asayî	Normally
Çonyetî Çendyetî	Quality Quantity
Eger na/egîna	Unless
Çunke	Becouse
Lapere/rupel	Page
Heremekî	Arbitarary
Sedem/hokar	Couse
Be giştî	In general
Riwange	Perspective
Awarte	Exception
Amaje	Indication
Araste	Direction

Xebatkirdin (le kontêkista ramyarî/siyasî) **Koşişkirdin** (le kontêkista civakî)	Struggle
Hemberkirdin Berawirkirdin Beramberkirdin	Comparison
Cûdayî, cûdakirdin Ciyawazî	Seperation Difference
Pêşniyaz (le kontêkista nafermî) **Pêşniyar** (le kontêkista fermî).	Suggestion Proposal
Pêkhate, bûnyad	Structure
Kereste/Amraz	Instrument/Tool
Pêk dê le, pêk hatîye le Birîtîye le	Consist of
Lewaneye/pêdeçê	Perhaps/maybe
Pênase	Definition
Awarte	Exception
Hêma	Sighn
Le birî/ le ciyatî	In stead of
Herçonek bê	Any way
Sebaret be/ Derbarey	About
Legel	With
Rastewxo Narastewxo	Direct Indirect
Jêder	Reference
Behadanan	Valuation
Rêsa/nerêt	Norm
Cule, bizav	Movement
Derencam Encam	Consequence Result
Girîmane Bîrdoze	Suggestion/Assumption Theory
Hêl	Line
Kirok	Core

Rêzmana Fermî

Ghazî Elî Xurşîd

دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم

2013